

PETRI ABAELARDI EPISTULAE

PART ONE: CORRESPONDENCE NUMBERED ACCORDING TO MIGNE

- [1] Epistola 01: Historia calamitatum J. Monfrin, ABELARD: HISTORIA CALAMITATUM, J. Vrin: Paris 1978, 62-109.
- [2] Epistola 02: Heloise to Abelard J. T. Muckle, Mediaeval Studies 15 (1953), 68-73.
- [3] Epistola 03: Abelard to Heloise J. T. Muckle, Mediaeval Studies 15 (1953), 73-77.
- [4] Epistola 04: Heloise to Abelard J. T. Muckle, Mediaeval Studies 15 (1953), 77-82.
- [5] Epistola 05: Abelard to Heloise J. T. Muckle, Mediaeval Studies 15 (1953), 83-94.
- [6] Epistola 06: Heloise to Abelard, on religious life J. T. Muckle, Mediaeval Studies 17 (1955), 241-253.
- [7] Epistola 07: Abelard to Heloise, on religious life J. T. Muckle, Mediaeval Studies 17 (1955), 253-281.
- [8] Epistola 08: Regula Sanctimonialium T. P. McLaughlin, Mediaeval Studies 18 (1956), 242-297.
- [9] Epistola 09: De studio litterarum E. R. Smits, PETER ABELARD: LETTERS IX-XIV (Groningen 1983), 219-237.
- [10] Epistola 10: Abelard to Bernard E. R. Smits, PETER ABELARD: LETTERS IX-XIV (Groningen 1983), 239-247.
- [11] Epistola 11: Abelard to Abbott Adam and the monks of St. Denis E. R. Smits, PETER ABELARD: LETTERS IX-XIV (Groningen 1983), 249-255.
- [12] Epistola 12: Abelard to an anonymous canon E. R. Smits, PETER ABELARD: LETTERS IX-XIV (Groningen 1983), 257-269.
- [13] Epistola 13: Abelard to a dialectical ignoramus E. R. Smits, PETER ABELARD: LETTERS IX-XIV (Groningen 1983), 271-277.
- [14] Epistola 14: Abelard to Gilbert, Bishop of Paris E. R. Smits, PETER ABELARD: LETTERS IX-XIV (Groningen 1983), 279-280.
- [15] Epistola 15: Roscelin to Abelard J. Reiners, Beitrage zur Geschichte der Philosophie und Theologie des Mittelalters tom.8 (1910), 63-80.
- [16] Epistola 16: Fulco to Abelard V. Cousin, PETRI ABAELARDI OPERA tom.I 703-707. Two paragraphs corrected against the text given in Van den Eynde, Antonianum 38 (1963), 219.

[17] Epistola 17: Confessio fidei ad Heloissam C. S. F. Burnett, Mittellateinisch Jahrbuch 21 (1986), 152-155. n.b. the remaining letters in Migne are about Abelard rather than to him or by him, and are not given here.

PART TWO: UNNUMBERED CORRESPONDENCE, NOT APPEARING IN MIGNE

[18] Apologia contra Bernardum (Ne iuxta Boethianum).

E. M. Buytaert, Petri Abaelardi opera theologica, CCCM tom.XII (1969), pp.359-368.

[19] Epistola contra Bernardum R. Klibansky, Medieval & Renaissance Studies 5 (1961), 1-27.

[20] Confessio fidei "Uniuersis"

C. S. F. Burnett, Mediaeval Studies 48 (1986), 182-189.

*****
*****

SCANNED FROM: J. Monfrin (ed.), Abelard: Historia calamitatum.

Paris: J. Vrin 1978, pp.62-109.

EPISTOLA 01:

PETRI ABELARDI HISTORIA CALAMITATUM AD AMICUM SUUM CONSOLATORIA

Saepe humanos affectus aut prouocant aut mitigant amplius exempla quam uerba. Unde post nonnullam sermonis ad praesentem habitum consolationem, de ipsis calamitatum mearum experimentis consolatoriam ad absentem scribere decreui, ut in comparatione mearum tuas aut nullas aut modicas temptationes recognoscas et tolerabilius feras.

DE LOCO NATIUITATIS EIUS

Ego igitur, oppido quodam oriundus quod in ingressu minoris Britanniae constructum, ab urbe Nannetica uersus orientem octo credo miliaribus remotum, proprio uocabulo Palatium appellatur, sicut natura terrae meae uel generis animo leuis, ita et ingenio exstiti et ad litteratoriam disciplinam facilis. Patrem autem habebam litteris aliquantulum imbutum antequam militari cingulo insigniretur; unde postmodum tanto litteras amore complexus est, ut quoscumque filios haberet, litteris antequam armis instrui disponderet. Sicque profecto actum est. Me itaque primogenitum suum quanto cariorum habebat tanto diligentius erudiri curauit. Ego uero quanto amplius et facilius in studio litterarum profeci tanto ardentius eis inhaesi, et in tanto earum amore inlectus sum ut, militaris gloriae pompam cum haereditate et praerogatiua primogenitorum meorum fratribus derelinquens, Martis curiae penitus abdicarem ut Mineruae gremio educarer; et quoniam dialecticarum rationum armaturam omnibus philosophiae documentis praetuli,

his armis alia commutauit et tropheis bellorum conflictus praetuli disputationum. Proinde diuersas disputando perambulans prouincias, ubicumque huius artis uigere studium audieram, peripateticorum aemulator factus sum.

DE PERSECUTIONE MAGISTRI SUI GUILLIELMI IN EUM

Perueni tandem Parisius, ubi iam maxime disciplina haec florere consueuerat, ad Guillelmum scilicet Campellensem praeceptorem meum in hoc tunc magisterio re et fama praecipuum; cum quo aliquantulum moratus, primo ei acceptus, postmodum grauissimus exstiti, cum nonnullas scilicet eius sententias refellere conarer et ratiocinari contra eum saepius aggrederer et nonnumquam superior in disputando uiderer. Quod quidem et ipsi qui inter conscholares nostros praecipui habebantur tanto maiori sustinebant indignatione quanto posterior habebam aetatis et studii tempore. Hinc calamitatum mearum, quae nunc usque perseuerant, ceperunt exordia, et quo amplius fama extendebatur nostra, aliena in me succensa est inuidia.

Factum tandem est ut, supra uires aetatis de ingenio meo praesumens, ad scholarum regimen adolescentulus aspirarem, et locum in quo id agerem prouiderem, insigne uidelicet tunc temporis Meliduni castrum et sedem regiam. Praesensit hoc praedictus magister meus, et quo longius posset scholas nostras a se remouere conatus, quibus potuit modis latenter machinatus est ut priusquam a suis recederem scholis, nostrarum praeparationem scholarum praepediret et prouisum mihi locum auferret. Sed quoniam de potentibus terrae nonnullos ibidem habebat emulos, fretus eorum auxilio uoti mei compos exstiti, et plurimorum mihi assensum ipsius inuidia manifesta conquisiuit.

Ab hoc autem scholarum nostrarum tirocinio ita in arte dialectica nomen meum dilatari cepit, ut non solum condiscipulorum meorum, uerum etiam ipsius magistri fama contracta paulatim exstingeretur. Hinc factum est ut de me amplius ipse praesumens ad castrum Corbolii, quod Parisiae urbi uicinius est, quamtotius scholas nostras transferrem, ut inde uidelicet crebriores disputationis assultus nostra daret importunitas.

Non multo autem interiecto tempore, ex immoderata studii afflictione correptus infirmitate coactus sum repatriare, et per annos aliquot a Francia remotus, quaerebam ardentius ab his quos dialectica sollicitabat doctrina.

Elapsis autem paucis annis, cum ex infirmitate iam dudum conualuissem, praeceptor meus ille Guillelmus Parisiacensis archidiaconus, habitu pristino commutato, ad regularium clericorum ordinem se conuertit; ea ut referebant intentione ut quo religiosior crederetur ad maioris praelationis gradum promoueretur, sicut in proximo contigit, eo Catalaunensi episcopo facto. Nec tamen hic suae conuersionis habitus aut ab urbe Parisius aut a consueto philosophiae studio reuocauit, sed in ipso quoque monasterio ad quod se causa religionis contulerat statim more solito publicas exercuit scholas. Tum ego ad eum reuersus ut ab ipso rhetoricam audirem, inter caetera disputationum nostrarum conamina antiquam eius de uniuersalibus sententiam patentissimis argumentorum rationibus ipsum commutare (immo destruere!) compuli.

Erat autem in ea sententia de communitate uniuersalium ut eandem essentialiter rem totam simul singulis suis inesse astrueret indiuiduis, quorum quidem nulla esset in essentia diuersitas sed sola multitudine accidentium uarietas. Sic autem istam tunc suam correxit sententiam, ut deinceps rem eandem non essentialiter sed indifferenter diceret. Et quoniam de uniuersalibus in hoc ipso praecipua semper est apud dialecticos quaestio ac tanta ut eam Porphyrius quoque in Isagogis suis cum de uniuersalibus scriberet definire non praesumeret, dicens:

Altissimum enim est huiusmodi negotium.

Cum hanc ille correxerit immo coactus dimiserit sententiam, in tantam lectio eius deuoluta est negligentiam, ut iam ad caetera dialecticae uix admitteretur quasi in hac scilicet de uniuersalibus sententia tota huius artis consisteret summa.

Hinc tantum roboris et auctoritatis nostra suscepit disciplina, ut hii qui antea uehementius magistro illi nostro adhaerebant et maxime nostram infestabant doctrinam, ad nostras conuolarent scholas, et ipse qui in scholis Parisiacae sedis magistro successerat nostro locum mihi suum offerret, ut ibidem cum caeteris nostro se traderet magisterio ubi antea suus ille et noster magister floruerat. Paucis itaque diebus ibi me dialecticae studium regente, quanta inuidia tabescere, quanto dolore aestuare ceperit magister noster non est facile exprimere; nec conceptae miseriae aestum diu sustinens, callide aggressus est me tunc etiam remouere. Et quia in me quid aperte ageret non habebat, ei scholas auferre molitus est, pessimis obiectis criminibus, qui mihi suum concesserat magisterium, alio quodam aemulo meo ad officium eius substituto.

Tunc ego Melidunum reuersus scholas ibi nostras sicut antea constitui; et quanto manifestius eius me persequebatur inuidia tanto mihi auctoritatis amplius conferebat iuxta illud poeticum:

Summa petit liuor, perflant altissima uenti.

Non multo autem post, cum ille intelligeret omnes fere discretos de religione eius plurimum hesitare et de conuersione ipsius uehementer susurrare, quod uidelicet minime a ciuitate recessisset, transtulit se et conuenticulum fratrum cum scholis suis ad uillam quandam ab urbe remotam. Statimque ego Meliduno Parisius redii, pacem ab illo ulterius sperans. Sed quia ut diximus locum nostrum ab aemulo nostro fecerat occupari, extra ciuitatem in monte Sanctae Genouetae scholarum nostrarum castra posui, quasi eum obsessurus qui locum occupauerat nostrum. Quo audito magister noster statim ad urbem impudenter rediens scholas quas tunc habere poterat et conuenticulum fratrum ad pristinum reduxit monasterium, quasi militem suum quem dimiserat ab obsidione nostra liberaturus. Verum cum illi prodesse intenderet maxime nocuit. Ille quippe antea aliquos habebat qualescumque discipulos, maxime propter lectionem Prisciani in qua plurimum ualere credebatur.

Postquam autem magister aduenit, omnes penitus amisit; et sic a regimine scholarum cessare compulsus est. Nec post multum tempus, quasi iam ulterius de mundana desperans gloria, ipse quoque ad monasticam conuersus est uitam. Post reditum uero magistri nostri ad urbem, quos conflictus disputationum scholares nostri tam cum ipso quam cum discipulis eius habuerint, et quos fortuna euentus in his bellis dederit nostris, immo mihi ipsi in eis, te quoque res ipsa dudum edocuit. Illud uero Aiakis, ut temperantius loquar, audacter proferam:

Si quaeritis huius Fortunam pugnae, Non sum superatus ab illo.

Quod si ego taceam, res ipsa clamat et ipsius rei finis indicat.

Dum uero haec agerentur, carissima mihi mater mea Lucia repatriare me compulit; quae uidelicet post conuersionem Berengarii patris mei ad professionem monasticam, idem facere disponebat. Quo completo reuersus sum in Franciam, maxime ut de diuinitate addiscerem, quando iam saepefatus magister noster Guillelmus in episcopatu Catalaunensi pollebat. In hac autem lectione magister eius Anselmus Laudunensis maximam ex antiquitate auctoritatem tunc tenebat.

QUANDO LAUDUNUM VENIT AD MAGISTRUM ANSELMUM

Accessi igitur ad hunc senem cui magis longaeuus usus quam ingenium uel memoria nomen comparauerat. Ad quem si quis de aliqua quaestione pulsandum accederet incertus, redibat incertior. Mirabilis quidem in oculis erat auscultantium sed nullus in conspectu quaestionantium.

Verborum usum habebat mirabilem sed sensum contemptibilem et ratione uacuum. Cum ignem accenderet, domum suam fumo implebat non luce illustrabat. Arbor eius tota in foliis aspicientibus a longe conspicua uidebatur, sed propinquantibus et diligentius intuentibus infructuosa reperiebatur. Ad hanc itaque cum accessissem ut fructum inde colligerem, deprehendi illam esse ficulneam cui maledixit Dominus, seu illam ueterem quercum cui Pompeium Lucanus comparat dicens:

Stat, magni nominis umbra, Qualis frugifero quercus sublimis in agro, etc.

Hoc igitur comperto non multis diebus in umbra eius ociosus iacui; paulatim uero me iam rarius et rarius ad lectiones eius accedente, quidam tunc inter discipulos eius eminentes grauiter id ferebant, quasi tanti magistri contemptor fierem. Proinde illum quoque aduersum me latenter commouentes, prauis suggestionibus ei me inuidiosum fecerunt. Accidit autem quadam die ut post aliquas sententiarum collationes nos scholares inuicem iocaremur. Ubi cum me quidam animo intemptantis interrogasset quid mihi de diuinorum lectione librorum uideretur, qui nondum nisi in philosophicis studueram, respondi: saluberrimum quidem huius lectionis esse studium ubi salus animae cognoscitur, sed me uehementer mirari quod his qui litterari sunt ad expositiones sanctorum intelligendas ipsa eorum scripta uel glossae non sufficiunt, ut alio scilicet non egeant magisterio. Irridentes plurimi qui aderant an hoc ego possem et aggredi praesumerem requisierunt. Respondi me id si uellent experiri paratum esse. Tunc inclamantes et amplius irridentes:

Certe, inquit, et nos assentimus. Quaeratur itaque et tradatur uobis expositor alicuius inusitate scripture, et probemus quod uos promittitis.

Et consenserunt omnes in obscurissima Ezechielis prophetia. Assumpto itaque expositore statim in crastino eos ad lectionem inuitaui. Qui inuito mihi consilium dantes, dicebant ad rem tantam non esse properandum, sed diutius in expositione rimanda et firmanda mihi hanc inexperto uigilandum. Indignatus autem respondi non esse meae consuetudinis per usum proficere sed per ingenium; atque adieci uel me penitus desitutum esse, uel eos pro arbitrio meo ad lectionem accedere non differre. Et primae quidem lectioni nostrae pauci tunc interfuere, quod ridiculum omnibus uideretur me adhuc quasi penitus sacre lectionis expertem id tam propere aggredi. Omnibus tamen qui affuerunt in tantum lectio illa grata exstitit ut eam singulari praeconio extollerent, et me secundum hunc nostrae lectionis tenorem ad glossandum compellerent. Quo quidem audito, hii qui non interfuerant ceperunt ad secundam et tertiam lectionem certatim concurrere et omnes pariter de transcribendis glossis quas prima die inceperam in ipso earum initio plurimum solliciti esse.

DE PERSECUTIONE EIUS QUOQUE IN EUM

Hinc itaque praedictus senex uehementi commotus inuidia et quorundam persuasionibus iam aduersum me, ut supra memini, et tunc stimulatus, non minus id sacra lectione me persequi cepit quam antea Guillelmus noster in philosophia. Erant autem tunc in scholis huius senis duo qui caeteris praeminere uidebantur, Albericus scilicet Remensis et Lotulfus Lombardus; qui quanto de se maiora praesumebant, amplius aduersum me accendebantur. Horum itaque maxime suggestionibus, sicut postmodum deprehensum est, senex ille perturbatus impudenter mihi interdixit inceptum glossandi opus in loco magisterii sui amplius exercere, hanc uidelicet causam pretendens, ne si forte in illo opere aliquid per errorem ibi scriberem, utpote rudis adhuc in hoc studio, ei deputaretur. Quod cum ad aures scholarium peruenisset, maxima commoti sunt indignatione super tam manifesta liuoris calumnia, quae nemini umquam ulterius acciderat. Quae quanto manifestior tanto mihi honorabilior exstitit et persequendo gloriosiore effecit.

QUANDO NOVISSIME PARISIUS FLORUIT

Post paucos itaque dies Parisius reuersus, scholas mihi iam dudum destinatas atque oblatas unde primo fueram expulsus, annis aliquibus quiete possedi; atque ibi in ipso statim scholarum initio glossas illas Hiezechielis quas Lauduni inceperam consummare studui. Quae quidem adeo legentibus acceptabiles fuerunt, ut me non minorem gratiam in sacra lectione adeptum iam crederent quam in philosophica uiderant.

Unde utriusque lectionis studio scholae nostrae uehementer multiplicatae, quanta mihi de pecunia lucra, quantam gloriam compararent ex fama te quoque latere non potuit.

Sed quoniam prosperitas stultos semper inflat et mundana tranquillitas uigorem eneruat animi et per carnales inlecebras facile resoluit, cum iam me solum in mundo superesse philosophum estimarem nec ullam ulterius inquietationem formidarem, frena libidini cepi laxare, qui antea uixeram continentissime. Et quo amplius in philosophia uel sacra lectione profeceram, amplius a philosophis et diuinis immunditia uitae recedebam. Constat quippe philosophos necdum diuinos, id est sacrae lectionis exhortationibus intentos, continentiae decore maxime polluisse. Cum igitur totus in superbia atque luxuria laborarem, utriusque morbi remedium diuina mihi gratia licet nolenti contulit. Ac primo luxuriae, deinde superbiae; luxuriae quidem his me priuando quibus hanc exercebam; superbiae uero quae mihi ex litterarum maxime scientia nascebatur, iuxta illud Apostoli:

Scientia inflat

illius libri quo maxime gloriabar combustionem me humiliando. Cuius nunc rei utramque historiam uerius ex ipsa re quam ex auditu cognoscere te uolo, ordine quidem quo processerunt.

Quia igitur scortorum immunditiam semper abhorrebam et ab accessu et frequentatione nobilium feminarum studii scholaris assiduitate reuocabar nec laicarum conuersationem multum noueram, praua mihi, ut dicitur, fortuna blandiens commodiorem nacta est occasionem, qua me facilius de sublimitatis huius fastigio prosterneret, immo superbissimum nec acceptae gratiae memorem diuina pietas humiliatum sibi uendicaret.

QUOMODO IN AMOREM HELOISSAE LAPSUS VULNUS INDE TAM MENTIS QUAM CORPORIS TRAXIT

Erat quippe in ipsa ciuitate Parisius adolescentula quaedam nomine Heloissa, neptis canonici cuiusdam qui Fulbertus uocabatur, qui eam quanto amplius diligebat tanto diligentius in omnem qua poterat scientiam litterarum promoueri studuerat. Quae cum per faciem non esset infima, per habundantiam litterarum erat suprema. Nam quo bonum hoc litterariae scilicet scientiae in mulieribus est rarius, eo amplius puellam commendabat et in toto regno nominatissimam fecerat.

Hanc igitur, omnibus circumspectis quae amantes allicere solent, commodiorem censui in amorem mihi copulare, et me id facillime credidi posse. Tanti quippe tunc nominis eram et iuuentutis et formae gratia preminebam, ut quamcumque feminarum nostro dignarer amore nullam uererer repulsam. Tanto autem facilius hanc mihi puellam consensuram credidi, quanto amplius eam litterarum scientiam et habere et diligere noueram; nosque etiam absentes scriptis internuntius inuicem liceret presentare et pleraque audacius scribere quam colloqui, et sic semper iocundis interesse colloquiis.

In huius itaque adolescentulae amorem totus inflamatus, occasionem quesui qua eam mihi domestica et cotidiana conuersatione familiarem efficerem et facilius ad consensum traherem. Quod quidem ut fieret, egi cum praedicto puellae auunculo, quibusdam ipsius amicis interuenientibus, quatinus me in domum suam, quae scholis nostris proxima erat, sub quocumque procurationis pretio susciperet, hanc uidelicet occasionem praetendens, quod studium nostrum domestica nostrae familiae cura plurimum praepediret, et impensa nimia nimium me grauaret. Erat autem cupidus ille ualde atque erga neptim suam, ut amplius semper in doctrinam proficeret litterariam, plurimum studiosus. Quibus quidem duobus facile eius assensum assecutus sum et quod optabam obtinui, cum ille uidelicet et ad pecuniam totus inhiaret et neptim suam ex doctrina nostra aliquid percepturam crederet. Super quo uehementer me deprecatus, supra quam sperare praesumerem uotis meis accessit, et amori consuluit, eam uidelicet totam nostro magisterio committens, ut quotiens mihi a scholis reuerso uaccaret, tam in die quam in nocte ei docendae operam darem, et eam si neglegentem sentirem uehementer constringerem. In qua re quidem quanta eius simplicitas esset uehementer ammiratus non minus apud me obstupui quam si agnam teneram famelico lupo committeret. Qui cum eam mihi non solum docendam uerum etiam uehementer constringendam traderet, quid aliud agebat quam ut uotis meis licentiam penitus daret, et occasionem, etiam si nollemus, offerret, ut quam uidelicet blanditiis non possem, minis et uerberibus facilius flecterem. Sed duo erant quae eum maxime a turpi suspicione reuocabant, amor uidelicet neptis, et continentiae meae fama praeterita.

Quid plura? Primum domo una coniungimur, postmodum animo. Sub occasione itaque discipline, amori penitus uaccabamus, et secretos recessus, quos amor optabat, studium lectionis offerebat. Apertis itaque libris, plura de amore quam de lectione uerba se ingerebant, plura erant oscula quam sententiae; saepius ad sinus quam ad libros reducebantur manus, crebrius oculos amor in se reflectebat quam lectio in scripturam dirigebat. Quoque minus suspicionis haberemus, uerba quandoque dabat amor, non furor, gratia, non ira, quae omnium ungentorum suauitatem transcenderent. Quid denique? Nullus a cupidis intermissus est gradus amoris, et si quid insolitum amor excogitare potuit, est additum; et quo minus ista fueramus experti gaudia, ardentius illis insistebamus, et minus in fastidium uertebantur.

Et quo me amplius haec uoluptas occupauerat, minus philosophiae uaccare poteram et scholis operam dare. Tediosum mihi uehementer erat ad scholas procedere uel in eis morari; pariter et laboriosum, cum nocturnas amori uigilias et diurnas studio conseruarem. Quem etiam ita negligentem et tepidum lectio tunc habebat, ut iam nihil ex ingenio sed ex usu cuncta proferrem, nec iam nisi recitator pristinorum essem inuentorum, et si qua inuenire liceret, carmina essent amatoria, non philosophiae secreta; quorum etiam carminum pleraque adhuc in multis, sicut et ipse nosti, frequentantur et decantantur regionibus, ab his maxime quos uita similis oblectat. Quantam autem mestitiam,

quos gemitus, quae lamenta nostri super hoc scholares assumere ut, ubi uidelicet hanc animi mei occupationem immo perturbationem praesenserunt, non est facile uel cogitare.

Paucos enim iam res tam manifesta decipere poterat, ac neminem, credo, praeter eum ad cuius ignominiam maxime id spectabat, ipsum uidelicet puellae auunculum. Cui quidem hoc cum a nonnullis nonnumquam suggestum fuisset, credere non poterat, tum, ut supra memini, propter immoderatam suae neptis amicitiam, tum etiam propter ante actae uitae meae continentiam cognitam. Non enim facile de his quos plurimum diligimus turpitudinem suspicamur, nec in uehementi dilectione turpis suspicionis labes potest inesse. Unde et illud est beati Ieronimi in epistola ad Castritianum:

Solemus mala domus nostrae scire nouissimi ac liberorum ac coniugum uitia, uicinis canentibus, ignorare.

Sed quod nouissime scitur, utique sciri quandoque contingit, et quod omnes deprehendunt, non est facile unum latere; sic itaque pluribus euolutis mensibus et de nobis accidit.

O quantus in hoc cognoscendo dolor auunculi! quantus in separatione amantium dolor ipsorum! quanta sum erubescencia confusus! quanta contritione super afflictione puellae sum afflictus! quantos meroris ipsa de uerecundia mea sustinuit aestus! Neuter quod sibi, sed quod alteri contigerat quaerebatur; neuter sua, sed alterius plangebatur incommoda. Separatio autem haec corporum maxima erat copulatio animorum, et negata sui copia amplius amorem accendebat, et uerecundiae transacta iam passio inuerecundiores reddebat; tantoque uerecundiae minor exstiterat passio quanto conuenientior uidebatur actio. Actum itaque in nobis est quod in Marte et Venere deprehensis poetica narrat fabula. Non multo autem post, puella se concepisse comperit, et cum summa exultatione mihi super hoc ilico scripsit, consulens quid de hoc ipse faciendum deliberarem. Quadam itaque nocte, auunculo eius absente, sicut nos condixeramus, eam de domo auunculi furtim sustuli et in patriam meam sine mora transmisi; ubi apud sororem meam tam diu conuersata est donec pareret masculum quem Astralabium nominauit.

Auunculus autem eius post ipsius recessum quasi in insaniam conuersus, quanto aestuaret dolore, quanto afficeretur pudore, nemo nisi experiendo cognosceret. Quid autem in me ageret, quas mihi tenderet insidias, ignorabat. Si me interficeret seu in aliquo corpus meum debilitaret, id potissimum metuebat ne dilectissima neptis hoc in patria mea plecteretur. Capere me et inuitum alicubi coercere nullatenus ualebat, maxime cum ego mihi super hoc plurimum prouiderem, quod eum, si ualeret uel auderet, citius agredi non dubitarem.

Tandem ego eius immoderate anxietati admodum compatiens, et de dolo quem fecerat amor tanquam de summa proditione me ipsum uehementer accusans, conueni hominem supplicando et promittendo quamcumque super hoc emendationem ipse constitueret, nec ulli mirabile id uideri asserens, quicumque uim amoris expertus fuisset, et qui quanta ruina summos quoque uiros ab ipso statim humani generis exordio mulieres deiecerint memoria retineret. Atque ut amplius eum mitigarem supra quam sperare poterat, obtuli me ei satisfacere, eam scilicet quam corrueram mihi matrimonio copulando, dummodo id secreto fieret, ne famae detrimentum incurrerem. Assensit ille, et tam sua quam suorum fide et oculis eam quam requisui concordiam mecum iniit, quo me facilius proderet.

DEHORTATIO SUPRADICTAE PUELLE A NUPTIIS

Illico ego ad patriam meam reuersus amicam reduxi ut uxorem facerem, illa tamen hoc minime approbante, immo penitus duabus de causis dissuadente, tam scilicet pro periculo quam pro dedecore meo. Iurabat illum nulla unquam satisfactione super hoc placari posse, sicut postmodum cognitum est. Quaerebat etiam quam de me gloriam habitura esset, cum me ingloriosum efficeret, et se et me pariter humiliaret.

Quantas ab ea mundus penas exigere deberet, si tantam ei lucernam auferret; quanta maledictiones, quanta damna aecclesie, quanta philosophorum lacrimae hoc matrimonium essent secuturae. Quam indecens, quam lamentabile esset, ut quem omnibus natura creauerat, uni me femine dicarem et turpitudini tantae subicerem. Detestabatur uehementer hoc matrimonium, quod mihi per omnia probrosum esset atque honorosum. Pretendebat infamiam mei pariter et difficultates matrimonii, ad quas quidem uitandas nos exortans Apostolus ait:

Solutus es ab uxore? noli quaerere uxorem. Si autem acceperis uxorem, non peccasti; et si nupserit uirgo, non peccabit.

Tribulationem tamen carnis habebunt huiusmodi. Ego autem parco uobis, etc.

Item:

Volo autem uos sine sollicitudine esse, etc.

Quod si nec Apostoli consilium nec sanctorum exhortationes de tanto matrimonii iugo susciperem saltem, inquit, philosophos consulere, et quae super hoc ab eis uel de eis scripta sunt attenderem; quod plerumque etiam sancti ad increpationem nostram diligenter faciunt.

Quale illud est beati Ieronimi, in primo Contra Iouinianum, ubi scilicet commemorat Theophrastum, intolerabilibus nuptiarum molestiis assiduisque inquietudinibus ex magna parte diligenter expositis, uxorem sapienti non esse ducendam euidentissimis rationibus abstruxisse, ubi et ipse illas exhortationis philosophice rationes tali fine concludens:

Hoc, inquit, et huiusmodi Theophrastus disserens, quem non suffundat Christianorum? etc.

Idem in eodem:

Cicero, inquit, rogatus ab Hyrtio ut post repudium Therentiae sororem eius duceret omnino facere supersedit, dicens non posse se et uxori et philosophiae operam pariter dare.

Non ait: "operam dare" sed adiunxit "pariter", nolens quicquam agere quod studio aequaretur philosophiae.

Ut autem hoc philosophici studii nunc omittam impedimentum, ipsum consulae honestae conuersationis statum. Quae enim conuentio scholarium ad pedissequas, scriptoriorum ad cunabula, librorum siue tabularum ad colos, stilorum siue calamorum ad fusos? Quis denique sacris uel philosophicis meditationibus intentus, pueriles uagitus, nutricum quae hos mittigant nenias, tumultuosam familiae tam in uiris quam in feminis turbam sustinere poterit? Quae etiam inhonestas illas paruulorum sordes assiduas tolerare ualebit? Id, inquires, diuites possunt, quorum palatia uel domus ample diuersoria habent, quorum opulencia non sentit expensas nec cotidianis sollicitudinibus crutiatur. Sed non est, inquam, haec conditio philosophorum quae diuitum, nec qui opibus student uel saecularibus implicantur curis diuinis seu philosophicis uacabunt officiis.

Unde et insignes olim philosophi mundum maxime contemnentes, nec tam relinquentes saeculum quam fugientes, omnes sibi uoluptates interdixerunt ut in unius philosophiae requiescerent amplexibus.

Quorum unus et maximus Seneca, Lucilium instruens ait:

Non cum uaccaueris philosophandum est... Omnia negligenda sunt ut huic assideamus, cui nullum tempus satis magnum est... Non multum refert utrum omittas philosophiam an intermittas; non enim, ubi interrupta est, manet... Resistendum est occupationibus, nec explicandae sunt, sed submouendae.

Quod nunc igitur apud nos amore Dei sustinent qui uere monachi dicuntur, hoc desiderio philosophiae qui nobiles in gentibus extiterunt philosophi. In omni namque populo, tam gentili scilicet quam iudaico siue christiano, aliqui semper exstiterunt fide seu morum honestate caeteris praeminentes, et se a populo aliqua continentiae uel abstinentiae singularitate segregantes. Apud Iudeos quidem antiquitus Nazarei, qui se Domino secundum legem consecrabant, siue filii prophetarum Helye uel Helysei sectatores, quos beato attestante Ieronimo monachos legimus in ueteri Testamento; nouissime autem tres ille philosophiae secte, quas Iosephus in libro Antiquitatum distinguens, alios Phariseos, alios Saduceos, alios nominat Esseos.

Apud nos uero monachi, qui uidelicet aut communem apostolorum uitam, aut priorem illam et solitariam Iohannis imittantur. Apud gentiles autem, ut dictum est, philosophi; non enim sapientiae uel philosophiae nomen tam ad scientiae perceptionem quam ad uitae religionem referebant, sicut ab ipso etiam huius nominis ortu didicimus, ipsorum quoque testimonio sanctorum. Unde et illud est beati Augustini, VIII

de Ciuitate Dei libro, genera quidem philosophorum distinguens:

Italicum genus actorem habuit Pythagoram Samium, a quo et fertur ipsum philosophiae nomen exortum; nam cum antea sapientes appellarentur qui modo quodam laudabilis uitae aliis praestare uidebantur, iste interrogatus quid profiteretur, philosophum se esse respondit, id est studiosum uel amatorem sapientiae, quoniam sapientem profiteri arrogantissimum uidebatur.

Hoc itaque loco cum dicitur "qui modo quodam laudabilis uitae aliis praestare uidebantur, etc." aperte monstratur sapientes gentium, id est philosophos, ex laude uitae potius quam scientiae sic esse nominatos. Quam sobrie autem atque continenter ipsi uixerint, non est nostrum modo ex exemplis colligere, ne Mineruam ipsam uidear docere.

Si autem sic laici gentilesque uixerint nulla scilicet professione religionis astricti, quid te clericum atque canonicum facere oportet, ne diuinis officiis turpes praeferas uoluptates, ne te praecipitem haec Charybdis absorbeat, ne obcenitatibus istis te impudenter atque irreuocabiliter immergas? Qui si clerici praerogatiuam non curas, philosophi saltem defende dignitatem. Si reuerentia Dei contemnitur, amor saltem honestatis impudentiam temperet. Memento Socratem uxoratum fuisse, et quam fedo casu hanc philosophiae labem ipse primo luerit, ut deinceps caeteri exemplo eius cautiores effererentur. Quod nec ipse praeterit Ieronimus, ita in primo Contra Iouinianum de ipso scribens Socrate:

Quodam autem tempore, cum infinita conuitia ex superiori loco ingerenti Xanthippe restitisset, aqua profusus immunda, nihil respondit amplius quam, capite deterso: Sciebam, inquit, futurum ut ista tonitrua imber sequeretur.

Addebat denique ipsa et quam periculosum mihi esset eam reducere et quam sibi carius existeret mihi que honestius amicam dici quam uxorem ut me ei sola gratia conseruaret non uis aliqua uinculi nuptialis constringeret. Tantoque nos ipsos ad tempus separatos gratiora de conuentu nostro percepere gaudia, quanto rariora. Haec et similia persuadens seu dissuadens, cum meam deflectere non posset stultitiam nec me sustineret offendere, suspirans uehementer et lacrimans perorationem suam tali fine terminauit:

Unum, inquit, ad ultimum restat ut in perditione duorum, minor non succedat dolor quam praecessit amor.

Nec in hoc ei, sicut uniuersus agnouit mundus, prophetiae defuit spiritus.

Nato itaque paruulo nostro, sorori meae commendato, Parisius occulte reuertimur; et, post paucos dies, nocte secretis orationum uigiliis in quadam aecclesia celebratis, ibidem, summo mane, auunculo eius atque quibusdam nostris uel ipsius amicis assistentibus, nuptiali benedictione confederamur; moxque occulte diuisim abscessimus, nec nos ulterius nisi raro latenterque uidimus, dissimulantes plurimum quod egeramus. Auunculus autem ipsius atque domestici eius, ignominiae suae solatium quaerentes, initum matrimonium diuulgare et fidem mihi super hoc datam uiolare ceperunt; illa autem e contra anathematizare et iurare quia falsissimum esset. Unde uehementer ille commotus crebris eam contumeliis afficiebat.

Quod cum ego cognouissem, transmisi eam ad abbatiam quandam sanctimonialium prope Parisius, quae Argenteolum appellatur, ubi ipsa olim puellula educata fuerat atque erudita, uestesque ei religionis quae conuersationi monasticae conuenirent, excepto uelo, aptari feci et his eam indui. Quo audito, auunculus et consanguinei seu affines eius opinati sunt me nunc sibi plurimum illuisse, et ab ea moniali facta me sic facile uelle expedire. Unde uehementer indignati et aduersum me coniurati, nocte quadam quiescentem me atque dormientem in secreta hospicii mei camera,

quodam mihi seruiante per pecuniam corrupto, crudelissima et pudentissima ultione punierunt, et quam summa ammiratione mundus exceperit, eis uidelicet corporis mei partibus amputatis quibus id quod plangebant commiseram. Quibus mox in fugam conuersis, duo qui comprehendi potuerunt oculis et genitalibus priuati sunt, quorum alter ille fuit supradictus seruiens qui, cum in obsequio meo mecum maneret, cupiditate ad proditionem ductus est.

DE PLAGA ILLA CORPORIS

Mane autem facto, tota ad me ciuitas congregata, quanta stuperet ammiratione, quanta se affligeret lamentatione, quanto me clamore uexarent, quanto planctu perturbarent, difficile, immo impossibile est exprimi. Maxime uero clerici ac praecipue scholares nostri intolerabilibus me lamentis et eiulatus cruciabant, ut multo amplius ex eorum compassione quam ex uulneris lederer passione, et plus erubescantiam quam plagam sentirem, et pudore magis quam dolore affligerer. Occurrebat animo quanta modo gloria pollebam, quam facili et turpi casu haec humiliata, immo penitus esset exstincta, quam iusto Dei iudicio in illa corporis mei portione plecterer in qua deliqueram; quam iusta proditione is quem antea prodideram uicem mihi retulisset; quanta laude mei aemuli tam manifestam aequitatem efferrent; quantam perpetui doloris contritionem plaga haec parentibus meis et amicis esset collatura; quanta dilatatione haec singularis infamia uniuersum mundum esset occupatura. Qua mihi ulterius uia pateret! qua fronte in publicum prodirem, omnium digitis demonstrandus, omnium linguis corrodendus, omnibus monstruosum spectaculum futurus. Nec me etiam parum confundebat, quod secundum occidentem legis litteram tanta sit apud Deum eunuchorum abominatio, ut homines amputatis uel attritis testiculis eunuchizati intrare aecclesiam tanquam olentes et immundi prohibeantur, et in sacrificio quoque talia penitus animalia respuantur. Lib. Numeri, cap. LXXVIII:

Omne animal, quod est contritis, uel tonsis, uel sectis, ablatisque testiculis, non offeretis Domino.

Deuteronomii, cap. XXI:

Non intrabit eunuchus, atritis uel amputatis testiculis, et absciso ueretro aecclesiam Dei.

In tam misera me contritione positum, confusio, fateor, pudoris potius quam deuotio conuersionis ad monastichorum latibula claustrorum compulit. Illa tamen, prius ad imperium nostrum sponte uelata, et monasterium ingressa. Ambo itaque simul sacrum habitum suscepimus, ego quidem in abbacia sancti Dionysii, illa in monasterio Argenteoli supradicto. Quae quidem, memini, cum eius adolescentiam a iugo monasticae regulae tanquam intolerabili pena plurimi frustra deterrent ei compacientes, in illam Corneliae querimoniam inter lacrimas et singulius prout poterat prorumpens ait:

O maxime coniux!

O thalamis indigne meis, hoc iuris habebat In tantum fortuna captus? Cur impia nupsi, Si miserum factura fui? Nunc accipe poenas Sed quas sponte luam.

Atque in his uerbis ad altare mox properat, et confestim ab episcopo benedictum uelum ab altari tulit, et se monasticae professioni coram omnibus alligauit.

Vix autem de uulnere adhuc conualueram, cum ad me confluentes clerici tam ab abbate nostro quam a me ipso continuis supplicationibus efflagitabant, quatinus quod hucusque pecuniae uel laudis cupiditate egeram, nunc amore Dei operam studio darem, attendens quod mihi fuerat a Domino talentum commissum, ab ipso esse cum usuris exigendum, et qui diuitibus maxime hucusque intenderam, pauperibus erudiendis amodo studerem; et ob hoc maxime dominica manu me nunc tactum esse cognoscerem, quo liberius a carnalibus inlecebris et tumultuosa uita saeculi abstractus studio litterarum uaccarem, nec tam mundi quam Dei uere philosophus fierem. Erat autem abbacia illa nostra ad quam me contuleram saecularis admodum uitae atque turpissime, cuius abbas ipse quo caeteris praelatione maior tanto uita deterior atque infamia notior erat. Quorum quidem intolerabiles spurcicias ego frequenter atque uehementer modo priuatim modo publice redarguens, omnibus me supra modum onerosum atque odiosum effeci. Qui ad cotidianam discipulorum nostrorum instantiam maxime gauisi occasionem nacti sunt, qua me a se remouerent.

Diu itaque illis instantibus atque importune pulsantibus, abbate quoque nostro et fratribus interuenientibus, ad cellam quandam recessi, scholis more solito uaccaturus. Ad quas quidem tanta scholarium multitudo confluit, ut nec locus ospitiis nec terra sufficeret alimentis. Ubi, quod professioni meae conuenientius erat, sacrae plurimum lectioni studium intendens, saecularium artium disciplinam quibus amplius assuetus fueram et quas a me plurimum requirebant non penitus abieci, sed de his quasi hamum quandam fabricaui, quo illos philosophico sapore inescatos ad uere philosophiae lectionem attraherem, sicut et summum Christianorum philosophorum Origenem consueuisse Historia meminit aecclesiastica. Cum autem in diuina scriptura non minorem mihi gratiam quam in saeculari Dominus contulisse uideretur, ceperunt admodum ex utraque lectione scholae nostrae multiplicari et caeterae omnes uehementer attenuari. Unde maxime magistrorum inuidiam atque odium aduersum me concitauit, qui in omnibus quae poterant mihi derogantes, duo praecipue absentem mihi semper obieciunt quod scilicet proposito monachi ualde sit contrarium saecularium librorum studio detineri, et quod sine magistro ad magisterium diuinae lectionis accedere praesumpsissem; ut sic uidelicet omne mihi doctrinae scholaris exercitium interdiceretur; ad quod incessanter episcopos archiepiscopos, abbates, et quascumque poterant religiosi nominis personas incitabant.

DE LIBRO THEOLOGIE SUAE ET PERSECUTIONE QUAM INDE SUSTINUIT A CONDIPULIS

Accidit autem mihi ut ad ipsum fidei nostrae fundamentum humanae rationis similitudinibus disserendum primo me applicarem, et quendam theologiae tractatum de unitate et trinitate diuina scholaribus nostris componerem, qui humanas et philosophicas rationes requirebant, et plus quae intelligi quam quae dici possent efflagitabant: dicentes quidem uerborum superfluum esse prolationem quam intelligentia non sequeretur, nec credi posse aliquid nisi primum

intellectum, et ridiculosum esse aliquem aliis praedicare quod nec ipse nec illi quos doceret intellectu capere possent, Domino ipso arguente quod caeci essent duces caecorum.

Quem quidem tractatum cum uidissent et legissent plurimi, cepit in commune omnibus plurimum placere, quod in eo pariter omnibus satis fieri super hoc quaestionibus uidebatur. Et quoniam quaestiones istae prae omnibus difficiles uidebantur, quanto earum maior exstiterat grauitas, tanto solutionis earum censebatur maior subtilitas. Unde emuli mei uehementer accensi concilium contra me congregauerunt, maxime duo illi antiqui insidiatores, Albericus scilicet et Lotulfus, qui iam de functis magistris eorum et nostris, Guillelmo scilicet atque Anselmo, post eos quasi regnare se solos appetebant, atque etiam ipsis tanquam haeredes succedere.

Cum autem utrique Remis scholas regerent, crebris suggestionibus archiepiscopum suum Radulfum aduersum me commouerunt, ut ascito Conano Praenestino episcopo, qui tunc legatione fungebatur in Gallia, conuenticulum quoddam sub nomine concilii in Suesionensi ciuitate celebrarent, meque inuitarent quatenus illud opusculum quod de Trinitate composueram mecum afferrem; et factum est ita. Antequam autem illuc peruenirem, duo illi praedicti aemuli nostri ita me in clero et populo defamauerunt, ut pene me populus paucosque qui aduenerant ex discipulis nostris prima die nostri aduentus lapidarent, dicentes me tres deos praedicare et scripsisse, sicut ipsis persuasum fuerat. Accessi autem, mox ut ad ciuitatem ueni, ad legatum, eique libellum nostrum inspiciendum et diiudicandum tradidi; et me, si aliquid scripsissem aut dixissem quod a catholica fide dissentiret, paratum esse ad correctionem uel satisfactionem obtuli. Ille autem statim mihi praecepit libellum ipsum archiepiscopo illisque aemulis meis defferre, quatinus ipsi inde iudicarent qui me super hoc accusabant: ut illud in me etiam compleretur:

Et inimici nostri sunt iudices.

Saepe autem illi inspicientes atque reuoluentes libellum, nec quid in audientia proferre aduersum me auderent inuenientes, distulerunt usque in finem concilii libri ad quam anhelabant damnationem. Ego autem singulis diebus, antequam sederet concilium, in publico omnibus secundum quam scripseram fidem catholicam disserebam, et cum magna admiratione omnes qui audiebant tam uerborum apertionem quam sensum nostrum commendabant. Quod cum populus et clerus inspiceret, ceperunt adinuicem dicere:

Ecce nunc palam loquitur, et nemo in eum aliquid dicit; et concilium ad finem festinat, maxime in eum, ut audiuius, congregatum. Numquid iudices cognouerunt quia ipsi potius quam ille errant?

Ex quo aemuli nostri cotidie magis ac magis inflamabantur.

Quadam autem die, Albericus ad me animo intemptantis cum quibusdam discipulis suis accedens, post quaedam blanda colloquia, dixit se mirari quoddam quod in libro illo notauerat; quod scilicet, cum Deus Deum genuerit, nec nisi unus Deus sit, negarem tamen Deum se ipsum genuisse. Cui statim respondi: "Super hoc, si uultis, rationem proferam." "Non curamus", inquit ille, "rationem humanam aut sensum uestrum in talibus, sed auctoritatis uerba solummodo." Cui ego: "Vertite", inquam, "folium libri, et inuenietis auctoritatem"; et erat praesto liber quem secum ipse detulerat. Reuolui ad locum quem noueram, quem ipse minime compererat aut qui non nisi nocitura mihi quaerebat; et uoluntas Dei fuit, ut cito occurreret mihi quod uolebam.

Erat autem sententia intitulata Augustinus De Trinitate libro primo:

Qui putat eius potentiae Deum ut se ipsum ipse genuerit, eo plus errat, quod non solum Deus ita non est sed nec spiritualis creatura, nec corporalis. Nulla enim omnino res est quae se ipsam gignat.

Quod cum discipuli eius qui aderant audissent, obstupefacti erubescabant. Ipse autem, ut se quoquomodo protegeret: "Bene", inquit, "est intelligendum." Ego autem subieci hoc non esse nouellam sed ad praesens nihil attingere, cum ipse uerba tantum, non sensum, requisisset; si autem sensum et rationem attendere uellet, paratum me dixi ei ostendere secundum eius sententiam quod in eam lapsus esset haeresim secundum quam is qui pater est sui ipsius filius sit. Quo ille audito, statim quasi furibundus effectus ad minas conuersus est, asserens nec rationes meas nec auctoritates mihi in hac causa suffragaturas esse. Atque ita recessit.

Extrema uero die concilii, priusquam residerent, diu legatus ille atque archiepiscopus cum aemulis meis et quibusdam personis deliberare ceperunt quid de me ipso et libro nostro statueretur, pro quo maxime conuocati fuerant. Et quoniam ex uerbis meis aut scripto quod erat in praesenti non habebant quid in me praetenderent, omnibus aliquantulum conticentibus aut iam mihi minus aperte detrahentibus, Gaudrifus, Carnotensis episcopus, qui caeteris episcopis et religionis nomine et sedis dignitate praecellebat, ita exorsus est: "Nostis, Domini omnes qui adestis, hominis huius doctrinam, qualiscumque sit, eiusque ingenium in quibuscumque studuerit multos assentatores et sequaces habuisse, et magistrorum tam suorum quam nostrorum famam maxime compressisse, et quasi eius uineam a mari usque ad mare palmites suos extendisse. Si hunc praeiudicio, quod non arbitror, grauaueritis, etiamsi recte, multos uos offensuros statis et non deesse plurimos qui eum defendere uelint, praesertim cum in praesenti scripto nulla uideamus quae aliquid obtineant aperte calumniae; et quia iuxta illud Ieronimi:

Semper in propatulo fortitudo aemulos habet, Feriuntque summos Fulgura montes

uideate ne plus ei nominis conferatis uiolenter agendo, et plus nobis criminis ex inuidia quam ei ex iustitia conquiramus.

Falsus enim rumor, ut praedictus doctor meminit, cito opprimitur et uita posterior iudicat de priore.

Si autem canonicè agere in eum disponitis, dogma eius uel scriptum in medium proferatur, et interrogato libere respondere liceat, ut conuictus uel confessus penitus obmutescat, iuxta illam saltem beati Nicodemi sententiam qua Dominum ipsum liberare cupiens aiebat:

Numquid lex nostra iudicat hominem, nisi audierit ab ipso prius, et cognouerit quid fatiat?

Quo audito, statim aemuli mei obstrepentes exclamauerunt: "O sapientis consilium, ut contra eius uerbositatem contendamus cuius argumentis uel sophismatibus uniuersus obsistere mundus non posset!" Sed, certe, multo difficilius erat cum ipso contendere Christo, ad quem tamen audiendum Nicodemus iuxta legis sanctionem inuitabat.

Cum autem episcopus ad id quod proposuerat eorum animos inducere non posset, alia uia eorum inuidiam refrenare attemptat, dicens ad discussionem tante rei paucos qui aderant non posse sufficere, maiorisque examinis causam hanc indigere. In hocque ulterius tantum suum esse consilium, ut ad abbatiam meam, hoc est monasterium sancti Dionysii, abbas meus, qui aderat, me reduceret; ibique pluribus ac doctioribus personis conuocatis, diligentiori examinae quid super hoc faciendum esset statueretur. Assensit legatus huic nouissimo consilio, et caeteri omnes. Inde mox legatus assurrexit, ut missam celebraret antequam concilium intraret, et mihi per episcopum illum licentiam constitutam mandauit, reuertendi scilicet ad monasterium nostrum, ibi expectaturo quod conductum fuerat.

Tunc aemuli mei, nihil se egisse cogitantes si extra diocesim suam hoc negotium ageretur, ubi uidelicet uim minime exercere ualerent, qui scilicet de iustitia minus confidebant, archiepiscopo persuaserunt hoc sibi ualde ignominiosum esse si ad aliam audientiam causa haec transferretur, et periculosum fieri si sic euaderem. Et statim ad legatum concurrentes, eius immutauerunt sententiam, et ad hoc inuitum pertraxerunt, ut librum sine ulla inquisitione damnaret atque in conspectu omnium statim combureret, et me in alieno monasterio perhenni clausura cohiberet. Dicebant enim ad damnationem libelli satis hoc esse debere quod nec romani pontificis nec Aecclesiae auctoritate eum commendatum legere publice praesumpseram, atque ad transcribendum iam pluribus eum ipse praestitsem; et hoc perutile futurum fidei christiane, si exemplo mei multorum similis praesumptio praeueniretur.

Quia autem legatus ille minus quam necesse esset litteratus fuerat, plurimum archiepiscopi consilio nitebatur, sicut et archiepiscopus illorum. Quod cum Carnutensis praesensisset episcopus, statim machinamenta haec ad me retulit, et me uehementer hortatus est ut hoc tanto leuius tolerarem quanto uiolentius agere eos omnibus patebat; atque hanc tam manifeste inuidiae uiolentiam eis plurimum obfuturam, et mihi profuturam non dubitarem; nec de clausura monasterii ullatenus perturbarer, sciens profecto legatum ipsum, qui coactus hoc faciebat, post paucos dies cum hinc recesserit me penitus liberaturum. Et sic me, ut potuit, flentem flens et ipse consolatus est.

DE COMBUSTIONE IPSIUS LIBRI

Vocatus itaque statim ad concilium adfui, et sine ullo discussionis examine meipsum compulerunt propria manu librum memoratum meum in ignem proicere; et sic combustus est. Ut tamen non nihil dicere uiderentur, quidam de aduersariis meis id submurmurauit quod in libro scriptum deprenderat solum patrem Deum omnipotentem esse. Quod cum legatus subintellexisset, ualde admirans ei respondit hoc nec de puerulo aliquo credi debere quod adeo erraret, cum communis, inquit, fides et teneat et profiteatur tres omnipotentes esse. Quo audito Terricus quidam, scolaris magister, irridendo subintulit illud Athanasii:

Et tamen non tres omnipotentes, sed unus omnipotens.

Quem cum episcopus suus increpare cepisset et reprimere quasi reum, qui in maiestatem loqueretur, audacter ille restitit, et quasi Danielis uerba commemorans, ait:

Sic fatui, filii Israel non iudicantes, neque quod uerum est cognoscentes, condemnastis filium Israel. Reuertimini ad iudicium, et de ipso iudice iudicate, qui talem iudicem quasi ad instructionem fidei et correctionem erroris instituitis; qui cum iudicare deberet, ore se proprio condemnauit, diuina hodie misericordia innocentem patenter, sicut olim Susannam a falsis accusatoribus, liberante.

Tunc archiepiscopus assurgens, uerbis prout oportebat commutatis, sententiam legati confirmauit, dicens:

Reuera, domine, inquit, omnipotens Pater, omnipotens Filius, omnipotens Spiritus sanctus; et qui ab hoc dissentit, aperte deuius est, nec est audiendus. Et modo, si placet, bonum est ut frater ille fidem suam coram omnibus exponat, ut ipsa, prout oportet, uel approbetur uel improbetur atque corrigatur.

Cum autem ego ad profitendam et exponendam fidem meam assurgerem, ut quod sentiebam uerbis propriis exprimerem, aduersarii dixerunt non aliud mihi necessarium esse nisi ut symbolum Athanasii recitarem, quod quisuis puer aequae facere posset. Ac ne ex ignorantia praetenderem excusationem, quasi qui uerba illa in usu non haberem, scripturam ad legendum afferri fecerunt. Legi inter suspiria, singultus et lacrimas, prout potui. Inde, quasi reus et conuictus abbati sancti Medardi, qui aderat, traditus, ad claustrum eius tanquam ad carcerem trahor; statimque concilium soluitur.

Abbas autem et monachi illius monasterii me sibi remansurum ulterius arbitantes, summa exultatione susceperunt, et cum omni diligentia tractantes, consolari frustra nitebantur. Deus, qui iudicas aequitatem, quanto tunc animi felle, quanta mentis amaritudine te ipsum insanus arguebam, te furibundus accusabam, saepius repetens illam beati Anthonii conquestionem:

Iesu bone, ubi eras?

Quanto autem dolore aestuarem, quanta erubescencia confunderer, quanta desperatione perturbarer, sentire tunc potui, proferre non possum.

Conferebam cum his quae in corpore passus olim fueram quanta nunc sustinerem; et omnium hominum me estimabam miserrimum. Paruam illam ducebam prodicionem in comparatione huius iniurie, et longe amplius fame quam corporis detrimentum plangebam, cum ad illam ex aliqua culpa deuenerim, ad hanc me tam patentem uiolentiam sincera intentio amorque fidei nostrae induxissent, quae me ad scribendum compulerant.

Cum autem hoc tam crudeliter et inconsiderate factum omnes ad quos fama delatum est uehementer arguerent, singuli qui interfuerant a se culpam repellentes in alios transfundebant, adeo ut ipsi quoque aemuli nostri id consilio suo factum esse denegarent, et legatus coram omnibus inuidiam Francorum super hoc maxime detestaretur. Qui statim penitentia ductus, post aliquos dies, cum ad tempus coactus satisfecisset illorum inuidiae, me de alieno eductum monasterio ad proprium remisit, ubi fere quotquot erant olim iam, ut supra memini, infestos habebam, cum eorum uitae turpitudine et impudens conuersatio me suspectum penitus haberet, quem arguentem grauius sustineret.

Paucis autem elapsis mensibus, occasionem eis fortuna obtulit qua me perdere molirentur. Fortuito namque mihi quadam die legenti occurrit quaedam Bede sententia qua in expositione actuum Apostolorum asserit Dionysium Areopagitam Corinthiorum potiusquam Atheniensium fuisse episcopum. Quod ualde eis contrarium uidebatur, qui suum Dionysium esse illum Areopagitam iactitant, quem ipsum Atheniensem episcopum gesta ei us fuisse pro fitentur. Quod cum reperissem, quibusdam circumstantium fratrum quasi iocando monstraui testimonium scilicet illud Bede quod nobis obieciatur. Illi uero, ualde indignati, dixerunt Bedam mendacissimum scriptorem, et se Huldoinum abbatem suum ueriores habere testes, qui pro hoc inuestigando Graetiam diu perlustrauit et rei ueritate agnita, in gestis illius quae conscripsit, hanc penitus dubitationem remouit. Unde cum unus eorum me importuna interrogatione pulsaret quid mihi super hac controuersia, Bede uidelicet atque Huldoini, uideretur, respondi Bede auctoritatem, cuius scripta uniuerse Latinorum frequentant Aecclesiae, gratiores mihi uideri.

DE PERSECUTIONE ABBATIS SUI ET FRATRUM IN EUM

Ex quo illi uehementer accensi clamare ceperunt nunc me patenter ostendisse quod semper monasterium illud nostrum infestauerim, et quod nunc maxime toti regno derogauerim, ei uidelicet honorem illum auferens quo singulariter gloriaretur, cum eorum patronum Areopagitam fuisse denegarem. Ego autem respondi nec me hoc denegasse nec multum curandum esse utrum ipse Areopagita an aliunde fuerit, dummodo tantam apud Deum adeptus sit coronam. Illi uero ad abbatem statim concurrentes quod mihi imposuerant nuntiauerunt; qui libenter hoc audiuit, gaudens se occasionem aliquam adipisci qua me opprimeret, utpote qui quanto caeteris turpius uiuebat, magis me uerebatur. Tunc consilio suo congregato et fratribus congregatis, grauius mihi comminatus est, et se ad regem cum festinatione missurum dixit, ut de me uindictam sumeret, tanquam regni sui gloriam et coronam ei auferente. Et me interim bene obseruari praecepit donec me regi traderet; ego autem ad regularem disciplinam, si quid deliquissem, frustra me offerebam.

Tunc ego nequitiam eorum uehementer exhorrens, utpote qui iam diu tam aduersam habuissem fortunam, penitus desperatus, quasi aduersum me uniuersus coniurasset mundus, quorumdam consensu fratrum mei miserantium et quorumdam discipulorum nostrorum suffragio, nocte latenter aufugi atque ad terram comitis Theobaldi proximam, ubi antea in cella moratus fueram, abscissi. Ipse quippe et mihi aliquantulum notus erat, et oppressionibus meis quas audierat admodum compatiebatur. Ibi autem in castro Pruuigni morari cepi, in cella uidelicet quadam Trecensium monachorum, quorum prior antea mihi familiaris exstiterat et ualde dilexerat; qui ualde in aduentu meo gauisus, cum omni diligentia me procurabat.

Accidit autem quadam die ut ad ipsum castrum abbas noster ad praedictum comitem pro quibusdam suis negotiis ueniret; quo cognito, accessi ad comitem cum priore illo, rogans eum quatinus pro me ipse intercederet ad abbatem nostrum, ut me absolueret et licentiam daret uiuendi monastice ubicumque mihi competens locus occurreret. Ipse autem et qui cum eo erant in consilio rem posuerunt, responsuri comiti super hoc in ipsa die antequam recederent. Inito autem consilio, uisum est eis me ad aliam abbatiam uelle transire, et hoc suae dedecus inmensum fore. Maxime namque gloriae sibi imputabant quod ad eos in conuersione mea diuertissem, quasi caeteris omnibus abbatiis contemptis, et nunc maximum sibi imminere dicebant opprobrium si, eis abiectis, ad alios transmearerem. Unde nullatenus uel me uel comitem super hoc audierunt, immo mihi statim comminati sunt quod, nisi festinus redirem, me excommunicarent, et priori illi ad quem refugeram modis omnibus interdixerunt ne me deinceps retineret, nisi excommunicationis particeps esse sustineret. Quo audito, tam prior ipse quam ego ualde anxii fuimus.

Abbas autem in hac obstinatione recedens, post paucos dies defunctus est. Cui cum alius successisset, conueni eum cum episcopo Meldensi, ut mihi hoc quod a praedecessore eius petieram indulgeret. Cui rei cum nec ille primo acquiesceret, postea interuenientibus amicis quibusdam nostris regem et consilium eius super hoc compellauit; et sic quod uolebam impetraui. Stephanus quippe regis tunc dapifer, uocato in partem abbate et familiaribus eius, quesiuit ab eis cur me inuitum retinere uellent, ex quo incurrere facile scandalum possent et nullam utilitatem habere, cum nullatenus uita mea et ipsorum conuenire possent. Sciebam autem in hoc regu consilii sententiam esse ut quo minus regularis abbatia illa esset, magis regi esset subiecta atque utilis, quantum uidelicet ad lucra temporalia; unde me facile regis et suorum assensum assequi credideram; sicque actum est. Sed ne gloriationem suam quam de me habebat monasterium nostrum amitteret, concesserunt mihi ad quam uellem solitudinem transire, dummodo nulli me abbatiae subiugarem, hocque in praesentia regis et suorum utrimque assensum est et confirmatum.

Ego ita quae ad solitudinem quandam in Trecensi pago mihi antea cognitam me contuli ibique, a quibusdam terra mihi donata, assensu episcopi terrae oratorium quoddam in nomine sanctae Trinitatis ex callis et culmo primum construxi; ubi cum quodam clerico nostro latitans, illud uere Domino poteram decantare:

Ecce elongaui fugiens et mansi in solitudine.

Quod cum cognouissent scholares, ceperunt undique concurrere, et relictis ciuitatibus et castellis solitudinem inhabitare, et pro amplis domibus parua tabernacula sibi construere, et pro delicatis cibis herbis agrestibus et pane

cibario uictitare, et pro mollibus stratis culmum sibi et stramen comparare, et pro mensis glebas erigere, ut uere eos priores philosophos imitari crederes, de quibus et Ieronimus in secundo Contra Iouinianum his commemorat uerbis:

Per quinque sensus, quasi per quasdam fenestras, uitiorum ad animam introitus est. Non potest metropolis et arx mentis capi, nisi per portas irruerit hostilis exercitus... Si circensibus quispiam delectatur, si athletarum certamine, si mobilitate histrionum, si formis mulierum, si splendore gemmarum, uestium et caeteris huiusmodi per oculorum fenestras animae capta libertas est, et impletur illud propheticum: Mors intrauit per fenestras nostras... Igitur cum per has portas quasi quidam perturbationum cunei ad arcem no stre mentis intrauerint, ubi erit libertas? ubi fortitudo eius? ubi de Deo cogitatio? Maxime cum tactus depinguat sibi etiam praeteritas uoluptates, et recordatione uitiorum cogat animam compati et quodam modo exercere quod non agit. His igitur rationibus inuitati, multi philosophorum reliquerunt frequentias urbium et ortulos suburbanos, ubi ager irriguus et arborum come et susurrus auium, fontis speculum, riuus murmurans, et multe oculorum auriumque inlecebre, ne per luxum et habundantiam copiarum animae fortitudo mollesceret et eius pudicitia stupraretur. Iutile quippe est crebro uidere per quae aliquando captus sis, et eorum te experimento committere quibus difficulter careas. Nam et Pythagorei huiuscemodi frequentiam declinantes, in solitudine et desertis locis habitare consueuerant... Sed et ipse Plato, cum diues esset et thorum eius Diogenes lutatis pedibus conculcaret, ut posset uacare philosophiae elegit Academiam uillam, ab urbe procul, non solum desertam, sed et pestilentem: ut cura et assiduitate morborum libidinis impetus frangerentur, discipulique sui nullam aliam sentirent uoluptatem nisi earum rerum quas discerent.

Talem et filii prophetarum, Helyseo adhaerentes, uitam referuntur duxisse, de quibus ipse quoque Ieronimus, quasi de monachis illius temporis, ad Rusticum monachum, inter caetera ita scribit:

Filii prophetarum, quos monachos in ueteri legimus Testamento, aedificabant sibi casulas prope fluenta Iordanis, et turbis et urbibus derelictis, polenta et herbis agrestibus uictitabant.

Tales discipuli nostri ibi super Arduzonem fluuium casulas suas aedificantes, heremitae magis quam scholares uidebantur.

Quanto autem illuc maior scholarium erat confluentia et quanto duriorem in doctrina nostra uitam sustinebant? tanto amplius mihi emuli estimabant gloriosum et sibi ignominiosum. Qui cum cuncta quae poterant in me egissent, omnia cooperari mihi in bonum dolebant; atque ita iuxta illud Ieronimi:

Me procul ab urbibus, foro, litibus, turbis remotum, sic quoque ut Quintilianus ait: latentem inuenit inuidia.

Quia apud semetipsos tacite conquerentes et ingemiscetes, dicebant:

Ecce mundus totus post eum abiit, nihil persequendo profecimus, sed magis eum gloriosum effecimus. Extinguere nomen eius studuimus, sed magis accendimus. Ecce in ciuitatibus omnia necessaria scholares ad manum habent, et ciuiles delicias contemnescentes, ad solitudinis inopiam confluunt et sponte miseri fiunt.

Tunc autem praecipue ad scholarum regimen intolerabilis me compulit paupertas, cum "foedere non ualerem et mendicare erubescerem". Ad artem itaque quam noueram recurrens, pro labore manuum ad officium linguae compulsus sum. Scholares autem ultro mihi quaelibet necessaria praeparabant, tam in uictu scilicet quam in uestitu uel cultura agrorum seu in expensis aedificiorum, ut nulla me scilicet a studio cura domestica retardaret. Cum autem orationum nostrum modicam eorum portionem capere non posset, necessario ipsum dilatauerunt, et de lapidibus et lignis construentes meliorauerunt.

Quod cum in honore sanctae Trinitatis esset fundatum ac postea dedicatum, quia tamen ibi profugus ac iam desperatus diuinae gratia consolationis aliquantulum respirassem, in memoria huius beneficii ipsum Paraclitum nominaui. Quod multi audientes non sine magna admiratione susceperunt, et nonnulli hoc uehementer calumniati sunt, dicentes non licere Spiritui sancto spetialiter magis quam Deo patri aecclesiam aliquam assignari; sed uel soli Filio, uel toti simul Trinitati, secundum consuetudinem antiquam.

Ad quam nimirum calumniam hic eos error plurimum induxit, quod inter Paraclitum et Spiritum Paraclitum nihil referre crederent, cum ipsa quoque Trinitas et quaelibet in Trinitate persona, sicut Deus uel adiutor dicitur, ita et Paraclitus, id est consolator, recte noncupetur, iuxta illud Apostoli:

Benedictus Deus et pater domini nostri Iesu Christi, pater misericordiarum, et Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra

et secundum quod Veritas ait:

Et alium Paraclitum dabit uobis.

Quid etiam impedit, cum omnis Aecclesia in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti pariter consecretur, nec sit eorum in aliquo possessio diuersa, quod domus Domini non ita Patri uel Spiritui sancto ascribatur, sicut Filio? Quis titulum eius cuius est ipsa domus de fronte uestibuli radere praesumat? Aut cum se Filius in sacrificium Patri obtulerit, et secundum hoc in celebrationibus missarum spetialiter ad Patrem orationes dirigantur et hostiae fiat immolatio, cur eius praecipue altare esse non uideatur cui maxime supplicatio et sacrificium agitur? Numquid rectius eius qui immolatur quam illius cui immolatur altare dicendum est? An melius Dominicae crucis aut sepulchri uel beati Michaelis seu Iohannis aut Petri uel alicuius sancti, qui nec ibi immolantur nec eis immolatur aut obsecrationes eis fiunt, altare quis esse profitebitur? Nimirum nec inter idolatras altaria uel templa aliquorum dicebantur, nisi quibus ipsi sacrificium atque obsequium impendere intendebant.

Sed fortasse dicat aliquis, ideo Patri non esse uel aecclesias uel altaria dedicanda, quod eius aliquod factum non existit quod spetialem ei sollempnitatem tribuat. Sed haec profecto ratio ipsi hoc Trinitati aufert, et Spiritui sancto

non aufert, cum ipse quoque Spiritus ex aduentu suo propriam habeat Pentecostes sollemnitatem, sicut Filius ex suo natalis sui festiuitatem; sicut enim Filius missus in mundum, ita et Spiritus sanctus in discipulos propriam sibi uendicat sollemnitatem.

Cui etiam probabilius quam alicui aliarum personarum templum ascribendum uidetur, si diligentius apostolicam attendamus auctoritatem atque ipsius Spiritus operationem. Nulli enim trium personarum spetiale templum spetialiter ascribit Apostolus, nisi Spiritui sancto; non enim ita templum Patris, uel templum Filii dicit, sicut templum Spiritus sancti, in prima ad Corinthios, ita scribens:

Qui adhaeret Domino, unus Spiritus est.

Item:

An nescitis quia corpora uestra templum sunt Spiritus sancti, qui in uobis est, quem habetis a Deo, et non estis uestri?

Quis etiam diuinorum sacramenta beneficiorum quae in Aecclesia fiunt operationi diuinae gratiae, quae Spiritus sanctus intelligitur, nesciat spetialiter ascribi? Ex aqua quippe et Spiritu sancto in baptismo renascimur et tunc primo quasi spetiale templum Deo constituimur. In confirmatione quoque septiformis Spiritus gratia traditur, quibus ipsum Dei templum adornatur atque dedicatur. Quid ergo mirum si ei personae cui spetialiter spirituale templum Apostolus tribuit, nos corporale assignemus? Aut cuius personae rectius aecclesia esse dicitur, quam eius cuius operationi cuncta quae in aecclesia ministrantur beneficia spetialiter assignantur? Non tamen hoc ita conicimus, ut cum Paraclitum primo nostrum uocauerimus oratorium uni ipsum personae nos dicasse fateamur, sed propter eam quam supra reddidimus causam, in memoria scilicet nostrae consolationis, quamquam si illo quoque, quo creditur, modo id fecissemus, non esset rationi aduersum, licet consuetudini incognitum.

DE PERSECUTIONE QUORUMDAM QUASI NOVORUM APOSTOLORUM IN EUM

Hoc autem loco me corpore latitante, sed fama tunc maxime uniuersum mundum perambulante et illius poetici figmenti quod Equo dicitur instar penitus retinente, quod uidelicet plurimum uocis habet sed nihil substantiae, priores aemuli, cum per se iam minus ualerent, quosdam aduersum me nouos apostolos, quibus mundus plurimum credebat, excitauerunt; quorum alter regularium canonicorum uitam, alter monachorum se resuscitasse gloriabatur. Hii praedicando per mundum discurrentes et me impudenter quantum poterant corrodentes, non modice tam aecclesiasticis quibusdam quam saecularibus potestatibus contemptibilem ad tempus effecerunt, et de mea tam fide quam uita adeo sinistra disseminauerunt, ut ipsos quoque amicorum nostrorum praecipuos a me auerterent, et si qui adhuc pristini amoris erga me aliquid retinerent, hoc ipsi modis omnibus metu illorum dissimulant.

Deus ipse mihi testis est, quotiens aliquem aecclesiasticarum personarum conuentum adunari noueram, hoc in damnationem meam agi credebam. Stupefactus ilico quasi superuenientis ictum fulguris, expectabam ut quasi haereticus aut profanus in conciliis traheretur aut synagogis. Atque ut de pulice ad leonem, de formica ad elefantem comparatio ducatur, non me mitiori animo persequebantur aemuli mei quam beatum olim Athanasium haeretici. Saepe autem, Deus scit, in tantam lapsus sum desperationem, ut Christianorum finibus excessis ad gentes transire disponerem, atque ibi quiete sub quacumque tributi pactione inter inimicos Christi christianae uiuere. Quos tanto magis propitios me habiturum credebam quanto me minus christianum ex imposito mihi crimine suspicarentur, et ob hoc facilius ad sectam suam inclinari posse crederent.

DE ABBATIA AD QUAM ASSUMPTUS EST, ET PERSECUTIONE TAM FILIORUM, ID EST MONACHORUM, QUAM TYRANNI IN EUM

Cum autem tantis perturbationibus incessanter affligerer atque hoc extremum mihi superesset consilium ut apud inimicos Christi ad Christum confugerem, occasionem quandam adeptus qua insidias istas paululum declinare me credidi, incidi in Christianos atque monachos gentibus longe seuiiores atque peiores. Erat quippe in Britannia minore, in episcopatu Venecensi, abbatia quaedam sancti Gildasii Ruiensis, pastore defuncto desolata. Ad quam me concors fratrum electio cum assensu principis terrae uocauit, atque hoc ab abbate nostro et fratribus facile impetrauit; sicque me Francorum inuidia ad Occidentem sicut Ieronimum Romanorum expulit ad Orientem. Numquam enim huic rei, stiat Deus, acquieuissem, nisi ut quocumque modo has quas incessanter sustinebam oppressiones, ut dixi, declinarem. Terra quippe barbara et terrae lingua mihi incognita erat, et turpis atque indomabilis illorum monachorum uita omnibus fere notissima, et gens terrae illius inhumana atque incomposita. Sicut ergo ille, qui imminente sibi gladio perterritus in praecipitium se collidit et ut puncto temporis mortem unam differat aliam incurrit, sic ego ab uno periculo in aliud scienter me contuli; ibique ad horisoni undas Oceani, cum fugam mihi ulterius terrae postremitas non praeberet, saepe in orationibus meis illud reuoluebam:

A finibus terrae ad te clamaui, dum anxietur cor meum.

Quanta enim anxietate illa etiam quam regendam susceperam indisciplina fratrum congregatio cor meum die ac nocte crutiaret, cum tam animae meae quam corporis pericula pensarem, neminem iam latere arbitror. Certum quippe habebam quod si eos ad regularem uitam quam professi fuerant compellere temptarem, me uiuere non posse; et si hoc in quantum possem non agerem, me damnandum esse. Ipsam etiam abbatiam tyrannus quidam in terra illa potentissimus ita iam diu sibi subiugauerat, ex inordinatione scilicet ipsius monasterii nactus occasionem, ut omnia loca monasterio adiacentia in usus proprios redegisset, ac grauioribus exactionibus monachos ipsos quam tributarios iudeos exagigaret. Urgebant me monachi pro necessitudinibus cotidianis, cum nihil in commune haberent quod eis ministrarem, sed unusquisque de propriis olim marsupiis se et concubinas suas cum filiis uel filiabus sustentaret.

Gaudebant me super hoc anxari, et ipsi quoque furabantur et asportabant quae poterant, ut cum in administratione ista deficerem, compellerer aut a disciplina cessare aut omnino recedere. Cum autem tota terrae illius barbaries pariter exlex et indisciplina esset, nulli erant hominum ad quorum confugere possem adiutorium, cum a moribus omnium pariter dissiderem. Foris me tyrannus ille et satellites sui assidue opprimebant; intus mihi fratres incessanter insidiabantur ut illud Apostoli in me spetialiter dictum res ipsa indicaret:

Foris pugne. Intus timores.

Considerabam et plangebam quam iutilem et miseram uitam ducerem, et quam infructuose tam mihi quam aliis uiuerem, et quantum antea clericis profecissem et quod nunc, eis propter monachos dimissis, nec in ipsis nec in monachis aliquem fructum haberem, et quam inefficax in omnibus inceptis atque conatibus meis redderet; ut iam mihi de omnibus illud improperari rectissime deberet:

Hic homo cepit aedificare, et non potuit consummare.

Desperabam penitus, cum recordarer quae fugerem et considerarem quae incurrerem; et priores molestias quasi iam nullas reputans, crebro apud me ingemiscens dicebam: "Merito haec patior, qui Paraclitum, id est consolatorem, deserens, in desolationem certam me intrusi, et minas euitare cupiens, ad certa confugi pericula." Illud autem plurimum me crutiabat, quod oratorio nostro dimisso, de diuini celebratione officii ita ut opporretet prouidere non poteram, quoniam loci nimia paupertas uix unius hominis neecessitudini sufficeret. Sed ipse quoque uerus Paraclitus mihi maxime super hoc desolato ueram attulit consolationem, et proprio prout debebat prouidit oratorio.

Accidit namque ut abbas noster sancti scilicet Dionysii praedictam illam Argenteoli abbatiam, in qua religionis habitum nostra illa iam in Christo soror potius quam uxor Heloissa susceperat, tanquam ad ius monasterii sui antiquitus pertinentem quocumque modo acquireret, et conuentum inde sanctimonialium, ubi illa comes nostra prioratum habebat, uiolenter expelleret. Quae cum diuersis locis exules dispergerentur, oblatam mihi a Domino intellexi occasionem qua nostro consulerem oratorio. Illuc itaque reuersus, eam cum quibusdam aliis de eadem congregatione ipsi adhaerentibus ad praedictum oratorium inuitaui; eoque illis adductis, ipsum oratorium cum omnibus ei pertinentibus concessi et donauit; ipsamque postmodum donationem nostram, assensu atque interuentu episcopi terre, papa Innocentius secundus ipsis et earum sequacibus per priuilegium in perpetuum coroborauit.

Quas ibi quidem primo inopem sustinentes uitam et ad tempus plurimum desolatas, diuinae misericordiae respectus, cui deuotae seruibant, in breui consolatus est et se eis quoque uerum exhibuit Paraclitum et circumadiacentes populos misericordes eis atque propitios effecit. Et plus, stiat Deus, ut arbitror, uno anno in terrenis commodis sunt multiplicatae quam ego per centum si ibi permansissem; quippe quo feminarum sexus est infirmior, tanto earum inopia miserabilior facile humanos commouet affectus, et earum uirtus tam Deo quam hominibus est gratior. Tantam autem gratiam in oculis omnium illi sorori nostrae, quae caeteris praeerat, Dominus annuit, ut eam episcopi quasi filiam, abbates quasi sororem, laici quasi matrem diligerent; et omnes pariter eius religionem, prudentiam, et in omnibus incomparabilem patientiae mansuetudinem ammirabantur. Quae quanto rarius se uideri permittebat, ut scilicet clauso cubiculo sacris meditationibus atque orationibus purius uaccaret, tanto ardentius eius praesentiam atque spiritalis colloquii monita hii qui foris sunt exagitabant.

DE INFAMATIONE TURPITUDINIS

Cum autem omnes earum uicini uehementer me culparent quod earum inopiae minus quam possem et deberem consulerem, et facile id nostra saltem praedicatione ualerem, cepi saepius ad eas reuerti, ut eis quoquomodo subuenirem. In quo nec inuidiae mihi murmur defuit, et quod me facere sincera caritas compellebat, solita derogantium prauitas impudentissime accusabat, dicens me adhuc quadam carnalis concupiscentiae oblectatione teneri, qua pristinae dilecte sustinere absentiam uix aut numquam paterer. Qui frequenter illam beati Ieronimi querimoniam mecum uoluens qua ad Asellam de fictis amicis scribens, ait:

Nihil mihi obicitur nisi sexus meus, et hoc nunquam obiceretur nisi cum Ierosolimam Paula profisciscitur.

Et iterum:

Antequam, inquit, domum sanctae Paulae nossem, totius in me urbis studia consonabant, omnium pene iudicio dignus summo sacerdotio decernebar; sed scio per bonam et malam. famam peruenire ad regna caelorum.

Cum hanc, inquam, in tantum uirum detractionis iniuriam ad mentem reducerem, non modicam hinc consolationem carpebam, inquiens:

O si tantam suspicionis causam aemuli mei in me reperirent, quanta me detractione opprimerent! Nunc uero mihi diuina misericordia ab hac suspitione liberato, quomodo, huius perpetrandae turpitudinis facultate ablata, suspitio remanet? Quae est tam impudens haec criminatio nouissima?

Adeo namque res ista omnem huius turpitudinis suspitionem apud omnes remouet, ut quicumque mulieres obseruare diligentius student, eis eunuchos adhibeant, sicut de Hester et caeteris regis Assueri puellis sacra narrat historia. Legimus et potentem illum regine Candacis eunuchum uniuersis eius gazis praeesse; ad quem conuertendum et baptizandum Philippus apostolus ab angelo directus est. Tales quippe semper apud uerecundas et honestas feminas tanto amplius dignitatis et familiaritatis adepti sunt. quanto longius ab hac absistebant suspitione. Ad quam quidem penitus remouendam maximum illum Christianorum philosophum Origenem, cum mulierum quoque sanctae doctrinae intenderet, sibi ipsi manus intulisse Ecclesiasticae historiae lib. VI continet.

Putabam tamen in hoc mihi magis quam illi diuinam misericordiam propitiam fuisse, ut quod ille minus prouide creditur egisse atque inde non modicum crimen incurrisse, id aliena culpa in me ageret, ut ad simile opus me

liberum praepararet, ac tanto minore pena quanto breuiore ac subita, ut oppressus somno cum mihi manus inicerent nihil pene fere sentirem; sed quod tunc forte minus pertuli ex uulnere, nunc ex detractioe diutius plector, et plus ex detrimento fame quam ex corporis crucior dimiuntione, sicut enim scriptum est:

Melius est nomen bonum quam diuitiae multae.

Et ut beatus meminit Augustinus in sermone quodam de uita et moribus clericorum:

Qui, fidens conscientiae suae, negligit famam suam, crudelis est.

Idem supra:

Prouidemus, inquit, bona, ut ait Apostolus, non solum coram Deo sed etiam coram hominibus. Propter nos, conscientia nostra sufficit nobis; propter uos, fama nostra non pollui, sed pollere debet in uobis... Duae res sunt conscientia et fama. Conscientia tibi, fama proximo tuo.

Quid autem horum inuidia ipsi Christo uel eius membris, tam prophetis scilicet quam apostolis seu aliis patribus sanctis obiceret, si in eorum temporibus existeret, cum eos uidelicet corpore integros tam familiari conuersatione feminis praecipue uiderent sociatos? Unde et beatus Augustinus in libro de opere monachorum ipsas etiam mulieres domino Iesu Christo atque apostolis ita inseparabiles comites adhaesisse demonstrat, ut et cum eis etiam ad praedicationem procederent.

Ad hoc enim, inquit, et fideles mulieres habentes terrenam substantiam ibant cum eis et ministrabant eis de sua substantia, ut nullius indigerent horum quae ad substantiam uitae huius pertinent... Quod quisquis non putat ab apostolis fieri ut cum eis sanctae conuersationis mulieres circuissent quocumque euangelium praedicabant, euangelium audiant, et cognoscant quemadmodum hoc ipsius Domini exemplo faciebant... In euangelio enim scriptum est: Deinceps et ipse iter faciebat per ciuitates et castella, euangelizans regnum Dei, et duodecim cum illo et mulieres alicuae, quae erant curate a spiritibus immundis et infirmitatibus: Maria, quae uocatur Magdalene, et Iohanna, uxor Cuzae, procuratoris Herodis, et Susanna, et aliae multae quae ministrabant ei de facultatibus suis.

Et Leo nonus, contra epistolam Parmeniani de Studii monasterio:

Omnino, inquit, profitemur non licere episcopo, presbytero, diacono, subdiacono propriam uxorem causa religionis abicere cura sua, ut non ei uictum et uestitum largiatur, sed non ut cum illa carnaliter iaceat. Sic et sanctos apostolos legimus egisse beato Paulo dicente: Numquid non habemus potestatem sororem mulierem circumducendi, sicut fratres Domini et Cephas? Vide insipiens quia non dixit: Numquid non habemus potestatem sororem mulierem amplectendi, sed: circumducendi; scilicet ut mercede praedicationis sustentarentur ab eis, nec tamen deinceps foret inter eos carnale coniugium.

Ipsae certe Phariseus, qui intra se de Domino ait:

Hic, si esset propheta, sciret utique quae et qualis esset mulier quae tangit eum, quia peccatrix est

multo commodiorem, quantum ad humanum iudicium spectat, turpitudinis coniecturam de Domino concipere poterat quam de nobis isti; aut qui matrem eius iuueni commendatam, uel prophetas cum uiduis maxime hospitari atque conuersari uidebant, multo probabiliorem inde suspicionem contrahere.

Quid etiam disissent isti detractores nostri, si Malchum illum captiuum monachum, de quo beatus scribit Ieronimus, eodem contubernio cum uxore uicitantem conspicerent? Quanto id crimini conscriberent, quod egregius ille doctor cum uidisset maxime commendans ait:

Erat illic senex quidam nomine Malchus... eiusdem loci indigena, anus quoque in eius contubernio... studiosi ambo religionis, et sic ecclesiae limen terentes, ut Zachariam et Elisabeth de euangelio crederes, nisi quod Iohannes in medio non erat.

Cur denique a detractioe sanctorum patrum se continent, quos frequenter legimus uel etiam uidimus monasteria quoque feminarum constituere atque eis ministrare; exemplo quidem septem diaconorum, quos pro se apostoli mensis et procuratori mulierum praefecerunt?

Adeo namque sexus infirmior fortioris indiget auxilio, ut semper uirum mulieri quasi caput praeesse Apostolus statuatur; in cuius etiam rei signo ipsam semper uelatum habere caput praecipit.

Unde non mediocriter miror consuetudines has in monasteriis dudum inoleuisse, quod quemadmodum uiris abbates, ita et feminis abbatissae praeposantur, et eiusdem regule professione tam femine quam uiri se astringant, in qua tamen pleraque continentur quae a feminis tam praelatis quam subiectis nullatenus possunt adimpleri. In plerisque etiam locis, ordine perturbato naturali, ipsas abbatissas atque moniales clericis quoque ipsis, quibus subest populus, dominari conspiciamus, et tanto facilius eos ad praua desideria inducere posse quanto eis amplius habent praeesse, et iugum illud in eos grauissimum exercere; quod satiricus ille considerans ait:

Intolerabilius nihil est quam femina diues.

Hoc ego saepe apud me pettractando, quantum mihi liceret sororibus illis prouidere et earum curam agere disposueram, et quo me amplius reuererentur, corporali quoque praesentia eis inuigilare et sic etiam earum magis necessitudinibus subuenire. Et cum me nunc frequentior ac maior persecutio filiorum quam olim fratrum affligeret, ad eas de aestu huius tempestatis quasi ad quendam tranquillitatis portum recurrerem atque ibi aliquantulum respirarem, et qui in monachis nullum, aliquem saltem in illis assequeretur fructum; ac tanto id mihi fieret magis saluberrimum quanto id earum infirmitati magis esset necessarium.

Nunc autem ita me Satanas impediuit, ut ubi quiescere possim aut etiam uiuere non inueniam, sed uagus et profugus, ad instar maledicti Caym ubique circumferar; quem, ut supra memini, "foris pugne, intus timores" incessanter

crutiant, immo tam foris quam intus pugne pariter et timores; et multo periculosior et crebrior persecutio filiorum aduersum me seuit quam hostium. Istos quippe semper praesentes habeo, et eorum insidias iugiter sustineo. Hostium uiolentiam in corporis mei periculum uideo, si a claustro procedam; in claustro autem filiorum, id est monachorum, mihi tanquam abbati, hoc est patri, commissorum, tam uiolenta quam dolosa incessanter sustineo machinamenta. O quotiens ueneno me perdere temptauerunt, sicut et in beato factum est Benedicto, ac si haec ipsa causa, qua ille peruersos deseruit filios, ad hoc ipsum me patenter tanti patris adhortaretur exemplo, ne me certo uidelicet opponens periculo, temerarius Dei temptator potius quam amator, immo mel ipsius peremptor inuenirer. A talibus autem cotidianis eorum insidiis cum mihi in administratione cibi uel potus quantum possem prouiderem, in ipso altaris sacrificio toxicare me moliti sunt, ueneno scilicet calici immisso. Qui etiam quadam die, cum Namneti ad comitem in aegritudine sua uisitandum uenissem, hospitatum me ibi in domo cuiusdam fratris mei carnalis per ipsum qui in comitatu nostro erat famulum ueneno interficere machinati sunt, ubi uidelicet me minus a tali machinatione prouidere crediderunt. Diuina autem dispositione tunc actum est, ut dum cibum mihi apparatus non curarem, frater quidam ex monachis quem mecum adduxeram hoc cibo per ignorantiam usus ibidem mortuus occumberet, et famulus ille qui hoc praesumpserat tam conscientiae suae quam testimonio ipsius rei perterritus aufugeret.

Ex tunc itaque manifesta omnibus eorum nequitia, patenter iam cepi eorum, prout poteram, insidias declinare, et iam a conuentu abbatiae me subtrahere et in cellulis cum paucis habitare. Qui si me transitorium aliquo praesensissent, corruptos per pecuniam latrones in uis aut semitis ut me interficerent opponebant. Dum autem in istis laborarem periculis, forte me die quadam de nostra lapsus equitatura manus Domini uehementer collisit, colli uidelicet mei canalem confringens. Et multo me amplius haec fractura afflixit et debilitauit quam prior plaga.

Quandoque horum indomitam rebellionem per excommunicationem coercens, quosdam eorum, quos magis formidabam, ad hoc compuli ut fide sua seu sacramento publice mihi promitterent se ulterius ab abbacia penitus recessuros, nec me amplius in aliquo inquieturos. Qui publice et impudentissime tam fidem datam quam sacramenta facta uiolantes, tandem per auctoritatem romani pontificis Innocentii, legato proprio ad hoc destinato, in praesentia comitis et episcoporum hoc ipsum iurare compulsi sunt et pleraque alia; nec sic adhuc quieuerunt. Nuper autem cum, illis quos praedixi eiectionis, ad conuentum abbatiae redissem et reliquis fratribus, quos minus suspicabar, me committerem, multo hos peiores quam illos reperi; quos iam quidem non de ueneno sed de gladio in iugulum meum tractantes cuiusdam proceris terrae conductu uix euasi. In quo adhuc etiam laboro periculo, et cotidie quasi ceruici meae gladium imminens suspicio, ut inter epulas uix respirem, sicut de illo legitur qui cum Dionysii tyranni potentiam atque opes conquisitas maxime imputaret beatitudini, filo latenter apensum super se gladium suspiciens quae terrenam potentiam felicitas consequatur edoctus est. Quod nunc quoque ipse de paupere monacho in abbatem promotus incessanter experior, tanto scilicet miserior quanto ditior effectus; ut nostro etiam exemplo eorum qui id sponte appetunt ambitio refrenetur.

Haec, dilectissime frater in Christo et ex diuina conuersatione familiarissime comes, de calamitatum mearum historia, in quibus quasi a cunabulis iugiter laboro, tuae me desolationi atque iniuriae illate scripsisse suffitiat: ut, sicut in exordio praefatus sum epistolae, oppressionem, tuam in comparatione mearum aut nullam aut modicam esse iudices, et tanto eam patientius feras quanto minorem consideras; illud semper in consolationem assumens, quod membris suis de membris diaboli Dominus praedixit:

Si me persecuti sunt, et uos persequentur. Si mundus uos odit, scitote quoniam me priorem uobis odio habuit. Si de mundo fuissetis, mundus quod suum erat diligeret.

Et:

Omnes, inquit Apostolus, qui uolunt pie uiuere in Christo, persecutionem patientur.

Et alibi:

Aut quaero hominibus placere. Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem.

Et Psalmista:

Confusi sunt, inquit, qui hominibus placent, quoniam Deus spreuit eos.

Quae diligenter beatus attendens Ieronimus, cuius me praecipue in contumeliis detractionum haerem conspicio, ad Nepotianum scribens ait:

Si adhuc, inquit Apostolus, hominibus placerem, Christi seruus non essem. Desinit placere hominibus, et seruus factus est Christi.

Idem ad Asellam de fictis amicis:

Gratias ago Deo meo quod dignus sim quem mundus oderit, et ad Heliodorum monachum:

Erras, frater, erras si putas umquam Christianum persecutionem non pati. Aduersarius noster, tanquam leo rugiens, deuorare quaerens circuit, et tu pacem putas? Sedet in insidiis, cum diuitibus, etc.

His itaque documentis atque exemplis animati, tanto securius ista toleremus quanto iniuriosius accidunt. Quae si non ad meritum nobis, saltem ad purgationem aliquam proficere non dubitemus; et quoniam omnia diuina dispositione geruntur, in hoc se saltem quisque fidelium in omni pressura consoletur, quod nihil inordinate fieri umquam summa Dei bonitas permittit, et quod quaecumque peruerse fiunt optimo fine ipse terminat; unde et ei de omnibus recte dicitur:

Fiat uoluntas tua.

Quanta denique diligentium Deum illa est ex auctoritate apostolica consolatio, qua dicit:
Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, etc...!
Quod diligenter ille sapientium sapientissimus attendebat, cum in Prouerbiis diceret:
Non contristabit iustum quicquid ei acciderit.

Ex quo manifeste a iustitia eos recedere demonstrat quicumque pro aliquo sui grauamine his irascuntur quae erga se diuina dispensatione geri non dubitant, et se proprie uoluntati magis quam diuinae subiciunt, et ei quod in uerbis sonat: "Fiat uoluntas tua" desideriiis occultis repugnant, diuinae uoluntati propriam anteponebant. Vale.

*****
*****

SCANNED FROM: J. T. Muckle (ed.), Mediaeval Studies Vol.15 (1953)
pp.68-73.

/68/

EPISTOLA 02:

HELOISAE SUAE AD IPSUM DEPRECATORIA

Domino suo immo patri, coniugi suo immo fratri, ancilla sua immo filia, ipsius uxor immo soror: Abaelardo
Heloisa.

Missam ad amicum pro consolatione epistolam, dilectissime, uestram ad me forte quidam nuper attulit. Quam ex ipsa statim tituli fronte uestram esse considerans, tanto ardentius eam coepi legere, quanto scriptorem ipsum carius amplector ut, cuius rem perdidit, uerbis saltem tamquam eius quadam imagine recreer. Erant memini huius epistolae fere omnia felle et absinthio plena quae scilicet nostrae conuersionis miserabilem historiam et tuas, unice, cruces assiduas referebant.

Complesti reuera in epistola illa quod in exordio eius amico promisisti ut uidelicet in comparatione tuarum suas molestias nullas uel paruas reputaret. Ubi quidem expositis prius magistrorum tuorum in te per secutionibus deinde in corpus tuum summae prodicionis iniuria ad condiscipulorum quoque tuorum Alberici uidelicet Remensis et Lotulfi Lombardi execrabilem inuidiam et infestationem nimiam stilum contulisti. Quorum quidem suggestionibus quid de glorioso illo theologiae tuae opere quid de te ipso quasi in carcere damnato actum sit non praetermisisti.

Inde ad abbatis tui fratrumque falsorum machinationem accessisti et detractiones illas tibi grauissimas duorum illorum pseudo-apostolorum a praedictis aemulis in te commotas atque ad scandalum plerisque subortum de nomine Paracliti oratorio praeter consuetudinem imposito.

Denique ad intolerabiles illas et adhuc continuas in te persecutiones crudelissimi scilicet illius exactoris et pessimorum quos filios nominas monachorum profectus miserabilem historiam consummasti.

Quae cum siccis oculis neminem uel legere uel audire posse aestimem.

Tanto dolores meos amplius renouarunt, quanto diligentius singula expresserunt et eo magis auxerunt, quo in te adhuc pericula crescere retulisti ut omnes pariter de uita tua desperare cogamur et quotidie ultimos illos de nece tua rumores trepidantia nostra corda et palpitantia pectora expectent.

Per ipsum itaque qui te sibi adhuc quoquo modo protegit Christum obsecramus quatinus ancillulas ipsius et tuas crebris litteris de his in quibus adhuc fluctuas naufragiis certificare digneris ut nos saltem quae tibi solae remansimus doloris uel gaudii participes habeas.

Solent etenim dolenti nonnullam afferre consolationem qui condolent et quodlibet onus pluribus impositum leuius sustinetur siue defertur.

Quod si paululum haec tempestas quieuerit, tanto amplius maturandae sunt litterae, quanto sunt iucundiores futurae. De quibuscumque autem nobis scribas, non paruum nobis remedium conferes hoc saltem uno quod te nostri memorem esse monstrabis. Quam iucundae /69/ uero sint absentium litterae amicorum ipse non exemplo proprio Seneca docet ad amicum Lucilium loco sic scribens:

Quod frequenter mihi scribis gratias ago. Nam quo uno modo potes te mihi ostendis. Numquam epistolam tuam accipio quin protinus una simus. Si imagines nobi: amicorum absentium iocundae sunt quae memoriam renouant et desiderium absentiae falso atque inani solatio leuant quanto iucundiores sunt litterae quae amici absentis ueras notas afferunt?

Deo autem gratias quod hoc saltem modo praesentiam tuam nobis reddere nulla inuidia prohiberis, nulla difficultate praepediris, nulla, obsecro, negligentia retarderis.

Scripsisti ad amicum prolixae consolationem epistolae et pro aduersitatibus quidem suis sed de tuis. Quas uidelicet tuas diligenter commemorans cum eius intenderes consolationi nostrae plurimum addidisti desolationi et dum eius mederi uulneribus cuperes, noua quaedam nobis uulnera doloris inflixisti et priora auxisti. Sana, obsecro, ipsa quae fecisti qui quae alii fecerunt curare satagis.

Morem quidem amico et socio gessisti et tam amicitiae quam societatis debitum persoluisti. Sed maiori te debito nobis astrinxisti quas non tam amicas quam amicissimas non tam sotias quam fillias conuenit nominari uel si quod dulcius et sanctius uocabulem potest excogitari.

Quanto autem debito te erga obligaueris non argumentis non testimoniis indiget ut quasi dubium comprobetur et si omnes taceant, res ipsa clamat. Huius quippe loci tu post Deum solus es fundator. Solus huius oratorii constructor, solus huius congregationis aedificator. Nihil hic super alienum aedificasti fundamentum. Totum quod hic est tua creatio

est. Solitudo haec feris tantum siue latronibus uacans nullam hominum habitationem nouerat, nullam domum habuerat. In ipsis cubilibus ferarum, in ipsis latibulis latronum ubi nec nominari Deus solet, diuinum existi tabernaculum et Spiritus Sancti proprium dedicasti templum. Nihil ad hoc aedificandum ex regum uel principum opibus intulisti cum plurima posses et maxima ut quicquid fieret tibi soli posset ascribi. Clerici siue scholares huc certatim ad disciplinam tuam confluentes /70/ omnia ministrabant necessaria. Et qui de beneficiis uiuebant aecclesiasticis nec oblationes facere noueram sed suscipere et qui manus ad suscipiendum non ad dandum habuerant hic in oblationibus faciendis prodigi atque importuni fiebant.

Tua itaque uere tua haec est proprie in sancto proposito nouella plantatio cuius adhuc teneris maxime plantis frequens ut profitiant necessaria est irrigatio. Satis ex ipsa feminei sexus natura debilis est haec plantatio et infirma etiam si non esset noua. Unde diligentiore culturam exigit et frequentiore iuxta illud apostoli:

Ego plantaui, Apollo rigauit, Deus autem incrementum dedit.

Plantauerat apostolus atque fundauerat in fide per praedicationis suae doctrinam Corinthios quibus scribebat. Rigauerat postmodum eos ipsius apostoli discipulus Apollo sacris exhortationibus et sic eis incrementum uirtutum diuina largita est gratia. Vitis alienae uineam quam non plantasti in amaritudinem tibi conuersam admonitionibus saepe cassis et sacris frustra sermonibus excolis. Quid tuae debeas attende qui sic curam impendis alienae.

Doces et admones rebelles nec proficis. Frustra ante porcos diuini eloquii margaritas spargis. Qui obstinatis tanta impendis quid obedientibus debeas considera. Qui tanta hostibus largiris quid filiabus debeas meditare. Atque ut caeteras omittam, quanto erga me te obligaueris debito pensa ut quod deuotis communiter debes feminis unice tuae deuotius soluas.

Quot autem et quantos tractatus in doctrina uel exhortatione seu etiam consolatione sanctarum feminarum sancti patres consummauerint et quanta eos diligentia composuerint, tua melius excellentia quam nostra paruitas nouit. Unde non mediocri admiratione nostrae tenera conuersationis initia tua iam dudum obliuio mouit quod, nec reuerentia Dei nec amore nostri nec sanctorum patrum exemplis admonitus, fluctuantem me et iam diutino moerore confectam uel sermone praesentem uel epistola absentem consolari tentaueris. Cui quidem tanto te maiore debito noueris obligatum, quanto te amplius nuptialis foedere sacramenti constat esse astrictum et eo te magis mihi obnoxium, quo te semper ut omnibus patet immoderato amore complexa sum.

Nosti carissime, nouerunt omnes quanta in te amiserim et quam miserabili casu summa et ubique nota proditio me ipsam quoque mihi tecum abstulerit ut incomparabiliter maior sit dolor ex amissionis modo quam ex damno. Quo uero maior est dolendi causa, maiora sunt consolationis adhibenda remedia non utique ab alio sed a teipso ut qui solus es in causa dolendi solus sis in gratia consolandi. Solus quippe es qui me contristare, qui me laetificare seu consolari ualeas. Et solus es qui plurimum id mihi debeas et nunc maxime eum uniuersa quae iusseris in tantum impleuerim ut eum te in aliquo offendere non possem me ipsam pro iussu tuo perdere sustinerem. Et quod maius est dictuque mirabile, in tantam uersus est amor insaniam ut quod solum appetebat, hoc ipse sibi sine spe recuperationis auferret, eum ad tuam statim iussionem tam habitum ipsa quam animum immutarem ut te tam corporis mei quam animi unicum possessorem ostenderem.

Nihil umquam Deus scit in te nisi te requisui, te pure non tua concupiscens. /71/ Non matrimonii foedera, non dotes aliquas expectaui, non denique meas uoluptates aut uoluntates sed tuas, sicut ipse nosti adimplere studui. Et si uxoris nomen sanctius ac ualidius uidetur, dulcius mihi semper exstitit amicae uocabulum aut, si non indigneris, concubinae uel scorti ut quo me uidelicet pro te amplius humiliarem, ampliorem apud te consequerer gratiam et sic etiam excellentiae tuae gloriam minus laederem. Quod et tu ipse tui gratia oblitus penitus non fuisti in ea quam supra memini ad amicum epistola pro consolatione directa ubi et rationes nonnullas, quibus te a coniugio nostro et infaustis thalamis reuocare conabar, exponere non es dedignatus sed plerisque tacitis quibus amorem coniugio libertatem uinculo praeferebam. Deum testem inuoco si me Augustus uniuerso praesidens mundo matrimonii honore dignaretur totumque mihi orbem confirmaret in perpetuo possidendum, carius mihi et dignius uideretur tua dici meretrix quam illius imperatrix.

Non enim quo quisque ditior siue potentior ideo et melior, fortunae illud est hoc uirtutis. Nec se minime uenalem aestimet esse quae libentius ditiori quam pauperi nubit et plus in marito sua quam ipsum concupiscit. Certe quamcumque ad nuptias haec concupiscentia ducit, merces ei potius quam gratia debetur. Certum quippe est eam res ipsas non hominem insequi et se, si posset, uelle prostituere ditiori sicut inductio illa Aspasiae philosophae apud Socraticum Aeschinem cum Xenophonte et uxore eius habita manifeste conuincit. Quam quidem inductionem cum praedicta philosopha ad reconciliandos inuicem illos proposuisset tali fine ipsam conclusit:

Quare nisi hoc peregeritis ut neque uir melior neque femina in terris electior sit, profecto semper id quod optimum putabitis esse multo maxime requiretis ut et tu maritus sis quam optimae et haec quam optimo uiro nupta sit.

Sancta profecto haec et plus quam philosophica est sententia ipsius potius sophiae quam philosophiae dicenda. Sanctus hic error et beata fallacia in coniugatis ut perfecta dilectio illaesa custodiat matrimonii foedera non tam corporum continentia quam animorum pudicitia. At quod error caeteris, ueritas mihi manifesta contulerat.

Cum quod illae uidelicet de suis aestimarent maritis hoc ego de te, hoc mundus uniuersus non tam crederet quam sciret ut tanto melior in te meus amor existeret, quanto ab errore longius absisteret. Quis etenim regum aut philosophorum tuam famam exaequare poterat? Quae te regio aut ciuitas seu uilla uidere non aestuabat? Quis te rogo in publicum procedentem conspiciere non festinabat ac discedentem collo erecto oculis directis non insectabatur? Quae

coniugata, quae uirgo non concupiscebat absentem et non exardebat in praesentem? Quae regina uel praepotens femina gaudiis meis non inuidebat uel thalamis? Duo autem fateor tibi specialiter inerant /72/ quibus feminarum quarumlibet animos statim allicere poterat, dictandi uidelicet et cantandi gratia quae caeteros minime philosophos assecutos esse nouimus. Quibus quidem quasi ludo quodam laborem exercitii recreans philosophici pleraque amatorio metro uel rhythmocomposita relinquisti carmina quae prae nimia suauitate tam dictaminis quam cantus saepius frequentata tuum in ore omnium nomen incessanter tenebant ut etiam illitteratos melodiae dulcedo tui non sineret immemores esse. Atque hinc maxime in amorem tui feminae suspirabant. Et cum horum pars maxima carminum nostros decantaret amores multis me regionibus breui tempore nuntiauit et multarum in me feminarum accendit inuidiam.

Quod enim bonum animi uel corporis tuam non exornabat adolescentiam?

Quam tunc mihi inuidentem, nunc tantis priuatae deliciis compati calamitas mea non compellat? Quem uel quam licet hostem primitus debita compassio mihi nunc non emolliat? Quae plurimum nocens, plurimum ut nosti sum innocens. Non enim rei effectus sed efficientis affectus in crimine est. Nec quae fiunt sed quo animo fiunt aequitas pensat.

Quem autem animum in te semper habuerim solus qui expertus es iudicare potes. Tuo examini cuncta committo, tuo per omnia cedo testimonio. Dic unum si uales cur, post conuersionem nostram quam tu solus facere decreuisti, in tantam tibi negligentiam atque obliuionem uenerim ut nec colloquio praesentis recreer nec absentis epistola consolet. Dic, inquam, si uales aut ego quod sentio immo quod omnes suspicantur dicam. Concupiscentia te mihi potius quam amicitia sotiauit, libidinis ardor potius quam amor. Ubi igitur quod desiderabas cessauit quicquid propter hoc exhibebas pariter euanuit. Haec, dilectissime, non tam mea est quam omnium coniectura, non tam specialis quam communis, non tam priuata quam publica. Utinam mihi soli sic uideretur atque aliquos in excusationem sui amor tuus inueniret per quos dolor meus paululum resideret. Utinam occasiones fingere possem quibus te excusando mei quoquo modo tegerem uilatum. Attende, obsecro, quae requiro et parua haec uidebis et tibi facillima. Dum tui praesentia fraudor uerborum saltem uotis quorum tibi copia est tuae mihi imaginis praesentia dulcedinem. Frustra te in rebus dapsilem exspecto si in uerbis auarum sustineo. Nunc uero plurimum a te me promereri credideram cum omnia propter te compleuerim nunc in tuo maxime perseuerans obsequio. Quam quidem iuuenulam ad monasticae conuersionis asperitatem, non religionis deuotio sed tua tantum pertraxit iussio. Ubi si nihil a te promeream quam frustra laborem diiudica. Nulla mihi super hoc merces exspectanda est a Deo cuius adhuc amore nihil me constat egisse. Properantem te ad Deum secuta sum, habitu immo praecessi. Quasi enim memor uxoris Lot retro conuersae prius me sacris uestibus et professione monastica quam te ipsum Deo mancipasti. In quo fateor uno minus te de me confidere uehementer dolui atque erubui. Aequae autem Deus scit ad Vulcania loca te properantem praecedere uel sequi pro iussu tuo minime /73/

dubitarem. Non enim mecum animus sed tecum erat. Sed et nunc maxime si tecum non est, nusquam est. Esse uero sine te nequaquam potest. Sed ut tecum bene sit age, obsecro. Bene autem tecum fuerit, si te propitium inuenerit, si gratiam referas pro gratia modica pro magnis uerba pro rebus. Utinam, dilecte, tua de me dilectio minus confideret ut sollicitior esset. Sed quo te amplius nunc securum reddidi, negligentiosem sustineo. Memento, obsecro, quae fecerim et quanta debeas attende. Dum tecum carnali fruerer uoluptate, utrum id amore uel libidine agerem incertum pluribus habebatur. Nunc autem finis indicat quo id inchoauerim principio. Omnes denique mihi uoluptates interdixi ut tuae parerem uoluntati. Nihil mihi reseruauit nisi sic tuam nunc praecipue fieri. Quae uero tua sit iniquitas perpende si merenti amplius persoluis minus, immo nihil penitus praesertim cum paruam sit quod exigeris et tibi facillimum.

Per ipsum itaque cui te obtulisti Deum te obsecro ut quo modo potes tuam mihi praesentiam reddas, consolationem uidelicet mihi aliquam rescribendo hoc saltem pacto ut sic recreate diuinae alacrior uacem obsequio. Cum me ad turpes olim uoluptates expeteres, crebris me epistolis uisitabas, frequenti carmine tuam in ore omnium Heloisam ponebas. Me plateae omnes, me domus singulae resonabant. Quanto autem rectius me nunc in Deum quam tunc in libidinem excitares? Perpende, obsecro, quae debes, attende quae postulo et longam epistolam breui fine concludo: Vale unice.

*****
*****

SCANNED FROM: J. T. Muckle (ed.), *Mediaeval Studies* Vol.15 (1953)

pp.73-77.

/73/

EPISTOLA 03:

RESCRIPTUM ABAELARDI AD HELOISSAM

Heloissae, dilectissimae sorori suae in Christo, Abaelardus, frater eius in ipso.

Quod post nostram a saeculo ad Deum conuersionem nondum tibi aliquid consolationis uel exhortationis scripserim, non negligentiae meae, sed tuae, de qua semper plurimum confido, prudentiae imputandum est. Non enim eam his indigere credidi, cui abundanter quaecumque necessaria sunt diuina gratia impediuit, ut tam uerbis scilicet quam exemplis errantes ualeas docere, pusillanimes consolari, tepidos exhortari, sicut et facere iam dudum consueuisti cum sub abbatisa prioratum obtineres. Quod si nunc tanta diligentia tuis prouideas filiabus, quanta tunc sororibus, satis esse credimus ut iam omnino superfluum doctrinam uel exhortationem nostram arbitremur. Sin autem humilitati tuae

aliter uidetur, et in iis etiam quae ad Deum pertinent magisterio nostro atque scriptis indiges, super his quae uelis scribe mihi ut ad ipsam rescribam prout mihi Dominus annuerit.

Deo autem gratias, qui grauissimorum et assiduorum periculorum meorum sollicitudinem uestris cordibus inspirans, afflictionis meae participes uos fecit ut orationum suffragio uestrarum diuina miseratio me protegat et uelociter Satanam sub pedibus nostris conterat.

Ad hoc autem praecipue psalterium quod a me sollicite requisisti, soror in saeculo quondam cara, nunc in Christo carissima, mittere maturauit. In quo /74/ uidelicet pro nostris magnis et multis excessibus et quotidiana periculorum meorum instantia iuge Domino sacrificium immoles orationum.

Quantum autem locum apud Deum et sanctos eius fidelium orationes obtineant, et maxime mulierum pro caris suis et uxoribus pro uiris, multa nobis occurrunt testimonia et exempla. Quod diligenter attendens Apostolus sine intermissione orare nos admonet. Legimus Dominum Moysi dixisse:

Dimitte me ut irascatur furor meus.

Et Ieremiae:

Tu uero, inquit, noli orare pro populo hoc... et non obsistas mihi.

Ex quibus uidelicet uerbis manifeste Dominus ipse profitetur orationes sanctorum quasi quoddam frenum irae ipsius immittere quo scilicet ipsa coerceatur ne, quantum merita peccantium exigunt, ipsa in eos saeuat, et quem ad uindictam iustitia quasi spontaneum ducit, amicorum supplicatio flectat et tamquam inuitum quasi ui quadam retineat. Sic quippe oranti uel oraturo dicitur:

Dimitte me et ne obsistas mihi.

Praecipit Dominus ne oretur pro impiis. Orat iustus, Domino prohibente, et ab ipso impetrat quod postulat et irati iudicis sententiam immutat. Sic quippe de Moyse subiunctum est:

Et placatus factus est Dominus de malignitate quam dixit facere populo suo.

Scriptum est alibi de uniuersis operibus Dei:

Dixit, et facta sunt.

Hoc autem loco et dixisse memoratur quod de afflictione populus meruerat et uirtute orationis praeuentus non implesse quod dixerat.

Attende itaque quanta sit orationis uirtus, si quod iubemur oremus, quando id quod orare Prophetam Deus prohibuit, orando tamen obtinuit, et ab eo quod dixerat eum auertit. Cui et alius propheta dicit:

Et cum iratus fueris, misericordiae recordaberis.

Audiant id atque aduertant principes terreni qui occasione praepositae et edictae iustitiae suae obstinati magis quam iusti reperiuntur, et se remissos uideri erubescunt, si misericordes fiant, et mendaces si edictum suum mutent, uel quod minus prouide statuerunt non impleant, et si uerba rebus emendent. Quos quidem recte dixerim Iephtae comparandos qui quod stulte uouerat stultius adimplens unicam interfecit. Qui uero eius membrum fieri cupit, <ei> cum Psalmista dicit:

Misericordiam et iudicium cantabo tibi, Domine

'misericordia', sicut scriptum est, "iudicium exaltat", attendens quod alibi Scriptura comminatur:

Iudicium siue misericordia in eum qui misericordiam non facit.

Quod diligenter ipse Psalmista considerans, ad supplicationem uxoris Nabal Carmeli iuramentum quod ex iustitia fecerat, de uiro eius scilicet et ipsius domo delenda per misericordiam cassauit. Orationem itaque iustitiae praetulit et quod uir deliquerat supplicatio uxoris deleuit.

In quo quidem tibi, soror, exemplum proponitur et securitas datur ut, si huius oratio apud hominem tantum obtinuit, quid apud Deum tua pro me audeat instruaris. Plus quippe Deus qui pater est noster filios diligit quam Dauid feminam supplicentem. Et ille quidem pius et misericors habebatur, sed ipsa pietas et misericordia Deus est. Et quae tunc supplicabat mulier saecularis erat et laica nec ex sanctae deuotionis professione Domino copulata. Quod si ex te minus ad impetrandum sufficias, sanctus qui tecum est tam uirginum quam uiduarum conuentus, quod per te non potes, obtinebit. Cum enim discipulis Veritas dicat:

Ubi duo uel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi sum in /75/ medio eorum.

Et rursum:

Si duo ex uobis consenserint de omni re quam petierint, fiet illud a Patre meo

quis non uideat quantum apud Deum ualeat sanctae congregationis frequens oratio? Si, ut Apostolus asserit, multum ualet oratio iusti assidua, quid de multitudine sanctae congregationis sperandum est?

Nosti, carissima soror, ex homilia beati Gregorii XXXVIII quantum suffragium inuito seu contradicenti fratri oratio fratrum mature attulerit. De quo iam ad extremum ducto, quanta per iculi anxietate miserissima eius anima laboraret et quanta desperatione et taedio uitae fratres ab oratione reuocaret quid ibi diligenter scriptum sit tuam minime latet prudentiam.

Atque utinam confidentius te et sanctarum conuentum sororum ad orationem inuitet ut me scilicet uobis ipse uiuum custodiat, per quem, Paulo attestante mortuos etiam suos de resurrectione mulieres acceperunt. Si enim Veteris et Euangelici Testamenti paginas reuoluas, inuenies maxima resurrectionis miracula solis uel maxime feminis exhibita

fuisse, pro ipsis uel de ipsis facta. Duos quippe mortuos suscitatos ad supplicationes maternas Vetus commemorat Testamentum, per Eliam, scilicet, et ipsius discipulum Elisaeum.

Euangelium uero trium tantum mortuorum suscitationem a Domino factam continent quae mulieribus exhibita maxime illud quod supra commemorauimus, Apostolicum dictum rebus ipsis confirmant:

Acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos.

Filium quippe uiduae ad portam ciuitatis Naim suscitatum matri reddidit eius compassione compunctus. Lazarum quoque amicum suum ad obsecrationem sororum eius, Mariae uidelicet ac Marthae, suscitauit.

Quo etiam archisynagogi filiae hanc ipsam gratiam ad petitionem patris impendente, mulieres de resurrectione mortuos suos acceperunt

cum haec uidelicet suscitata proprium de morte receperit corpus, sicut illae corpora suorum. Et paucis quidem interuenientibus hae factae sunt resuscitationes. Vitae uero nostrae conseruationem multiplex uestrae deuotionis oratio facile obtinebit. Quarum tam abstinentia quam continentia Deo sacrata, quanto ipsi gratior habetur, tanto ipsum propitiorem inueniet. Et plerique fortassis horum qui suscitati sunt nec fideles exstiterunt, sicut nec uidua praedicta, cui non roganti filium Dominus suscitauit fidelis exstitisse legitur. Nos autem inuicem non solum fidei colligat integritas, uerum etiam eiusdem religionis professio sociat.

Ut autem sacrosanctum collegii uestri nunc omittam conuentum, in quo plurimarum uirginum ac uiduarum deuotio Domino iugiter deseruit, ad te unam ueniam, cuius apud Deum sanctitatem plurimum non ambigo posse, et quae potes mihi praecipue debere, maxime nunc in tantae aduersitatis laboranti discrimine. Memento itaque semper in orationibus tuis eius qui specialiter est tuus: et tanto confidentius in oratione uigila, quanto id esse tibi recognoscis iustius, et ob hoc ipsi qui orandus est acceptabilis. Exaudi, obsecro, aure cordis. quod saepius audisti aure corporis. Scriptum est in Prouerbiis:

Mulier diligens corona est uiro suo.

Et rursum:

Qui inuenit mulierem bonam, inuenit bonum; et hauriet iucunditatem a Domino.

Et iterum:

Domus et diuitiae dantur /76/ a parentibus, a Domino autem proprie uxor prudens.

Et in Ecclesiastico:

Mulieris bonae beatus uir.

Et post pauca:

Pars bona, mulier bona.

Et iuxta auctoritatem Apostolicam:

Sanctificatus est uir infidelis per mulierem fidelem.

Cuius quidem rei experimentum in regno praecipue nostro, id est, Francorum, diuina specialiter exhibuit gratia, cum ad orationem uidelicet uxoris magis quam ad sanctorum praedicationem, Clodoueo rege ad fidem Christi conuerso, regnum sic uniuersum diuinis legibus mancipauerunt ut exemplo maxime superiorum ad orationis instantiam inferiores prouocarentur. Ad quam quidem instantiam Dominica nos uehementer inuitans parabola:

Ille, inquit, si perseuerauerit pulsans, dico uobis quia si non dabit ei eo quod amicus illius sit, propter improbitatem tamen eius surgens dabit ei quotquot habet necessarios... etc.

Ex hac profecto, ut ita dicam, orationis improbitate, sicut supra memini, Moyses diuinae iustitiae seueritatem eneruauit, et sententiam immutauit.

Nosti, dilectissima, quantum caritatis affectum praesentiae meae conuentus olim uester in oratione solitus sit exhibere. Ad expletionem namque quotidie singularum horarum specialem pro me Domino supplicationem hanc offerre consueuit ut, responso proprio cum uersu eius praemissis et decantatis, preces his et collectam in hunc modum subiungeret. Responsum: Non me derelinquas, nec discedas a me, Domine.

Versus: In adiutorium meum semper intende, Domine, Preces: Saluum fac seruum tuum, Deus meus, sperantem in te. Domine exaudi orationem meam, et clamor meus ad te ueniat. Oratio: Deus qui per seruulum tuum ancillulas tuas in nomine tuo dignatus es aggregare, te quaesumus ut tam ipsi quam nobis in tua tribuas perseuerantiam uoluntate. Per Dominum, etc.

Nunc autem absenti mihi, tanto amplius orationum uestrarum opus est suffragio, quanto maioris anxietate periculi constringor. Supplicando itaque postulo, postulando supplico quatinus praecipue nunc absens experiar quam uera caritas uestra erga absentem exstiterit, singulis uidelicet horis expletis, hunc orationis propriae modum adnectens.

Responsum: Ne derelinquas me, Domine, pater et dominator uitae meae ut non corruam in conspectu aduersariorum meorum, ne gaudeat de me inimicus meus. Versus: Apprehende arma et scutum, et exsurge in adiutorium mihi ne gaudeat, etc. Preces: Saluum fac seruum tuum, Deus meus, sperantem in te. Mitte ei, Domine, auxilium de sancto et de Sion tuere eum. Esto ei, Domine, turris fortitudinis a facie inimici.

Domine, exaudi orationem meam, et clamor meus ad te ueniat. Oratio: Deus qui per seruulum tuum ancillulas tuas in nomine tuo dignatus es aggregare, te quaesumus ut eum ab omni aduersitate protegas et ancillis tuis incolumem reddas. Per Dominum, etc.

Quod si me Dominus in manus inimicorum tradiderit, scilicet, ut ipsi praeualentes me interficiant, aut quocumque casu uiam uniuersae carnis absens uobis ingrediatur, cadauer, obsecro, nostrum ubicumque uel sepultum uel

expositum iacuerit, ad coemeterium uestrum deferri faciatis ubi filiae uestrae, /77/ immo in Christo sorores, sepulcrum nostrum saepius uidentes, ad preces pro me Domino fundendas amplius inuidentur. Nullum quippe locum animae dolenti de peccatorum suorum errore desolatae tutiorem ac salubriorem arbitror quam eum qui uero Paraclito, id est consolatori, proprie consecratus est, et de eius nomine specialiter insignitus. Nec Christianae sepulturae locum rectius apud aliquos fideles quam apud feminas Christo deuotas consistere censeo. Quae de Domini Iesu Christi sepultura sollicitae eam unguentis pretiosis et praeuenerunt et subsecutae sunt et circa eius sepulcrum studiose uigilantes et sponsi mortem lacrimabiliter plangentes, sicut scriptum est: Mulieres sedentes ad monumentum lamentabantur flentes Dominum. Primo ibidem de resurrectione eius angelica apparitione et allocutione sunt consolatae, et statim ipsius resurrectionis gaudia, eo bis eis apparente, percipere meruerunt et manibus contrectare.

Illud autem demum super omnia postulo ut quae nunc de corporis mei periculo nimia sollicitudine laboratis, tunc praecipue de salute animae sollicitae quantum dilexeritis uiuum exhibeatis defuncto.

orationum uidelicet uestrarum speciali quodam et proprio suffragio.

Viue, uale, uiuantque tuae ualeantque sorores.

Viuite, sed Christo; quaeso, mei memores.

*****

*****

SCANNED FROM: J. T. Muckle (ed.), *Mediaeval Studies* Vol.15 (1953)

pp.77-82.

/77/

EPISTOLA 04:

RESCRIPTUM HELOISSAE AD ABAELARDUM

Unico suo post Christum unica sua in Christo.

Mirror, unice meus, quod praeter consuetudinem epistolarum, immo contra ipsum ordinem naturalem rerum, in ipsa fronte salutationis epistolaris me tibi praepone praesumpsisti, feminam uidelicet uiro, uxorem marito, ancillam domino, monialem monacho et sacerdoti diaconissam, abbati abbatissam. Rectus quippe ordo est et honestus, ut qui superiores uel ad pares scribunt, eorum quibus scribunt nomina suis anteponant. Sin autem ad inferiores, praecedunt scriptionis ordine qui praecedunt rerum dignitate.

Illud etiam non parua admiratione suscepimus quod, quibus consolationis remedium afferre debuisti, desolationem auxisti, et quas mitigare debueras excitasti lacrimas. Quae enim nostrum siccis oculis audire possit, quod circa finem epistolae posuisti, dicens:

Quod si me Dominus in manus inimicorum tradiderit ut me scilicet praeualentes interficiant... etc.

O carissime, quo id animo cogitasti, quo id ore dicere sustinuisti?

Numquam ancillulas suas adeo Deus obliuiscatur ut eas tibi superstites reseruet. Numquam nobis illam uitam concedat quae omni genere mortis sit grauior. Te nostras exsequias celebrare, te nostras Deo animas conuenit commendare. et quas Deo aggregasti ad ipsum praemittere ut nulla amplius de ipsis perturberis sollicitudine, et tanto laetior nos subsequaris, quanto securior de nostra salute iam fueris. Parce, obsecro, domine, parce huiusmodi dictis, quibus miseras miserimas facias, et hoc ipsum quod utcumque uiuimus ne nobis auferas ante mortem;

Sufficit diei malitia /78/ sua

et dies illa omnibus, quos inueniet. satis secum sollicitudinis afferet omni amaritudine inuoluta.

Quid enim necesse est, inquit Seneca, mala arcessere, et ante mortem uitam perdere?

Rogas, unice, ut, quocumque casu nobis absens hanc uitam finieris, ad coemeterium nostrum corpus tuum afferri faciamus ut orationum scilicet nostrarum ex assidua tui memoria ampliorem assequaris fructum. At uero quomodo memoriam tui a nobis labi posse suspicaris? Aut quod orationi tempus tunc erit commodum, quando summa perturbatio nihil permittet quietum, cum nec anima rationis sensum, nec lingua sermonis retinebit usum, cum mens insana in ipsum, ut ita dicam, Deum magis irata quam pacata, non tam orationibus ipsum placabit quam querimoniis irritabit?

Flere tunc miseris tantum uacabit, non orare licebit, et te magis subsequi quam sepelire maturandum erit ut potius et nos consepeliendae simus, quam sepelire possimus. Quae, cum in te nostram amiserimus uitam. uiuere te recedente nequaquam poterimus. Atque utinam nec tunc usque possimus. Mortis tuae mentio mors quaedam nobis est, Ipsa autem mortis huius ueritas quid, si nos inuenierit, futura est? Numquam Deus annuat ut hoc tibi debitum superstites persoluamus, ut hoc tibi patrocinio subueniamus, quod a te penitus exspectamus. In hoc utinam te praecessurae, non secuturae! Parce itaque, obsecro, nobis; parce unice saltem tuae huiusmodi scilicet supersedendo uerbis quibus tamquam gladiis mortis nostras transuerberas animas ut quod mortem praeuenit ipsa morte grauius sit. Confectus moeror e animus quietus non est, nec Deo sincere potest uacare mens perturbationibus occupata.

Noli obsecro. diuinum impedire seruitium cui nos maxime mancipasti.

Omne ineuitabile, quod, cum acciderit, moerorem maximum secum inferet, ut subito ueniat, optandum est ne timore iutili diu ante cruciet, cui nulla succurri prouidentia potest. Quod et poeta bene considerans Deum deprecatur, dicens:

Sit subitum quodcumque paras; sit caeca futuri Mens hominum fati: liceat sperare timenti.

Quid autem te amisso sperandum mihi superest? Aut quae in hac peregrinatione causa remanendi, ubi nullum nisi te remedium habeam et nullum aliud in te nisi hoc ipsum quod uiuis. omnibus de te mihi aliis uoluptatibus interdictis, cui nec praesentia tua concessum est frui ut quandoque mihi reddi ualeam? O si fas sit dici crudelem mihi per omnia Deum! O inclementem clementiam! O infortunatam fortunam, quae iam in me uniuersi conaminis sui tela in tantum consumpsit ut, quibus in alios saeuia, iam non habeat; plenam in me pharetram exhaustit ut frustra iam alii bella eius formident. Nec, si ei adhuc telum aliquod superesset locum in me uulneris inueniret Unum inter tot uulnera metuit ne morte supplicia finiam. Et cum interimere non cesset, interitum tamen quem accelerat timet. O me miserarum miserrimam, infelicium infelicissimam, quae quanto uniuersis in te feminis praelata sublimiorem obtinui gradum, tanto hinc prostrata grauiorem in te et in me pariter perpessa sum casum! Quanto quippe altior ascendenti gradus, tanto grauior conuulsi casus. Quam mihi nobilium

/79/ ac potentium feminarum fortuna umquam praeponere potuit aut aequare? Quam denique adeo deiecit et dolore conficere rogauit? Quam in te mihi gloriam contulit? Quam in te mihi ruinam intulit? Quam mihi uehemens in utramque partem exstitit ut nec in bonis nec in malis modum habuerit? Quae ut me miserrimam omnium faceret, omnibus ante beatiorum effecerat ut, cum quanta perdidit pensarem, tanto me maiora consumerent lamenta, quanto me maiora opprimerant damna; et tanto maior amissorum succederet dolor, quanto maior possessorum praecesserat amor, et summae uoluptatis gaudia summa moeroris terminaret tristitia.

Et ut ex iniuria maior indignatio surgeret, omnia in nobis aequitatis iura pariter sunt peruersa. Dum enim solliciti amoris gaudiis fruere et, ut turpiore, sed expressiore uocabulo utar, fornicationi uacarem, diuina nobis seueritas pepercit. Ut autem illicita licitis cori eximus, et honore coniugii turpitudinem fornicationis operuimus, ira Domini manum suam super nos uehementer aggrauauit, et immaculatum non pertulit torum qui diu ante sustinuerat pollutum. Deprehensus in quouis adulterio uiris haec satis esset ad uindictam poena quam pertulisti. Quod ex adulterio promerentur alii, id tu ex coniugio incurristi per quod iam te omnibus satisfecisse confidebas iniuriis.

Quod fornicatoribus suis adulterae, hoc propria uxor tibi contulit, nec cum pristinis uacarem uoluptatibus, sed cum iam ad tempus segregati castius uiueremus, te quidem Parisius scholis praesidente, et me ad imperium tuum Argenteoli cum sanctimonialibus conuersante.

Diuisis itaque sic nobis adinuicem ut tu studiosius scholis, ego liberius orationi siue sacrae lectionis meditationi uacarem, et tanto nobis sanctius, quanto castius degentibus, solus in corpore luisti quod duo pariter commiseramus. Solus in poena fuisti, duo in culpa: et qui minus debueras, totum pertulisti. Quanto enim amplius te pro me humiliando satisfecerat, et me pariter et totum genus meum sublimauerat, tanto te minus tam apud Deum quam apud illos proditores obnoxium poenae reddiderat. O me miseram in tanti sceleris causa progenitam! O summam in uiros summos et consuetam feminarum perniciem!

Hinc de muliere cauenda scriptum est in Prouerbiis:

Nunc ergo, fili, audi me, et attende uerbis oris mei. Ne abstrahatur in uis illius mens tua, neque decipiaris semitis eius. Multos enim uulneratos deiecit, et fortissimi quique interfecti sunt ab ea. Viae inferi domus eius penetrantes in inferiora mortis.

Et in Ecclesiaste:

Lustrari uniuersa animo meo... et inueni amariorem morte mulierem, quae laqueus uenatorum est, et sagena cor eius; uincula enim sunt manus eius. Qui placet Deo, effugiet eam. Qui autem peccator est, capietur ab illa.

Prima statim mulier de paradiso uirum captiuauit et, quae ei a Domino creata fuerat in auxilium, in summum ei conuersa est exitium.

Fortissimum illum Nazaraeum Domini et angelo nuntiante conceptum Dalila sola superauit, et eum inimicis proditum et oculis priuatum ad hoc tandem dolor compulit ut se pariter cum ruina hostium opprimeret.

Sapientissimum omnium Salomonem sola quam sibi copulauerat mulier infatuauit, et in tantam compulit insaniam ut eum quem ad aedificandum sibi templum Dominus elegerat, patre eius Dauid, qui iustus fuerat, in hoc reprobato, ad idololatriam ipsa usque in finem uitae /80/

deiceret, ipso, quem tam uerbis quam scriptis praedicabat atque docebat, diuino cultu derelicto. Iob sanctissimus in uxore nouissimam atque grauissimam sustinuit pugnam, quae eum ad maledicendum Deo stimulabat. Et callidissimus tentator hoc optime nouerat quod saepius expertus fuerat. uirorum uidelicet ruinam in uxoribus esse facillimam.

Qui denique etiam usque ad nos consuetam extendens malitiam, quem de fornicatione sternere non potuit. de coniugio tentauit: et bono male est usus, qui malo male uti non est permissus. Deo saltem super hoc gratias, quod me ille ut suprapositas feminas in culpam ex consensu non traxit. quam tamen in causam commissae malitiae ex effectu conuertit. Sed et si purget animum meum innocentia nec huius reatum sceleris consensus incurrat, peccata tamen multa praecesserunt, quae me penitus immunem ab huius reatu sceleris esse non sinunt. Quod uidelicet diu ante carnalium inlecebrarum uoluptatibus seruens, ipsa tunc merui quod nunc plector, et praecedentium in me peccatorum sequentia merito facta sunt poena: et malis initiis peruersus imputandus est exitus.

Atque utinam huius praecipue commissi dignam agere ualeam poenitentiam ut poenae illi tuae uulneris illati ex longa saltem poenitentiae contritione uicem quoquo modo recompensare queam: et quod tu ad horam in corpore pertulisti, ego in omni uita ut iustum est in contritione mentis suscipiam, et hoc tibi saltem modo, si non Deo, satisfaciam. Si enim uere miserrimi mei animi profiteri infirmitatem, qua poenitentia Deum placare ualeam non

inuenio, quem super hac semper iniuria summae crudelitatis arguo. et eius dispensationi contraria magis eum ex indignatione offendo, quam ex poenitentiae satisfactione mitigo. Quo modo etiam poenitentia peccatorum dicitur, quantacumque sit corporis afflictio, si mens adhuc ipsam peccandi retinet uoluntatem, et pristinis aestuat desideriis? Facile quidem est quemlibet confitendo peccata seipsum accusare, aut etiam in exteriori satisfactione corpus affligere. Difficillimum uero est a desideriis maximarum uoluptatum auellere animum. Unde et merito sanctus Iob cum praemisisset:

Dimittam aduersum me eloquium meum

id est, laxabo linguam, et aperiam os per confessionem in peccatorum meorum accusationem, statim adiunxit:

Loquar in amaritudine animae meae.

Quod beatus exponens Gregorius:

Sunt, inquit, nonnulli, qui apertis uocibus culpas fatentur, sed tamen in confessione gemere nesciunt, et lugenda gaudentes dicunt. Unde qui culpas suas detestans loquitur, restat, necesse est, ut has in amaritudine animae loquatur, ut haec ipsa amaritudo puniat quidquid lingua per mentis iudicium accusat.

Sed haec quidem amaritudo uerae poenitentiae quam rara sit beatus diligenter attendens Ambrosius:

Facilius, inquit, inueni qui innocentiam seruauerunt, quam qui poenitentiam egerunt.

In tantum uero illae. quas pariter exercuimus, amantium uoluptates dulces mihi fuerunt ut nec displicere mihi, nec uix a memoria labi possint. Quocumque loco me uertam, semper se oculis meis cum suis ingerunt desideriis. Nec etiam /81/ dormienti suis illusionibus parcunt. Inter ipsa missarum solemnia. ubi purior esse debet oratio, obscena earum uoluptatum phantasmata ita sibi penitus miserrimam captiuant animam ut turpitudinibus illis magis quam orationi uacem. Quae cum ingemiscere debeam de commissis. suspiro potius de amissis. Nec solum quae egimus, sed loca pariter et tempora in quibus haec egimus, ita tecum nostro infixi sunt animo ut in ipsis omnia tecum agam, nec dormiens etiam ab his quiescam. Nonnumquam etiam ipso motu corporis animi mei cogitationes deprehenduntur, nec a uerbis temperant improuisis. O uere me miseram, et illa conquestione ingemiscentis animae dignissimam.

Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?

Utinam et quod sequitur ueraciter addere queam:

Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum.

Haec te gratia, carissime, praeuenit et ab his tibi stimulis una corporis plaga medendo multas in anima sanauit et in quo tibi amplius aduersari Deus creditur, propitior inuenitur, more quidem lidelissimi medici qui non parcat dolori ut consulat saluti.

Hoc autem in me stimulos carnis haec incentiua libidinis ipse iuuenilis feruor aetatis. et iucundissimarum experientia uoluptatum plurimum accendunt, et tanto amplius sua me impugnatione opprimunt, quanto infirmior est natura quam impugnant. Castam me praedicant qui non deprehendunt hypocritam. Munlitiā carnis conferunt in uirtutem, cum non sit corporis, sed animi uirtus. Aliquid laudis apud homines habens, nihil apud Deum mereor, qui cordis et renum probator est, et in abscondito uidet. Religiosa hoc tempore iudicor. in quo iam parua pars religionis non est hypocrisis, ubi ille maximis extollitur laudibus, qui humanum non offendit iudicium.

Et hoc fortassis aliquo modo laudibile, et Deo acceptabile quoquo modo uidetur. si quis uidelicet exterioris operis exemplo quacumque intentione non sit Aecclesiae scandalo, nec iam per ipsum apud infideles nomen Domini blasphemetur, nec apud carnales professionis suae ordo infametur. Atque hoc quoque nonnullum est diuinae gratiae donum, ex cuius uidelicet munere uenit non solum bona facere, sed etiam a malis abstinere. Sed frustra istud praecedat, ubi illud non succedit, sicut scriptum est:

Declina a malo, et fac bonum.

Et frustra utrumque geritur quod amore Dei non agitur. In omni autem

(Deus scit) uitae meae statu, te magis adhuc offendere quam Deum uereor, tibi placere amplius quam ipsi appeto. Tua me ad religionis habitum iussio, non diuina traxit dilectio. Vide quam infelicem, et omnibus miserabiliorem ducam uitam, si tanta hic frustra sustineo, nihil habitura remunerationis in futuro. Diu te, sicut et multos simulatio mea fefellit ut religioni deputares hypocrisim; et ideo nostris te maxime commendans orationibus, quod a te exspecto a me postulas. Noli, obsecro de me tanta praesumele ne mihi cesses orando subuenire. Noli aestimare sanam ne medicaminis subtrahas gratiam. Noli non egentem credere ne differas in necessitate subuenire. Noli ualitudinem putare ne prius corruam quam sustentens labentem. Multis ficta sui laus nocuit et praesidium quo indigebant abstulit. Per Isaiam Dominus clamat:

Popule meus, qui te /82/ beatificant ipsi te decipiunt, et uiam gressuum tuorum dissiparunt.

Et per Ezechielem:

Vae qui consuitis, inquit, puillos sub omni cubitu manus, et ceruicalia sub capite aetatis uniuersae ad decipiendas animas.

E contra autem per Salomonem dicitur:

Verba sapientium quasi stimuli, et quasi clauis in altum defixi

qui uidelicet uulnera nesciunt palpare, sed pungere. Quiesce, obsecro, a laude mea ne turpem adulationis notam et mendacii crimen incurras; aut si quod in me suspicaris bonum, ipsum laudatum uanitatis aura uentilet. Nemo medicinae peritus interiorem morbum ex exterioris habitus inspectione diiudicat.

Nulla quidquam meriti apud Deum obtinent, quae reprobis aequae ut electis communia sunt. Haec autem ea sunt quae exterius aguntur, quae nulli sanctorum tam studiose peragunt, quantum hypocritae. Prauum est cor hominis, et inscrutabile, et; quis cognoscet illud? Et sunt uiae hominis quae uidentur rectae; nouissima autem illius deducunt ad mortem. Temerarium est in eo iudicium hominis, quod diuino tantum reseruatur examini. Unde et scriptum est:

Ne laudaueris hominem in uita.

Ne tunc uidelicet hominem laudes, dum laudando facere non laudabilem potes. Tanto autem mihi tua laus in me periculosior est, quanto gravior, et tanto amplius ea capior et delector, quanto amplius tibi per omnia placere studeo. Time, obsecro, semper de me potius quam confidas ut tua semper sollicitudine adiuuer. Nunc uero praecipue timendum est ubi nullum incontinentiae meae superest in te remedium.

Nolo, me ad uirtutem exhortans. et ad pugnam prouocans, dicas:

Nam uirtus in infirmitate perficitur

et:

Nolo coronabitur nisi qui legitime certauerit.

Non quaero coronam uictoriae. Satis est mihi periculum uitare. Tutius euitatur periculum, quam committitur bellum. Quocumque me angulo coeli Deus collocet, satis mihi faciet. Nullus ibi cuiquam inuidebit, cum singulis quod habebunt suffecerit. Cui quidem consilio nostro ut ex auctoritate quoque robur adiungam, beatum audiamus Hieronymum:

Fateor imbecillitatem meam; nolo spe uictoriae pugnare ne perdam aliquando uictoriam... Quid necesse est certa dimittere, et incerta sectari?

*****
*****

SCANNED FROM: J. T. Muckle (ed.), *Mediaeval Studies* Vol.15 (1953)

pp.82-94.

/82/

EPISTOLA 05:

RESCRIPTUM ABAELARDI AD HELOISSAM

Sponsae Christi seruus eisudem.

In quatuor, memini, circa quae tota epistolae tuae nouissimae summa consistit, offensae tuae commotionem expressisti. Primo quidem super hoc conquereris quod praeter consuetudinem epistolarum, immo etiam contra ipsum naturalem ordinem rerum, epistola nostra tibi directa te mihi in salutatione praeposuit. /83/ Secundo quod cum uobis consolationis potius remedium afferre debuissim, desolationem auxi, et quas mitigare debueram lacrimas excitauit. Illud uidelicet ibidem adiungens:

Quod si me Dominus in manus inimicorum tradiderit ut me scilicet praeualentes interficiant... etc.

Tertio uero ueterem illam et assiduam querelam tuam in Deum adiecisti, de modo uidelicet nostrae conuersionis ad Deum et crudelitate prodicionis illius in me commissae. Denique accusationem tui contra nostram in te laudem opposuisti, non cum supplicatione modica, ne id deinceps praesumerem. Quibus quidem singulis rescribere decreui non tam pro excusatione mea quam pro doctrina uel exhortatione tua, ut eo scilicet libentius petitionibus assentias nostris, quo eas rationabilius factas intellexeris, et tanto me amplius exaudias in tuis, quanto reprehensibilem minus inuenies in meis, tantoque amplius uerearis contemnere, quanto minus uideris dignum reprehensione.

De ipso autem nostrae salutationis, ut dicis, ordine praepostero, iuxta tuam quoque, si diligenter attendas, actum est sententiam. Id enim quod omnibus patet, tu ipsa indicasti ut, cum uidelicet ad superiores scribitur, eorum nomina praeponantur. Te uero extunc me superiorem factam intelligas quo domina mea esse coepisti Domini mei sponsa effecta, iuxta illud beati Hieronymi ad Eustochium ita scribentis:

Haec idcirco, domina mea, Eustochium -- dominam quippe debeo uocare sponsam Domini mei... etc.

Felix talium commercium nuptiarum ut homunculi miseri prius uxor nunc in summi regis thalamis sublimeris. Nec ex huius honoris priuilegio priori tantum modo uiro sed quibuscumque seruis eiusdem regis praelata. Ne mireris igitur si tam uiuus quam mortuus me uestris praecipue commendem orationibus, cum iure publico constet apud dominos plus eorum sponsas intercedendo posse quam ipsorum familias, dominas amplius quam seruos. In quarum quidem typo regina illa et summi regis sponsa diligenter describitur, cum in psalmo dicitur:

Astitit regina a dextris tuis... etc.

Ac si aperte dicatur, ista iuncto latere, sponso familiarissime adhaeret et pariter incedit, caeteris omnibus quasi a longe absistentibus uel subsequentibus. De huius excellentia praerogatiuae sponsa in Canticis exsultans illa, ut ita dicam, quam Moyses duxit, Aethiopissa dicit:

Nigra sum, sed formosa filiae Hierusalem.

Ideo dilexit me rex et introduxit me in cubiculum suum. Et rursus:

Nolite considerare quod fusca sim

quia decolorauit me sol. In quibus quidem uerbis cum generaliter anima describatur contemplatiua quae specialiter sponsa Christi dicitur, expressius tamen ad uos hoc pertinere ipse etiam uester exterior habitus loquitur. Ipse quippe cultus exterior nigrorum aut uilium indumentorum, instar lugubris habitus bonarum uiduarum mortuos quos

dilexerant uiros plangentium, uos in hoc mundo, iuxta Apostolum, uere uiduas et desolates ostendit, stipendiis /84/ Aecclesiae sustentandas.

De quarum etiam uiduarum luctu super occisum earum sponsum Scriptura commemorat dicens: Mulieres sedentes ad monumentum lamentabantur flentes Dominum.

Habet autem Aethiopissa exteriorum in carne nigredinem, et quantum ad exteriora pertinet, caeteris apparet feminis deformior; cum non sit tamen in interioribus dispar sed in plerisque etiam formosior atque candidior, sicut in ossibus seu dentibus. Quorum uidelicet dentium candor in ipso etiam commendatur sponso, cum dicitur:

Et dentes eius lacte candidiores.

Nigra itaque in exterioribus, sed formosa in interioribus est quia, in hac uita crebris aduersitatum tribulationibus corporaliter afflicta, quasi in carne nigrescit exterius, iuxta illud Apostoli:

Omnes qui uolunt pie uiuere in Christo tribulationem patientur.

Sicut enim candido prosperum, ita non incongrue nigro designatur aduersum. Intus autem quasi in ossibus candet quia in uirtutibus eius anima pollet, sicut scriptum est:

Omnis gloria eius filiae regis ab intus.

Ossa quippe, quae interiora sunt, exteriori carne circumdata, et ipsius carnis, quam gerunt uel sustentant, robur ac fortitudo sunt, bene animam exprimunt, quae carnem ipsam, cui inest, uiuificat, sustentat, mouet atque regit, atque ei omnem ualitudinem ministrat.

Cuius quidem est candor siue decor ipsae quibus adornatur uirtutes.

Nigra quoque est in exterioribus quia, dum in hac peregrinatione adhuc exulat, uilem et abiectam se tenet in hac uita ut in illa sublimetur quae est abscondita cum Christo in Deo, patriam iam adeptam. Sic uero eam sol uerus decolorat quia coelestis amor sponsi eam sic humiliat, uel tribulationibus cruciat, ne eam scilicet prosperitas extollat.

Decolorat eam sic, id est, dissimilem eam a caeteris facit quae terrenis inhiant, et saeculi quaerunt gloriam ut sic ipsa uere lilium conuallium per humilitatem efficiatur, non lilium quidem montium, sicut illae uidelicet fatuae uirgines quae de munditia carnis, uel abstinentia exteriori, apud se intumescunt, aestu tentationum aruerunt. Bene autem filias Ierusalem, id est, imperfectiores alloquens fideles qui filiarum potius quam filiorum nomine digni sunt, dicit: Nolite mirari, etc. Ac si apertius dicat: Quod sic me humilio uel tam uiriliter aduersitates sustineo, non est meae uirtutis, sed eius gratiae cui deseruio. Aliter solent haeretici uel hypocritae, quantum ad faciem hominum spectat, spe terrena gloriae sese uehementer humiliare, uel multa iuntiliter tolerare. De quorum quidem huiusmodi abiectio uel tribulatione, quam sustinent, uehementer mirandum est, cum sint omnibus miserabiliores hominibus qui nec praesentis uitae bonis nec futurae fruuntur. Hoc itaque diligenter sponsa considerans, dicit: Nolite mirari cur id faciam. Sed de illis mirandum est qui iuntiliter terrena laudis desiderio aestuantes terrenis se priuant commodis tam hic quam in futuro miseri. Qualis quidem fatuarum uirginum continentia est, quae a ianua sunt exclusae.

Bene etiam, quia nigra est, ut diximus, et formosa, dilectam et introductam se dicit in cubiculum regis, id est, in secretum uel quietem contemplationis, et lectulum illum de quo eadem alibi dicit:

In lectulo meo per noctes quaesiui /85/ quem diligit anima mea.

Ipsa quippe nigredinis deformitas occultum potius quam manifestum, et secretum magis quam publicum amat. Et quae talis est uxor, secreta potius uiri gaudia quam manifesta desiderat et in lecto magis uult sentiri quam in mensa uideri. Et frequenter accidit ut nigrarum caro feminarum quanto est in aspectu deformior, tanto sit in tactu suauior; atque ideo earum uoluptas secretis gaudiis quam publicis gratior sit et conuenientior, et earum uiri, ut illis oblectentur, magis eas in cubiculum introducunt quam ad publicum educunt. Secundum quam quidem metaphoram bene spiritalis sponsa, cum praemisisset:

Nigra sum, sed formosa

statim adiunxit:

Ideo dilexit me rex, et introduxit me in cubiculum suum

singula uidelicet singulis reddens. Hoc est, quia formosa, dilexit; quia nigra, introduxit. Formosa, ut dixi, intus uirtutibus quas diligit sponsus; nigra exterius corporalium tribulationum aduersitatibus.

Quae quidem nigredo, corporalium scilicet tribulationum, facile fidelium mentes ab amore terrenorum auellit et ad aeternae uitae desideria suspendit et saepe a tumultuosa saeculi uita trahit ad secretum contemplationis. Sicut in Paulo illo uidelicet nostrae, id est, monachalis uitae primordio actum esse beatus scribit Hieronymus.

Haec quoque abiectio indumentorum uilium secretum magis quam publicum appetit, et maxima humilitatis ac secretioris loci, qui nostrae praecipue conuenit professioni, custodienda est. Maxime namque ad publicum procedere pretiosus prouocat cultus quem a nullo appeti nisi ad inanem gloriam et saeculi pompam beatus Gregorius inde conuincit: Quod nemo his in occulto se ornat, sed ubi conspici queat. Hoc autem praedictum sponsae cubiculum illud est ad quod ipse sponsus in Euangelio inuitat orantem, dicens:

Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum et clauso ostio, ora Patrem tuum.

Ac si diceret: Non in plateis uel publicis locis, sicut hypocritae. Cubiculum itaque dicit secretum a tumultibus et aspectu saeculi locum ubi quietius et purius orari possit; qualia sunt scilicet monasticarum solitudinum secreta ubi claudere ostium iubemur, id est aditus omnes obstruere ne puritas orationis casu aliquo praepediatur et oCuius noster infelicem animam depraedetur.

Cuius quidem consilii immo praecepti diuini multos huius habitus nostri contemptores adhuc grauius sustinemus qui, cum diuina celebrant officia claustris uel choris eorum reseratis, publicis tam feminarum quam uirorum aspectibus impudenter se ingerunt, et tunc praecipue cum in solemnitatibus pretiosis polluerint ornamentis, sicut et ipsi quibus se ostentant saeculares homines. Quorum quidem iudicio tanto festiuitas habetur celebrior, quanto in exteriori ornatu est ditior et in epulis copiosior.

De quorum quidem caecitate miserima et pauperum Christi religioni penitus contraria tanto est silere honestius quanto loqui turpius. Qui penitus iudaizantes consuetudinem suam sequuntur pro regula, et irritum fecerunt mandatum Dei propter traditiones suas, non quod debeat, sed quod soleat attendentes Cum, ut beatus etiam meminit Augustinus, Dominus dixerit:

Ego sum ueritas

non "Ego sum consuetudo"! Horum orationibus, quae aperto scilicet /86/

fiunt ostio, qui uoluerit se commendat. Vos autem quae in cubiculum caelestis regis ab ipso introductae atque in eius amplexibus quiescentes, clauso semper ostio, ei totae uacatis, quanto familiarius ei adhaeritis, iuxta illud Apostoli:

Qui adhaeret Domino unus spiritus est, tanto puriorem et efficaciorum habere confidimus orationem et ob hoc uehementius earum efflagitamus opem. Quas etiam tanto deuotius pro me faciendas esse credimus, quanto maiore nos inuicem caritate colligati sumus.

Quod uero mentione periculi in quo laboro, uel mortis quam timeo, uos commoui, iuxta ipsam quoque tuam factum est exhortationem, immo etiam adiurationem. Sic enim prima, quam ad me direxisti, quodam loco continet epistola:

Per ipsum itaque qui te sibi adhuc quoquo modo protegit Christum obsecramus quatinus ancillulas ipsius et tuas crebris litteris de his, in quibus adhuc fluctuas, naufragiis certificare digneris ut nos saltem, quae tibi solae remansimus, doloris uel gaudii participes habeas. Solent etenim dolenti nonnullam afferre consolationem qui condolent. Et quodlibet onus pluribus impositum leuius sustinetur siue defertur.

Quid igitur arguis quod uos anxietatis meae participes feci, ad quod me adiurando compulisti? Numquid in tanta uitae, qua crucior, desperatione gaudere uos conuenit? Nec doloris sociae, sed gaudii tantum, uultis esse, nec flere cum flentibus, sed gaudere cum gaudentibus? Nulla maior uerorum et falsorum differentia est amicorum quam quod illi aduersitati, isti prosperitati, se sociant.

Quiesce, obsecro, ab his dictis, et huiusmodi querimonias compesce quae a uisceribus caritatis absistunt longissime. Aut si adhuc in his offenderis, me tamen in tanto periculi positum articulo, et quotidiana desperatione uitae, de salute animae sollicitum conuenit esse, et de ipsa, dum licet, prouidere. Nec tu, si me uere diligis, hanc exosam prouidentiam habebis. Quin etiam, si quam de diuina erga me misericordia spem haberes, tanto amplius ab huius uitae aerumnis liberari me cuperes, quanto eas conspicis intolerabiliores. Certum quippe tibi est quod quisquis ab hac uita me liberet, a maximis poenis eruet. Quas postea incurram incertum est, sed a quantis absoluar dubium non est. Omnis uita misera iucundum exitum habet, et quicumque aliorum anxietatibus uere compatiuntur et condolent, eas finiri desiderant, et cum damnis etiam suis, si quos anxios uident uere diligunt, nec tam commoda propria quam illorum in ipsis attendunt. Sic diu languentem filium mater etiam morte languorem finire desiderat, quem tolerare ipsa non potest, et eo potius orbari sustinet quam in miseria consortem habere. Et quicumque amici praesentia plurimum oblectatur magis tamen beatam esse uult eius absentiam quam praesentiam miseram, quia quibus subuenire non ualet, aerumnas tolerare non potest. Tibi uero nec nostra uel etiam misera concessum est frui praesentia. Nec nisi tuis in me commodis aliquid prouideas, cur me miserrime uiuere malis quam feliciter mori non uideo. Quod si nostras protendi miseras in commoda tua /87/ desideras, hostis potius quam amica conuinceris. Quod si uideri refugis, ab his obsecro, sicut dixi, quiesce querimoniis.

Approbo autem quod reprobas laudem quia in hoc ipso te laudabiliorem ostendis. Scriptum est enim:

Iustus in primordio accusator est sui

et:

Qui se humiliat, se exaltat.

Atque utinam sic sit in animo tuo sicut et in scripto! Quod si fuerit, uera est humilitas tua nec pro nostris euauerit uerbis. Sed uide, obsecro, ne hoc ipso laudem quaeras quo laudem fugere uideris et reprobas illud ore quod appetas corde. De quo ad Eustochium uirginem sic inter caetera beatus scribit Hieronymus:

Naturali ducimur malo. Adulatoribus nostris libenter fauimus et quamquam nos respondeamus indignos et callidior rubor ora suffundat, attamen ad laudem suam intrinsecus anima laetatur.

Talem et lasciuiae calliditatem Galatae Virgilius describit, quae quod uolebat fugiendo appetebat et, simulatione repulsae, amplius in se amantem incitabat:

Et fugit ad salices, inquit, et se cupit ante uideri.

Antequam lateat cupit se fugientem uideri, ut ipsa fuga qua reprobare consortium iuuenis uidetur amplius acquirat. Sic et laudes hominum, dum fugere uidemur amplius erga nos excitamus et, cum latere nos uelle simulamus ne quis scilicet in nobis quid laudet agnoscat, amplius attendimus in laudem nostram impudentes quia eo laude uidemur digniores. Et haec quidem quia saepe accidunt dicimus non quia de te talia suspicemur qui de tua non haesitamus humilitate. Sed ab his etiam uerbis te temperare uolumus ne his, qui te minus nouerint, uidearis, ut ait Hieronymus:

fugiendo gloriam quaerere. Numquam te me a laus inflabit sed ad meliora prouocabit, et tanto studiosius quae laudauero amplecteris, quanto mihi amplius placere satagis. Non est laus nostra testimonium tibi religionis ut hinc aliquid extollentiae sumas. Nec de commendatione cuiusquam amicis credendum est sicut inimicis de uituperatione.

Superest tandem ut ad antiquam illam, ut diximus, et assiduam querimoniam tuam ueniamus qua uidelicet de nostrae conuersionis modo Deum potius accusare praesumis quam glorificare, ut iustum est, uelis.

Hanc iamdudum amaritudinem animi tui tam manifesto diuinae misericordiae consilio euanuisse credideram, Quae, quanto tibi periculosior est, corpus tuum pariter et animam conterens, tanto miserabilior est et mihi molestior. Quae cum mihi per omnia placere, sicut profiteris, studeas, hoc saltem uno ut me non crucies, immo ut mihi summopere placeas, hanc depone, cum qua mihi non potes placere neque mecum ad beatitudinem per uenire. Sustinebis illuc me sine te pergere, quem etiam ad Vulcania profiteris te sequi uelle? Hoc saltem uno religionem /88/ appete ne a me ad Deum, ut credis, properantem diuidaris; et tanto libentius quanto quo ueniendum nobis est beatius est. ut tanto scilicet societas nostra sit gratior, quanto felicior.

Memento quae dixeris. Recordare quae scripseris in hoc uidelicet nostrae conuersionis modo, quo mihi Deus amplius aduersari creditur, propitiorem mihi sicut manifestum est exstitisse. Hoc uno saltem haec eius dispositio tibi placeat quod mihi sit saluberrima immo mihi pariter et tibi, si rationem uis doloris admittat. Nec te tanti boni causam esse doleas, ad quod te a Deo maxime creatam esse non dubites.

Nec quia id tulerim plangas, nisi cum martyrum passionum ipsiusque Dominicae mortis commoda te contristabunt. Numquid si id mihi iuste accidisset, tolerabilius ferres, et minus te offenderet? Profecto si sic fieret, eo modo contingeret quo mihi esset ignominiosius, et inimicis laudabilius, cum illis laudem iustitia et mihi contemptum acquireret culpa, nec iam quisquam quod actum est accusaret, aut compassione mei moueretur.

Ut tamen et hoc modo huius amaritudinem doloris leniamus, tam iuste quam utiliter id monstrabimus nobis accidisse, et rectius in coniugatos quam in fornicantes ultum Deum fuisse. Nosti post nostri foederationem coniugii, cum Argenteoli cum sanctimonialibus in claustro conuersareris, me die quadam priuatim ad te uisitandam uenisse, et quid ibi tecum meae libidinis egerit intemperantia in quadam etiam parte ipsius refectorii, cum quo alias uidelicet diuiteremus, non haberemus. Nosti, inquam, id impudentissime tunc actum esse in tam reuerendo loco et Summae Virgini consecrato. Quod, et si alia cessent flagitia, multo grauiore dignum sit ultione. Quid pristinas fornicationes et impudentissimas referam pollutiones quae coniugium praecesserunt? Quid summam denique proditionem meam, qua de te ipsa tuum, cum quo assidue in eius domo conuiuabam, auunculum tam turpiter seduxi? Quis me ab eo iuste prodi non censeat quem tam impudenter ante ipse prodideram? Putas ad tantorum criminum ultionem momentaneum illius plagae dolorem sufficere? Immo tantis malis tantum debitum esse commodum? Quam plagam diuinae sufficere iustitiae credis ad tantam contaminationem, ut diximus, sacerrimi loci suae matris?

Certe, nisi uehementer erro, non tam illa saluberrima plaga in ultionem horum conuersa est quam quae quotidie indesinenter sustineo.

Nosti etiam, quando te grauidam in meam transmisi patriam, sacro te habitu indutam monialem te finxisse, et tali simulatione tuae, quam nunc habes, religioni irreuerenter illussisse. Unde etiam pensa quam conuenienter ad hanc te religionem diuina iustitia, immo gratia traxerit nolentem, cui uerita non es illudere, uolens ut in ipso luas habitu quod in ipsum deliquisti, et simulationis mendacio ipsa rei ueritas remedium praestet et falsitatem emendet.

Quod si diuinae in nobis iustitiae nostram uelis utilitatem adiungere, non tam iustitiam quam gratiam Dei quod tunc egit in nobis poteris appellare. Attende itaque, attende, carissima, quibus misericordiae suae retribus a profundo huius tam periculosi maris nos Dominus piscauerit et a quantae Charybdis uoragine naufragos licet inuitos extraxerit ut merito uterque nostrum in illam prorumpere posse uideatur uocem:

Dominus sollicitus est mei.

Cogita et recogita in quantis ipsi nos periculis constitueramus et a quantis nos eruerit Dominus /89/ et narra semper cum summa gratiarum actione quanta fecit Dominus animae nostrae; et quoslibet iniquos de bonitate Domini desperantes nostro consolare exemplo, ut aduertant omnes quid supplicantibus atque petentibus fiat, cum tam peccatoribus et inuitis tanta praestentur beneficia. Perpende altissimum in nobis diuinae consilium pietatis, et quam misericorditer iudicium suum Dominus in correptionem uerterit et quam prudenter malis quoque ipsis usus sit et impietatem pie deposuerit ut unius partis corporis mei iustissima plaga duabus mederetur animabus. Confer periculum et liberationis modum. Confer languorem et medicinam. Meritorum causas inspice et miserationis affectus admirare.

Nosti quantis turpitudinibus immoderata mea libido corpora nostra addixerat ut nulla honestatis uel Dei reuerentia in ipsis etiam diebus Dominicae passionis uel quantarumcumque solemnitatum ab huius luti uolutabro me reuocaret. Sed et te nolentem et, prout poteras, reluctantem et dissuadentem, quae natura infirmior eras, saepius minis ac flagellis ad consensum trahebam. Tanto enim tibi concupiscentiae ardore copulatus eram ut miseris illas et obscenissimas uoluptates, quas etiam nominare confundimur, tam Deo quam mihi ipsi praeponerem; nec iam aliter consulere posse diuina uideretur clementia, nisi has mihi uoluptates sine spe ulla omnino interdiceret. Unde iustissime et clementissime, licet cum summa tui auunculi proditione, ut in multis crescerem, parte illa corporis mei sum immiutus in qua libidinis regnum erat et tota huius concupiscentiae causa consistebat ut iuste illud plecteretur membrum quod in nobis commiserat totum et expiaret patiando quod deliquerat oblectando et ab his me spurcitiis, quibus me totum quasi luto immerseram, tam mente quam corpore circumcideret; et tanto sacris etiam altaribus idoneorem efficeret, quanto me nulla hinc amplius carnalium contagia pollutionum reuocarent. Quam clementer etiam

in eo tantum me pati uoluit membro, cuius priuatio et animae saluti consuleret, et corpus non deturparet, nec ullam officiorum ministrationem praepediret. Immo ad omnia, quae honeste geruntur, tanto me promptiorem efficeret, quanto ab huius concupiscentiae iugo maximo amplius liberaret.

Cum itaque membris his uilissimis, quae pro summae turpitudinis exercitio pudenda uocantur, nec proprium sustinent nomen, me diuina gratia mundauit potius quam priuauit, quid aliud egit quam ad puritatem munditiae conseruandam sordida remouit et uilia? Hanc quidem munditiae puritatem nonnullos sapientium uehementissime appetentes inferre etiam sibi manum audiuius ut hoc a se penitus remouerent concupiscentiae flagitium. Pro quo etiam stimulo carnis auferendo et Apostolus perhibetur Dominum rogasse, nec exauditum esse. In exemplo est magnus ille Christianorum philosophus Origenes qui, ut hoc in se penitus incendium exstingeret, manus sibi inferre ueritus non est; ac si illos ad litteram uere beatos intelligeret, qui se ipsos propter regnum coelorum castrauerunt, et tales illud ueraciter implere crederet quod de membris scandalizantibus nos praecipit Dominus ut ea scilicet a nobis abscindamus /90/ et proiciamus, et quasi illam Isiae prophetiam ad historiam magis quam ad mysterium duceret, per quam caeteris fidelibus eunuchos Dominus praefert, dicens:

Eunuchi si custodierint sabbata mea et elegerint quae uolui... dabo eis in domo mea et in muris meis locum, et nomen melius a filiis et filiabus. Nomen sempiternum dabo eis quod non peribit.

Culpam tamen non modicam Origines incurrit dum per poenam corporis remedium culpae quaerit, zelum quippe Dei habens, sed non secundum scientiam, homicidii incurrit reatum, inferendo sibi manum.

Suggestione diabolica uel errore maximo id ab ipso constat esse factum, quod miseratione Dei in me est ab alio perpetratum. Culpam euito, non incurro. Mortem mereor et uitam assequor. Vocor et reluctor. Insto criminibus et ad ueniam trahor inuitus. Orat Apostolus nec exauditur. Precibus instat nec impetrat. Vere

Dominus sollicitus est mei.

Vadam igitur et narrabo quanta fecit Dominus animae meae.

Accede et tu, inseparabilis comes, in una gratiarum actione, quae et culpae particeps facta es et gratiae. Nam et tuae Dominus non immemor salutis, immo plurimum tui memor, qui etiam sancto quodam nominis praesagio te praecipue suam fore praesignauit, cum te uidelicet Heloissam id est diuinam ex proprio nomine suo quod est Heloim insigniuit; ipse, inquam, clementer disposuit in uno duobus consulere quos diabolus in uno nitebatur exstinguere. Paululum enim antequam hoc accideret, nos indissolubili lege sacramenti nuptialis inuicem astrinxerat, cum cuperem te mihi supra modum dilectam in perpetuum retinere, immo cum ipse iam tractaret ad se nos ambos hac occasione conuertere. Si enim mihi antea matrimonio non esses copulata, facile in discessu meo a saeculo uel suggestione parentum uel carnalium oblectatione uoluptatum saeculo inhaesisses.

Vide ergo quantum sollicitus nostri fuerit Dominus, quasi ad magnos aliquos nos reseruet usus, et quasi indignaretur aut doleret illa litteralis scientiae talenta, quae utriusque nostrum commiserat, ad sui nominis honorem non dispensari; aut quasi etiam de incontinentissimo seruulo suo uereretur quod scriptum est: Quia mulieres faciunt etiam apostatare sapientes. Sicut et de sapientissimo certum est Salomone.

Tuae uero prudentiae talentum quantas quotidie Domino refert usuras, quae multas Domino iam spirituales filias peperisti, me penitus sterili permanente, et in filiis perditionis inaniter laborante. O

quam detestabile damnum! Quam lamentabile incommodum, si carnalium uoluptatum sordibus uacans paucos cum dolore pareres mundo, quae nunc multiplicem prolem cum exultatione parturis coelo! Nec esses plus quam femina nunc etiam uiros transcendis et quae maledictionem Euae in benedictionem uertisti Mariae. O quam indecenter manus illae sacrae, quae nunc etiam diuina reuoluunt uolumina, curae muliebris obscenitatibus deseruirent! Ipse nos a contagiis huius caeni, a uoluptatibus huius luti dignatus est erigere, et ad seipsum ui quadam attrahere, qua percussum uoluit Paulum conuertere, et hoc ipso fortassis exemplo nostro alios quoque litterarum peritos ab hac deterere /91/ praesumptione. Ne te id igitur, soror, obsecro, moueat, nec petri paterne nos corrigenti sis molesta, sed attende quod scriptum est:

Quos diligit Deus, hos corrigit; castigat autem omnem filium quem recipit.

Et alibi:

Qui parcat uirgae, odit filium.

Poena haec momentanea est non aeterna, purgationis, non damnationis.

Audi prophetam et confortare:

Non iudicabit Dominus bis in idipsum, et non consurget duplex tribulatio.

Attende summam illam et maximam Veritatis adhortationem:

In patientia uestra possidebitis animas uestras.

Unde et Salomon:

Melior est patiens uiro forti, et qui dominatur animo quo, expugnatore urbium.

Non te ad lacrimas aut ad compunctionem moues unigenitus Dei innocens pro te et omnibus ab impiissimis comprehensus, distractus, flagellatus et uelata facie illusus et colaphizatus, sputis conspersus, spinis coronatus, et tandem in illo crucis tunc tam ignominioso patibulo inter latrones suspensus atque illo tam horrendo, et exsecrabili genere mortis interfectus? Hunc semper, soror, uerum tuum et totius Aecclesiae sponsum prae oculis habe, mente gere. Intuere hunc exeuntem ad crucifigendum pro te et baiulantem sibi crucem. Esto de populo et mulieribus quae plangebant et lamentabantur eum, sicut Lucas his uerbis narrat:

Sequebatur autem multa turba populi et mulierum gae plangebant et lamentabantur eum.

Ad quas quidem benigne conuersus, clementer eis praedixit futurum in ultionem suae mortis exitium a quo quidem, si saperent, cauere sibi per hoc possent.

Filiae, inquit, Ierusalem, nolite flere super me sed super uos ipsas flete et super filios uestros. Quoniam ecce uenient dies in quibus dicent: Beatae steriles, et uentres qui non genuerunt et ubera quae non lactauerunt. Tunc incipient dicere montibus: Cadite super nos; et collibus: Operite nos. Quia si in uiridi ligno haec faciunt, in arido quid fiet?

Patienti sponte pro redemptione tua compatere et super crucifixo pro te compungere, Sepulcro eius mente semper assiste, et cum fidelibus feminis lamentare et luge. De quibus etiam ut iam supra memini scriptum est: Mulieres sedentes ad monumentum lamentabantur flentes Dominum. Para cum illis sepulturae eius unguenta. sed meliora, spiritualia quidem. non corporalia; haec enim requirit aromata qui non suscepit illa. Super his toto deuotionis affectu compungere. Ad quam quidem compassionis compunctionem ipse etiam per Ieremiam fideles adhortatur, dicens:

O uos omnes qui transitis per uiam, attendite et uidete si est dolor similis sicut dolor meus

id est, si super aliquo patiente ita est per compassionem dolendum, cum ego scilicet solus sine culpa quod alii deliquerint luam. Ipse autem est uia per quam fideles de exilio transeunt ad patriam, qui etiam crucem, de qua sic clamat, ad hoc nobis erexit scalam. Hic pro te occisus est unigenitus Dei, oblatum est quia uoluit.

Super hoc uno compatiendo dole, dolendo compatere. Et quod per Zachariam pl ophetam de animabus deuotis praedictum est comple:

Plangent, inquit, planctum quasi super unigenitum, et dolebunt super eum ut doleri soles in /92/ morte primogenutu.

Vide, soror, quantus sit planctus his qui regem diligunt super morte primogeniti eius et unigeniti. Intuere quo planctu familia, quo moerore tota consumatur curia et, cum ad sponsam unigeniti mortui perueneris, intolerabiles ululatus eius non sustinebis. Hic tuus.

soror, planctus; hic tuus sit ululatus, quae te huic sponso felici copulasti matrimonio. Emit te iste non suis, sed seipso. Proprio sanguine emit te et redemit. Quantum ius in te habeat uide et quam pretiosa sis intuere. Hoc quidem pretium suum Apostolus attendens, et in hoc pretio quanti sit ipse, pro quo ipsum datur, perpendens, et quam tantae gratiae uicem referat adnectens:

Absit mihi, inquit, gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi per quem mihi mundus crucifixus est et ego mundo.

Maior es caelo, maior es mundo, cuius pretium ipse Conditor mundi factus est. Quid in te, rogo, uiderit, qui nullius eget, ut pro te acquirenda usque ad agonias tam horrendae atque ignominiosae mortis certauerit? Quid in te, inquam, quaerit nisi teipsam? Verus est amicus qui teipsam non tua desiderat. Verus est amicus qui pro te moriturus dicebat:

Maiorem hac dilectionem nemo habet ut animam suam ponat quis pro amicis suis.

Amabat te ille ueraciter, non ego. Amor meus, qui utrumque nostrum peccatis inuoluebat, concupiscentia, non amor dicendus est. Miseras in te meas uoluptates implebam, et hoc erat totum quod amabam. Pro te, inquis, passus sum, et fortassis uerum est, sed magis per te, et hoc ipsum inuitus, non amore tui, sed coactione mei, nec ad tuam salutem, sed ad dolorem. Ille uero salubriter, ille pro te sponte passus est qui passione sua omnem curat languorem, omnem remouet passionem.

In hoc, obsecro, non in me tua tota sit deuotio, tota compassio, tota compunctio. Dole in tam innocentem tantae crudelitatis perpetrata iniquitatem, non iustam in me aequitatis uindictam, immo gratiam, ut dictum est, in utrosque summam. Iniqua enim es, si aequitatem non amas, et iniquissima, si uoluntati, immo tantae gratiae Dei scienter es aduersa. Plange tuum reparatorem, non corruptorem, redemptorem, non scortatorem, pro te mortuum Dominum, non uiuentem seruum, immo nunc primum de morte uere liberatum. Caue, obsecro, ne quod dixit Pompeius maerenti Corneliae tibi impropere turpissime:

Viuit post proelia Magnus!

Sed fortuna perit. Quod defles, illud amasti.

Attende, precor, id, et erubescere nisi admissas turpitudines impudentissimas commendes. Accipe itaque, soror, accipe, quaeso, patienter quae nobis acciderunt misericorditer. Virga haec est patris, non gladius persecutoris. Percutit pater ut corrigat ne feriat hostis ut occidat. Vulnere mortem prauehit non ingerit; immittit ferrum ut amputet morbum; corpus uulnerat et animam sanat; occidere debuerat et uiuificat; immunditiam resecat ut mundum relinquat; punit semel ne puniat semper; patitur unus ex uulnere ut duobus parcat a morte. Duo in culpa, unus in poena. Id quoque tuae infirmitati naturae diuina indulgetur miseratione et quodam modo iuste. Quo enim naturaliter sexu infirmior eras et fortior continentia, poenae minus eras obnoxia.

/93/ Refero Domino et in hoc grates, qui te tunc et a poena liberauit et ad coronam reseruauit, et, cum me una corporis mei passione semel ab omni aestu huius concupiscentiae, in qua una totus per immoderatam incontinentiam occupatus eram, refrigerauit ne corruam, multas adolescentiae tuae maiores animi passiones ex assidua carnis suggestione reseruauit ad martyrii coronam. Quod licet te audire taedeat et dici prohibeas, ueritas tamen id loquitur manifesta. Cui enim superest pugna, superest et corona quia

non coronabitur nisi qui legitime certauerit.

Mihi uero nulla superest corona quia nulla subest certaminis causa.

Deest materia pugnae, cui ablati est stimulus concupiscentiae.

Aliquid tamen esse aestimo, si, cum hinc nullam percipiam coronam, nonnullam tamen euitam poenam, et dolore unius momentaneae poenae multis fortassis indulgeatur aeternis. Scriptum est quippe de huius miserimae uitae hominibus, immo iumentis:

Computruerunt iumenta in stercore suis.

Minus quoque meritum meum minui conqueror, dum tuum crescere non diffido. Unum quippe sumus in Christo, una per legem matrimonii caro.

Quidquid est tuum, mihi non arbitror alienum. Tuus autem est Christus quia facta est sponsa eius. Et nunc, ut supra memini, me habes seruum quem olim agnoscebas dominum, magis tibi tamen amore nunc spirituali coniunctum quam timore subiectum. Unde et de tuo nobis apud ipsum patrocinio amplius confidimus ut id obtineam ex tua quod non possum ex oratione propria. Et nunc maxime cum quotidiana periculorum aut perturbationum instantia nec uiuere me nec orationi sinat uacare, nec illum beatissimum imitari eunuchum potentem in domo Candacis reginae Aethiopum qui erat super omnes gazas eius et de tam longinquo uenerat adorare in Ierusalem. Ad quem reuertentem missus est ab angelo Philippus apostolus ut eum conuerteret ad fidem, quod iam ille meruerat per orationem uel sacrae lectionis assiduitatem. A qua quidem ut nec in uia tunc uacaret licet ditissimus et gentilis, magno diuinae dispensationis actum est beneficium ut locus ei Scripturae occurreret qui opportunissimam conuersionis eius occasionem apostolo praeberet.

Ne quid uero hanc petitionem nostram impediatur uel impleri differat, orationem quoque ipsam, quam pro nobis Domino supplices, componere, et mittere tibi maturaui.

Deus, qui ab ipso humanae creationis exordio femina de costa uiri formata nuptialis copulae sacramentum maximum sanxisti, quique immensis honoribus uel de desponsata nascendo, uel miracula inchoando nuptias sublimasti, meaeque etiam fragilitatis incontinentiae utcumque tibi placuit olim hoc remedium indulsisti; ne despicias ancillulae tuae preces, quas pro meis ipsis carique mei excessibus in conspectu maiestatis tuae supplex effundo. Ignosce, o benignissime, immo benignitas ipsa; ignosce tot et tantis criminibus nostris, et ineffabilis misericordiae tuae multitudinem culparum nostrarum immensitas experiatur. Puni, obsecro, in praesenti reos ut parcas in futuro. Puni ad horam ne punias in aeternum. Accipe in seruos uirgam correctionis, non gladium furoris. Afflige carnem ut conserues animas.

Adsis purgator, non ultor, benignus magis quam iustus, pater misericors non austerus Dominus. Proba nos Domine et tenta, sicut de semetipso rogat Propheta. Ac si aperte diceret: Prius uires inspice ac

/94/ secundum eas tentationum onera moderare. Quod et beatus Paulus fidelibus tuis promittens ait, Fidelis est enim Deus, qui non patietur uos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione etiam prouentum ut possitis sustinere. Coniunxisti nos, Domine, et diuisisti quando placuit tibi et quo modo placuit. Nunc quod, Domine, misericorditer coepisti, misericordissime comple. Et quos semel a se diuisisti in mundo, perenniter tibi coniungas in coelo, spes nostra pars nostra, exspectatio nostra, consolatio nostra, Domine, qui es benedictus in saecula. Amen.

Vale in Christo, sponsa Christi, in Christo uale, et Christo uiue, Amen.

*****
*****

SCANNED FROM: J. T. Muckle (ed.), *Mediaeval Studies* Vol.17 (1955)

pp.241-253.

/241/

EPISTOLA 06: HELOISSA AD ABAELARDUM DE VITA RELIGIOSA

Suo specialiter, sua singulariter.

Ne me forte in aliquo de inobedientia causari queas, uerbis etiam immoderati doloris tuae frenum impositum est iussionis ut ab his mihi saltem in scribendo temperem a quibus in sermone non tam difficile quam impossibile est prouidere. Nihil enim minus in nostra est potestate quam animus eique magis obedire cogimur quam imperare possimus, Unde et cum nos eius affectiones stimulant, nemo earum subitos impulsus ita repulerit ut non in effecta facile prorumpant et se per uerba facilius effluent quae promptiores animi passionum sunt notae secundum quod scriptum est:

Ex abundantia enim cordis os loquitur.

Reuocabo itaque manum a scripto in quibus linguam a uerbis temperare non ualeo. Utinam sic animus dolentis parere promptus sit quemadmodum dextra scribentis.

Aliquod tamen dolori remedium uales conferre. si non hunc omnino possis /242/ auferre. Ut enim insertum clauum alius expellit sic cogitatio noua priorem excludit cum alias intentus animus priorum memoriam dimittere cogitur aut intermittere, Tanto uero amplius cogitatio quaelibet animum occupat et ab aliis deducit, quanto quod cogitatur honestius aestimatur et quo intendimus animum magis uidetur necessarium.

Omnes itaque nos Christi ancillae et in Christo filiae tuae duo nunc a tua paternitate supplices postulamus, quae nobis admodum necessaria prouidemus. Quorum quidem alterum est ut nos instruere uelis unde sanctimonialium ordo coeperit, et quae nostrae sit professionis auctoritas. Alterum uero est ut aliquam nobis regulam instituas, et scriptam dirigas quae feminarum sit propria et ex integro nostrae conuersionis statum habitumque describat, quod nondum a Patribus sanctis actum esse conspeximus. Cuius quidem rei defectu et indigentia nunc agitur ut ad eiusdem regulae professionem tam mares quam feminae in monasteriis suscipiantur, et idem institutionis monasticae iugum imponitur infirmo sexui aequae ut forti.

Unam quippe nunc Regulam beati Benedicti apud Latinos feminae profitentur aequae ut uiri. Quam sicut uiris solummodo constat scriptam esse ita et ab ipsis tantum impleri posse tam subiectis pariter quam praelatis. Ut enim caetera nunc omittam Regulae capitula, quid ad feminas quod de cucullis, femoralibus et scapularibus ibi scriptum est? Quid denique ad ipsas de tunicis aut de laneis ad carnem indumentis, cum earum humoris superflui menstruae purgationes haec omnino refugiant? Quid ad ipsas etiam quod de abbate statuitur ut ipse lectionem dicat euangelicam et post ipsam hymnum incipiat? Quid de mensa abbatis seorsum cum peregrinis et hospitibus constituenda?

Numquid nostrae conuenit religioni ut uel numquam hospitium uiris praebeat aut cum his quos susceperit uiris abbatissa comedat? O quam facilis ad ruinam animarum uirorum ac mulierum in unum cohabitatio!

Maxime uero in mensa ubi crapula dominatur et ebrietas et uinum in dulcedine bibitur in quo est luxuria. Quod et beatus praecauens Hieronymus ad matrem et filiam scribens meminit dicens:

Difficile inter epulas seruatur pudicitia.

Ipsae quoque poetae luxuriae turpitudinisque doctor libro amatoriae artis intitulo quantam fornicationis occasionem conuiuia maxime praebeant studiose exsequitur dicens:

Vinaque cum bibulas sparsere Cupidinis alas permanet et <capto> stat grauis ille loco...

Tunc ueniunt risus tunc pauper cornua sumit: Tunc dolor et curae rugaque frontis abiit...

Illic saepe animos iuuenum rapuere puellae Et Venus in uinis ignis in igne fuit.

Numquid et si feminas solas hospitio susceptas ad mensam admiserint, nullum ibi latet periculum? Certe in seducenda muliere nullum est aequae facile ut /243/ lenocinium muliebre. Nec corruptee mentis turpitudinem ita prompte cuiquam mulier committit sicut mulieri. Unde et praedictus Hieronymus maxime saecularium accessus feminarum uitare propositi sancti feminas adhortatur. Denique si uiris ab hospitalitate nostra exclusis solas admittamus feminas, quis non uideat quanta exasperatione uiros offendamus quorum benefici is monasteria sexus infirmi egent, maxime si eis a quibus plus accipiunt minus aut omnino nihil largiri uideantur? Quod si praedictae Regulae tenor a nobis impleri non potest, uereor ne illud apostoli Iacobi in nostram quoque damnationem dictum sit:

Quicumque totam legem obseruauerit offendat autem in uno factus est omnium reus.

Quod est dicere de hoc etiam ipso reus statuitur qui peragit multa quod non implet omnia. Et transgressor legis efficitur ex uno cuius impletor non fuerit nisi omnibus consummatis eius praeceptis. Quod ipse statim diligenter exponens apostolus adiecit:

Qui enim dixit: Non moechaberis, dixit et: Non occides. Quod si non moechaberis, occidas autem, factus es transgressor legis.

Ac si aperte dicat: Ideo quilibet reus fit de transgressione uniuscuiuslibet praecepti quia ipse Dominus, qui praecipit unum, praecipit et aliud. Et quodcumque legis uioletur praeceptum, ipse contemnitur qui legem non in uno sed in omnibus pariter mandatis constituit.

Ut autem praeteream illa Regulae instituta quae penitus obseruare non possumus, aut sine periculo non ualemus, ubi unquam ad colligendas messes conuentus monialium exire uel labores agrorum habere consueuit; aut suscipiendarum feminarum constantiam uno anno probauerit, easque tertio perfecta Regula, sicut in ipsa iubetur, instruxerit? Quid rursus stultius quam uiam ignotam nec adhuc demonstratam aggredi? Quid praesumptuosius quam eligere ac profiteri uitam quam nescias, aut uotum facere quod implere non queas? Sed et cum omnium uirtutum discretio sit mater, et omnium bonorum moderatrix sit ratio, quis aut uirtutem aut bonum censeat quod ab istis dissentire uideat? Ipsas quippe uirtutes excedentes modum atque mensuram sicut Hieronymus asserit inter uitia reputari conuenit. Quis autem ab omni ratione ac discretionem seiunctum non uideat, si ad imponenda onera eorum, quibus imponuntur, ualitudines prius non discutiantur ut naturae constitutionem humana sequatur industria? Quis asinum sarcina tanta qua dignum iudicat elephantem? Quis tanta pueris aut senibus quanta uiris iniungat? Tanta debilibus scilicet quanta fortibus; tanta infirmis quanta sanis; tanta feminis quanta maribus, infirmiori uidelicet sexui quanta et forti? Quod diligenter beatus papa Gregorius attendens, Pastoralis sui capitulo XXIV tam de admonendis quam de praecipendis ita distinxit:

Aliter igitur admonendi sunt uiri, atque aliter feminae quia illis grauius, istis uero sunt iniungenda leuiora et illos magna exerceant, istas uero leuia demulcendo conuertant.

Certe et qui monachorum regulas scripserunt nec solum de feminis omnino tacuerunt, uerum etiam illa statuerunt quae eis nullatenus conuenire sciebant; aatis commode innuerunt nequaquam eodem iugo regulae tauri et iuuencae premendam esse ceruicem quia, quos dispares natura creauit, aequari labore /244/ non conuenit. Huius autem discretionis beatus non immemor Benedictus tamquam omnium iustorum spiritu plenus, pro qualitate hominum aut temporum cuncta sic moderatur in regula ut omnia sicut ipsemet uno concludit loco mensurate fiant. Primo itaque ab ipso incipiens abbate, praecipit eum ita subiectis praesidere ut

secundum unius, inquit, cuiusque qualitatem uel intelligentiam ita se omnibus conformet et aptet ut non solum detrimenta gregis sibi commissi non patiantur, uerum in augmentatione boni gregis gaudeat, suamque fragilitatem semper suspectus sit, memineritque calamum quassatum non conterendum... Discernat et <temperet>

cogitans discretionem sancti Iacob dicentis: "Si greges meos plus in ambulando fecero laborare, morientur cuncti una die". Haec ergo aliaque testimonia discretionis matris uirtutum sumens, sic omnino temperet ut sit et fortes quod cupiant et infirmi non refugiant.

Ad hanc quidem dispensationis moderationem indulgentia pertinet puerorum, senum et omnino debilium, lectoris seu septimanariorum, coquinae ante alios refectio, et in ipso etiam conuentu de ipsa cibi uel potus qualitate seu quantitate pro diuersitate hominum prouidentia de quibus quidem singulis ibi diligenter scriptum est. Ipsa quoque statuta ieiunii tempora pro qualitate temporis uel quantitate laboris ita relaxat prout naturae postulat infirmitas. Quid, obsecro, ubi iste qui sic ad hominum et temporum qualitatem omnia moderatur ut ab omnibus sine murmuratione perferri queant quae instituuntur? Quid, inquam, de feminis prouideret, si eis quoque pariter ut uiris regulam institueret? Si enim in quibusdam regulae rigorem pueris, senibus et debilibus pro ipsa naturae debilitate uel infirmitate temperare cogitur, quid de fragili sexu prouideret cuius maxime debilis et infirma natura cognoscitur?

Perpende itaque quam longe absistat ab omni rationis discretionem elusdem regulae professione tam feminas quam uiros obligari, eademque sarcina tam debiles quam fortes onerari. Satis esse nostrae arbitror infirmitati, si nos ipsi Aecclesiae rectoribus et, qui in sacris ordinibus constituti sunt clericis tam continentiae quam abstinentiae uirtus aequauerit, maxime cum Veritas dicat:

Perfectus omnis erit si sit sicut magister eius.

Quibus etiam pro magno reputandum esset, si religiosos laicos acquirare possemus; quae namque in fortibus parua censemus, in debilibus admiramur et iuxta illud Apostoli:

Virtus in infirmitate perficitur.

Ne uero laicorum religio pro paruo ducatur, qualis fuit Abrahae, Dauid, Iob, licet coniugatorum, Chrysostomus in Epistola ad Hebraeos sermone septimo nobis occurrit dicens:

Sunt multa in quibus... poterit laborare ut bestiam illam incantet. Quae sunt ista? Labores, lectiones, uigiliae. Sed quid ad nos, inquit, qui non sumus monachi? Haec mihi dicis? Dic Paulo, cum dicit: "Vigilantes in omne patientia et oratione"; cum dicit: "Carnis curam ne feceritis in concupiscentiis". Non enim haec monachis scribebat tantum, sed omnibus qui erant in ciuitatibus. Non enim saecularis homo debet aliquid amplius habere monacho /245/ quam cum uxore concumbere tantum. Hic enim habet ueniam, in aliis autem nequaquam, sed omnia aequaliter sicut monachi agere debent. Nam et beatitudines quae a Christo dicuntur non monachis tantum dictae sunt... alioquin uniuersus mundus peribit... et in angustum inclusit ea quae uirtutis sunt. Et quomodo honorabiles sunt nuptiae quae nobis tantum impediunt.

Ex quibus quidem uerbis aperte colligitur quod quisquis euangelicis praeceptis continentiae uirtutem addiderit, monasticam perfectionem implebit.

Atque utinam ad hoc nostra religio conscendere posset ut Euangelium impleret, non transcenderet, nec plusquam christianae appetere esse. Hinc profecto, ni fallor, sancti decreuerunt Patres non ita nobis sicut uiris generalem aliquam regulam quasi nouam legem praefigere, nec magnitudine uotorum nostram infirmitatem onerare, attendentes illud Apostoli:

Lex enim iram operatur. Ubi enim non est lex nec praeuaricatio.

Et iterum:

Lex autem subintrauit ut abundaret delictum.

Idem quoque maximus continentiae praedicator de infirmitate nostra plurimum confidens, et quasi ad secundas nuptias urgens iuniores uiduas:

Volo, inquit, iuniores nubere, filios procreare, matresfamilias esse, nullam occasionem dare aduersario... etc.

Quod et beatus Hieronymus saluberrimum esse considerans Eustochio de improuisis feminarum uotis consulit his uerbis:

Si autem et illae quae uirgines sunt, ob alias tamen culpas non saluantur quid fiet illis quae prostituerunt membra Christi, et mutauerunt templum Spiritus Sancti in lupanar?... Rectius fuerat homini subisse coniugium ambulasse per plana quam per altiora tendentem in profundum inferni cadere.

Quarum etiam <temerariae> professioni sanctus Augustinus consulens in libro De continentia uiduali ad Iulianam scribit his uerbis:

Quae non coepit, deliberet; quae aggressa est, perseueret. Nulla aduersario detur occasio; nulla Christo subtrahatur oblatio.

Hinc etiam canones nostrae infirmitati consulentes decreuerunt diaconissas ante quadraginta annos ordinari non debere, et hoc cum diligenti probatione, cum a uiginti annis liceat diaconos promoueri.

Sunt et in monasteriis qui regulares dicuntur canonici beati Augustini quamdam, ut aiunt, regulam profitentes qui se inferiores monachis nullatenus arbitrantur, licet eos et uesci carnibus et lineis uti uideamus. Quorum quidem uirtutem, si nostra exaequare infirmitas posset, numquid pro minimo habendum esset? Ut autem nobis de omnibus cibis tutius ac leuius indulgeatur, ipsa quoque natura prouidit quae maiore scilicet sobrietatis uirtute sexum nostrum praemuniuit. Constat quippe multo parciore sumptu et alimonia minore feminas quam uiros sustentari posse, nec eas tam leuiter inebriari physica protestatur.

/246/ Unde et Macrobius Theodosius Saturnaliorum libro septimo meminit his uerbis:

Aristoteles mulieres inquit raro ebriantur crebro senes... Mulier humectissimo est corpore; docet hoc et leuitas cutis et splendor, docent praecipue assiduae purgationes superfluo exonerantes corpus humore. Cum ergo epotum uinum in tam largum ceciderit humorem, uim suam perdit... nec facile cerebri sedem ferit fortitudine eius exstincta. Item: Muliebri corpus crebris purgationibus deputatum pluribus consertum <est> foraminibus ut pateat in meatus et

uias praebeat humori in egestionis exitum confluenti; per haec foramina uapor uini celeriter euanescent. Contra senibus siccum est corpus, quod probat asperitas et squalor cutis.

Ex his itaque perpende quanto tutius ac iustius naturae et infirmitati nostrae cibus quilibet et potus indulgeri possit, quarum uidelicet corda crapula et ebrietate grauari facile non possunt, cum ab illa nos cibi parcitas, ab ista feminei corporis qualitas, ut dictum est, protegat.

Satis nostrae esse infirmitati et maximum imputari debet, si continenter ac sine proprietate uiuentes et, officiis occupatae diuinis, ipsos Aecclesiae duces uel religiosos laicos in uictu adaequemus, uel eos denique qui regulares canonici dicuntur et se praecipue ut tam apostolicam sequi profitentur. Magnae postremo prouidentiae est his qui Deo se per uotum obligant ut minus uoueant, et plus exsequantur, ut aliquid semper debitae gratiae superaddant.

Hinc enim per semetipsam Veritas ait:

Cum feceritis omnia quae praecepta sunt, dicite: Serui iuuitiles sumus quae debuimus facere fecimus.

Ac si aperte diceret: Ideo iuuitiles et quasi pro nihilo ac sine meritis reputandi quia debitae tantum exsoluendis contenti, nihil ex gratia superaddidimus. De quibus quidem gratis superaddendis ipse quoque Dominus alibi parabolice loquens ait:

Sed et si quid supererogaueris, ego cum rediero reddam tibi.

Quod quidem hoc tempore multi monasticae religionis temerarii professores, si diligentius attendere, et in quam professionem iurarent antea prouiderent, atque ipsum Regulae tenorem studiose perscrutarentur, minus per ignorantiam offenderent, et per negligentiam peccarent. Nunc uero indiscrete omnes fere pariter ad monasticam conuersionem currentes, inordinate suscepti, inordinatius uiuunt, et eadem facilitate qua ignotam Regulam profitentur eam contemnentes, consuetudines quas uolunt pro lege statuunt.

Prouidendum itaque nobis est ne id oneris feminae praesumamus in quo uiros fere iam uniuersos succumbere uidemus, immo et deficere.

Senuisse iam mundum conspicimus hominesque ipsos cum caeteris quae mundi sunt pristinum naturae uigorem amisisse, et iuxta illud Veritatis ipsam caritatem non tam multorum quam fere omnium refriguisse ut iam uidelicet pro qualitate hominum ipsas propter homines scriptas uel mutari uel temperari necesse sit Regulas.

Cuius quidem discretionis ipse quoque beatus non immemor Benedictus ita se monasticae districtioris rigorem temperasse fatetur, ut descriptam a se /247/ Regulam comparatione priorum institutorum non nisi quamdam honestatis institutionem et quamdam conuersionis inchoationem reputet, dicens:

Regulam autem hanc descripsimus, ut hanc obseruantes...

aliquatenus uel honestatem morum aut initium conuersionis nos demonstremus habere. Caeterum ad perfectionem conuersionis qui festinat sunt doctrinae sanctorum Patrum, quarum obseruatio perducatur hominem ad celsitudinem perfectionis. Item: Quisquis ergo ad coelestem patriam festinat, hanc minimam inchoationis Regulam... adiuuante Christo, perfice, et tunc demum ad maiora... doctrinae uirtutumque culmina, Deo protegente, peruenies.

Qui, ut ipse ait, dum, quando legamus olim sanctos Patres uno die psalterium explere solere, ita psalmodiam tepidis temperauit ut in ipsa per hebdomadam distributione psalmodiarum minore ipsorum numero monachi quam clerici sint contenti.

Quid etiam tam religioni quietique monasticae contrarium est quam quod luxuriae fomentum maxime praestat et tumultus excitat, atque ipsam Dei in nobis imaginem, qua praestamus caeteris, id est, rationem delet? Hoc autem unum est quod supra omnia uictui pertinentia plurimum Scriptura damnosum asserit et cauere admonet. De quo et maximus ille sapientum in Prouerbiis meminit dicens:

Luxuriosa res unum et tumultuosa ebrietas; quicumque his delectatur non erit sapiens. Cui uae? Cuius patri uae? Cui rixae?

Cui foueae? Cui sine causa uulnera? Cui suffusio oculorum? Nonne his qui morantur in uino et student calicibus epotandis? Ne intuearis unum quando flauescit cum splenderit in uitro color eius. Ingreditur blande, sed in nouissimo mordebit ut coluber, et sicut regulus uenena diffundet. Oculi tui uidebunt extraneas et cor tuum loquetur peruersa. Et eris sicut dormiens in medio mari, et quasi sopitus gubernator amisso clauo. Et dices: Verberauerunt me, sed non dolui; traxerunt me, et ego non sensi. Quando euigilabo, et rursus uina reperiam? Item: Noli regibus, O Lamuel, noli regibus dare unum, quia nullum secretum est ubi regnat ebrietas ne forte bibant et obliuiscantur indiciorum et mutant causam filiorum pauperis.

Et in Ecclesiastico scriptum est:

Vinum et mulieres apostatare faciunt sapientes, et argunt sensatos.

Ipse quoque Hieronymus ad Nepotianum scribens de uita clericorum, et quasi grauiter indignans quod sacerdotes legis ab omni quod inebriare potest abstinentes nostros in hac abstinentia superent:

Nequaquam, inquit, unum redoleas ne audias illud philosophi: Hoc non est osculum porrigere sed propinare. Vinolentos sacerdotes et Apostolus damnat et lex uetus prohibet. Qui altari deseruiunt, unum et siceram non bibant. Sicera Hebraeo sermone omnis potio nuncupatur quae inebriare potest, siue illa quae fermento conficitur, siue pomorum succo aut faui decoquantur in dulcem et barbaram potionem aut palmarum fructus exprimuntur in liquorem coctisque frugibus aqua pinguior colatur. Quicquid inebriat et statum mentis euertit, fuge similiter ut unum.

Ecce quod regum deliciis interdicitur, sacerdotibus penitus denegatur, et cibus omnibus periculosius esse constat. Ipse tamen tam spiritalis uir beatus Benedictus dispensatione quadam praesentis aetatis indulgere monachis cogitur.

Licet, inquit, legamus uinum monachorum omnino non esse sed quia nostris temporibus id monachis persuaderi non potest... etc.

Legerat ni fallor quod in Vitis Patrum scriptum est his uerbis:

Narrauerunt quidam abbati Pastori de quodam monacho quia non bibebat uinum, et dixit eis quia uinum monachorum omnino non est. Item post aliqua: Facta est aliquando celebratio missarum in monte abbatis Antonii et inuentum est ibi cenidium uini. Et tollens unus de senibus paruam uas calicem portauit ad abbatem Sisoii et dedit ei. Et bibit semel, et secundo et accepit et bibit; obtulit ei et tertio, sed non accepit dicens: Quiesce frater an nescis quia est Satanas? Et iterum de abbate Sisoii: Dicit ergo Abraham discipulus eius: Si occurritur in Sabbato et Dominica ad aecclesiam, et biberit tres calices, ne multo est? Et dixit senex: Si non esset Satanas, non esset multum.

Ubi umquam, quaeso, carnes a Deo damnatae sunt uel monachis interdictae? Vide, obsecro, et attende qua necessitate Regulam temperet in eo etiam quod periculosius est monachis, et quod eorum non esse nouerit, quia uidelicet hulus abstinentia temporibus suis monachis iam persuaderi non poterat. Utinam eadem dispensatione et in hoc tempore ageretur ut uidelicet in his quae media boni et mali atque indifferentia dicuntur, tale temperamentum fieret ut quod iam persuaderi non ualet, professio non exigeret, mediisque omnibus sine scandalo concessis, sola interdicti peccata sufficeret, et sic quoque in cibus sicut in uestimentis dispensaretur, ut, quod uilius comparari posset, ministraretur, et per omnia necessitati, non superfluitati, consuleretur. Non enim magnopere sunt curanda quae nos regno Dei non praeparant, uel quae nos minime Deo commendant. Haec uero sunt omnia quae exterius geruntur, et aequae reprobis ut electis, aequae hypocritis ut religiosis communia sunt. Nihil quippe inter Iudaeos et Christianos ita separat sicut exteriorum operum et interiorum discretio, praesertim cum inter filios Dei et diaboli sola caritas discernat quam plenitudinem legis et finem praecepti Apostolus uocat. Unde et ipse hanc operum gloriam prorsus extenuans ut fidei praeferat iustitiam Iudaeum alloquens dicit:

Ubi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. Per quam legem?

Factorum? Non; sed per legem fidei. Arbitramur enim hominem iustificari per fidem sine operibus legis. Item: Si enim Abraham ex operibus legis iustificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum. Quid enim dicit Scriptura? Creditur Abraham Deo, et reputatum est ei ad iustitiam. Et rursus: Ei, inquit, qui non operatur, credenti autem in eum qui iustificat impium, deputatur fides eius ad iustitiam secundum propositum gratiae Dei.

Idem etiam omnium ciborum esum Christianis indulgens, et ab his ea quae iustificanc distinguens:

Non est, inquit, regnum Dei esca et potus, sed iustitia /249/ et pax et gaudium in Spiritu sancto... Omnia quidem munda sunt; sed malum est homini qui per offendiculum manducat. Bonum est non manducare carnem, et non bibere uinum, neque in quo frater tuus offendatur aut scandalizetur aut infirmetur.

Non enim hoc loco ulla cibi comestio interdicitur, sed comestionis offensio qua uidelicet quidam ex conuersis Iudaeis scandalizabantur, cum uiderent ea quoque comedi quae lex interdixerat. Quod quidem scandalum apostolus etiam Petrus cupiens euitare grauius ab ipso est obiurgatus, et salubriter correptus, sicut ipsemet Paulus ad Galatas scribens commemorat qui rursus Corinthiis scribens:

Esca autem nos non commendat Deo.

Et rursus:

Omne quod in macello uenit manducate... Domini est terra et plenitudo eius.

Et ad Colossenses:

Nemo ergo uos iudicet in cibo aut in potu.

Et post aliqua:

Si mortui estis cum Christo ab elementis huius mundi, quid ad huc tamquam uiuentes in mundo decernitis? Ne tetigeritis neque gustaueritis, neque contrectaueritis, quae sunt omnia in interitu ipso usu secundum praeceptum et doctrinas hominum.

Elementa huius mundi uocat prima legis rudimenta secundum carnales obseruantias in quarum uidelicet doctrina, quasi in addiscendis litteralibus elementis, primo se mundus, id est, carnalis adhuc populus exercebat. Ab his quidem elementis, id est, carnalibus obseruantis tam Christus, quam sui mortui sunt, cum nihil his debeant, iam non in hoc mundo uiuentes, hoc est, inter carnales figuris intendentes et decernentes, id est, distinguentes quosdam cibos uel quaslibet res ab aliis atque ita dicentes:

Ne tetigeritis haec uel illa... etc.

Quae scilicet tacta uel gustata, uel contrectata, inquit Apostolus, sunt in interitu animae ipso suo usu quo uidelicet ipsis ad aliquam etiam utimur utilitatem secundum, inquam, praeceptum et doctrinas hominum, id est, carnalium et legem carnaliter intelligentium potius quam Christi uel suorum.

Hic enim cum ad praedicandum ipsos destinaret apostolos, ubi magis ipsi ab omnibus scandalis prouidendum erat, omnium tamen ciborum esum ita eis indulsit, ut apud quoscumque suscipiantur hospitio, ita sicut illi uicitent, edentes scilicet et bibentes quae apud illos sunt.

Ab hoc profecto Dominica suaque disciplina illos recessuros ipse iam Paulus per Spiritum prouidebat. De quibus ad Timotheum scribit dicens:

Spiritus autem manifeste dicit quia in nouissimis temporibus discedent quidam a fide attendentes spiritibus erroris et doctrinis daemoniorum in hypocrisi loquentium mendacium... prohibentium nubere, abstinere a cibis quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, et his qui cognouerunt ueritatem, quia omnis creatura Dei bona est et nihil reiciendum quod cum gratiarum actione percipitur; sanctipatur enim per uerbum Dei et orationem. Haec proponens fratribus, bonus eris minister Christi Iesu, enutritus uerbis Dei et bonae doctrinae quam adsecutus es.

Quis denique Ioannem eiusque discipulos abstinentia nimia se macerantes ipsi Christo eiusque discipulis in religione non praeferat, si corporalem oculum ad exterioris abstinentiae intendat exhibitionem?

De quo etiam ipsi discipuli Ioannis aduersus Christum et suos murmurantes, tamquam adhuc in exterioribus inlaizantes, ipsum interrogauerunt Dominum dicentes:

Quare nos et Pharisei ieiunamus frequenter, discipuli autem tui non ieiunant?

Quod diligenter attendens beatus Augustinus, et quid inter uirtutem et uirtutis exhibitionem referat /250/ distinguens, ita quae fiunt exterius pensat ut nihil meritis superaddant opera. Ait quippe sic in libro De Bono Coningali:

Continentia, non corporis, sed animae uirtus est. Virtutes autem animi aliquando in opere manifestantur, aliquando in habitu latent, sicut martyrum uirtus apparuit in tolerando passiones.

Item: Iam enim erat in Iob patientia quam nouerat Dominus, et cui testimonium perhibebat, sed hominibus innotuit tentationis examine. Item: Verum ut apertius intelligatur quomodo sit uirtus in habitu etiamsi non sit in opere, loquor de exemplo de quo nullus dubitat Catholicorum. Dominus Iesus, quod in ueritate carnis esurierit et sitierit et manducauerit et biberit, nullus ambigit eorum qui ex eius Euangelio fideles sunt. Num igitur non erat in illo continentia e uirtus a cibo et potu, quanta erat in Ioanne Baptista? "Venit enim Ioannes non manducans neque bibens et dixerunt: Daemonium habet. Venit Filius hominis manducans et bibens et dixerunt: Ecce homo uorax et potator uini, amicus publicanorum et peccatorum." Item deinde:... ibi subiecit cum de Ioanne ac de se illa dixisset: "Iustificata est sapientia a filiis suis", qui uirtutem continentiae uident in habitu animi semper esse debere, in opere autem pro rerum ac temporum opportunitate manifestari, sicut uirtus patientiae sanctorum martyrum... Quocirca sicut non est impar meritum patientiae in Petro qui passus est, et in Ioanne qui passus non est; sic non est impar meritum continentiae in Ioanne qui nullas expertus est nuptias, et in Abraham qui filios generauit. Et illius enim caelibatus, et illius connubium pro distributione temporum Christo militauerunt. Sed continentiam Ioannes et in opere, Abraham uero in solo habitu habebat.

Illo itaque tempore cum et lex, dies patriarcharum subsequens, maledictum dixit qui non excitaret semen in Israel, et qui poterat non promebat, sed tamen habebat. Ex quo autem uenit plenitudo temporis ut diceretur: "Qui potest capere, capiat"... qui habet, operatur, qui operari noluerit, non se habere mentiatur.

Ex his liquide uerbis colligitur solas apud Deum merita uirtutes obtinere, et quicumque uirtutibus pares sunt, quantumcumque distent operibus, aequaliter ab ipso promereri. Unde quicumque sunt uere Christiani sic toti circa interiorem hominem sunt occupati ut eum scilicet uirtutibus ornent et uitis mundent, ut de exteriori nullam uel minimam assumant curam. Unde et ipsos legimus apostolos ita rusticane et uelut inhoneste in ipso etiam Domini comitatu se habuisse ut, uelut omnis reuerentiae atque honestatis obliti, cum per sata transirent spicas uellere, fricare et comedere more puerorum non erubescerent, nec de ipsa etiam manuum ablutione, cum cibos essent accepturi, sollicitos esse. Qui cum a nonnullis quasi de immunditia arguerentur, eos Dominus excusans.

Non lotis, inquit, manibus manducare, non coinquinat hominem.

Ubi et statim generaliter adiecit ex nullis exterioribus animam inquinari, sed ex his tantum /251/ quae de corde prodeunt, quae sunt, inquit, cogitationes, adulteria homicidia etc Nisi enim prius praua uoluntate animus corrumpatur, peccatum esse non poterit quicquid exterius agatur in corpore. Unde et bene ipsa quoque adulteria siue homicidia ex corde procedere dicit, quae et sine tactu corporum perpetranti iuxta illud:

Qui uiderit mulierem ad concupiscendum eam, iam moechatus est eam in corde suo

et:

Omnis qui odit fratrem suum homicida est.

Et tactis uel laesis corporibus minime peraguntur, quando uidelicet per uiolentiam opprimitur aliqua, uel per iustitiam coactus iudex interficit reum. Omnis quippe homicida, sicut scriptum est, non habet partem in regno Christi et Dei.

Non itaque magnopere quae fiunt sed quo animo fiant pensandum est, si illi placere studemus, qui cordis et renum probator est, et in abscondito uidet

qui indicabit occulta hominum, Paulus inquit, secundum Euangelium meum

hoc est, secundum meae praedicationis doctrinam. Unde et modica uiduae oblatio quae fuit duo miunta, id est, quadrans, omnium diuitum oblationibus copiosis praelata est ab illo cui dicitur:

Bonorum meorum non eges

cui magis oblatio ex offerente quam offerens placet ex oblatione sicut scriptum est:

Respexit Dominus ad Abel et ad munera eius

ut uidelicet prius deuotionem offerentis inspiceret, et sic ex ipso donum oblatum gratum haberet. Quae quidem animi deuotio, tanto maior in Deo habetur, quanto in exterioribus minus est animus occupatus, et tanto humiliter ei deseruimus, ac magis debere cogitamus, quanto de exterioribus quae fiant, minus confidimus. Unde et Apostolus post

communem ciborum indulgentiam de qua, ut supra meminimus, Timotheo scribit de exercitio quoque corporalis laboris adiunxit dicens:

Exerce autem te ipsum ad pietatem. Nam corporalis exercitatio ad modicum utilis est. Pietas autem ad omnia utilis est, promissionem habens uitae quae nunc est et futurae

quondam pie mentis in Deum deuotio et hic ab ipso meretur necessaria, et in futuro perpetua. Quibus quidem documentis quid aliud docemur quam Christiane sapere et cum Iacob de domesticis animalibus refectionem petri prouidere non cum Esau de siluestribus curam sumere et in exterioribus iudaizare? Hinc et illud est Psalmistae:

In me sunt Deus uota tua, quae reddam, laudationes tibi.

Ad hoc quoque illud adiunge poeticum:

Ne te quaesiueris extra.

Multa sunt et innumerabilia tam seecularium quam aecclesiasticorum doctorum testimonia quibus ea, quae fiunt exterius, et indifferentia uocantur, non magnopere curanda esse docemur, alioquin legis opera et seruitutis eius, sicut ait Petrus, importabile iugum euangelicae libertati esset praefendum, et suauis iugo Christi et eius oneri leui.

Ad quod quidem suauis iugum et onus leue per semetipsum Christus nos inuitans:

Venite, inquit, qui laboratis et onerati estis... etc.

Unde et praedictus apostolus quosdam iam ad Christum conuersos, sed adhuc opera legis retineri censentes uehementer oburgans, sicut in Actibus apostolorum scriptum est, /252/ ait:

Viri fratres... quid tentatis Deum, imponere iugum super ceruicem discipulorum quod neque patres nostri neque nos portare potuimus?

Sed per gratiam Domini Iesu credimus saluari, quemadmodum et illi.

Et tu ipse, obsecro, non solum Christi, uerum etiam huius imitator apostoli, discretionem, sicut et nomine, sic operum praecepta moderare ut infirmis conuenit naturae, et ut diuinae laudis plurimum uacare possimus officiiis. Quam quidem hostiam, exterioribus omnibus sacrificiis reprobatis, Dominus commendans ait:

Si esuriero, non dicam tibi; meus est enim orbis terrae et plenitudo eius. Numquid manducabo carnes taurorum? Aut sanguinem hircorum potabo? Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo uota tua, et inuoca me in die tribulationis; et eruam te, et honorificabis me.

Nec id quidem ita loquimur ut laborem operum corporalium respiciamus cum necessitas postulauerit, sed ne ista magna putemus quae corpori seruiunt, et officii diuini celebrationem praepediunt, praesertim cum ex auctoritate apostolica id praecipue deuotis indultum sit feminis ut alienae procuracionis sustententur officiiis magis quam de opere proprii laboris. Unde ad Timotheum Paulus:

Si quis fidelis habet uiduas, subministret illis, et non grauetur Aecclesia ut his, quae uere uiduae sunt, sufficiat.

Veras quippe uiduas dicit quascumque Christo deuotas, a quibus non solum maritus mortuus est, uerum etiam mundus crucifixus est et ipsae mundo. Quas recte de dispendiis Aecclesiae tamquam de propriis sponsi sui redditibus sustentari conuenit. Unde et Dominus ipse matri suae procuratorem apostolum potius quam uirum eius praeuidit et apostoli septem diaconos, id est, Aecclesiae ministros, qui deuotis ministrarent feminis instituerunt.

Scimus quidem et Apostolum Thessalonicensibus scribentem quosdam otiose uel curiose uiuentes adeo constrinxisse ut praeciperet:

Quoniam si quis non uult operari, non manducet

et beatum Benedictum maxime pro otiositate uitanda opera manuum iniunxisse. Sed numquid Maria otiose sedebat ut uerba Christi audiret, Martha tam ei quam Domino laborante, et de quiete sororis tamquam inuida murmurante, quasi quae sola

pondus diei et aestus portauerit?

Unde et hodie frequenter murmurare eos cernimus, qui in exterioribus laborant, cum his, quid iuinis occupati sunt officiiis, terrenam inistrant. Et saepe de his, quae tyranni rapiunt, minus conqueruntur quam quae desidiosis, ut aiunt, istis et otiosis exsoluere coguntur, quos tamen non solum uerba Christi audire, uerum etiam in his assidue legendis et de cantandis occupatos considerant esse. Nec attendunt non esse magnum, ut ait Apostolus, si eis communicent corporalia a quibus expectant spiritualia, nec indignum esse ut qui terrenis intendunt his, qui spiritualibus occupantur, deseruiant. Hinc etenim ex ipsa quoque legis sanctione ministris Aecclesiae haec salubris otii libertas concessa est ut tribus Leui nihil hereditatis terrena perciperet quo expeditius Domino deseruiret, sed de labore aliorum decimas et oblationes susciperet.

De abstinentia quoque ieiuniorum quam magis uitiorum quam ciborum Christiani appetunt, si quid Aecclesiae institutioni superaddi decreueris, deliberandum est, et quod nobis expedit instituendum.

Maxime uero de officiiis aecclesiasticis et de ordinatione psalmorum prouidendum est ut in hoc saltem si placet, nostram exoneres infirmitatem ne, cum psalterium /253/ per hebdomadam expleamus, eosdem necesse sit psalmos repeti. Quam etiam beatus Benedictus, cum eam pro uisu suo distribuisset, in aliorum quoque optione sua id reliquit admonitio ut si, cui melius uideretur, aliter ipsos ordinaret, attendens uidelicet quod per temporum successionem Aecclesiae decor creuerit, et quae prius rude susceperat fundamentum, postmodum aedificii nacta est ornamentum.

Illud autem prae omnibus definire te uolumus quid de euangelica lectione in uigiliis nocturnis nobis agendum sit. Periculosum quippe nobis uidetur eo tempore ad nos sacerdotes aut diaconos admitti, per quos haec lectio recitetur

quas praecipue ab omni hominum accessu atque aspectu segregatas esse conuenit tum ut sincerius Deo uacare possimus, tum etiam ut a tentatione tutiores simus.

Tibi nunc, domine, dum uiuis incumbit instituere de nobis quid in perpetuum tenendum sit nobis. Tu quippe post Deum huius loci fundator tu per Deum nostrae congregationis es plantator, tu cum Deo nostrae sis religionis institutor. Praeceptorem alium post te fortassis habiturae sumus et qui super alienum aliquid aedificet fundamentum, ideoque, ueremur, de nobis minus futurus sollicitus, uel a nobis minus audiendus, et qui denique, si acque uelit, non aequae possit. Loquere tu nobis et audiemus. Vale.

*****
*****

SCANNED FROM: J. T. Muckle (ed.), Mediaeval Studies Vol.17 (1955)
pp.253-281.

/253/

EPISTOLA 07:

ABAEIARDUS AD HELOISSAM DE DIGNITATE ORDINIS SANCTIMONIALIUM

Caritati tuae, carissima soror de origine tuae professionis tam tibi quam spiritualibus filiabus tuis sciscitanti, unde scilicet monialium coeperit religio paucis, si potero, succincteque rescribam. Monachorum siquidem siue monialium ordo a Domino nostro Iesu Christo religionis suae formam plenissime sumpsit quamuis et ante ipsius Incarnationem nonnulla huius propositi tam in uiris quam in feminis praecesserit inchoatio. Unde et Hieronymus ad Rusticum scribens:

Filios, inquit, Prophetarum quos monachos legimus in Veteri Testamento... etc.

Annam quoque uiduam templo et diuino cultui assiduam euangelista commemorat, quae pariter cum Simeone Dominum in templo suscipere, et prophetia repleti meruerit. Finis itaque Christus iustitiae et omnium bonorum consummatio, in plenitudine temporis ueniens, ut inchoata perficeret bona uel exhiberet incognita, sicut utrumque sexum uocare uenerat atque redimere, ita utrumque sexum in uero monachatu suae congregationis dignatus est adunare ut inde tam uiris quam feminis huius professionis daretur auctoritas, et omnibus perfectio uitae proponeretur quam imitarentur. Ibi quippe cum apostolis caeterisque discipulis, cum matre ipsius, sanctarum legimus conuentum mulierum quae scilicet saeculo abrenuntiantes omnemque proprietatem abdicantes ut solum possiderent Christum, sicut scriptum est:

Dominus pars haereditatis meae,

deuote illud compleuerunt, quo omnes secundum regulam a Domino traditam conuersi a saeculo ad huius uitae communitatem initiantur:

Nisi /254/ quis renuntiauerit omnibus quae possidet, non potest meus esse discipulus.

Quam deuote autem Christum hae beatissimae mulieres ac uere moniales secutae fuerint, quantamque gratiam et honorem deuotioni earum tam ipse Christus quam postmodum apostoli exhibuerint, sacrae diligenter historiae continent. Legimus in Euangelio murmurantem Pharisaeum, qui hospitio Dominum susceperat, ab ipso esse correptum, et peccatricis mulieris obsequium hospitio eius longe esse praelatum Legimus et, Lazaro iam resuscitato cum caeteris discumbente, Martham sororem eius solam mensis ministrare, et Mariam copiosi libram unguenti pedibus Dominicis infundere, propriisque capillis ipsos extergere huiusque copiosi unguenti odore domum ipsam impletam fuisse, ac de pretio ipsius, quia tam inaniter consumi uideretur, Iudam in concupiscentiam ductum et discipulos indignatos esse. Satagente itaque Martha de cibis, Maria disponit de unguentis; et quem illa reficit interius, haec lassatum fouet exterius.

Nec nisi feminas Domino ministrasse Scriptura commemorat Euangelica, quae proprias etiam facultates in quotidianam eius alimoniam dicarant et ei praecipue huius uitae necessaria procurabant. Ipse discipulis in mensa, ipse in ablutione pedum humillimum se ministrum exhibebat. A

nullo uero discipulorum uel etiam uirorum hoc eum suscepisse nouimus obsequium; sed solas, ut diximus, feminas in his uel caeteris humanitatis obsequiis ministerium impendisse. Et sicut in illo Marthae, ita in isto nouimus obsequium Mariae, quae quidem in hoc exhibendo tanto fuit deuotior quanto ante fuerat criminosior. Dominus, aqua in peluim missa, illius ablutionis peregit officium, hoc uero ipsa ei lacrimis intimae compunctionis, non exteriori aqua exhibuit.

Ablutos discipulorum pedes linteo Dominus extersit, haec pro linteo capillis usa est. Fomenta unguentorum insuper addidit, quae nequaquam Dominum adhibuisse legimus. Quis etiam ignoret mulierem in tantum de ipsius gratia praesumpsisse ut caput quoque eius superfuso delibuerit unguento? Quod quidem unguentum non de alabastro extractum, sed fracto alabastro memoratur effusum ut nimiae deuotionis uehemens exprimeretur desiderium, quae ad nullum ulterius usum illud reseruandum censebat, quo in tanto usa sit obsequio. In quo etiam ipsum iam unctionis

<effectum> factis ipsis exhibet quem antea Daniel futurum praedixerat, postquam uidelicet inungeretur sanctus sanctorum. Ecce enim sanctum sanctorum mulier inungit, et eum pariter hunc esse quem credit, et quem uerbis propheta praesignauerat factis ipsa proclamat. Quae est ista, quaeso, Domini benignitas, aut quae mulierum dignitas ut tam caput quam pedes suos ipse non nisi feminis praerberet inungendos? Quae est ista, obsecro, infirmioris sexus praerogatiua, ut summum Christum omnibus Sancti Spiritus unguentis ab ipsa eius conceptione delibutum mulier quoque inungeret, et quasi corporalibus sacramentis eum in regem et sacerdotem consecrans, Christum, id est, unctum corporaliter ipsum efficeret?

Scimus primum a patriarcha Iacob in typum Domini lapidem unctum fuisse, et ostmodum regum siue sacerdotum unctiones, seu quaelibet unctionum sacramenta nonnisi uiris celebrare permissum est, licet baptizare nonnumquam mulieres praesumant. Lapidem olim patriarcha, templum nunc et altare pontifex oleo sanctificat. Viri itaque sacramenta figuris imprimunt. Mulier uero in ipsa /255/ operata est ueritate, sicut et ipsa protestatur Veritas, dicens:

Bonum opus operata est in me.

Christus ipse a muliere, Christiani a uiris inunguntur; caput ipsum, scilicet, a femina, membra a uiris. Bene autem effudisse unguentum non stillasse super caput eius mulier memoratur, secundum quod de ipso sponsa in Canticis praecinit, dicens: Unguentum edusum nomen tuum. Huius quoque unguenti copiam per illud quod a capite usque ad oram uestimenti defluit Psalmista mystice praefigurat, dicens:

Sicut unguentum in capite quod descendit in barbam, barbam Aaron, quod descendit in oram uestimenti eius.

Trinam Dauld unctionem, sicut et Hieronymus in psalmo XXVI meminit, accepisse legimus, trinam et Christum siue Christianos. Pedes quippe Domini siue caput muliebri susceperunt unguentum, mortuum uero ipsum Ioseph ab Arimathea et Nicodemus, si cut refert Ioannes, cum aroma tibus sepelierunt Christiani quoque trina sanctificantur unctione, quarum una fit in baptismo altera in confirmatione, tertia uero infirmorum est. Perpende itaque mulieris dignitatem, a qua uiuens Christus bis inunctus, tam in pedibus scilicet quam in capite, regis et sacerdotis suscepit sacramenta. Myrrhae uero et aloes unguentum, quod ad conseruanda corpora mortuorum adhibetur, ipsius Dominici corporis incorruptionem futuram praesignabat, quam etiam quilibet electi in resurrectione sunt adepturi. Priora autem mulieris unguenta singularem eius tam regni quam sacerdotii demonstrant dignitatem, unctio quidem capitis superiorem, pedum uero inferiorem. Ecce regis etiam sacramentum a muliere suscipit, qui tamen oblatum a uiris sibi regnum suscipere respuit, et ipsis eum in regem rapere uolentibus aufugit. Caelestis non terreni regis mulier sacramentum peragit; eius, inquam, qui de semetipso postmodum ait:

Regnum meum non est de hoc mundo.

Gloriantur episcopi cum, applaudentibus populis, terrenos inungunt reges, cum mortales consecrant sacerdotes splendidis et inauratis uestibus adornati. Et saepe his benedicunt quibus Dominus maledicit.

Humilis mulier, non mutato habitu, non praeparato cultu, ipsis quoque indignantibus apostolis, haec in Christo sacramenta peragit non praelationis officio, sed deuotionis merito. O magnam fidei constantiam! O inaestimabilem caritatis ardorem, quae omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet! Murmurat Pharisaeus dum a peccatrice Dominici pedes inunguntur. Indignantur patenter apostoli quod de capite quoque mulier praesumpserit. Perseuerat ubique mulieris fides immota, de benignitate Domini confisa, nec ei in utroque Dominicae commendationis desunt suffragia. Cuius quidem unguenta quam accepta, quam grata Dominus habuerit, ipsemet profitetur cum sibi haec reseruari postulans indignanti Iudae dixerit:

Sine illam ut in die sepulturae meae seruet illud.

Ac si diceret: Ne repellas hoc eius obsequium a uiuo, ne deuotionis eius exhibitionem in hac quoque re auferas defuncto.

Certum quippe est sepulturae quoque Dominicae sanctas mulieres aromata parasse, quod tunc ista utique minus satageret, si nunc repulsa uerecundiam /256/ sustinisset. Qui etiam quasi de tanta mulieris praesumptione discipulis indignantibus, et, ut Marcus meminit, in eam frementibus, cum eos mitissimis fregisset responsis, in tantum hoc extulit beneficium, ut ipsum Euangelio inserendum esse censeret, et cum ipso pariter ubique praedicandum esse praediceret in memoriam, scilicet, et laudem mulieris, quae id fecerit in quo non mediocris arguebatur praesumptionis. Quod nequaquam de aliis quarumcumque personarum obsequiis auctoritate Dominica sic commendatum esse legimus atque sancitum. Qui etiam uiduae pauperis eleemosynam omnibus templi praeferebat oblationibus, quam accepta sit ei feminarum deuotio diligenter ostendit.

Ausus quidem est Petrus seipsum et coapostolos suos pro Christo omnia reliquisse profiteri, et Zacchaeus desideratum Domini aduentum suscipiens, dimidium bonorum suorum pauperibus largitur, et in quadruplum, si quid defraudauit, restituit. Et multi alii maiores in Christo seu pro Christo fecerunt expensas et longe pretiosiora in obsequium obtulerunt diuinum uel pro Christo reliquerunt, nec ita tamen Dominicae commendationis laudem adepti sunt sicut feminae.

Quarum quidem deuotio quanta semper erga eum exstiterit, ipse quoque Dominicae uitae exitus patenter insinuat.

Hae quippe, ipso apostolorum principe negante, et dilecto Domini fugiente, uel caeteris dispersis apostolis, intrepidae perstiterunt, nec eas a Christo, uel in passione uel in morte, formido aliqua uel desperatio separare potuit, ut eis specialiter illud Apostoli congruere uideatur:

Quis nos separabit a caritate Dei? Tribulatio? an angustia?... etc.

Unde Matthaueus, cum de se pariter et caeteris retulisset:

Tunc discipuli omnes, relicto eo, fugerunt

perseuerantiam postmodum supposuit mulierum, quae ipsi etiam crucifixo quantum permittebatur assistebant.

Erant, inquit, ibi mulieres multae a longe quae secutae fuerant Iesum a Galilaea, ministrantes ei... etc.

Quas denique ipsius quoque sepulcro immobiliter adhaerentes, idem diligenter euangelista describit, dicens:

Erant autem Maria Magdalene et altera Maria sedentes contra sepulcrum.

De quibus etiam mulieribus Marcus commemorans, ait:

Erant autem et mulieres de longe aspicientes, inter quas erat Magdalene, et Maria Iacobi minoris et Ioseph mater, et Salome. Et cum esset in Galilaea sequebantur eum et ministrabant ei, et aliae multae quae simul cum eo ascenderant Hierosolymam.

Stetisse autem iuxta crucem et crucifixo se etiam astitisse Ioannes, qui prius aufugerat, narrat; sed perseuerantiam praemittit mulierum quasi earum exemplo animatus esset ac reuocatus.

Stabant, inquit, iuxta crucem Iesu mater eius, et soror matris eius Maria Cleophae, et Maria Magdalene. Cum uidisset ergo Iesus matrem et discipulum stantem... etc.

Hanc autem sanctarum constantiam mulierum, et discipulorum defectum longe ante beatus Iob in persona Domini prophetauit, dicens:

Pelli meae, consumptibus carnibus, adhaesit os meum et derelicta sunt tantummodo labia circa dentes meos.

In osse quippe, quod carnem et pellem sustentat et gestat, fortitudo est corporis. In corpore igitur Christi, quod est Aecclesia, os ipsius dicitur Christianae fidei stabile fundamentum, siue feruor ille caritatis de quo canitur:

Aquae multae non poterunt extinguere caritatem... etc.

De quo et Apostolus:

Omnia, inquit, sugert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet.

Caro autem in corpore pars interior est, et pellis exterior. /257/

Apostoli ergo interiori animae cibo praedicando intendentes, et mulieres corporis necessaria procurantes, carni comparantur et pelli. Cum itaque carnes consumerentur, os Christi adhaesit pelli, quia, scandalizatis in passione Domini apostolis, et de morte ipsius desperatis, sanctarum deuotio feminarum perstitit immobilis, et ab osse Christi minime recessit, quia fidei, uel spei, uel caritatis constantiam in tantum retinuit, ut nec a mo1 tuo mente disiungerentur aut corpore. Sunt et uiri naturaliter tam mente quam corpore feminis fortiores. Unde et merito per carnem, quae uicinior est ossi, uirilil natura, per pellem muliebris infirmitas designatur. Ipsi quoque apostoli, quorum est reprehendendo lapsus aliorum mordere, dentes Domini dicuntur. Quibus tantummodo labia id est, uerba potius quam facta remans erant, cum iam desperati de Christo magis loquerentur quam pro Christo quid operarentur. Tales profecto illi erant discipuli quibus in castellum Emmaus euntibus et loquentibus adinuicem de his omnibus quae acciderant ipse apparuit, et eorum desperationem correxerat. Quid denique Petrus uel caeteri discipulorum praeter uerba tunc habuerunt, cum ad Dominicam uentum esset passionem, et ipse Dominus futurum eis de passione sua scandalum praedixisset?

Et si omnes, inquit Petrus scandalizati fuerint in te, ego numquam scandalizabor.

Et iterum:

Etiam si oportuerit me mori tecum, non te negabo. Similiter et omnes discipuli dixerunt.

Dixerunt, inquam potius quam fecerunt. Ille primus et maximus apostolorum qui tantam in uerbis habuerat constantiam ut Domino diceret:

Tecum paratus sum et in carcerem et in mortem ire

cui tunc et Dominus aecclesiam suam specialiter committes dixerat:

Et tu aliquando conuersus confirma fratres tuos

ad unam ancillae uocem ipsum negare non ueretur, nec semel id agit sed tertio ipsum adhuc uiuentem denegat; et a uiuo pariter omnes discipuli uno temporis puncto fugiendo deuolant a quo nec in morte uel mente uel corpore feminae sunt disiunctae. Quarum beata illa peccatrix, mortuum etiam quaerens et Dominum suum confitens, ait:

Tulerunt Dominum de monumento.

Et iterum:

Si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti eum et ego eum tollam.

Fugiunt arietes, immo et pastores Domini gregis; remanent oues intrepidae. Arguit nos Dominus tamquam infirmam carnem, quod in articulo etiam passionis suae nec una hora cum eo potuerunt uigilare. Insomnem ad sepulcrum illius noctem in lacrimis feminae ducentes resurgentis gloriam primae uidere meruerunt. Cui fideliter in mortem quantum dilexerint uiuum, non tam uerbis quam rebus exhibuerunt. Et de ipsa etiam, quam circa eius passionem et mortem habuerunt sollicitudinem, resurgentis uita primae sunt laetificatae. Cum enim, secundum Ioannem, Ioseph ab Arimathaea et Nicodemus corpus Domini ligantes lintels cum aromatibus sepelirent, refert Marcus de earum studio quod Maria Magdalene et Maria Ioseph aspiciebant ubi poneretur. De his quoque Lucas commemorat, dicens:

Secutae autem mulieres, tunc cum Iesu uenerant de Galilaea, uiderunt monumentum et quemadmodum positum erat corpus eius et reuertentes parauerunt aromata

non satis uidelicet habentes aromata Nicodemi, nisi et adderent sua. Et sabbato quidem siluerunt secundum mandatum; iuxta Marcum uero, cum transisset Sabbatum. summo mane in ipso die resurrectionis uenerunt ad monumentum Maria Magdalene et Maria Iacobi et Salome. /258/

Nunc quoniam deuotionem earum ostendimus, honorem quem meruerunt prosequamur. Primo angelica uisione sunt consolatae de resurrectione Domini iam completa, demum ipsum Dominum primae uiderunt et tenuerunt. Prior quidem Maria Magdalene, quae caeteris feruentior erat, postea ipsa simul et aliae, de quibus scriptum est, quod post angelicam uisionem,

exierunt de monumento... currentes nuntiare discipulis resurrectionem Domini. Et ecce Iesus occurrit illis, dicens: Auete. Illae autem accesserunt et tenuerunt pedes etus, et adorauerunt eum. Tunc ait illis Iesus...: Ite, nuntiate fratribus meis ut eant in Galilaeam; ibi me uidebunt.

De quo et Lucas prosecutus ait:

Erat Maria Magdalene et Ioanna et Maria Iacobi et caeterae, quae cum eis erant, quae dicebant ad apostolos haec.

Quas etiam ab angelo primum fuisse missas ad apostolos nuntiare haec non reticet Marcus, ubi angelo mulieribus loquente scriptum est:

Surrexit, non est hic... Sed ite, dicite discipulis eius et Petro quia praecedet uos in Galilaeam.

Ipse etiam Dominus primo Mariae Magdalene apprensus ait illi:

Vade ad fratres meos, et dic eis: Ascendo ad Patrem meum... etc.

Ex quibus colligimus has sanctas mulieres quasi apostolas super apostolos esse constitutas, cum ipsae ad eos uel a Domino uel ab angelis missae summum illud resurrectionis gaudium nuntiauerunt, quod exspectabatur ab omnibus, ut per eas anostoli primum addiscerent quod toti mundo postmodum praedicarent.

Quas etiam post resurrectionem, Domino occurrente, salutari ab ipso euangelista supra memorauit ut, tam occurso suo quam salutatione, quantam erga eas sollicitudinem et gratiam haberet, ostenderet. Non enim aliis proprium salutationis uerbum, quod est "Auete", eum legimus protulisse, immo et a salutatione antea discipulos inhibuisse, cum eis diceret:

Et neminem per uiam salutaueritis

quasi hoc priuilegium nunc usque deuotis feminis reseruaret quod per semetipsum eis exhiberet, immortalitatis gloria iam potitus. Actus quoque Apostolorum, cum referant statim post ascensionem Domini apostolos a monte Oliueti Hierusalem rediisse et illius sacrosancti conuentus religionem diligenter describant, non est deuotionis sanctarum mulierum perseuerantia praetermissa, cum dicitur:

Hi omnes erant perseuerantes unanimiter in orationibus cum mulieribus et Maria matre Iesu.

Ut autem de Hebraeis praetermittamus feminis quae primo conuersae ad fidem, uiuente adhuc Domino in carne et praedicante, formam huius religionis inchoauerunt, de uiduis quoque Graecorum quae ab apostolis postea susceptae sunt consideremus, quanta scilicet diligentia, quanta cura ab apostolis et ipsae tractatae sint, cum ad ministrandum eis gloriosissimus signifer christianae militiae Stephanus protomartyr cum quibusdam aliis spiritalibus uiris ab ipsis apostolis fuerit constitutus. Unde in eisdem Actibus Apostolorum scriptum est:

Crescente numero discipulorum factum est murmur Graecorum aduersus Hebraeos quod despicerentur in ministerio quotidiano uiduae eorum. Conuocantes autem duodecim apostoli multitudinem discipulorum, dixerunt: Non est aequum derelinquere nos uerbum Dei, et ministrare mensis. Considerate ergo, fratres, uiros ex omnibus uobis boni testimonii septem, plenos Spiritu Sancto et sapientia, quos constituamus super hoc opus. Nos uero orationi et ministerio uerbi instantes erimus. Et placuit sermo coram multitudine, et elegerunt Stephanum, plenum fide et Spiritu Sancto, et Philipppum et Prochorum et Nicanorem, et Timotheum

/259/ et Parmenam et Nicolaum Antiochenum. Hos statuerunt ante conspectum apostolorum et orantes imposuerunt eis manus.

Unde et continentia Stephani admodum commendatur quod ministerio atque obsequio sanctarum feminarum fuerit deputatus. Cuius quidem obsequii ministratio, quam excellens sit, et tam Deo quam ipsis apostolis accepta, ipsi tam propria oratione quam manuum impositione protestati sunt; quasi hos, quos in hoc constituebant, adiurantes ut fideliter agerent, et tam benedictione sua quam oratione, eos adiuuantes ut possent Quam etiam Paulus administrationem ad apostolatus sui plenitudinem ipse sibi uendicans:

Numquid non habemus sororem mulierem circumducendi, sicut et caeteri apostoli?

Ac si aperte diceret: Numquid etiam sanctarum mulierum conuentus nos habere ac nobiscum in praedicatione ducere permissum est, sicut caeteris apostolis, ut ipsae uidelicet eis in praedicatione de sua substantia necessaria ministrarent? Unde Augustinus in libro De Opere Monachorum:

Ad hoc, inquit, et fideles mulieres habentes terrenam substantiam ibant cum eis, et ministrabant eis de sue substantia, ut nullius indigerent horum quae ad substantiam huius uitae pertinent. Item: Quod quisquis non putat... ab apostolis fieri ut cum eis sanctae conuersationis mulieres circuirent quocumque Euangelium praedicabant... Euangelium audiant et cognoscant quemadmodum hoc ipsius Domini exemplo faciebant... In Euangelio enim scriptum est: "Deinceps et ipse iter faciebat per ciuitates et castella...

euangelizans regnum Dei, et duodecim cum illo et mulieres aliquae, quae erant curatae a spiritibus immundis et infirmitatibus, Maria quae uocatur Magdalene... et Ioanna uxor Chuzae procuratoris Herodis et Susanna, et aliae multae, quae ministrabant ei de facultatibus suis."

Ut hinc quoque pateat Dominum etiam in praedicatione sua proficiscentem ministracione mulierum corporaliter sustentari et eas ipsi pariter cum apostolis quasi inseparabiles comites adhaerere.

Demum uero huius professionis religione in feminis pariter ut in uiris multiplicata, in ipso statim Aecclesiae nascentis exordio aequae sicut uiri, ita et feminae propriorum per se monasteriorum habitacula possederunt. Unde et Ecclesiastica Historia laudem Philonis disertissimi Iudaei quam non solum dixit uerum etiam magnifice scripsit de Alexandrina sub Marco Aecclesia, ita inter caetera libro secundo, capitulo XVII, commemorat:

In multis est, inquit, orbis terrae partibus hoc genus hominum.

Et post aliqua: Est autem... in singulis locis consecrate orationi domus quae appellatur *semneion* uel monasterium. Item infra: Itaque non solum subtilium intelligunt hymnos ueterum, sed ipsi faciunt nouos in Deum omnibus eos et metris et sonis honesta satis et suaui compage modulantes.

Item plerisque de abstinentia eorum praemissis, et diuini cultus officiis adiecit: /260/

Cum uiris autem, quos dicimus, sunt et feminae in quibus plures iam grand aeuae sunt uirgines, integritatem et castitatem corporis non necessitate aliqua sed deuotione seruantes, dum sapientiae studiis semet gestiunt non solum anima, sed et corpore consecrare, indignum ducentes libidini mancipare uas ad capiendam sapientiam praeparatum, et edere mortalem partem eas, a quibus diuini uerbi concubitus sacrosanctus et immortalis expetitur, ex quo posteritas relinquatur nequaquam corruptelae mortalitatis obnoxia. Item ibidem de Philone: Etiam de conuentibus eorum scribit ut seorsum quidem uiri seorsum etiam in eisdem locis feminae congregentur et ut uigilias, sicut apud nos fieri moris est, peragent.

Hinc illud est in laude Christianae philosophiae, hoc est monasticae praerogatiuae, quod et Tripartita commemorat Historia, non minus a feminis quam a uiris arreptae. Ait quippe sic libro I, capitulo XI:

Huius elegantissimae philosophiae princeps fuit quidem, sicuti quidam dicunt, Elias propheta et Baptista Ioannes. Philo autem Pythagorius suis temporibus refert undique egregios Hebraeorum in quodam praedio circa stagnum Mariam in colle positum philosophatos. Habitaculum uero eorum et cibos et conuersationem talem introducit qualem et nos nunc apud Aegyptiorum monachos esse conspicimus. Scribit eos... ante solis occasum non gustare cibum... uino semper et sanguinem habentibus abstinere, cibum eis esse panis et salis et hysopi et potum aquae. Mulieres eis cohabitare seniores uirgines propter amorem philosophiae spontanea uoluntate nuptis abstinentes.

Hinc et illud est Hieronymi in Libro de illustribus uiris capitulo VIII de laude Marci et aecclesiae sic scribentis:

Primus Alexandriae Christum annuntians constituit aecclesiam tantae doctrinae et uitae continentiae ut omnes sectatores Christi ad exemplum sui cogeret. Denique Philo disertissimus Iudaeorum uidens Alexandriae primam aecclesiam adhuc iudaizantem quasi in laudem gentis suae librum super eorum conuersione scripsit, et quo modo Lucas narrat Hierosolimae credentes omnia habuisse communia, sic ille quod Alexandriae sub Marco doctore fieri cernebat memoriae tradidit. Item capitulo XI: Philo Iudaeus natione Alexandrinus de genere sacerdotum idcirco a nobis inter scriptores aecclesiasticos ponitur quia librum de prima Marci euangelistae apud Alexandriam scribens aecclesia in nostrorum laude uersatus est. Non solum eos ibi, sed in multis quoque prouinciis esse commemorans et habitacula eorum dicens monasteria.

Ex quo apparet talem primum Christo credentium fuisse aecclesiam, quales nunc monachi esse imitantur, et capiunt ut nihil cuiusquam proprium sit, nullus inter eos diues, nullus pauper, patrimonia egentibus diuidantur, orationi uacetur /261/ et psalmis, doctrinae quoque et continentiae, quales et Lucas refert primum Hierosolimae fuisse credentes.

Quod si ueteres reuoluamus historias, reperiemus in ipsis feminas in his quae ad Deum pertinent uel ad quamcumque religionis singularitatem a uiris non fuisse disiunctas. Quas etiam pariter ut uiros diuina cantica non solum cecinisse, uerum etiam composuisse sacrae tradunt historiae. Primum quippe canticum de liberatione Israelitici populi non solum uiri, sed etiam mulieres Domino decantauerunt hinc statim diuinorum officiorum in aecclesia celebrandorum auctoritatem ipsae adeptae. Sic quippe scriptum est:

Sumpsit ergo Maria prophetes soror Aaron, tympanum in manu sua; egressaeque sunt omnes mulieres post eam cum tympanis et choris, quibus praecinebat dicens: cantemus Domino; gloriose enim magnificatus est... etc.

Nec ibi quidem Moyses commemoratur propheta, nec praecinisse dicitur sicut Maria, nec tympanum aut chorum habuisse uiri referuntur sicut mulieres. Cum itaque Maria praecinens prophetes commemoratur, uidetur ipsa non tam dictando uel recitando quam prophetando canticum istud protulisse. Quae etiam cum caeteris praecinere describitur, quam ordinate siue concorditer psallerent demonstratur. Quod autem non solum uoce, uerum etiam tympanis et choris cecinerunt, non solum earum maximam deuotionem insinuat uerum etiam mystice specialis cantici in congregationibus monasticis formam diligenter exprimit. Ad quod et Psalmista nos exhortatur, dicens:

Laudate eum in tympano et choro

hoc est in mortificatione carnis et concordia illa caritatis de qua scriptum est quia

multitudinis credentium erat cor unum et anima una.

Nec uacat etiam a mysterio quod egressae ad cantandum referuntur, in quo animae contemplatiuae iubili figurantur; quae dum ad caelestia se suspendit, quasi terrena habitacionis castra deserit et de ipsa contemplationis suae intima dulcedine hymnum spiritalem summa exultatione Domino persoluit. Habemus ibi quoque Debora et Annae necnon Iudith uiduae cantica, sicut et in Euangelio Mariae matris Domini. Quae uidelicet Anna Samuelem paruulum suum offerens tabernaculo Domini auctoritatem suscipiendorum infantium monasteriis dedit. Unde Isidorus fratribus in coenobio Honorianensi constitutis, capitulo V:

Quicumque, inquit, a parentibus proplris in monasterio fuerit delegatus, nouerit se ibi perpetuo mansurum. Nam Anna Samuelem puerum Deo obtulit, qui et in ministerio templi quo a matre fuerat functus permansit, et ubi constitutus est deseruiuit.

Constat etiam filias Aaron pariter cum fratribus suis ad sanctuarium et haereditariam sortem Leui adeo pertinere, ut hinc quoque eis Dominus alimoniam instituerit, sicut scriptum est in libro Numeri, ipso ad Aaron sic dicente:

Omnes primitias sanctuarii, quas offerunt filii Israel Domino, tibi dedi, et filiis ac /262/ filiabus tuis iure perpetuo.

Unde nec a clericorum ordine mulierum religio disiuncta uidetur. Quas etiam ipsis nomine coniunctas esse constat, cum uidelicet tam diaconissas quam diaconos appellemus, ac si in utrisque tribum Leui et quasi Leuitas agnoscamus.

Habemus etiam in eodem libro uotum illud maximum et consecrationem Nazaraeorum Domini aequae feminis sicut et uiris esse institutum, ipso ad Moysen Domino sic dicente:

Loquere ad filios Israel, et dices ad eos: Vir, siue mulier, cum fecerint uotum ut sanctificentur et se uoluerint Domino consecrare, uino et omni quod inebriare potest abstinebunt.

Acetum ex uino, et ex qualibet alia potione et quidquid de uua exprimitur non bibent. Uuas recentes siccasque non comedent.

Cunctis diebus quibus ex uoto Domino consecrantur, quidquid ex uinea est, ab uua passa usque ad acinum, non comedent omni tempore separationis suae...

Huius quidem religionis illas foisse arbitror excubantes ad ostium tabernaculi, de quarum speculis Moyses uas composuit in quo lauarentur Aaron et filii eius, sicut scriptum est:

Posuit Moyses labrum aeneum in quo lauarentur Aaron et filii eius; quod fecit de speculis mulierum quae excubabant ad ostium tabernaculi.

Diligenter magnae deuotionis earum feruor describitur, quae clauso etiam tabernaculo foribus eius adhaerentes sanctarum uigiliarum excubias celebrabant, noctem etiam ipsam in orationibus ducentes et ab obsequio diuino uiris quiescentibus non uacantes. Quod uero clausum eis tabernaculum memoratur, uita poenitentium congrue designatur, qui ut se durius poenitentiae lamentis afficiant a caeteris segregantur.

Quae profecto uita specialiter monasticae professionis esse perhibetur, cuius uidelicet ordo nihil aliud, esse dicitur quam quaedam parciore poenitentiae forma. Tabernaculum uero ad cuius ostium excubabant illud est mystice intelligendum, de quo ad Hebraeos Apostolus scribit:

Habemus altare de quo non habent edere hi qui tabernaculo deseruiunt

id est, quo participare digni non sunt qui corpori suo. in quo hic quasi in castris ministrant, uoluptuosum impendunt obsequium. Ostium uero tabernaculi finis est uitae praesentis, quando hinc anima exit de corpore et futuram ingreditur uitam. Ad hoc ostium excubant qui de exitu huius uitae et introitu futurae solliciti sunt, et sic poenitendo disponunt hunc exitum ut illum mereantur introitum. De hoc quidem quotidiano introitu et exitu sanctae Aecclesiae illa est oratio Psalmistae:

Dominus custodiat introitum tuum et exitum tuum.

Tunc enim simul introitum et exitum nostrum custodit, cum nos hinc exeuntes et iam per poenitentiam purgatos illuc statim introducit.

Bene autem prius introitum quam exitum nominauit, non tam uidelicet ordinem quam dignitatem attendens, cum hic exitus uitae mortalis in dolore sit, ille uero introitus aeternae summa sit exultatio. Specula uero earum opera sunt exteriora ex quibus animae turpitudine uel decor diiudicatur, sicut ex speculo corporali qualitas humanae faciei. Ex istis earum speculis uas componitur in quo se abluant Aaron et filii eius, quando sanctarum feminarum opera et tanta infirmi sexus in Deo constantia pontificum et presbyterorum negligentiam uehementer increpant, et ad compunctionis lacrymas praecipue mouent. Et si prout oportet ipsi earum sollicitudinem gerant, haec ipsarum opera peccatis illorum ueniam per quam abluantur praeparant. Ex his profecto speculis uas sibi compunctionis beatus parabat Gregorius, cum sanctarum uirtutem feminarum et infirmi sexus in martyrio uictoriam admirans et ingemiscens quaerebat: /263/

Quid barbati dicturi sint uiri, cum tanta pro Christo delicatae puellae sustineant et tanto agone sexus fragilis triumphet ut frequentius ipsum gemina uirginitatis et martyrii corona pollere nouerimus?

Ad has quidem, ut dictum est, ad ostium tabernaculi excubantes et quae iam quasi Nazaraeae Domini suam ei uiduitatem consecrauerant beatam illam Annam pertinere non ambigo, quae singularem Domini Nazaraeum Dominum Iesum Christum in templo cum sancto Simeone pariter meruit suscipere et, ut plusquam propheta fieret, ipsum eadem hora qua Simeon per Spiritum agnoscere et praesentem demonstrare ac publice praedicare.

Cuius quidem laudem euangelista diligentius prosecutus ait:

Et erat Anna prophetissa, filia Phanuel, de tribu Aser. Haec processerat in diebus multis, et uirerat cum uiro suo annis septem a uirginitate sua. Et haec uidua erat usque ad annos octoginta quatuor, quae non discedebat de templo ieiuniis et obsecrationibus seruiens nocte ac die. Et haec, ipsa hora superueniens, confitebatur Domino et loquebatur omnibus qui exspectabant redemptionem Hierusalem.

Nota singula quae dicuntur et perpende quam studiosus in huius uiduae laude fuerit euangelista et quantis praeconiis excellentiam eius extulerit. Cuius quidem prophetiae gratiam quam habere solita erat, et parentem eius, et tribum, et post septem annos quos cum uiro sustinuerat longaeuam sanctae uiduitatis tempus quo se Domino mancipauerat, et assiduitatem eius in templo, et ieluniorum et orationum instantiam, et confessionem laudis, quas grates Domino referebat, et publicam eius praedicationem de promisso et nato Salvatore diligenter expressit. Et Simeonem

quidem iam superius euangelista de iustitia non de prophetia commendauerat, nec in eo tantae continentiae uel abstinentiae uirtutem, nec diuini sollicitudinem obsequii fuisse memorauit, nec de eius ad alios praedicatione quidquam adiecit.

Huius quoque professionis atque propositi illae sunt uerae uiduae de quibus ad Timotheum scribens Apostolus ait:

Viduas honora, quae uere uiduae sunt.

Item:

Quae autem uere uidua est et desolata speret in Deum et instet obsecrationibus et orationibus nocte ac die... Et hoc praecipe ut irreprehensibiles sint.

Et iterum:

Si quis fidelis habet uiduas, subministret illis, et non grauetur aecclesia, ut his quae uere uiduae sunt sufficiat.

Veras quippe uiduas dicit quae uiduitatem suam secundis nuptiis non dehonestaerunt, uel quae deuotione magis quam necessitate sic perseuerantes Domino se dicarunt. Desolatae dicit quae sic omnibus abrenuntiant ut nullum terreni solatii subsidium retineant, uel qui earum curam agant non habent. Quas quidem et honorandas esse praecipit et de stipendiis Aecclesiae censet sustentari tamquam de propriis redditibus sponsi earum Christi.

Ex quibus etiam quales ad diaconatus ministerium sint eligendae diligenter describit dicens:

Vidua eligatur non minus sexaginta annorum, quae fuerit unius uiri uxor, in operibus bonis testimonium habens, si filios educauit, si hospitio suscepit, si sanctorum pedes lauit, si tribulationem patientibus subministrauit, si omne opus bonum consecuta est. Adolescentiores autem uiduas deuita. /264/

Quod quidem beatus exponens Hieronymus:

Deuita, inquit, <aliis> in ministerio diaconatus praeponere ne malum pro bono detur exemplum.

Si uidelicet iuniores ad hoc eligantur, quae ad tentationem proniores et natura leuiore, nec per experientiam longaeuatae aetatis prouidae, malum exemplum his praebeant quibus maxime bonum dare debuerant. Quod quidem malum exemplum in iunioribus uiduis, quia iam Apostolus certis didicerat experimentis, aperte profitetur, et consilium insuper aduersum hoc praebet cum enim praemisisset:

Adolescentiores autem uiduas deuita.

Causam huius rei et consilii sui medicamentum statim apposuit, dicens:

Cum enim luxuriatae fuerint in Christo, nubere uolunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Simul autem et otiosae discunt circumire domos; non solum otiosae, sed et uerbosae, et curiosae, loquentes quae non oportet. Volo ergo iuniores nubere, filios procreare, matresfamilias esse, nullam occasionem dare aduersario maledicti gratia. Iam enim quaedam conuersae sunt retro Satanam.

Hanc quoque Apostoli prouidentiam, de diaconissis scilicet eligendis, beatus Gregorius secutus, Maximo Syracusano episcopo scribit his uerbis:

Iuuenulas abbatissas uehementissime prohibemus. Nullum igitur episcopum fraternitas tua nisi sexagenariam uirginem, cuius uita hoc atque mores exegerint, uelare permittat.

Abbatissas quippe quas nunc dicimus antiquitus diaconissas uocabant, quasi ministeriales potius quam matres. Diaconus quippe minister interpretatur, et diaconissas ab administratione potius quam praelatione nuncupandas esse censebant, secundum quod ipse Dominus tam exemplis quam uerbis instituit, dicens:

Qui maior est uestrum erit minister uester.

Et iterum:

Numquid est maior qui recumbit an qui ministrat? Ego autem in medio uestrum sum, sicut qui ministrat et alibi:

Sicut Filius hominis non uenit ministrari, sed ministrare.

Unde et Hieronymus hoc ipsum nomen abbatis, quo iam gloriari multos nouerat, ex ipsa Domini auctoritate non mediocriter ausus est arguere.

Qui uidelicet eum locum exponens quo scriptum est in epistola ad Galatas "Clamantes: Abba Pater":

Abba, inquit, Hebraicum est, hoc ipsum significans quod pater...

Cum autem Abba pater Hebraeo Syroque sermone dicatur, et Dominus in Euangelio praecipit nullum patrem uocandum esse nisi Deum, nescio qua licentia in monasteriis uel uocemus hoc nomine alios, uel uocari nos acquiescamus. Et certe ipse praecepit hoc, qui dixerat non esse iurandum; si non iuramus, nec patrem quempiam nominemus. Si de patre interpretabimur aliter, et de iurando aliter sentire cogemur.

Ex his profecto diaconissis Phoeben illam fuisse constat quam Apostolus Romanis diligenter commendans et pro ea exorans ait:

Commendo autem /265/ uobis Phoeben sororem nostram, quae est in ministerio Aecclesiae, quae est Cenchrus, ut eam suscipiatis in Domino digne sanctis, et assistatis ei in quocumque negotio uestri indigerit; etenim ipsa quoque astitit multis, et mihi ipsi.

Quem quidem locum tam Cassiodorus quam Claudius exponentes ipsam illius Aecclesiae diaconissam fuisse profitentur.

Cassiodorus: Significat, inquit, diaconissam fuisse Matris Aecclesiae quod in partibus Graecorum hodie usque quasi militiae causa peragitur. Quibus et baptizandi usus in Aecclesia non negatur. Claudius: Hic locus, inquit,

apostolica auctoritate docet etiam feminas in ministerio Aecclesiae constitui In quo officio positam Phoeben apud Aecclesiam quae est Cenchris Apostolus magna cum laude et commendatione prosequitur.

Quales etiam ipse ad Timotheum scribens, inter ipsos colligens diaconos, simili morum instructione uitam earum instituit. Ibi quippe ecclesiasticorum ministeriorum ordinans gradus, cum ab episcopo ad diaconos descendisset:

Diaconos, inquit, similiter pudicos, nonbilingues, non multo uino deditos, non turpe lucrum sectantes, habentes mysterium fidei in conscientia pura. Et hi autem probentur primum, et sic ministrent, nullum crimen habentes. Mulieres similiter pudicas esse, non detrahentes, sobrias, fideles in omnibus. Diacones sint unius uxoris uiri, qui filiis suis bene praesint et suis domibus.

Qui enim bene ministrauerint, gradum bonum sibi acquirent et multam fiduciam in fide quae est in Christo Iesu.

Quod itaque ibi de diaconibus dixit, non bilingues; hoc de diaconissis dicit, non detrahentes. Quad ibi, non multo uino deditos, hic dicit sobrias. Caetera uero quae ibi sequuntur hic breuiter comprehendit dicens: fideles in omnibus. Qui etiam sicut episcopos siue diaconos esse prohibet digamos, ita etiam diaconissas unius uiri uxores instituit esse ut iam supra meminimus.

Vidua, inquit, eligatur non minus sexaginta annorum, quae fuerit unius uiri uxor, in operibus bonis testimonium habens; si filios educauit, si hospitio recepit, si sanctorum pedes lauit, si tribulationem patientibus subministravit, si omne opus bonum subsecuta est. Adolescentiores autem uiduas deuota.

In qua quidem diaconissarum descriptione uel instructione quam diligentior fuerit Apostolus, quam in praemissis tam episcoporum quam diaconorum institutionibus facile est assignare. Quippe quod ait, "in operibus bonis testimonium habens", uel, si hospitio recepit, nequaquam in diaconibus memorauit. Quod uero adiecit, "si sanctorum pedes lauit, si tribulationem" etc., tam in episcopis quam in diaconis tacitum est. Et episcopus quidem et diaconos dicit: nullum crimen habentes. Ista uero non solum irreprehensibiles esse praecipit, uerum etiam omne opus bonum subsecutas dicit. Cautae etiam de maturitate aetatis earum prouidit ut in omnibus auctoritatem habeant, dicens: "non minus sexaginta annorum"; et non solum uitae earum, uerum etiam aetati longaeuae in multis probatae reuerentia deferatur. Unde et Dominus licet Ioannem plurimum diligeret, Petrum tamen seniore tam ipsi quam caeteris /266/ praefecit. Minus quippe omnes indignantur seniore sibi quam iuniorem praeponi, et libentius seniori paremus quem non solum uita priorem uerum etiam natura et ordo temporis fecit.

Hinc et Hieronymus in primo Contra Iouinianum, cum de praelatione Petri meminerit:

Unus, inquit, eligitur ut, capite constituto, schismatis tollatur occasio. Sed cur non Ioannes electus est? Aetati delatum est quia Petrus senior erat ne adhuc adolescens et pene puer progressae aetatis hominibus praeferretur, et magister bonus qui occasionem iurgii debuerat auferre discipulis... in adolescentem quem dilexerat causam praebere uideretur inuidiae.

Hoc abbas ille diligenter considerabat qui, sicut in Vitis Patrum scriptum est, iuniori fratri qui primus ad conuersionem uenerat primatum abstulit, et maiori eum tradidit hoc uno tantum quia hic illum aetate praecedebat. Verebatur quippe ne ipse etiam frater carnalis indigne ferret iuniorem sibi praeponi. Meminerat ipsos quoque apostolos de duobus ipsorum indignatos esse, cum apud Christum, matre interueniente, praerogatiuam quamdam affectasse uiderentur, maxime cum unus horum esset duorum qui caeteris iunior erat apostolis, ipse uidelicet Ioannes de quo modo diximus.

Nec solum in diaconissis instituendis apostolica plurimum inuigilauerit cura, uerum generaliter erga sanctae professionis uiduas quam studiosius exstiterit liquet ut omnem amputet tentationis occasionem. Cum enim praemisisset:

Viduas honora quae uere uiduae sunt, statim adiecit: Si qua autem uidua filios aut nepotes habet, discat primum domum suam regere et mutuam uicem reddere parentibus.

Et post aliqua:

Si quis, inquit, suorum et maxime domesticorum curam non habet, fidem negauit, et est infideli deterior.

In quibus quidem uerbis simul et debitae prouidet humanitati et propositae religioni ne uidelicet sub obtentu religionis paruuli deserantur inopes et carnalis compassio erga indigentes sanctum uiduae perturbet propositum et retro respicere cogat, et nonnumquam etiam usque ad sacrilegia trahat et aliquid suis porrigat quod de communi defraudet. Unde necessarium praebet consilium, ut, quae domesticorum cura sunt implicitae, antequam ad ueram uiduitatem transeuntes diuinis se penitus obsequiis mancipent, hanc uicem suis parentibus reddant, ut, sicut eorum cura fuerunt educatae, ipsae quoque posteris suis eadem lege prouideant. Qui etiam uiduarum religionem exaggerans, eas instare praecipit obsecrationibus et orationibus nocte et die. De quarum etiam necessitudinibus admodum sollicitus:

Si quis fidelis, inquit, habet uiduas, subministret illis et non grauetur Aecclesia ut hic quae uere uiduae sunt sufficiat.

Ac si aperte dicat: Si qua est uidua quae tales habeat domesticos qui ei necessaria de facultatibus suis ualeant ministrare, ipsi super hoc ei prouideant, ut caeteris sustentandis publici sumptus Aecclesiae possint sufficere. Quae quidem sententia patenter ostendit, si qui erga huiusmodi uiduas suas obstinati sunt, eos ad hoc debitum ex apostolica auctoritate constringendos esse. Qui non solum earum necessitudini, uerum etiam prouidens honori:

Viduas, inquit, honora quae uere uiduae sunt.

Tales illas fuisse /267/ credimus, quarum alteram ipse matrem, alteram Ioannes euangelista dominam ex sanctae professionis reuerentia uocat:

Salutate, inquit Paulus ad Romanos scribens, Rufum electum in Domino, et matrem eius et meam.

Ioannes uero in secunda quam scribit Epistola:

Senior inquit, electae dominae, et natis eius... etc.

A qua etiam se diligi postulans inferius adiunxit:

Et nunc rogo te domina... ut diligamus alterutrum.

Cuius quoque fretus auctoritate beatus Hieronymus, ad uestrae professionis uirginem Eustochium scribens, eam appellare dominam non erubuit; immo cur etiam debuerit, statim apposuit, dicens:

Haec idcirco domina mea Eustochium dominam quippe debeo uocare sponsam Domini mei... etc.

Qui etiam postmodum in eadem epistola huius sancti propositi praerogatiuam omni terrenae felicitatis gloriae superponens, ait:

Nolo habeas consortia matronarum, nolo ad nobilem accedas domos, nolo frequenter uideas quod contemnens uirgo esse uoluisti... si ad imperatoris uxorem concurrerit ambitio salutantium, cur tu facis iniuriam uiro tuo? Ad hominis coniugem sponsa Dei quid properas? Disce in hac parte superbiam sanctam; scito te esse illis meliorem.

Qui etiam ad uirginem Deo dicatam scribens de consecratis Deo uirginibus quantam in coelo beatitudinem, et in terra possideant dignitatem, ita exorsus, ait:

Quantam in coelestibus beatitudinem uirginitas sancta possideat, praeter Scripturarum testimonia, Aecclesiae etiam consuetudine edocemur qua addiscimus peculiare illis subsistere meritum quarum spiritalis est consecratio. Nam cum unaquaeque turba credentium paria gratiae dona percipiant, et iisdem omnes sacramentorum benedictionibus gloriantur, istae proprium aliquid prae caeteris habent, dum de illo sancto et immaculato Aecclesiae grege quasi sanctiores purioresque hostiae pro uoluntatis suae meritis a Spiritu Sancto eliguntur, et per summum sacerdotem Dei offeruntur altario. Item: Possidet ergo uirginitas... et quod alii non habent, dum... et peculiarem obtinet gratiam et proprio, ut ita dixerim, consecrationis priuilegio gaudet.

Virginum quippe consecrationem, nisi periculo mortis urgente, celebrari alio tempore non licet quam in Epiphania et Albis Paschalibus et in apostolorum natalitiis; nec nisi a summo sacerdote, id est episcopo, tam ipsas quam ipsarum sacris capitibus imponenda uelamina sanctificari. Monachis autem, quamuis eiusdem sint professionis uel ordinis, et dignioris sexus, etiam si sint uirgines qualibet die benedictionem et ab abbate suscipere tam ipsis quam propriis eorum indumentis, id est cucullis, permissum est.

Presbyteros quoque et caeteros inferioris gradus clericos semper in ieiunlis Quatuor Temporum et episcopos omni die Dominico constat ordinari posse. Virginum autem consecratio quanto pretiosior, tanto rarior praecipuarum exultationem solemnitatum sibi uindicauit. De quarum scilicet uirtute mirabili uniuersa amplius congaudet aecclesia, sicut et psalmista praedixerat his uerbis:

Adducentur regi uirgines post eam

et rursus:

Afferentur in laetitia et exultatione, /268/ adducentur in templum regis.

Quarum etiam consecrationem Matthaeus apostolus simul et euangelista composuisse uel dictasse refertur, sicut in eius passione legitur, ubi et ipse pro earum consecratione uel uirginalis propositi defensione martyr occubuisse memoratur. Nullam uero benedictionem uel clericorum uel monachorum apostoli nobis scriptam reliquerunt.

Quarum quoque religio sola ex nomine sanctitatis est insignita cum ipsae a sanctimonia, id est, sanctitate, sanctimoniales sint dictae. Quippe quo infirmior est feminarum sexus, gratior est Deo atque perfectior earum uirtus, iuxta ipsius quoque Domini testimonium quo infirmitatem apostoli ad certaminis coronam exhortans ait:

Sufficit tibi gratia mea, nam uirtus in infirmitate perficitur.

Qui etiam de corporis sui quod est aecclesia membris per eundem loquens apostolum, ac si praecipue tam infirmorum membrorum honorem commendaret, in eadem subiunxit epistola, hoc est ad Corinthios prima:

Sed multo magis quae uidentur membra corporis infirmiora esse necessaria sunt et quae putamus, ignobiliora membra esse corporis his abundantiore honorem circumdamus et quae inhonesta nostra sunt abundantiore honestatem habent. Honestam autem nostram nullius egent. Sed Deus temperauit corpus ei cui deerat, abundantiore tribuendo honorem ut non sit schisma in corpore, sed in idipsum pro inuicem sollicita sint membra.

Quis autem adeo integre per diuinae gratiae dispensationem haec in aliquo dixerit adimpleri sicut in ipsa muliebris sexus infirmitate quem tam culpa quam natura contemptibilem fecerat? Circumspice singulos in hoc sexu gradus, non solum uirgines ac uiduas seu coniugatas, uerum etiam ipsas scortorum abominationes, et in eis Christi gratiam uidebis ampliorem ut iuxta Dominicam et apostolicam sententiam:

Sint nouissimi primi et primi nouissimi

et:

Ubi abundauit delictum superabundet et gratia.

Cuius quidem diuinae gratiae beneficia uel honorem feminis exhibita si ab ipso exordio mundi repetamus, reperiemus statim mulieris creationem quadam praecellere dignitate, cum ipsa scilicet in paradiso, uir extra creatus sit ut hinc praecipue mulieres admoneantur attendere quam sit earum naturalis patria paradisi et quo amplius eas caelibem paradisi uitam sequi conueniat. Unde Ambrosius in libro De Paradiso:

Et apprehendit, inquit, Deus hominem quem fecit et posuit eum in paradiso uides quoniam qui erat apprehenditur... in paradiso eum collocauit aduerte quia extra paradysum uir factus est et mulier intra paradysum... in inferiori loco uir melior inuenitur, et illa quae in meliore loco facta est inferior reperitur.

Prius quoque Dominus Euam totius originem mali restaurauit in Maria, quam Adam in Christo reparauit. Et, sicut a muliere culpa, sic a muliere coepit /269/ gratia et uirginitatis refluuit praerogatiua. Ac prius in Anna et Maria uiduis et uirginibus sanctae professionis forma est exhibitae quam in Ioanne uel apostolis monasticae religionis exempla uiris proposita.

Quod si post Euam Deborae, Iudith, Esther uirtutem intueamur, profecto non mediocrem robori uirilium sexus inferemus erubescantiam. Debora quippe Domini iudex populi uiris deficientibus dimicauit et, deuictis hostibus populoque Domini liberato, potenter triumphauit Iudith inermis cum abra sua terribilem exercitum est aggressa et unius Holofernis proprio ipsius gladio caput amputans sola uniuersos strauit hostes et desperatum populum suum liberauit. Esther, spiritu latenter suggerente, contra ipsum etiam legis decretum gentili copulata regi, impiissimi Aman consilium et crudele regis praeuenit edictum et constitutam regiae deliberationis sententiam quasi uno temporis momento in contrarium conuertit. Magnae ascribitur uirtuti quod Dauid in funda et lapide Goliath aggressus est et deuicit. Iudith uidua ad hostilem procedit exercitum sine funda et lapide, sine omni adminiculo armaturae dimicatura. Esther solo uerbo populum suum liberat et conuersa in hostes sententia corruerunt ipsi in laqueum quem tetenderant. Cuius quidem insignis facti memoria singulis annis apud Iudaeos sollempnem meruit habere laetitiam. Quod nequaquam aliqua uirorum facta quantumcumque splendida obtinuerunt. Quis incomparabilem matris septem filiorum constantiam non miretur, quos una cum matre apprehensos, sicut Machabaeorum historia narrat rex impiissimus Antiochus ad carnes porcinas contra legem edendas nisus est frustra compellere? Quae maternae immemor naturae et humanae affectionis ignara nec nisi Dominum prae oculis habens quot sacris exhortationibus suis ad coronam filios praemisit tot ipsa martyriis triumphauit, proprio ad extremum martyrio consummata. Si totam Veteris Testamenti seriem reuoluamus, quid huius mulieris constantiae comparare poterimus? Ille ad extremum uehemens tentator beati Iob imbecillitatem humanae naturae contra mortem considerans:

Pellem, inquit pro pelle et uniuersa dabit homo pro anima sua.

In tantum enim omnes angustiam mortis naturaliter horremus ut, sive ad defensionem unius membri, alterum opponamus et pro uita hac conseruanda nulla uereamur incommoda. Haec uero non solum sua sed propriam et filiorum animas perdere sustinuit ne unam legis incurreret offensam. Quae est ista, obsecro, ad quam compellatur transgressio?

Numquid abrenuntiare Deo uel thurificare idolis cogebatur? Nihil, inquam, aliud ab eis exigebatur nisi ut carnibus uescerentur, quas lex eis interdicebat.

O fratres et commonachi, qui tam impudenter quotidie contra Regulae institutionem ac uestram professionem ad carnes inhiatis, quid ad huius mulieris constantiam dicturi estis? Numquid tam inuerecundi estis ut cum haec auditis erubescantia non confundamini? Sciatis, fratres, quod de regina austri Dominus incredulis exprobrat dicens:

Regina austri surget in iudicio cum generatione /270/ ista et condemnabit eam

multo amplius uobis de huius mulieris constantia improbandum esse, quae et longe maiora fecerit et uos uestrae professionis uoto religioni arctius stricti estis. Cuius quidem tanto agone uirtus examinata hoc in Aecclesia priuilegium obtinere meruit ut eius martyrium solemnes lectiones atque missam habeat; quod nulli antiquorum sanctorum concessum est, quicumque scilicet aduentum Domini moriendo praeuenerunt, quamuis in ipsa Machabaeorum historia Eleazarus ille uenerabilis senex unus de primoribus Scribarum eadem causa martyrio iam coronatus fuisse referatur.

Sed quia, ut diximus, quo naturaliter femineus sexus est infirmior, eo uirtus eius est Deo acceptabilior et honore dignior, nequaquam martyrium illud in festiuitate memoriam meruit cui femina non interfuit; quasi pro magno non habeatur, si fortior sexus fortiter patiat. Unde et in laude praedictae feminae amplius Scriptura prorumpens ait:

Supra modum autem mater mirabilis et bonorum memoria digna, quae pereuntes septem filios sub unius diei tempore conspiciens bono animo ferebat propter spem quam in Deo habebat. Singulos illorum hortabatur fortiter, repleta sapientia et femineae cogitationi masculinum animum inserens.

Quis in laudem uirginum unicam illam Iephte filiam assumi non censeat; quae ne uoti licet improuidi reus pater haberetur et diuinae gratiae beneficium promissa fraudaretur hostia, uictorem patrem in iugulum proprium animauit. Quid haec, quaeso, in agone martyrum factura esset, si forte ab infidelibus negando Deum apostatare cogeretur?

Numquid interrogata de Christo cum illo iam apostolorum principe diceret:

Non noui illum?

Dimissa per duos menses a patre libera, his completis, redit ad patrem occidenda. Sponte morti se ingerit et eam magis prouocat quam ueretur.

Stultum patris plectitur uotum, et paternum redimit mendacium amatrix maxima ueritatis. Quantum hunc in se lapsum abhorreret quem in patre non sustinet? Quantus hic est uirginis feruor tam in carnalem quam in coelestem patrem? Quae simul morte sua et hunc a mendacio liberare et illi promissum decreuit conseruare. Unde merito tanta haec puellaris animi fortitudo praerogatiua quadam id meruit obtinere ut per annos singulos filiae Israel in unum

conuenientes quasi quibusdam solemnibus hymnis festiuas uirginis agant exequias, et de passione uirginis compunctae piis planctibus compatiuntur.

Ut autem caetera omnia praetermittamus, quid tam necessarium nostrae redemptioni et totius mundi saluti fuerit quam sexus femineus, qui nobis ipsum peperit Saluatorem? Cuius quidem honoris singularitatem mulier illa quae prima irrumpere ausa est ad beatum Hilarionem illi admiranti opponebat dicens:

Quid auertis oculos? Quid rogantem fugis? Noli me mulierem aspicere, sed miseram. Hic sexus genuit Saluatorem.

Quae gloria huic poterit comparari quam in Domini matre adeptus est sexus iste? Posset utique, si uellet, redemptor noster de uiro corpus assumere sicut /271/ primam feminam de corpore uiri uoluit formare.

Sed hanc suae humilitatis singularem gratiam ad infirmioris sexus transtulit honorem. Posset et alia parte muliebris corporis digniore nasci quam caeteri homines, eadem qua concipiuntur uilissima portione nascentes. Sed ad incomparabilem infirmioris corporis honorem longe amplius ortu suo consecrauit eius genitale, quam uiri fecerat ex circumcissione.

Atque ut hunc singularem uirginum nunc omittam honorem, libet ad caeteras quoque feminas sicut proposuimus stilum conuertere. Attende itaque quantam statim gratiam aduentus Christi Elisabeth coniugatae, quantum exhibuit Annae uiduae. Virum Elizabeth Zachariam magnum Domini sacerdotem incredulitatis diffidentia mutum adhuc tenebat, dum in aduentu et salutatione Mariae ipsa mox Elisabeth Spiritu Sancto repleta et exultantem in utero suo paruulum sensit et prophetiam iam de ipso completo Mariae conceptu prima proferens, plusquam propheta exstitit. Praesentem quippe illico uirginis conceptum nuntiauit, et ipsam Domini matrem ad magnificandum super hoc ipso Dominum concitauit. Excellentius autem prophetiae donum in Elizabeth uidetur completum, conceptum statim Dei Filium agnoscere, quam in Ioanne ipsum iamdudum natum ostendere. Sicut igitur Mariam Magdalenam apostolorum dicimus apostolam, sic nec istam prophetarum dicere dubitemus prophetam siue ipsam beatam uiduam Annam de qua supra latius actum est.

Quod si hanc prophetiae gratiam usque ad gentiles etiam extendamus, Sibylla uases in medium procedat et quae ei de Christo reuelata sunt proferat. Cum qua si uniuersos conferamus prophetas, ipsum etiam Isaiam, qui, ut Hieronymus asserit, non tam propheta quam euangelista dicendus est, uidebimus in hac quoque gratia feminam uiris longe praestare. De qua Augustinus contra quinque haereses testimonium proferens ait:

Audiamus quid etiam Sibylla uases eorum de eodem dicat: Alium, inquit, dedit Dominus hominibus fidelibus colendum... Item...: Ipse tuum cognosce Dominum Dei Filium esse. Alio loco Filium Dei symbolum appellat id est consiliarium uel consilium. Et propheta dicit: "Vocabunt nomen eius admissabilis, consiliarius."

De qua rursus idem pater Augustinus in decimo octauo De ciuitate Dei:

Eo, inquit, tempore nonnulli Sibyllam Erythraeam uaticinatam ferunt... quam quidam magis credunt esse Cumanam;... et sunt eius uiginti et septem uersus... qui... sicut eos quidam Latinis... uersibus est interpretatus, hoc continent: /272/

Iudicii signum, tellus sudore madescet.

E caelo rex adueniet per saecula futurus, Scilicet in carne praesens ut iudicet orbem... etc.

Quorum quidem uersuum primae litterae in Graeco coniunctae id sonant: Iesus Christus Filius Dei Saluator. Infert etiam Lactantius... quaedam de Christo uaticinia Sibyllae...: In manus, inquit, infidelium postea ueniet; dabunt... Deo alapas manibus incestis et impurato ore expuent uenenatos sputos; dabit uero ad uerba suppliciter sanctum dorsum. Et colaphos accipiens tacebit, ne quis agnoscat quod uerbum uel unde uenit, ut inferis loquatur, et spinea corona coronetur. Ad cibum autem fel et ad sitim acetum dederunt; <inhospitalitatis> hanc monstrabunt mensam. Ipsa enim insipiens gens tuum Deum non intellexisti, ludentem mortalium mentibus, sed spinis coronasti, fel miscuisti.

Templi uelum scindetur et in medio die nox erit... tribus horis; et morietur tribus diebus somno suscepto, et tunc ab inferis regressus ad lucem ueniet primus resurrectionis principio ostensus.

Hoc profecto Sibyllae uaticinium, ni fallor, maximus ille poetarum nostrorum Virgilius audierat atque attenderat, cum in quarta Ecloga futurum in proximo sub Augusto Caesare, tempore consulatus Pollionis, mirabilem cuiusdam pueri de caelo ad terras mittendi, qui etiam peccata mundi tolleret et quasi saeculum nouum in mundo mirabiliter ordinaret, praecineret ortum; admonitus, ut ipse ait, Cumaci carminis uaticinio, hoc est, Sibyllae quae Cumaea dicitur. Ait quippe sic quasi adhortans quoslibet ad congratulandum sibi et concinendum seu scribendum de hoc tanto puero nascituro in comparatione cuius omnes alias materias quasi infimas et uiles reputat, dicens:

Sicelides Musae, paulo maiora canamus!

Non omnes arbusta iuuant humilesque mericae...

Ultima Cumaci uenit iam carminis aetas, Magnus ab integro saeculorum nascitur ordo.

Iam redit et uirgo, redeunt Saturnia regna, Iam noua progenies caelo demittitur alto... etc.

Inspice singula Sibyllae dicta et quam integre et aperte Christianae fidei de Christo summam complectatur. Quae nec diuinitatem eius nec humanitatem, nec utrumque ipsius aduentum, nec utrumque iudicium prophetando uel scribendo praetermisit; primum quidem iudicium quo iniuste iudicatus est in passione et secundum quo iuste iudicatus est mundum in maiestate. Quae, nec descensum eius ad inferos nec resurrectionis gloriam praetermittens, non solum prophetas uerum etiam ipsos supergressa uidetur euangelistas, qui de hoc eius descensu minime scripserunt.

Quis non etiam illud tam familiare prolixumque colloquium miretur, quo ipse /273/ solus solam illam gentilem et Samaritanam mulierem tam diligenter dignatus est instruere, de quo et ipsi uehementer obstupuerunt apostoli? A qua etiam infideli et de uirorum suorum multitudine reprehensa, potum ipse uoluit postulare, quem nihil ulterius alimenti ab aliquo nouimus requisisse. Superueniunt apostoli et emptos ei cibos offerunt, dicentes:

Rabbi, manduca

nec oblatos suscipi uidemus, sed hoc quasi in excusationem ipsum praetendisse:

Ego cibum habeo manducare, quem uos nescitis.

Potum ipse a muliere postulat; a quo se illa excusans beneficio:

Quomodo, inquit, tu, Iudaeus cum sis, bibere a me poscis, quae sum mulier Samaritana? Non enim coutuntur Iudaei Samaritanis.

Et iterum:

Neque in quo haurias habes, et puteus altus est.

Potum itaque a muliere infideli et id negante desiderat, qui oblatos ab apostolis cibos non curat.

Quae est ista, quaeso, gratia quam exhibet infirmo sexui ut uidelicet a muliere hac postulet aquam qui omnibus tribuit uitam? Quae, inquam, nisi ut patenter insinuet tanto sibi mulierum uirtutem esse gratiorem, quanto earum natura esse constat infirmiore, et se tanto amplius earum salutem desiderando sitire, quanto mirabiliorem earum uirtutem constat esse? Unde et cum a femina potum postulat, huic praecipue siti suae per salutem feminarum satisfieri uelle se insinuat. Quem potum etiam cibum uocans:

Ego, inquit, cibum habeo manducare, quem uos nescitis.

Quem postmodum exponens cibum adiungit:

Meus cibus est ut faciam uoluntatem Patris mei

hanc uidelicet quasi singularem sui Patris uoluntatem esse innuens ubi de salute agitur infirmioris sexus.

Legimus et familiare colloquium cum Nicodemo illo Iudaeorum principe Dominum habuisse quo illum quoque ad se occulte uenientem de salute sua ipse instruxerit, sed illius colloquii non tantum hunc fructum esse consecutum. Hanc quippe Samaritanam et spiritu prophetiae repletam esse tunc constat quo uidelicet Christum et ad Iudaeos iam uenisse et ad gentes uenturum esse professa est, cum dixerit:

Scio quia Messias uenit, qui dicitur Christus; cum ergo uenerit ille, nobis annuntiabit omnia.

Et multos ex ciuitate illa propter uerbum mulieris ad Christum cucurrisse et in eum credidisse, et ipsum duobus diebus apud se retinuisse qui tamen alibi discipulis ait:

In uiam gentium ne abieritis et in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis.

Refert alibi idem Ioannes quosdam ex gentilibus, qui ascenderant Hierosolymam ut adorarent in die festo, per Philippum et Andream Christo nuntiasse quod eum uellent uidere. Nec tamen eos esse admissos commemorat nec illis postulantibus tantam Christi copiam esse concessam quantam huic Samaritanae nequaquam id petenti, a qua eius in gentibus praedicatio coepisse uidetur quam non solum conuerterit, sed per eam, ut dictum est, multos acquisiuit. Illuminati statim per stellam Magi et ad Christum conuersi nullos exhortatione sua uel doctrina ad eum traxisse referunt, sed soli accessisse. Ex quo etiam liquet quantam a Christo gratiam in gentibus mulier sit adepta quae, praecurrens et ciuitati nuntians eius aduentum et quae audierat praedicans, tam propere ipsa multos de populo suo est lucrata.

Quod si Veteris Testamenti uel euangelicae Scripturae paginas reuoluamus, summa illa de resuscitatis mortuis beneficia diuinam gratiam feminis praecipue uidebimus impendisse, nec nisi ipsis uel de ipsis haec miracula facta fuisse. Primo quippe per Eliam et Elisaeum ad intercessionem matrum filios ipsarum /274/ resuscitados et eis redditos esse legimus. Et Dominus ipse uiduae cuiusdam filium suum et archisynagogi filiam et rogatu sororum Lazarum resuscitans hoc immensi miraculi beneficium maxime feminis impendit. Unde illud est Apostoli ad Hebraeos scribentis:

Acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos.

Nam et puella suscitata mortuum recepit corpus et caeterae feminae in consolationem sui quos plangebant mortuos receperunt suscitatos. Ex quo etiam liquet quantam semper feminis exhibuerit gratiam quas tam sua quam suorum resuscitatione primo laetificans, nouissime quoque ipse propria resurrectione eas plurimum extulit quibus, ut dictum est, primum apparuit. Quod etiam hic sexus in populo persequente, quodam erga Dominum naturali compassionis affectu, uisus est promereri; ut enim Lucas meminit, cum eum uiri ad crucifigendum ducerent, feminae ipsorum sequebantur plangentes ipsum atque lamentantes. Quibus ipse conuersus et quasi pietatis huius uicem in ipso statim passionis articulo misericorditer eis referens, futurum, ut cauere queant, praedicit, exitum:

Filiae, inquit, Hierusalem nolite flere super me sed super uos ipsas flete et super filios uestros. Quia ecce uenient dies, in quibus dicent: Beatae steriles, et uentres quae non genuerunt...

etc.

Ad cuius etiam liberationem iniquissimi iudicis uxorem antea fideliter laborasse Matthaheus commemorat dicens:

Sedente autem illo pro tribunali, misit ad illum uxor eius dicens:

Nihil tibi et iusto illi; multa enim passa sum hodie per uisum propter eum.

Quo etiam praedicante, solam feminam de tota turba in tantam eius laudem legimus extulisse uocem ut beatum exclamaret utrum qui eum portauerit, et ubera quae suxerit. A quo et statim piam confessionis suae, licet uerissimae, correctionem meruit audire, ipso confestim ei respondente:

Quin immo beati qui audiunt uerbum Dei et custodiunt illud.

Solus Ioannes inter apostolos Christi hoc priuilegium amoris obtinuit ut dilectus Domini uocaretur. De Martha autem et Maria ipse scribit Ioannes:

quia diligebat Iesus Martham et sororem eius Mariam et Lazarum.

Ipsae idem apostolus, qui ex priuilegio, ut dictum est, amoris se unum a Domino dilectum esse commemorat, hoc ipso priuilegio quod nulli aliorum ascripsit apostolorum, feminas insigniuit. In quo etiam honore, cum etiam fratrem earum ipsis aggregaret, eas tamen illi praeposuit quas in amore praecellere credidit.

Libet denique, ut ad fideles seu Christianas redeamus feminas et diuinae respectum misericordiae in ipsa etiam publicorum abiectioe scortorum et stupendo praedicare et praedicando stupere. Quid enim abiectius quam Maria Magdalene uel Maria Aegyptiaca secundum uitae statum pristinae? Quas uero postmodum uel honore uel merito diuina amplius gratia sublimauit; illam quidem quasi in apostolico permanentem coenobio, ut iam supra commemorauimus, hanc uero, ut scriptum est, supra humanam uirtutem anachoretarum agone dimicantem, ut in utrorumque monachorum proposito sanctarum uirtutum praemineat, et illud quod incredulis ait Dominus:

meretrices praecedent uos in regnum Dei

ipsis etiam fidelibus uiris improperandum uideatur, et secundum /275/

sexuum seu uitae differentiam fiant nouissimi primi et primi nouissimi. Quis denique ignoret feminas exhortationem Christi et consilium apostoli tanto castimoniae zelo esse complexas ut pro conseruanda carnis pariter ac mentis integritate Deo se per martyrium offerrent holocaustum, et gemina triumphantes corona agnum sponsum uirginum quocumque ierit sequi studerent? Quam quidem uirtutis perfectionem raram in uiris, crebram in feminis esse cognouimus.

Quarum etiam nonnullas tantum in hac carnis praerogatiua zelum habuisse legimus ut non sibi manum inferre dubitarent ne quam Deo uouerant incorruptionem amitterent, et ad sponsum uirginem non uirgines peruenirent. Qui etiam sanctarum deuotionem uirginum in tantum sibi gratam esse monstrauit ut gentilis populi multitudinem ad beatae Agathae suffragium concurrentem uelo eius contra aestuantis Aethnae terribilem ignem opposito tam a corporis quam animae liberaret incendio. Nullam nouimus monachi cucullam beneficii tanti gratiam esse adeptam. Legimus quidem ad tactum pallii Eliae Iordanem esse diuisum, et ipsi pariter et Elisaeo uiam per terram praebuisse, uelo autem uirginis immensam adhuc infidelis populi multitudinem tam mente saluari quam corpore, et sic eis conuersis ad coelestia uiam patuisse.

Illud quoque non modicum sanctarum dignitatem commendat feminarum, quod in suis ipsae uerbis consecrantur, dicentes:

anulo suo subarrauit me... etc.

ipsi sum desponsata etc. Haec quippe uerba sunt beatne Agnetis in quibus uirgines suam professionem facientes Christo desponsantur.

Si quis etiam uestrae religionis formam ac dignitatem apud Gentiles cognoscere curet, atque nonnulla inde quoque exempla ad exhortationem uestram inducere, facile deprehendet in ipsis etiam nonnullam huius propositi institutionem praecessisse, excepto quod ad fidei pertinet tenorem, et multa in illis sicut et in Iudaeis praecessisse, quae ex utrisque congregata aecclesia retinuit, sed in melius commutauit. Quis enim nesciat uniuersos clericorum ordines ab ostiario usque ad Episcopum, ipsumque tonsurae usum aecclesiasticae, qua clerici fiunt, et ieiunia quattuor Temporum, et azymorum sacrificium, nec non ipsa sacerdotalium indumentorum ornamenta, et nonnulla dedicationis uel alia sacramenta a synagoga aecclesiam assumpsisse? Quis etiam ignoret ipsam, utillissima dispensatione, non solum saecularium dignitatum gradus in regibus caeterisque principibus, et nonnulla legum decreta uel philosophicae disciplinae documenta in conuersis gentibus retinuisse, uerum etiam quosdam aecclesiasticarum dignitatum gradus uel continentiae formam et corporalis munditiae religionem ab eis accepisse. Constat quippe nunc episcopos uel archiepiscopos praesidere ubi tunc flamines uel archiflamines habebantur, et quae tunc templa daemonibus sunt instituta, /276/ postea Domino fuisse consecrata et sanctorum memoriis insignita. Scimus et in gentibus praecipue praerogatiuam uirginitatis enituisse, cum maledictum legis ad nuptias Iudaeos coerceret, et in tantum gentibus hanc uirtutem seu munditiam carnis acceptam exstitisse, ut in templis earum magni feminarum conuentus caelibi se uitae dicarent. Unde Hieronymus, in Epistolam ad Galatas, libro tertio:

Quid nos, inquit, oportet facere, in quorum condemnationem habet et Iuno uniuiras, et Vesta uirgines, et alia idola continentem?

Uniuiras autem et uirgines dicit quasi monachas quae uiros nouerant, et monachas uirgines. Monos enim, unde monachus, id est, solitarius dicitur, unum sonat. Qui etiam libro primo contra Iouinianum multis de castitate uel continentia gentilium feminarum inductis exemplis:

Scio, inquit, in catalogo feminarum me plura dixisse... ut quae Christianae pudicitiae despiciunt fidem, discant saltem ab ethnicis castitatem.

Qui in eodem supra illam quoque continentiae uirtutem adeo commendauit ut hanc praecipue munditiam carnis in omni gente Dominus approbasse uideatur, et nonnullis eam infidelibus quoque uel collatione meritorum uel exhibitione miraculorum extulisse.

Quid referam, inquit, sibyllam Erythraeam atque Cumanam et octo reliquas: Nam Varro decem fuisse autumnat quarum insigne uirginitas est et uirginitatis praemium diuinatio.

Item:

Claudia Virgo uestalis, cum in suspicionem uenisset stupri...

fertur cingulo duxisse ratem quam hominum milia trahere nequuerant.

Et Sidonius Claremontensis episcopus in Propenticon ad Libellum suum ita loquitur:

Qualis nec Tanaquil fuit nec illa, Quam tu, Trecipitine, procreasti, Qualis nec Phrygiae dicata Vestae Quae contra satis Albulam tumentem Duxit uirgineo ratem capillo.

Augustinus, De Ciuitate Dei, libro XXII:

Iam si ad eorum miracula ueniamus, quae facta a diis suis martyribus opponunt nostris, nonne etiam ipsa pro nobis facere et nobis reperirent omnino proficere? Nam inter magna miracula deorum suorum profecto magnum illud est, quod Varro commemorat, uestalem uirginem, cum periclitaretur falsa suspitione de stupro, cribrum implese aqua de Tiberi /277/ et ad suos iudices nulla eius parte stillante portasse. Quis aquae pondus... tenuit... tot cauernis patentibus... Itane Deus omnipotens... terreno corpori graue pondus auferre non poterit, ut in eodem elemento habitet uiuificatum corpus, in quo uoluerit uiuificans spiritus?

Nec mirum si his uel aliis Deus miraculis infidelium quoque castitatem extulerit, uel officio daemonum extolli permiserit, ut tanto amplius nunc fideles ad ipsam animarentur, quanto hanc in infidelibus quoque amplius exaltari cognouerint. Scimus et Caiphae praelationi non personae prophetiae gratiam esse collatam et pseudo quoque apostolos miraculis nonnumquam coruscasse et haec non personis eorum, sed officio, esse concessa. Quid igitur mirum si Dominus, non personis infidelium feminarum, sed uirtuti continentiae ipsarum hoc concesserit ad innocentiam uirginis saltem liberandam et falsee accusationis improbitatem conterendam? Constat quippe amorem continentiae bonum esse etiam in infidelibus, sicut et coniugalis pactionis obseruantiam donum Dei apud omnes esse, ideoque mirabile non uideri, si sua dona, non errorem infidelitatis, per signa quae infidelibus fiunt non fidelibus Deus honoret, maxime quando per haec, ut dictum est, et innocentia liberatur et peruersorum hominum malitia reprimatur, et ad hoc, quod ita magnificatur bonum, homines amplius cohortantur, per quad tanto minus ab infidelibus quoque peccatur, quanto amplius a uoluptatibus carnis receditur. Quod nunc etiam cum plerisque allis aduersus praedictum incontinentem hereticum beatus non inconuenienter induxit Hieronymus ut, quae non miratur in Christianis, erubescat in ethnicis. Quis etiam dona Dei esse deneget potestatem etiam infidelium principum, etsi peruerse ipsa utantur, uel amorem iustitiae uel mansuetudinem quam habent lege instructi naturali, uel caetera quae decent principes? Quis bona esse contradicat quia malis sunt permixta, praesertim cum, ut beatus astruit Augustinus et manifesta ratio testatur, mala esse nequeant nisi in natura bona? Quis non illud approbet quod poetica perhibet sententia:

Oderunt peccare boni uirtutis amore?

Quis Vespasiani nondum imperatoris miraculum quod Suetonius refert, de caeco uidelicet et claudo per eum curatis, non magis approbet quam neget ut eius uirtutem amplius aemulari uelint principes, aut quod de anima Traiani beatus egisse Gregorius refertur? Nouerunt homines in coeno margaritam legere et a paleis grana discernere. Et dona sua infidelitati adiuncta Deus ignorare non potest, nec quicquam horum quae fecit odire. Quae, quo amplius signis coruscant, tanto amplius sua esse demonstrat, nec hominum prauitate sua inquinari posse, et qualis sit fidelibus sperandus qui talem se exhibet infidelibus.

Quantam autem apud infideles dignitatem deuota illa templis pudicitia sit adepta uindicta uiolationis indicat. Quam scilicet uindictam Iuuenalis commemorans in quarta satira, Contra Crispinum, sic de ipso ait: /278/

...Cum quo nuper uittata iacebat, Sanguine adhuc uiuo terram subitura sacerdos.

Unde et Augustinus, De ciuitate Dei, libro III: Nam et ipsi, inquit, Romani antiqui in stupro detectas Vestae sacerdotes uiuas... defodiebant, adulteras autem feminas, quamuis aliqua damnatione, nulla tamen morte plectebant usque adeo grauius quae putabant adyta diuina quam humana cubilia uindicabant.

Apud nos autem Christianorum cura principum tanto amplius uestrae prouidit castimoniae, quanto eam sanctiorem esse non dubitatur. Unde Iustinianus Augustus:

Si quis, inquit, non dicam rapere, sed attemptare tantum causa iungendi matrimonium sacras uirgines ausus fuerit, capitali poena feriat.

Ecclesiasticae quoque sanctio disciplinae, quae poenitentiae remedia non mortis supplicia quaerit, quam seuera sententia lapsus uestros praeueniat non est dubium.

Unde illud est Innocentii papae Victricio episcopo Rothomagensi Capitulo 13:

Quae Christo spiritualiter nubunt et a sacerdote uelantur, si postea uel publice nupserint, uel occulte corruptae fuerint, non eas admittendas esse ad agendam poenitentiam, nisi is cui se coniunxerant de hac uita discesserint.

Hae uero quae necdum sacro uelamine tectae, tamen in proposito uirginali semper se simulauerunt permanere, licet uelatae non fuerint, his agenda aliquanto tempore poenitentia est, quia sponsio earum a Domino tenebatur. Si enim inter homines solet bonae fidei contractus nulla ratione dissolui, quanto magis ista pollicitatio quam cum Deo pepigerunt solui sine uindicta non poterit? Nam si apostolus Paulus, quae a proposito uiduitatis discesserant, dixit eas

habere condemnationem "quia primam fidem irritam fecerunt", quanto magis uirgines quae prioris propositionis fidem minime seruauerunt? Hinc et Pelagius ille notabilis ad filiam Mauritii:

Criminosior est, inquit, Christi adultera quam mariti. Unde pulchre Romana Aecclesia tam seueram nuper de huius modi statuit sententiam ut uix uel poenitentia dignas iudicaret quae sanctificatum Deo corpus libidiosa coinquinatione uiolassent.

Quod si perscrutari uelimus quantam curam, quantam diligentiam et caritatem /279/ sancti doctores, ipsius Domini et apostolorum exemplis incitati deuotis semper exhibuerint feminis, reperiemus eos summo dilectionis zelo deuotionem earum amplexos fuisse et fouisse et multiplici doctrinae uel exhortationis studio earum religionem iugiter instruxisse atque auxisse.

Atque, ut caeteros omittam, praecipui doctores Aecclesiae producantur in medium, Origines scilicet, Ambrosius atque Hieronymus. Quorum quidem primus ille, uidelicet maximus Christianorum philosophus, religionem feminarum tanto amplexus est zelo ut sibi manus ipse inferret, sicut Ecclesiastica refert Historia, ne ulla eum suspicio a doctrina uel exhortatione mulierum abduceret.

Quis etiam ignoret quantam Aecclesiae diuinorum messem librorum rogatu Paulae et Eustochii beatus reliquerit Hieronymus? Quibus inter caetera sermonem etiam de assumptione matris Domini iuxta earum petitionem scribens, idipsum profitetur dicens:

Sed quia negare non queo quicquid ininngitis, nimia uestra deuinctus dilectione experiri quod hortamini.

Scimus autem nonnullos maximorum doctorum tam ordinis quam uitae dignitate sublimium nonnumquam ad eum de longinquo scribentes parua ab eo requisisse scripta nec impetrasse. Unde et illud est beati Augustini in secundo Retractationum libro:

Scripsi et duos libros ad presbyterum Hieronymum sedentem in Bethlehem, unum de origine animae, alium de sententia apostoli Iacobi ubi ait: "Quicumque totam legem seruauerit, offendat autem in uno, factus est omnium reus", de utroque consulens eum. Sed in illo priore quaestionem quam proposui ipse non solui. In posteriore autem quid mihi de illa soluenda uideretur non tacui.

Sed utrum hoc approbaret etiam illum consului. Respondit autem laudans eandem consultationem meam; sibi tamen ad respondendum otium non esse respondit. Ego uero quousque esset in corpore hos libros edere nolui ne forte responderet aliquando, et cum ipsa responsione eius potius ederentur. Illo autem defuncto edidi.

Ecce uirum tantum tanto tempore pauca et parua rescripta a praedicto uiro exspectasse, nec accepisse. Quem quidem ad petitionem praedictarum feminarum in tot et tantis uoluminibus uel kansferendis uel dictandis sudasse cognouimus, longe eis maiorem quam episcopo reuerentiam in hoc exhibens Quarum fortassis tanto amplius uirtutem amplectitur studio, nec contristare sustinet, quanto earum naturam fragiliorem considerat. Unde et nonnumquam zelus caritatis eius erga huiusmodi feminas tantus esse deprehenditur ut in earum laudibus aliquatenus ueritatis tramitem excedere uideatur, quasi in seipso illud expertus quod alicubi commemorans:

Caritas, inquit, mensuram non habet.

Qui in ipso statim exordio uitae sanctae Paulae, quasi attentum sibi lectorem praeparare desiderans, ait: Si cuncta mei corporis membra uerterentur in linquas, et omnes artus humana uoce resonarent, nihil dignum sanctae ac uenerabilis Paulae uirtutibus dicerem. Descripsit et nonnullas sanctorum Patrum uenerabiles uitas atque miraculis coruscas in quibus longe mirabiliora sunt quae referuntur. Nullum tamen eorum tanta laude uerborum extulisse uidetur quanta hanc uiduam commendauit.

Qui etiam ad Demetriadem uirginem scribens tanta eius laude frontem ipsius insigniuit epistolae ut non in modicam labi uideatur adulationem: /280/

Inter omnes, inquit, materias quas ab infantia usque ad hanc aetatem uel mea uel notariorum scripsi manu nihil praesenti opere difficilius. Scripturus enim ad Demetriadem uirginem Christi quae et nobilitate et diuitiis prima est in urbe Romana, si cuncta uirtutibus eius congrua dixerem, adulari putabor.

Dulcissimum quippe uiro sancto fuerat quacumque arte uerborum fragilem naturam ad ardua uirtutis studia promouere. Ut autem opera nobis quam uerba in hoc certiora praebeant argumenta, tanta huiusmodi feminas excoluit caritate ut immensa eius sanctitas naeuum sibi propriae imprimeret famae. Quad et ipse quidem ad Asellam de fictis amicis atque sibi detrahentibus scribens inter caetera commemorat dicens:

Et licet me sceleratum quidam putent et omnibus flagitiis obrutum... tu tamen bene facis, quod ex tua mente etiam malos bonos putas. Periculosum quippe est de seruo alterius iudicare et non facilis uenia praua dixisse de rectis... Osculabantur quidam mihi manus et ore uipereo detrahebant. Dolebant labiis, corde gaudebant. Dicant quid umquam in me aliter senserint quam quod Christianum decebat? Nihil mihi obicitur nisi sexus meus, et hoc numquam obiceretur nisi cum Hierosolymam Paula proficiscitur.

Item: Antequam domum sanctae Paulae noscerem, totius in me urbis studia consonabant. Omnium pene iudicio dignus summo sacerdotio decernebar. Sed postquam eam pro suo merito sanctitatis uenerari, colere, suscipere coepi, omnes me illico deseruere uirtutes. Et post aliqua: Saluta, inquit, Paulam et Eustochium, uelint nolint, in Christo meas.

Legimus et Dominum ipsum tantam beatae meretricis familiaritatem exhibuisse ut qui eum inuitauerat Pharisaeus ob hoc iam penitus de ipso diffideret, apud se dicens: Hic si esset propheta, sciret utique quae et qualis est quae tangit eum, et caetera. Quid ergo mirum si pro lucro talium animarum ipsa Christi membra eius incitata exemplo

propriae famae detrimentum non effugiunt? Quod quidem Origenes, ut dictum est cum cuperet euitare grauius sibi corporis detrimentum inferre sustinuit. Nec solum in doctrina uel exhortatione feminarum mira sanctorum Patrum caritas innotuit, uerum etiam in earum consolatione ita uehemens nonnumquam exstitit ut ad earum dolorem leniendum nonnulla fidei aduersa promittere mira eorum compassio uideatur. Qualis quidem illa est beati Ambrosii consolatio quam super morte Valentiniani imperatoris sororibus eius scribere ausus est et eius qui catechumenus sit defunctus salutem astruere, quod longe a catholica fide atque euangelica ueritate uidetur dissidere. Non enim ignorabant quam accepta Deo semper exstiterit uirtus infirmioris sexus.

Unde et cum innumeras uideamus uirgines matrem Domini in huius excellentiae proposito sequi paucos agnoscimus uiros huius uirtutis gratiam adeptos, ex qua quicumque ierit ipsum sequi Agnum ualere.

Cuius quidem zelo uirtutis cum nonnullae sibi manum inferrent ut quam Deo uouerant integritatem etiam carnis conseruarent, non solum hoc in eis non est reprehensum sed apud plerosque /281/ haec ipsarum martyria titulos ecclesiarum meruerunt. Desponsatae quoque uirgines, si antequam uiris suis carnaliter misceantur monasterium decreuerint eligere et, homine reprobato, sponsum sibi Deum efficere, liberam in hoc habent facultatem; quam nequaquam uiris legimus indultam. Quarum etiam pleracque tanto ad castimoniam zelo sunt accensae ut non solum contra legis decretum pro custodienda castitate uirilem praesumerent habitum, uerum etiam inter monachos tantis praeminerent uirtutibus ut abbates fieri mererentur. Sicut de beata legimus Eugenia quae sancto etiam Heleno episcopo conscio, immo iubente uirilem habitum sumpsit et ab eo baptizata monachorum collegio est sociata.

Haec ad nouissimarum petitionum tuarum primam, soror in Christo carissima, me satis rescripsisse arbitror, de auctoritate uidelicet ordinis uestri, et insuper de commendatione propriae dignitatis, ut tanto studiosius uestrae professionis propositum amplectamini, quanto eius excellentiam amplius noueritis. Nunc ut secundam quoque, Domino annuente, perficiam, uestris id meritis et orationibus obtineam. Vale.

*****
*****

SCANNED FROM: T. P. McLaughlin (ed.), Mediaeval Studies Vol.18 (1956)
pp.242-292.

/242/

EPISTOLA 08:

INSTITUTIO SEU REGULA SANCTIMONIALIUM

Petitionis tuae parte iam aliqua prout potuimus absolutae superest Domino annuente de illa quae restat parse tam tuis quam spiritalium tuarum filiarum desideriis complendis operam dare.

Restat quippe iuxta praedictae uestrae postulationis ordinem aliquam uobis institutionem quasi quamdam propositi uestri regulam a nobis scribi et uobis tradi ut certius ex scripto quam ex consuetudine habeatis quid uos sequi conueniat. Nos itaque partim consuetudinibus bonds, partim scripturarum testimoniis uel rationum nitentes fulcimentis, haec omnia in unum conferre decreuimus ut spiritale Dei templum quod estis uos his decorare quasi quibusdam egregiis exornare picturis ualeamus et ex pluribus imperfectis quoad possumus unum opusculum consummare. In quo quidem opere Zeuxim pictorem imitantes ita facere instituimus in templo spiritali sicut ille disposuit faciendum in corporali. Hunc enim ut in Rhetorica sue Tullius meminit Crotoniatae ascuerunt ad quoddam templum quod religiosissime colebant excellentissimis picturis decorandum. Quod ut diligentius faceret quinque sibi uirgines pulcherrimas de populo illo elegit quas sibi pingenti assistentes intuens earum pulchritudinem pingendo imitaretur.

Quod duabus de causis factum esse credibile est: tum uidelicet quia, ut praedictus meminit doctor, maximam peritiam in depingendis mulieribus pictor ille adeptus fuerat; tum etiam quia naturaliter puellaris forma elegantior et delicatior uirili compositione censetur.

Plures autem uirgines ab eo eligi, supra memoratus philosophus ait, quia quod nequaquam credidit in una se reperire posse puella membra omnia aequaliter /243/ formosa nullique umquam a natura tantam pulchritudinis gratiam esse collatam ut aequalem in omnibus membris pulchritudinem haberet ut nihil ex omni parte perfectum in compositione corporum ipsa expoliret tamquam uni sic omnia commoda conferret ut non haberet quid caeteris largiretur.

Sic et nos ad depingendam animae pulchritudinem et sponsae Christi describendam perfectionem in qua uos tamquam speculo quodam unius spiritalis uirginis semper prae oculis habitae decorem uestrum uel turpitudinem deprehendatis, proposuimus ex multis sanctorum patrum documentis uel consuetudinibus monasteriorum optimis uestram instruere conuersionem singula quaeque prout memoriae occurrerint delibando et quasi in unum fasciculum congregando quae uestri propositi sanctitati congruere uidebo, nec solum quae de monachabus, uerum etiam quae de monachis instituta sunt. Quippe sicut nomine et continentiae professione nobis estis coniunctae, ita etiam fere omnia nostra uobis competunt instituta. Ex his ergo, ut diximus, plurima quasi quosdam flores decerpendo quibus uestrae lilia castitatis adornemus, multo maiore studio describere debemus uirginem Christi quam praedictus Zeuxis depingere simulacrum idoli. Et ille quidem quinque uirgines quarum speciem imitaretur sufficere credidit. Nos uero pluribus patrum documentis exuberantem copiam habentes, auxilio freti diuino perfectius uobis opusculum relinquere non desperamus quo ad sortem uel descriptionem illarum quinque prudentium uirginum pertinere ualeatis quas in depingenda uirgine Christi Dominus nobis in Euangelio proponit. Quod ut possimus sicut uolumus uestris orationibus impetremus. Valete in Christo sponsae Christi.

Tripertitum instructionis nostrae tractatum fieri decreuimus in describenda atque munienda religione uestra et diuini obsequii celebratione disponenda in quibus religionis monasticae summam arbitror consistere, ut uidelicet continenter et sine proprietate uiuatur, silentio maxime studeatur. Quod quidem iuxta Dominicam euangelicae regulae disciplinam lumbos praecingere, omnibus renuntiare, otiosum uerbum cauere.

Continentia uero castitatis illa est quam suadens Apostolus ait:

Quae innupta est et uirgo, cogitat quae Domini sunt, ut sit sancta corpore et spiritu.

Corpore, inquit, toto, non uno membro, ut ad nullam scilicet lasciuiam in factis uel in dictis eius aliquod membrum declinet. Spiritu uero tunc sancta est quando eius mentem nec consensus inquinat, nec superbia inflat, sicut illarum quinque fatuarum uirginum quae, dum ad uedentes oleum recurrerent, extra ianuam remanserunt. Quibus iam clausa ianua, frustra pulsantibus et clamantibus:

Domine, Domine, aperi nobis

terribiliter sponsus ipse respondet:

Amen, dico uobis, nescio uos.

Tunc autem relictis omnibus nudum Christum nudi sequimur, sicut sancti fecerunt Apostoli, cum propter eum non solum terrenas possessiones aut carnalis propinquitatis affectiones, uerum etiam proprias postponimus uoluntates, ut non nostro uiuamus arbitrio, sed praelati nostri regamur imperio et ei qui nobis loco Christi praesidet tamquam Christo penitus pro Christo subiiciamur. Talibus /244/ enim ipsemet dicit:

Qui uos audit, me audit, et qui uos spernit, ipse me spernit.

Qui si etiam, quod absit, male uiuat cum bene praecipiat, non est tamen ex uitio hominis sententia contemnenda Dei de quolibet ipsemet praecipit dicens:

Quae dixerint uobis, seruare et facite; secundum uero opera eorum nolite facere.

Hanc autem ad Deum spiritalem a saeculo conuersionem ipsemet diligenter describit dicens:

Nisi quis renuntiauerit omnibus quae possidet, non potest meus esse discipulus.

Et iterum:

Si quis uenit ad me et non odit patrem suum aut matrem et uxorem et filios et fratres et sorores, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus.

Hoc autem est odire patrem uel matrem, etc., affectiones carnalium propinquitatum nolle sequi, sicut et odire animam suam est uoluntatem propriam sequi nolle. Quod alibi quoque praecipit dicens:

Si quis uult post me uenire, abneget semetipsum et tollat crucem suam et sequatur me.

Sic enim propinquantes post eum uenimus, hoc est eum maxime imitando sequimur qui ait:

Non ueni facere uoluntatem meam

sed eius qui misit me; ac si diceret cuncta per obedientiam agere.

Quid est enim abnegare semetipsum nisi carnales affectiones propriamque uoluntatem postponere et alieno, non suo, regendum arbitrio se committere? Et sic profecto crucem suam, non ab alio suscipit, sed ipsemet tollit, per quem scilicet ei mundus crucifixus sit et ipse mundo

cum spontaneo propriae professionis uoto mundana sibi et terrena desideria interdicat, quod est uoluntatem propriam non sequi. Quid enim carnales aliud appetit nisi implere quod uolunt? Et quae est terrena delectatio nisi propriae uoluntatis impletio, etiam quando id quod uolumus labore maximo siue periculo agimus? Aut quid est aliud crucem ferre, id est cruciatum aliquem sustinere, nisi contra uoluntatem nostram aliquid fieri quantumcumque illud uideatur facile nobis esse uel utile? Hinc alius Iesus longe inferior, in Ecclesiastico admonet dicens:

Post concupiscentias tuas non eas, et a uoluntate tua auertere.

Si praestes animae tuae concupiscentias eius, faciet te in gaudium inimicis tuis.

Cum uero ita tam rebus nostris quam nobis ipsis penitus renuntiamus, tunc uere omni proprietate abiecta uitam illam apostolicam inimus, quae omnia in commune reducit, sicut scriptum est:

Multitudinis credentium erat cor unum et anima una. Nec quisquam eorum quae possidebat aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia. Diuidebatur autem singulis prout cuique opus erat.

Non enim aequaliter omnes egebant et ideo non aequaliter omnibus distribuebatur, sed singulis prout opus erat. Cor unum fide, quia corde creditur. Anima una quia eadem ex caritate uoluntas ad inuicem cum hoc unusquisque alii quod sibi uellet, nec sua magis quam aliorum commoda quaereret uel ad communem utilitatem ab omnibus omnia referentur, nemine quae sua sunt sed quae Iesu Christi, quaerente seu affectante. Alioquin nequaquam sine proprietate uiueretur, quae magis in ambitione quam in possessione consistit.

Otiosum uerbum seu superfluum idem est quod multiloquium. Unde Augustinus Retractationum, libro I:

Absit, inquit, ut multiloquium deputem, quando necessaria dicuntur, quantalibet sermonum multitudine ac prolixitate dicantur. /245/

Hinc autem per Salomonem dicitur:

In multiloquio non deerit peccatum. Qui autem moderatur labia sua, prudentissimus est.

Multum ergo cauendum est in quo peccatum non deest et tan to studiosius huic morbo prouidendum est, quanto periculosius et difficilior euitatur. Quod beatus prouidens Benedictus:

Omni tempore, inquit, silentium debent studere monachi.

Plus quippe esse constat silentio studere quam silentium habere. Est enim studium uehemens applicatio animi ad aliquid gerendum. Multa uero negligenter agimus uel inuiti, sed nulla studiose nisi uolentes uel intenti.

Quantum uero difficile sit uel utile linguam refrenare, Apostolus Iacobus diligenter attendens ait:

In multis enim offendimus omnes. Si quis in uerbo non offendit, hic perfectus est uir.

Idem ita:

Omnis natura bestiarum et uolucrum et serpentium et caeterorum domantur, et domita sunt a natura humana.

Qui simul considerans quanta sit in lingua malorum materia et omnium bonorum consumptio, supra sic et infra loquitur: Lingua quidem modicum membrum quantus ignis quam magnam siluam incendit uniuersitas iniquitatis, inquietum malum, plenum ueneno mortifero. Quid autem ueneno periculosius uel cauendum amplius? Sicut ergo uenenum uitam exstinguit, sic loquacitas religionem penitus euerit. Unde idem superius:

Si quis putat se, inquit, religiosum esse, non refrenans linguam suam, sed seducens cor suum, huius uana est religio.

Hinc et in Prouerbiis scriptum est:

Sicut urbs patens et absque murorum ambitu, ita uir qui non potest in loquendo cohibere spiritum suum.

Hoc ille senex diligenter considerabat, qui de loquacibus fratribus ei in uia sociatis, Antonio dicente:

Bonos fratres inuenisti tecum, abba? Respondit: Boni sunt siquidem, sed habitatio eorum non habet ianuam.

Quicumque uult, intrat in stabulo et soluit asinum.

Quasi enim ad praesepe Domini anima nostra ligatur sacrae se meditationis in eo quadam ruminatione reficiens a quo quidem praesepe soluitur atque huc et illuc toto mundo per cogitationes discurrit nisi eam clausura taciturnitatis retineat. Verba quippe intellectum animae immittunt ut ei quod intelligit intendat et per cogitationem haereat.

Cogitatione uero Deo loquimur sicut uerbis hominibus. Dumque huc uerbis hominum intendimus, necesse est ut inde ducamur, nec Deo simul et hominibus intendere ualeamus.

Nec solum otiosa, uerum etiam quae utilitatis aliquid habere uidentur, uitanda sunt uerba, eo quod facile a necessariis ad otiosa, ab otiosis ad noxia ueniatur.

Lingua quippe, ut Iacobus ait, inquietum malum

quo caeteris minor est aut subtilior membris, tanto mobilior et caeteris motu lacescentibus ipsa cum non mouetur fatigatur et quies ipsa ei fit onerosa. Quae quanto in uobis subtilior et ex mollitie corporis uestri flexibilior, tanto mobilior et etiam in uerba pronior existit et omnis malitiae seminarium patet. Quod in uobis praecipue uitium Apostolus notans, omnino feminis in aecclesia loqui interdicit nec de iis etiam quae ad Deum pertinent nisi domi uiros interrogare permittit. Et in iis etiam discendis uel quibuscumque faciendis silentio eas praecipue subiicit Timotheo /246/ super his ita scribens:

Mulier in silentio discat cum omni subiectione. Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in uirum, sed esse in silentio.

Quod si laicis et coniugatis feminis ita de silentio prouiderit, quid uobis est faciendum? Qui rursus eidem cur hoc praeceperit inuens uerbosas eas et loquentes cum non oportet arguit. Huic igitur tantae pesti remedium aliquod prouidentes his saltem penitus locis uel temporibus linguam continua taciturnitate domemus, in oratorio scilicet, in claustro, dormitorio, rectorio, et in omni comestione et coquina, et post Completorium deinceps, hoc maxime ab omnibus obseruetur. Signis uero his locis uel temporibus, si necessarium est, pro uerbis utamur. De quibus etiam signis docendis seu addiscendis diligens habeatur cura per quae, etiamsi uerbis quoque opus est, ad colloquium inuitetur loco congruo et ad hoc instituto. Et expletis breuiter uerbis illis necessariis, redeatur ad priora, uel quod opportunum est fiat.

Nec tepide corrigatur uerborum aut signorum excessus, sed uerborum praecipue in quibus maius imminet periculum. Cui profecto multo magnoque periculo et beatus Gregorius succurrere uehementer cupiens, VII Moralium libro sic nos instruit:

Dum otiosa, inquit, uerba cauere negligimus, ad noxia peruenimus.

Hinc seminantur stimuli, oriuntur rixae, accenduntur faces odiorum, pax tota exstinguitur cordium. Unde bene per Salomonem dicitur: Qui dimittit aquam, caput est iurgiorum. Aquam quippe dimittere est linguam in fluxum eloquii relaxare. Quo contra et in bonam partem asserit, dicens: Aqua profunda ex ore uiri. Qui ergo dimittit aquam, caput est iurgiorum quia, qui linguam non refr enat, concordiam dissipat. Unde scriptum est: Qui imponit stulto silentium, iras mitigat.

Ex quo nos manifeste admonet in hoc praecipue uitio corrigendo districtissimam adhibere censuram ne eius uindicta ullatenus differatur et per hoc maxime religio periclitetur. Hinc quippe detractones, lites, conuicia et nonnumquam conspirationes et coniurationes germinantes totum religionis aedificium non tam labefactant quam euertunt. Quod quidem uitium cum amputatum fuerit, non omnino fortasse prauae cogitationes exstinguuntur, sed ab alienis cessabunt corruptelis. Hoc unum uitium fugere quasi religioni sufficere arbitraretur abbas Macharius admonebat, sicut scriptum est his uerbis:

Abbas Macharius, maior in Scyti, dicebat fratribus: Post Missas aecclesias fugite, fratres. Et dixit ei unus fratrum: Pater, ubi habemus fugere amplius a solitudine ista? Et ponebat digitum suum in ore suo dicens: Istud est quod fugiendum dico. Et sic intrabat in cellam suam et claudens ostium sedebat solus.

Haec uero silentii uirtus quae, ut ait Iacobus, perfectum hominem reddit et de quo Isaias praedixit:

Cultus iustitiae silentium

tanto a sanctis patribus feruore est arrepta quod, sicut scriptum est, abbas Agatho per triennium lapidem in ore suo mittebat donec taciturnitatem disceret.

Quamuis locus non saluet, multas tamen praebet opportunitates ad religionem facilius obseruandam et tutius muniendam et multa religionis auxilia uel /247/ impedimenta ex eo consistunt. Unde et filii prophetarum quos, ut ait Hieronymus, monachos legimus in Veteri Testamento ad solitudinis secretum se transtulerunt praeter fluenta Iordanis casulas suas constituentes. Ioannes quoque et discipuli eius quos etiam propositi nostri principes habemus, et deinceps Paulus, Antonius, Marcharius et qui praecipue in nostro floruerunt proposito tumultum saeculi et plenum tentationibus mundum fugientes ad quietem solitudinis lectulum suae contemplationis contulerunt ut uidelicet Deo possent sincerius uacare. Ipse quoque Dominus ad quem nullus tentationis motus accessum habebat, suo nos erudiens exemplo cum aliqua uellet agere praecipua secreta petebat et populares declinabat tumultus. Hinc ipse Dominus nobis quadraginta dierum abstinentia eremum conscendit, turbas in eremo refecit et ad orationis puritatem, non solum a turbis, uerum etiam ab Apostolis secedebat. Ipsos quoque Apostolos etiam in monte seorsum instruxit atque constituit et transfigurationis suae gloria solitudinem insigniuit et exhibitione resurrectionis suae discipulos communiter in monte laetificauit et de monte in caelum ascendit et caetera quaecumque magnalia in solitudinibus uel secretis operatus est locis. Qui etiam Moysi uel antiquis patribus in solitudinibus apprensus et per solitudinem ad terram promissionis populum transducens ibique populo diu detento legem tradens, manna pluens, aquam de petra educens, crebris apparitionibus ipsum consolans et mirabilia operans, patenter docuit quantum eius singularitas solitudinem pro nobis amet cui purius in ea uacare possumus.

Qui etiam libertatem mystice onagri solitudinem amantis diligenter describens et uehementer approbans ad beatum Iob loquitur dicens:

Quis dimisit onagram liberum, et uincula eius quis soluit? Cui dedi in solitudine domum et tabernacula eius in terra salsuginis.

Contemnit multitudinem ciuitatis, clamorem exactoris non audit, circumspicit montes pascuae suae et uirentia quaeque perquirat.

Ac si aperte dicat: Quis hoc fecit nisi ego? Onager quippe quem siluestrem asinum uocamus monachus est qui saecularium rerum uinculis absolutus ad tranquillam uitae solitariae libertatem se contulit et saeculum fugiens in saeculo non remansit. Hinc in terra salsuginis habitat cum membra eius per abstinentiam sicca sunt et arida. Clamorem exactoris non audit sed uocem quia uentri, non superflua, sed necessaria impendit. Quis enim tam importunus exactor et quotidianus exactor quam uenter? Hic clamorem, id est immoderatam postulationem, habet in superfluis et delicatis cibis in quo minime est audiendus.

Montes pascuae sunt illi uitae uel doctrinae sublimium patrum quas legendo et meditando reficimur. Virentia quaeque dicit uniuersa uitae caelestis et immarcessibilis scripta.

Ad quod nos praecipue beatus Hieronymus exhortans sic Heliodoro scribit monacho:

Interpretare uocabulum monachi, hoc est nomen tuum. Quid facis in turba qui solus es?

Idem et nostram a clericorum uita distinguens ad Paulum, presbyterum, scribit his uerbis:

Si officium uis exercere presbyteri, si episcopatus te uel opus, uel onus forte delectat, uiue in urbibus et castellis et aliorum salutem fac lucrum /248/ animae tuae. Si cupis esse quod diceris, monachus, id est solus, quid facis in urbibus quae utique non sunt solorum habitacula, sed multorum? Habet unumquodque propositum principes suos. Et ut ad nostram [uitam] ueniamus episcopi et presbyteri habeant ad exemplum Apostolos et apostolicos uiros, quorum honorem possidentes, habere nitantur et meritum. Nos autem habeamus propositi nostri principes Paulos, Antonios, Hilariones, Macharium et, ut ad scripturarum materiam redeam, noster princeps Elias, Eliseus, duces prophetarum, qui habitabant in agris et solitudine et faciebant sibi tabernacula praeter fluenta Iordanis. De his sunt et illi filii Rechab qui uinum et siceram non bibebant, qui morabantur in tentoriis, qui Dei uoce per Ieremiam laudantur, quod non deficiat de stirpe eorum uir stans coram Domino.

Et nos ergo, ut coram Domino stare et eius obsequio parati magis ualeamus assistere, tabernacula nobis erigamus in solitudine ne lectulum nostrae quietis frequentia hominum concutiat, quietem turbet, ingerat tentationes, mentem a sancto euellat proposito. Ad quam quidem liberam uitae tranquillitatem beatum Arsenium Domino dirigente omnibus in uno manifestum datum est exemplum. Unde et scriptum est:

Abbas Arsenius cum adhuc esset in palatio, orauit ad Dominum dicens: Domine, dirige me ad salutem. Et uenit ei uox dicens: Arseni, fuge homines et sanaberis. Idem ipse: Ac discedens ad monachalem uitam, rursus orauit eundem sermonem dicens: Domine, dirige me ad salutem. Audiuitque uocem dicentem sibi: Arseni, fuge, tace, quiesce; haec enim sunt radices non peccandi.

Ille igitur hac una diuini praecepti regula instructus, non solum homines fugit, sed eos etiam a se fugauit. Ad quem archiepiscopo suo cum quodam iudice quadam die uenientibus et aedificationis sermonem ab eo requirentibus ait:

Et si dixero uobis, custodietis? Illi autem promiserunt se custodire. Et dixit eis: Ubicumque audieritis Arsenium, approximare nolite. Alia iterum uice archiepiscopus eum uisitans misit primo uidere si aperiret. Et mandauit ei dicens: Si uenis, aperio tibi, sed si tibi aperuero, omnibus aperio, et tunc iam ultra hic non sedeo. Haec audiens archiepiscopus dixit: Si eum persecuturus uado, numquam uadam ad hominem sanctum.

Cuius etiam sanctitatem cuidam Romanae matronae uisitanti dixit:

Quomodo praesumpsisti tantam nauigationem assumere? Nescis quia mulier es et non debes exire quoquam? Aut ut uadas Romam et dicas aliis mulieribus: quia uidi Arsenium, et faciant mare uiam mulierum uenientium ad me? Illa autem dixit: Si uouerit me Deus reuerti Romam, non permitto aliquem uenire huc; sed ora pro me et memor esto mei semper. Ille autem respondens dixit ei: Oro Deum ut deleat memoriam tui de corde meo. Quae audiens haec egressa est turbata.

Hic quoque, sicut scriptum est, a Marco abbate requisitus cur fugeret homines, respondit: /249/

Scit Deus quia diligo homines, sed cum Deo pariter et hominibus esse non possum.

In tantum uero sancti patres conuersationem hominum atque notitiam abhorrebant ut nonnulli eorum, ut illos a se penitus remouerent, insanos se fingerent et, quod dictu mirabile est, haereticos etiam se profiterentur. Quod, si quis uouerit, legat in Vitis Patrum de abbate Simone qualiter se praeparauit iudici prouinciae ad se uenienti qui se uidelicet sacco cooperiens, et tollens in manu sua panem et caseum, sedit in ingressu cellae suae et coepit manducare. Legat et de illo anachoreta qui, cum quosdam sensisset obuiam sibi cum lampadibus occurrere, expolians se uestimenta sua, misit in flumen et stans nudus coepit ea lauare. Ille autem qui ministrabat ei haec uidens erubuit et rogauit homines dicens:

Reuertimini, quia senex noster sensum perdidit. Et ueniens ad eum, dixit ei: Quid hoc fecisti, abba? Omnes enim qui te uiderunt dixerunt quia daemonium habet senex. Ille autem respondit: Et ego hoc uolebam audire.

Legat insuper de abbate Moyse qui, ut a se penitus iudicem prouinciae remoueret, surrexit ut fugeret in palude. Et occurrit ei ille iudex cum suis et interrogauit eum dicens:

Dic nobis, senex, ubi est cella abbatis Moysi? Et dicit eis: Quid uultis eum inquirere? Homo fatuus est et haereticus... etc.

Quid etiam de abbate Pastore qui nec se a iudice prouinciae uideri permisit ut sorori suae supplicanti filium de carcere liberaret?

Ecce potentes saeculi cum magna ueneratione et deuotione sanctorum praesentiam postulant et illi etiam cum summo sui dedecore eos a se penitus repellere student!

Ut autem sexus etiam uestri in hac re uirtutem cognoscatis, quis digne praedicare sufficiat uirginem illam quae beatissimi quoque Martini uisitationem respuit ut uacaret contemplationi? Unde ad Oceanum monachum Hieronymus scribens:

In beati, inquit, Martini Vita legimus commemorasse Sulpitium quod transiens sanctus Martinus uirginem quamdam moribus et castitate praecelsam, cupiens salutare, illa noluit, sed exenium misit et per fenestram respiciens ait sancto uiro: Ibi, pater, ora quia numquam sum a uiro uisitata. Quo audito gratias egit Deo sanctus Martinus quod talibus imbuta moribus castam custodierit uoluntatem. Benedixit eam et abiit laetitia plenus.

Haec reuera de contemplationis suae lectulo surgere dedignata uel uerita, pulsanti ad ostium amico parata erat dicere:

Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?

O quantae sibi imputarent iniuriae episcopi uel praelati huius temporis, si hanc ab Arsenio uel ab hac uirgine repulsam pertulissent!

Erubescant ad ista si qui nunc in solitudine morantur monachi cum episcoporum frequentia gaudent cum eis proprias in quibus suscipiantur fabricae aut domos cum saeculi potentes quos turba comitatur uel ad quos confluit, non solum non fugiunt, sed adsciscunt /250/ et occasione hospitem domos multiplicantes quam quaesierunt solitudinem redigunt in ciuitatem.

Hac profecto antiqui et callidi tentatoris machinatione omnia fere huius temporis monasteria, eum prius in solitudine constituta fuissent ut homines fugerentur, postea feruore religionis refrigescente, homines ascuerunt et seruos atque ancillas congregantes uillas maximas in locis monasticis construxerunt et sic ad saeculum redierunt, immo ad se traxerunt saeculum. Qui se miseris maximis implicantes et maxima e seruituti tam aecclesiasticarum quam terrenarum potestatum alligantes dum otiose appetere uiuere et de alieno uicitare labore, ipsum quoque monachi, hoc est solitarii, nomen pariter amiserunt et uitam. Qui etiam saepe tantis urgentur incommodis ut, dum suos et res eorum tutari laborant, proprias amittant et frequenti incendio uicinarum domorum ipsa quoque monasteria cremantur. Nec sic tamen ambitio refrenatur.

Hi quoque distractionem monasterii qualemcumque non ferentes ac per uillas castella ciuitates sese dispergentes binique uel terni aut etiam singuli sine aliqua obseruatione regulae uicitanes tanto saecularibus deteriores sunt hominibus quanto a professione sua amplius apostantur. Qui habitationum quoque suarum sicut sua abutentes obedientias loca sua nominant ubi nulla regula tenetur, ubi nulli rei nisi uentri et carni obeditur, ubi cum propinquis uel familiaribus suis manentes tanto liberius agunt quod uolunt, quanto minus a conscientis suis uerentur. In quibus profecto impudentissimis apostatis excessus illos criminales esse dubium non est qui in caeteris ueniales sunt hominibus. Qualium omnino uitam non solum non attingere, sed nec audire sustineatis.

Vestrae uero infirmitati tanto magis est solitudo necessaria, quanto carnalium tentationum bellis minus hic infestamur et minus ad corporalia per sensus euagamur. Unde et beatus Antonius:

Qui sedet, inquit, in solitudine et quiescit, a tribus bellis eripitur, id est auditus, locutionis et uisus, et contra unum habebit tantummodo pugnam. id est cordis.

Has quidem uel caeteras eremi commoditates insignis aecclesiae doctor Hieronymus diligenter attendens et ad eas Heliodorum monachum uehementer adhortans, exclamat dicens:

O eremus familiaris Deo gaudens! Quid agis, frater, in saeculo, qui maior es mundo?

Nunc uero quia ubi construere monasteria conuenit disseruimus qualis et ipsa loci positio esse debeat ostendamus. Ipsi autem monasterii loco constitucendo, sicut quoque beatus consuluit Benedictus, ita, si fieri potest, prouidendum est ut intra monasterii septa contineantur illa maxime quae monasteriis sunt necessaria, id est hortus, aqua, molendinum, pistrinum cum furno et loca quibus quotidiana sorores exerceant opera, ne foras uagandi detur occasio.

Sicut in castris saeculi, ita et in castris Domini. id est congregationibus monasticis, constituendi sunt qui praesint caeteris.

Ibi quippe imponitur unus, ad cuius nutum omnia gerantur, praeest omnibus. Qui etiam pro multitudine exercitus uel diuersitate officiorum sua nonnullis impertiens onera quosdam sub se adhibet magistratus qui diuersis hominum cateruis aut officiis prouideant.

/251/ Sic et in monasteriis fieri necesse est ut ibi una omnibus praesit mater una ad cuius considerationem atque arbitrium omnes reliquae omnia operentur nec ulla ei in aliquo praesumat obsistere uel etiam ad aliquod eius praeceptum murmurare. Nulla quippe hominum congregatio uel quantulacumque domus unius familia consistere potest incolumis nisi unitas in ea conseruetur ut uidelicet totum eius regnum in unius personae magisterio consistat. Unde et archetypum aecclesiae gerens cum multos tam in longo quam in lato cubitos haberet in uno consummata est. Et in Prouerbiis scriptum est: Propter peccata terrae multi principes eius. Unde etiam Alexandro mortuo, multiplicatis regibus, mala quoque multiplicata sunt. Et Roma pluribus communicata rectoribus concordiam tenere non potuit. Unde Lucanus in primo sic meminit:

Tu causa malorum Facta tribus dominis communis, Roma, nec umquam In turbam missi feralia foedera regni.

Et post pauca:

Dum terra fretum terramque leuabit Aer et longi uoluent Titana labores Noxque diem caelo totidem per signa sequetur, Nulla fides regni sociis, omnisque potestas Impatiens consortis erit.

Tales profecto illi erant discipuli sancti Frontonii abbatis quos ipse in ciuitate in qua natus est cum usque ad septuaginta congregasset, et magnam ibi deum gratiam tam apud Deum quam apud homines adeptus esset, relicto tamen monasterio ciuitatis cum mobilibus rebus nudos secum ad eremum traxit. Qui postmodum more Israelitici populi aduersus Moysen conquerentis quod eos etiam de Aegypto, relictis ollis carnium et abundantia terrae, in solitudinem eduxisset murmurantes incassum dicebant:

Numquid sola in eremo castitas quae in urbibus non est? Cur itaque non in ciuitatem reuertimur de qua ad tempus exiimus. An in eremum solum Deus exaudiet orantes? Quis cibo angelorum uiuat?

Quem pecorum et ferarum delectat fieri socium? Quanta nos habet necessitas hic morari? Cur itaque non regressi in locum in quo nati sumus benedicimus Dominum?

Hinc et Iacobus admonet Apostolus:

Nolite, inquit, plures magistri fieri, fratres mei, scientes quoniam maius iudicium sumitis.

Hinc quoque Hieronymus ad Rusticum monachum de institutione uitae scribens:

Nulla, inquit, ars absque magistro discitur. Etiam multa animalia et ferarum greges ductores sequuntur suos. In apibus unam praecedentem reliquae subsequuntur. Grues unum sequuntur ordine litterato. Imperator unus, iudex unus prouinciae. Roma, ut condita est, duos fratres simul habere reges non potuit et parricidio dedicatur. In Rebeccae utero Esau et Iacob bella gesserunt. Singuli aecclesiarum episcopi, singuli archipresbyteri, singuli archidiaconi et omnis ordo aecclesiasticus suis rectoribus nititur. In naue unus gubernator. In domo unus dominus. In quamuis grandi exercitu unius /252/ signum spectatur. Per haec omnia ad illud tendit oratio ut doceam te, non tuo arbitrio dimittendum, sed uiuere debere in monasterio sub unius disciplina patris consortioque multorum.

Ut igitur in omnibus concordia seruari possit unam omnibus praeesse conuenit cui per omnia omnes obediant. Sub hac etiam quasi magistratus quosdam nonnullas alias personas prout ipsa decreuerit constitui oportet. Quae quibus officiis ipsa praeceperit et quantum uoluerit praesint, ut sint uidelicet istae quasi duces uel consules in exercitu dominico. Reliquae autem omnes tamquam milites uel pedites, istarum cura eis praeuidente, aduersus malignum eiusque satellites libere pugnent.

Septem uero personas ex uobis ad omnem monasterii administrationem necessarias esse credimus atque sufficere: portariam scilicet, cellerariam, uestiariam, infirmariam, cantricem, sacristam et ad extremum diaconissam, quam nunc abbatissam nominant. In his itaque castris et diuina quadam militia, sicut scriptum est:

Militia est uita hominis super terram.

Et alibi:

Terribilis ut castrorum acies ordinata

uicem imperatoris cui per omnia obeditur ab omnibus obtinet diaconissa. Sex uero aliae sub ea quas dicimus officiales ducum siue consulum loca possident. Omnes uero reliquae moniales quas uocamus claustrales militum more diuinum peragunt expeditae seruitium.

Conuersae autem quae etiam saeculo renuntiantes obsequio monialium se dicarunt habitu quodam religioso non tamen monastico quasi pedites inferiorem obtinent gradum.

Nunc uero superest Domino inspirante huius militiae gradus singulos ordinare ut aduersus impugnationes daemonum uere sit quod dicitur: castrorum acies ordinata. Ab ipso itaque ut dictum est capite quod diaconissam dicimus huius institutionis ducentes exordium de ipsa primitus disponamus per quam sunt omnia disponenda. Huius uero sanctitatem, sicut in praecedenti meminimus epistola beatus Paulus Apostolus Timotheo scribens quam eminentem et probatam oporteat esse diligenter describit dicens:

Vidua eligatur non minus sexaginta annorum quae fuerit unius uiri uxor, in operibus bonis testimonium habens, si filios educauit, si hospitio recepit, si sanctorum pedes lauit, si tribulationem patientibus subministravit, si omne opus bonum subsecuta est.

Adolescentiores autem uiduas deuota... etc.

Idem supra de diaconissis cum etiam diaconorum institueret uitam:

Mulieres, inquit, similiter pudicas, non detrahentes, sobrias, fideles in omnibus.

Quae quidem omnia quid intelligentiae uel rationis habeant, quantum aestimamus, epistola praecedente nostra satis disseruimus. Maxime cur eam Apostolus unius uiri et proeuctae uelit esse aetatis.

Unde non mediocriter miramur quomodo perniciosa haec in aecclesia consuetudo inoleuit ut quae uirgines sunt potius quam quae uiros cognouerunt ad hoc eligantur et frequenter iuniores senioribus praeficiantur. Cum tamen Ecclesiastes dicat:

Vae tibi terra cuius rex puer est.

Et cum illud beati Iob omnes pariter approbemus:

In antiquis est sapientia et in multo tempore prudentia.

Hinc et in Prouerbiis scriptum est:

Corona dignitatis senectus quae in uiis iustitiae reperietur.

Et in Ecclesiastico:

Quam speciosum canitiei iudicium et a presbyteris cognoscere consilium! Quam speciosa ueterani sapientia et gloriosus intellectus et consilium! Corona senum multa peritia et gloria illorum timor Dei.

Item:

Loquere maior natu; decet enim te. Adolescens loquere in tua causa /253/ uix. Si bis interrogatus fueris, habeat caput responsum tuum In multis esto quasi inscius, et audi tacens simul et quaerens et loqui in medio magnatorum non praesumas, et ubi sunt senes, non multum loquaris.

Unde et presbyteri qui in aecclesia populo praesunt seniores interpretantur ut ipso quoque nomine quales esse debeant doceatur. Et qui sanctorum Vitas scripserunt, quos nunc abbates dicimus, senes appellabant.

Modis itaque omnibus prouidendum est ut in electione uel consecratione diaconissae consilium praecedat Apostoli, ut uidelicet talis eligatur quae caeteris uita et doctrina praeesse debeat et aetate quoque morum maturitatem polliceatur et quae obediendo meruerit imperare et operando magis quam audiendo regulam didicerit et firmiter nouerit. Quae si litterata non fuerit, sciat se non ad philosophicas scholas uel disputationes dialecticas sed ad doctrinam uitae et operum exhibitione accommodari, sicut de Domino scriptum est:

Qui coepit facere et docere

prius uidelicet facere, postmodum docere, quia melior atque perfectior est doctrina operis quam sermonis, facti quam uerbi. Quod diligenter attendamus ut scriptum est:

Dixit abbas Ipitius: Ille est uere sapiens qui facto suo alios docet, non qui uerbis.

Nec parum consolationis et confidentiae super hoc affert.

Attendatur et illa quoque beati Antonii ratio qua uerbosus confutauit philosophos, eius uidelicet tamquam idiotae et illitterati hominis magistorum irridentes:

Respondete, inquit, mihi quid prius est, sensus an litterae et quid cuius exordium est sensus ex litteris an litterae oriuntur ex sensu? Illis asserentibus quia sensus esset auctor atque inuentor litterarum, ait: Igitur cui sensus incolumis est, hic litteras non requirit. Audiatur quoque illud Apostoli et confortetur in Domino: "Nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi"? Et iterum: "Quae stulta sunt mundi elegit Deus ut confundat sapientes; et infirma elegit Deus ut confundat fortia; et ignobilia mundi et contemptibilia elegit Deus ut ea quae non sunt tamquam ea quae sunt destrueret; ut non gloriaretur omnis caro in conspectu eius." Non enim sicut ipse postmodum dicit in sermone est regnum Dei, sed in uirtute.

Quod si de aliquibus melius cognoscendis ad scripturam recurrendum esse censuerit a litteratis hoc requirere et addiscere non erubescat nec in his litteraturarum documenta contemnat, sed diligenter suscipiat cum ipse quoque Apostolorum princeps coapostoli sui Pauli publicam correctionem diligenter exceperit. Ut enim beatus quoque meminit Benedictus:

Saepe minori reuelat Dominus quod melius est.

Ut autem amplius Dominicam sequamur prouidentiam quam Apostolus quoque supra memorauit numquam de nobilibus aut potentibus saeculi nisi maxima incumbente necessitate et certissima ratione fiat haec electio.

Tales namque de /254/ genere suo facile confidentes aut gloriantes aut praesumptuosae aut superbae fiunt et tunc maxime quando indigenae sunt earum praelatio perniciosa fit monasterio. Verendum quippe est ne uicinia suorum eam praesumptiorem reddat et frequentia ipsorum grauet aut inquietet monasterium atque ipsa per suos religionis perferat detrimentum aut aliis ueniat in contemptum iuxta illud Veritatis:

Non est propheta sine honore nisi in patria sua.

Quod beatus quoque prouidens Hieronymus ad Heliodorum scribens cum pleraque annumerasset quae monachis officiunt in sua morantibus patria:

Ex hac, inquit, supputatione illa summa nascitur monachum in patria sua perfectum esse non posse. Perfectum esse autem nolle, delinquere est.

Quantum uero est animarum damnum si minor in religione fuerit quae religionis praeest magisterio? Singulis quippe subiectis singulas uirtutes exhibere sufficit. In hac autem omnia exempla debent eminere uirtutum ut omnia quae aliis praeceperit propriis praeueniat exemplis ne ipsa quae praecipit moribus oppugnet et quod uerbis aedificat factis ipsa destruat et de ore suo uerbum correctionis auferatur cum ipsa in aliis erubescat corrigere quae constat eam committere.

Quod quidem Psalmista ne ei eueniat Dominum precatur dicens:

Et ne auferas de ore meo uerbum ueritatis usquequaque.

Attendebat quippe illam grauissimam Domini increpationem de qua et ipse alibi meminit dicens:

Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas et assumis testamentum meum per os tuum? Tu uero odisti disciplinam et proiecisti sermones meos retrorsum.

Quod studioso praeuocans Apostolus:

Castigo, inquit, corpus meum et in seruitutem redigo, ne forte cum aliis praedicauerim, ipse reprobus efficiar.

Cuius quippe uita despicitur restat ut et praedicatio uel doctrina contemnatur. Et cum curare quis alium debeat, si in eadem laborauerit infirmitate recte ipsi ab aegroto impropertur:

Medice cura te ipsum.

Attendat sollicitate quisquis aecclesiae praeesse uidetur quantam ruinam casus eius praebeat cum ipse ad praecipitium secum pariter subiectos trahat.

Qui soluerit, inquit Veritas, unum de mandatis istis minimis et docuerit sic homines, minimus uocabitur in regno caelorum.

Soluit quippe mandatum qui contra agendo infringit ipsum et exemplo suo corrumpens alios in cathedra pestilentiae doctor residet. Quod si quislibet hoc agens minimus habendus est in regno caelorum, hoc est in ecclesia praesenti, quanti habendus est pessimus praelatus a cuius negligentia non suae tantum sed omnium subiectarum animarum sanguinem Dominus requirit? Unde bene Sapientia talibus comminatur:

Data est a Domino potestas uobis et uirtus ab Altissimo qui interrogabit opera uestra et cogitationes scrutabitur. Quoniam cum essetis ministri regni illius, non recte iudicastis, neque custodistis legem iustitiae. Horrende etiam cito apparebit uobis, quoniam iudicium durissimum in his qui praesunt, fiet.

Exiguo enim conceditur misericordia. Potentes autem potenter tormenta patientur et fortioribus fortior instat cruciatio

Sufficit quippe unicuique subiectarum animarum a proprio sibi prouidere delicto. Praelatis autem etiam in peccatis alienis mors imminet. Cum enim augentur dona, rationes etiam crescunt donorum et cui plus committitur plus ab eo exigitur. Cui spondetur periculo tanto maxime prouidere in Prouerbiis /255/ admonemur cum dicitur:

Fili, si sponderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam. Illaqueatus es uerbis oris tui et captus propriis sermonibus. Fac ergo quod dico, fili mi, et temetipsum lib era, quia incidisti in manum proximi tui. Discurrere, festina, suscita amicum tuum, ne dederis somnum oculis tuis, nec dormitent palpebrae tuae.

Tunc enim pro amico sponsonem facimus cum aliquem caritas nostra in nostrae congregationis conuersationem suscipit. Cui nostrae prouidentiae curam promittimus sicut et ille nobis obedientiam suam.

Et sic quoque manum nostram apud eum defigimus cum sollicitudinem nostrae operationis erga eum spondendo constituimus. Tum et in manum eius incidimus quia nisi nobis ab ipso prouiderimus ipsum animae nostrae interfectorem sentimus. Contra quod periculum adhibetur consilium cum subditur: discurrere, festina, etc. Nunc igitur huc nunc illuc deambulans more prouidi et impigri ducis castra sua sollicitate giret uel scrutetur ne per alicuius negligentiam ei

qui tamquam leo circuit quaerens quem deuoret

aditus pateat. Omnia mala domus suae prior agnoscat ut ab ipsa prius possint corrigi quam a caeteris agnosci et in exemplum trahi. Caueat illud quod stultis uel negligentibus beatus improperat Hieronymus:

Solemus mala domus nostrae scire nouissimi ac liberorum ac coniugum uitia uicinis canentibus ignorare.

Attendat quae hic praesidet quia tam corporum quam animarum custodiam suscepit.

De custodia uero corporum admonetur cum dicitur in Ecclesiastico:

Filiae tibi sunt? serua corpus illarum et non ostendas faciem tuam hilarem ad illas.

Et iterum:

Filia patris abscondita est uigilia et sollicitudo eius aufert somnum, ne quando polluatur.

Polluimus uero corpora nostra non solum fornicando, sed quodlibet indecens in ipsis operando tam lingua quam alio membro seu quolibet membro sensibus corporis ad uanitatem aliquam abutendo. Sicut scriptum est:

Mors intrat per fenestras nostras.

Hoc est peccatum ad animam per quinque sensuum instrumenta. Quae uero mors grauior aut custodia periculosior quam animarum?

Nolite, inquit Veritas, timere eos qui occidunt corpus, animae uero non habent quid faciant.

Si quis hoc audit consilium, quis non magis mortem corporis quam animae timet? Quis non magis gladium quam mendacium cauet? Et tamen scriptum est:

Os, quod mentitur, occidit animam.

Quid tam facile interfici quam anima potest? Quae sagitta citius fabricari quam peccatum ualet? Quis sibi a cogitatione saltem prouidere potest? Quis propriis peccatis prouidere sufficit nedum alienis? Quis carnalis pastor spiritales oues a lupis spiritualibus inuisibiles ab inuisibilibus custodire sufficiat? Quis raptorem non timeat qui infestare non cessat quem nullo possumus excludere uallo, nullo interficere uel laedere gladio? Quem incessanter insidiantem et maxime religiosos persequentem iuxta illud Habakuk:

Escae illius electae.

Petrus Apostolus cauendum adhortatur dicens:

Aduersarius uester diabolus tamquam leo rugiens circuit quaerens quem deuoret.

Cuius quanta sit praesumptio in deuoratione nostra ipse Dominus beato Iob dicit:

Absorbebit fluuium et non mirabitur; et habet fiduciam quod influat Iordanis in os eius.

Quid enim aggredi non praesumat qui ipsum quoque Dominum aggressus est tentare? Qui /256/ de paradiso primos statim parentes captiuauit et de apostolico coetu ipsum etiam quem Dominus elegerat Apostolum rapuit?

Quis ab eo locus tutus, quae claustra illi non sunt peruia? Quis ab eius insidiis prouidere? Quis eius fortitudini ualet resistere? Ipse est qui uno impulsu concutiens quatuor angulos domus sancti uiri Iob filios et filias innocentes oppressit et exstinxit. Quid sexus infirmior aduersus eum poterit? Cui seductio eius tantum timenda est quantum feminae? Hanc quippe ipse primum seduxit et per ipsam uirum eius pariter et totam posteritatem captiuauit. Cupiditas maioris boni possessione minoris mulierem priuauit. Hac quoque arte nunc facile mulierem seducet cum praeesse magis quam prodesse cupierit rerum ambitione uel honoris ad hoc impulsa. Quod autem horum praecesserit sequentia probabunt. Si enim delicatius uixerit praelata quam subiecta uel si supra necessitatem aliquid sibi peculiare uindicauerit, non dubium est hoc eam concupisse. Si pretiosiora postmodum quam antea quaesierit ornamenta, profecto uana tumet gloria. Qualis prius exstiterit postmodum apparebit. Quod prius exhibebat utrum uirtus fuerit an simulatio, indicabit praelatio.

Trahatur ad praelationem magis quam ueniat dicente Domino:

Omnes quotquot uenerunt, fures sunt et latrones.

Venerunt, inquit Hieronymus, non qui missi sunt.

Sumatur potius ad honorem quam sibi sumat honorem.

Nemo enim, inquit Apostolus, sibi sumit honorem, sed qui uocatur a Deo tamquam Aaron.

Vocata lugeat tamquam ad mortem deducta, repulsa gaudeat tamquam a morte liberata. Erubescimus ad uerba quae dicimus caeteris meliores.

Cum autem in electione nostra rebus ipsis hoc exhibetur impudenter sine pudore sumus. Quis enim nesciat meliores caeteris praeferendos.

Unde libro *Moralium* XXIV:

Non debet autem hominum ducatum suscipere qui nescit homines bene admonendo increpare. Qui ad hoc eligitur ut aliorum culpas corrigat, quod resecuri debuit, ipse committat.

In qua tamen electione, si forte hanc impudentiam aliquando leui uerborum repulsa tamen per aures oblatam recusamus dignitatem; hanc profecto in nos accusationem proferimus quo iustiores et digniores uideamur. O quot in electione sua flere uidimus corpore et ridere corde! Accusare se tamquam indignos et per hoc gratiam sibi et fauorem humanum magis uenari! attendentes quod scriptum est:

Iustus prior accusator est sui.

Quos postea cum accusari contingeret et se eis occasio cedendi offerret, importunissime et impudentissime suam sibi praelationem defendere nituntur quam se inuitos suscepisse fictis lacrymis et ueris accusationibus sui monstraerant. Quot in ecclesiis uidimus canonicos episcopis suis reluctantes cum ab eis ad sacros ordines cogentur et se indignos tantis ministeriis profitentes nec omnino uelle acquiescere, quos cum forte clerus ad episcopatum postmodum eligeret nullam aut leuem perpessus est repulsam? Et qui heri sicut aiebant animae suae periculum uitantes diaconatum refugiebant iam quasi una nocte iustificati de altiore gradu praecipitium non uerentur. De qualibus quidem in ipsis scriptum est *Prouerbiis*:

Homo stultus plaudet manibus /257/ cum sponderit pro amico.

Tunc enim miser gaudet unde potius lugendum ei esset cum ad regimen aliorum ueniens in cura subiectorum propria professione ligatur a quibus magis amari quam timeri debet.

Cui profecto pestilentiae quantum possumus prouidentes omnino interdiximus ne delicatius aut mollius uiuat praelata quam subiecta, ne priuatos habeat secessus ad comedendum uel dormiendum, sed cum sibi commisso grege cuncta peragat et tanto eis amplius prouideat, quanto eis amplius praesens assistit.

Scimus quidem beatum Benedictum de peregrinis et hospitibus maxime sollicitum mensam abbatis cum illis seorsum constituisse. Quod licet tunc pie sit constitutum, postea tamen utilissima monasteriorum dispensatione ita est immutatum ut abbas a conuentu non recedat et fidelem dispensatorem peregrinis prouideat. Facilis quippe est inter epulas lapsus et tunc disciplinae magis est inuigilandum. Multi etiam occasione hospitem sibi magis quam hospitibus

propitii fiunt et hinc maxima suspitione laeduntur absentes et murmurant. Et tanto praelati minor est auctoritas quanto eius uita suis est magis incognita. Tunc quoque tolerabilior omnibus quaelibet habetur inopia cum ab omnibus aequae participatur maxime uero a praelatis. Sicut in Catone quoque didicimus. Hic quippe, ut scriptum est, 'populo secum sitiente'

oblatum sibi aquae paululum respuit et effudit 'suffecitque omnibus unda'.

Cum igitur praelatis maxime sobrietas sit necessaria tanto eis parcius est uiuendum quanto per eos caeteris prouidendum. Qui etiam ne donum Dei, hoc est praelationem sibi concessam in superbiam conuertant et maxime subiectis per hoc insultent, audiant quod scriptum est:

Noli esse sicut leo in domo tua euertens domesticos tuos et opprimens subiectos tibi. Odibilis coram Deo est et hominibus superbia.

Initium superbiae hominis apostatare a Deo quoniam ab eo qui fecit illum recessit cor eius quam initium peccati est omnis superbia.

Sedes ducum superbiorum destruxit Dominus et sedere fecit mites pro eis. Rectorem te posuerunt? Noli extolli. Esto in illis quasi unus ex ipsis.

Et Apostolus Timotheum erga subiectos instruens:

Seniorem, inquit, ne increpaueris, sed obsecra ut patrem; iuniores ut fratres, anus ut matres, iuuenulas ut sorores. Non uos me, inquit Dominus, elegistis, sed ego elegi uos... etc.

Uniuersi alii praelati a subiectis eliguntur et ab eis creantur et constituuntur quia non ad dominium, sed ad ministerium, assumuntur.

Hic autem solus uere est Dominus et subiectos sibi ad seruiendum habet eligere. Nec tamen se dominum sed ministrum exhibuit et suos iam ad dignitatis arcem aspirantes proprio confutat exemplo dicens:

Reges gentium dominantur eorum et qui potestatem habent super eos, benefici uocantur. Vos autem non sic... etc.

Reges igitur gentium imitatur quisquis in subiectis dominium appetit magis quam ministerium et timeri magis quam amari satagit et de praelationis suae magisterio intumescens amat primos recubitus in caenis et primas cathedras in synagogis et salutationes in foro et uocari ab hominibus Rabbi. Cuius quidem uocationis honorem ut nec nominibus gloriemur et in omnibus humilitati prouideatur.

Vos autem, inquit Dominus, nolite uocari Rabbi. Et patrem nolite uocare uobis super terram.

Et postremo uniuersam prohibens gloriationem:

Qui se, inquit, exaltauerit, humiliabitur.

Prouidendum quoque est ne per absentiam pastorum grex periclitetur et ne /258/ praelatis extrauagantibus intus disciplina torpeat. Statuimus itaque ut diaconissa magis spiritalibus quam corporalibus intendens nulla exteriori cura monasterium deserat, sed circa subiectas tanto sit magis sollicita quanto magis assidua et tanto sit hominibus quoque praesentia eius uenerabilior, quanto rarior, sicut scriptum est:

Aduocatus a potentiore, discede. Ex hoc enim magis te aduocabit.

Si qua uero legatione monasterium egeat, monachi uel eorum conuersi ea fungantur. Semper enim uiros mulierum necessitudinibus oportet prouidere. Et quo earum maior religio amplius uacant Deo et maiori uiuorum egent patrocinio. Unde et Matris Domini curam agere Ioseph ab angelo admonetur quam tamen cognoscere non permittitur. Et ipse Dominus moriens quasi alterum filium matri suae prouidit qui eius temporalem ageret curam. Apostoli quoque quantam deuotis curam impenderent feminis dubium non est, ut iam satis alibi meminimus; quorum etiam obsequiis diaconos septem instituerunt. Quam quidem nos auctoritatem sequentes ipsa etiam rei necessitate hoc exigente decreuimus monachos et eorum conuersos more Apostolorum et diaconorum in iis quae ad exterioriorem pertinent curam monasteriis feminarum prouidere. Quibus maxime propter Missas necessarii sunt monachi, propter opera uero conuersi.

Oportet itaque sicut Alexandriae sub Marco Euangelista legimus esse factum in ipso aecclesiae nascentis exordio ut monasteriis feminarum monasteria non desint uiuorum et per eiusdem religionis uiros omnia extrinsecus feminis administrentur. Et tunc profecto monasteria feminarum firmiter propositi sui religionem obseruare credimus, si spiritalium uiuorum prouidentia gubernentur et idem tam ouium quam arietum pastor constituatur ut qui uidelicet uiris ipse quoque praesit feminis et semper iuxta institutionem Apostolicam:

caput mulieris sit uir sicut uiri Christus et Christi Deus.

Unde et monasterium beatae Scholasticae in possessione fratrum monasterii situm fratris quoque prouidentia regebatur et crebra ipsius uel fratrum uisitatione instruebatur et consolabatur.

De cuius quoque regiminis prouidentia beati Basilli regula quodam loco nos instruens ita continet:

Interrogatio: Si oportet eum qui praeest, extra eam quae sororibus praeest, loqui aliquid quod ad aedificationem pertineat uirginibus? Responso: Et quomodo seruabitur illud praeceptum Apostoli dicentis: "Omnia uestra honeste et secundum ordinem fiant"?

Item sequenti capitulo:

Interrogatio: Si conuenit eum qui praeest cum ea quae sororibus praeest frequenter loqui et maxime si aliqui de fratribus per hoc laeduntur? Responso: Apostolo dicente: Ut quid enim libertas iudicatur ab aliena conscientia? Bonum est imitari eum dicentem: Quia non sum usus potestate mea, ne offendiculum aliquod ponerem Euangelio Christi. Et quantum fieri potest, et rarius uidendae sunt et breuius est sermocinatio finienda.

Hinc et illud est Hispalensis concilii:

Consensu communi decreuimus ut monasteria uirginum in prouincia Baetica /259/ monachorum ministracione ac praesidio gubernentur.

Tunc enim salubria Christo dicatis uirginibus prouidemus quando eis spiritales patres eligimus quorum non solum gubernaculis tueri, sed etiam doctrinis aedificari possint. Hac tamen circa monachos cautela seruata ut remoti ab earum peculiaritate nec usque ad uestibulum habeant accedendi permissum familiare, sed neque abbatem uel eum qui praeficitur extra eam quae praeest loqui uirginibus Christi aliquid quod ad institutionem morum pertinet licebit. Nec cum sola quae praeest frequenter eum colloqui oportet, sed sub testimonio duarum aut trium sororum.

Ita ut rara sit accessio breuis locutio. Absit enim ut monachos, quod etiam dictu nefas est, Christi uirginibus familiares esse uelimus. Sed iuxta quod iussa regularia uel canonum admonent longe discretos atque seiunctos eorum tantum gubernaculis easdem deputamus constituentes ut unus monachorum probatissimus eligatur cuius curae sit praedia earum rusticana uel urbana intendere, fabricas struere, uel si quid aliud ad necessitatem monasterii prouidere, ut Christi famulae pro animae suae tantum utilitate sollicitae solis diuinis cultibus uiuant, operibus suis inseruiant. Sane is qui ab abbate suo proponitur iudicio sui episcopi comprobetur. Vestes autem illae iisdem coenobiis faciant a quibus tuitionem expectant. Ab iisdem denuo, ut praedictum est, laborum fructus et procuracionis suffragium recepturae.

Hanc nos itaque prouidentiam sequentes monasteria feminarum monasteriis uirorum ita semper esse subiecta uolumus ut sororum curam fratres agant et unus utriusque tamquam pater praesideat ad cuius prouidentiam utraque spectent monasteria et utrorumque in Domino quasi unum sit ouile et unus pastor.

Quae quidem spiritalis fraternitatis societas tanto gratior tam Deo quam hominibus fuerit, quanto ipsa perfectior omni sexui ad conuersionem uenienti sufficere possit ut uidelicet monachi uiros, moniales feminas suscipiant, et omni animae de salute sua cogitanti possit ipsa consulere. Et quicumque cum uxore uel matre aut sorore uel filia seu aliqua cuius curam gerit conuerti uoluerit, plenum ibi solatium reperire possit. Et tanto maioris caritatis affectu sibi utraque monasteria sint connexa et pro se inuicem sollicita, quanto quae ibi sunt personae propinquitatem aliqua uel affinitate amplius sunt coniunctae.

Praepositum autem monachorum quem abbatem nominant sic etiam monialibus praeesse uolumus ut eas quae Domini sponsae sunt cuius ipse seruus est proprias recognoscat dominas nec eis praeesse sed prodesse gaudeat. Et sit tamquam dispensator in domo regia qui non imperio dominam premit, sed prouidentiam erga eam gerit ut ei de necessariis statim obediat et in noxiis eam non audiat et sic exterius cuncta ministret ut thalami secreta numquam nisi iussus introeat. Ad hunc igitur modum seruum Christi sponsis Christi prouidere uolumus et earum pro Christo fideliter curam gerere et de omnibus quae oportet cum diaconissa tractare. Nec ea inconsulta quidquam de ancillis Christi uel de iis quae ad eas pertinent eum statuere nec ipsum cuiquam earum nisi per eam quidquam praecipere uel loqui praesumere. Quoties uero eum diaconissa uocauerit ne tardet uenire et quae ipsa ei consuluerit de iis quibus ipsa uel ei subiectae opus habent, non moretur exsequi quantum ualet. Vocatus autem a diaconissa numquam nisi in manifesto et sub testimonio probatarum personarum ei loquatur, nec ei proximus adiungatur, nec prolixo sermone eam detineat.

Omnia uero quae ad uictum aut uestitum pertinent et si quae etiam pecuniae fuerint apud ancillas Christi congregabuntur uel reseruabuntur, et inde fratribus necessaria tradentur de iis quae sororibus supererunt. Omnia itaque fratres /260/ exteriora procurabunt et sorores ea tantum quae intus a mulieribus agi conuenit componendo scilicet uestes etiam fratrum uel ablundo, panem etiam conficiendo et ad coquendum tradendo et coctum suscipiendo. Ad ipsas etiam cura lactis et eorum quae inde fiunt pertinebit et gallinarum uel anserum nutritura et quaecumque conuenientius mulieres agere quam uiri possunt.

Ipsae uero praepositi quando constitutus fuerit in praesentia episcopi et sororum iurabit quod eis fidelis in Domino dispensator erit et earum corpora a carnali contagio sollicite obseruabit. In quo si forte, quod absit, episcopus eum negligentem deprehenderit, statim eum tamquam periurii reum deponat. Omnes quoque fratres in professionibus suis hoc se sororibus sacramento astringent quod nullatenus eas grauari consentient et earum carnali munditiae pro posse suo prouidebunt. Nullus igitur uirorum nisi licentia praepositi ad sorores accessum habebit, nec aliquid eis missum nisi a praeposito transmissum suscipietur. Nulla umquam sororum septa monasterii egredietur sed omnia exterius, sicut dictum est, fratres procurabunt et in fortibus fortes sudabunt operibus. Nullus umquam fratrem septa haec ingredietur nisi obtenta praepositi et diaconissae licentia cum aliqua hoc necessaria uel honesta exegerit causa. Si quis forte contra hoc praesumpserit, absque dilatione de monasterio proiciatur.

Ne tamen uiri fortiores feminis in aliquo eas grauare praesumant, statuimus eos quoque nihil praesumere contra uoluntatem diaconissae, sed omnia ipsos etiam ad nutum eius peragere et omnes pariter tam uiros quam feminas ei professionem facere et obedientiam promittere ut tanto pax firmior habeatur et melius seruetur concordia quanto fortioribus minus licebit et tanto minus fortes debilibus obedire grauentur, quanto earum uiolentiam minus uereantur. Et quanto amplius hic humiliauerit se apud Deum amplius exaltari certum sit. Haec in praesenti de diaconissa dicta sufficiant. Nunc ad officiales stylum inclinemus.

Sacrista quae et thesauraria toti oratorio prouidebit et omnes quae ad ipsum pertinent clauas et quae ipsi necessaria sunt ipsa seruabit et si quae fuerint oblationes ipsa suscipiet et de iis quae in oratorio sunt necessaria faciendis uel reficiendis et de toto eius ornatu curam agat. Ipsius quoque prouidere est de hostiis, de uasis et libris altaris et toto eius ornatu, de reliquiis, de incenso, de luminaribus, de horologio, de signis pulsandis.

Hostias uero, si fieri potest, uirgines conficiant et frumentum purgent unde fiant et altaris pallas abluant. Reliquias autem uel uasa altaris numquam ei uel alicui monialium contingere licebit nec etiam pallas nisi cum eis traditae ad lauandum fuerint. Sed ad hoc uel monachi uel eorum conuersi uocabuntur et exspectabuntur. Et si necesse fuerit, aliqui sub ea ad hoc officium instituantur qui haec contingere cum opus fuerit digni sint et arcis ab ea reseratis haec inde ipsi sumant uel ibi reponant. Haec quidem quae sanctuario praesidet uitae munditia praeeminere debet et quae si fieri potest, mente cum corpore sit integra et eius tam abstinentia quam continentia sit probata. Hanc praecipue de compoto lunae instructam esse oportet ut secundum temporum rationem oratorio prouideat.

Cantrix toti choro prouidebit et diuina disponet officia et de doctrina cantandi uel legendi magisterium habebit et de eis quae ad scribendum pertinent uel dictandum. Armarium quoque librorum custodiet et ipsos inde tradet atque suscipiet et de ipsis scribendis uel aptandis curam suscipiet uel sollicita erit. Ipsa ordinabit quomodo sedeatur in choro et sedes dabit et a quibus legendum sit uel cantandum prouidebit et inscriptionem componet sabbatis recitandam in capitulo ubi omnes hebdomadariae describantur. Propter quae maxime litteratam eam esse conuenit et praecipue musicam non ignorare. Ipsa etiam post /261/ diaconissam toti disciplinae prouidebit. Et si forte illa rebus alienis fuerit occupata, uices illius in hoc exsequetur infirmaria.

Infirmaria ministrabit infirmis et eas obseruabit tam a culpa quam ab indigentia. Quidquid infirmitas postulauerit tam de cibis quam de balneis uel quibuscumque aliis est eis indulgendum. Notum quippe est prouerbum in talibus: Infirmis non est lex posita. Carnes eis nullatenus denegentur nisi sexta feria uel praecipuis uigiliis aut ieiuniis quatuor temporum seu quadragesimae. A peccato autem tanto amplius coerceantur, quanto amplius de exitu suo cogitandum incumbit. Maxime uero tunc silentio studendum est in quo exceditur plurimum et orationi instandum sicut scriptum est:

Fili, in tua infirmitate ne despicias teipsum, sed ora Deum, et ipse curabit te. Auertere a delicto et dirige manus et ab omni delicto munda cor tuum.

Oportet quoque infirmis prouidam semper assistere custodiam quae cum opus fuerit statim subueniat et domum omnibus instructam esse quae infirmitati illi sunt necessaria. De medicamentis quoque, si necesse est, pro facultate loci prouidendum erit. Quod facilius fieri poterit si quae infirmis praeest non fuerit expertus medicinae. Ad quam etiam de iis quae sanguinem minuunt cura pertinebit. Oportet autem aliquam flebotomiae peritam esse ne uirum propter hoc ad mulieres ingredi necesse sit. Prouidendum etiam est de officiis horarum et communione ne desint infirmis ut saltem Dominico die communicetur, confessione semper et satisfactione quam potuerint praeuentibus. De unctione quoque infirmorum beati Iacobi Apostoli sententia sollicite custodiatur ad quam quidem faciendam tunc maxime cum de uita aegrotantis desperatur, inducantur ex monachis duo seniores sacerdotes cum diacono qui sanctificatum oleum secum afferant et conuentu sororum assistente, interposito tamen pariete, ipsi hoc celebrent sacramentum.

Similiter cum opus fuerit, de communione agatur. Oportet itaque domum infirmarum sic aptari ut ad haec faciendam monachi facilem habeant accessum et recessum, nec conuentum uidentes, nec ab eo uisi.

Singulis autem diebus semel ad minus diaconissa cum celleraria infirmam tamquam Christum uisitent ut de necessitatibus eius sollicite prouideant tam in corporalibus quam spiritualibus et illud a Domino audire mereantur:

Infirmus eram et uisitastis me.

Quod si aegrotans ad exitum propinquauerit et in extasi agoniae uenerit, statim aliqua ei assistens ad conuentum properet cum tabula et eam pulsans exitum sororis nuntiet totisque conuentus quaecumque hora sit diei uel noctis ad morientem festinet nisi aecclesiasticis praepediatur officiis. Quod si acciderit, quod nihil est operi Dei praeponendum, satis est diaconissam cum aliquibus quas elegerit accelerare et conuentum postmodum sequi. Quaecumque uero ad hunc tabulae pulsum occurrerint statim litaniam inchoent quousque sanctorum et sanctarum inuocatio compleatur et tunc uel psalmi uel caetera quae ad exsequias pertinent subsequantur. Quam salubre uero sit ad infirmos ire siue mortuos, Ecclesiastes diligenter attendens ait:

Melius est ire ad domum luctus quam ad domum conuiuii. In illa enim finis cunctorum admonetur hominum, et uiuens cogitat quid futurus sit.

Item:

Cor sapientium ubi tristitia est et cor stultorum ubi laetitia.

Defunctae uero corpusculum a sororibus statim abluatur et aliqua uili sed munda interula et caligis indutum feretro imponatur uel capite obuoluto. Quae quidem indumenta firmiter corpori consuuntur siue ligentur nec ulterius moueantur. Ipsum corpus a sororibus in aecclesia delatum monachi cum oportuerit sepulturae tradant et sorores interim in oratorio psalmodiae uel orationibus intente uacabunt. Diaconissae uero sepultura id tantum prae caeteris habeat honoris ut cilicio solo totum eius corpus inuoluatur et in eo quasi in sacco tota consuatur.

Vestiaria totum quod ad curam indumentorum spectat prouidebit tam in calciamentis scilicet quam in caeteris omnibus. Ipsa tonderi oues faciet coria calciamentorum suscipiet. Linum seu lanam excolet et colliget et totam curam telarum habebit. Filum et acum et forfices omnibus ministrabit. Totam dormitorii curam habebit et stratis omnibus prouidebit. De mantilibus quoque mensarum et manutergiis et uniuersis pannis curam aget incidendis, suendis, abluendis. Ad hanc maxime illud pertinet:

Quaesiuit lanam et linum et operata est consilio manuum suarum. Manum suam misit ad colum et digiti sui apprehenderunt fusum. Non timebit domni suae a frigoribus niuis. Omnes enim domestici eius uestiti duplicibus et

ridebit in die nouissimo. Considerauit semitas domus suae et panem otiosa non comedit. Surrexerunt filii eius et beatissimam praedicauerunt eam.

Haec suorum operum habebit instrumenta et prouidebit de suis operibus quae quibus debeat iniungere sororibus. Ipsa enim nouitiam curam aget donec in congregationem suscipiantur.

Cellaria curam habebit de iis omnibus quae pertinent ad uictum, de cellario, refectorio, coquina, molendino, pistrino cum forno, de hortis etiam et uiridariis et agrorum tota cultura, de apibus quoque, armentis et pecoribus cunctis, seu auibus necessariis. Ab ipsa requiretur quidquid de cibis necessarium erit. Hanc maxime non esse auaram conuenit sed promptam et uoluntariam ad omnia necessaria tribuenda.

Hilarem enim datorem diligit Deus.

Quam omnino prohibemus ne de administrationis suae dispensatione sibi magis quam aliis sit propitia nec priuata sibi paret fercula nec sibi reseruet quod aliis defraudet.

Optimus, inquit Hieronymus, est dispensator qui sibi nihil reseruat.

Iudas suae dispensationis abutens officio, cum loculos haberet, de coetu periit apostolico. Ananias quoque et Saphira uxor eius sua retinendo sententiam mortis exceperunt.

Ad portariam siue ostiariam, quod idem est, pertinet de suscipiendis hospitibus uel quibuslibet aduenientibus et de his nuntiandis uel adducendis ubi oporteat et de cura hospitalitatis. Hanc aetate et mente discretam esse conuenit ut sciat accipere responsum et reddere et qui uel qualiter suscipiendi sint an non sint diiudicare. Ex qua maxime tamquam ex uestibulo Domini religionem monasterii decorari oportet cum ab ipsa eius notitia incipiat. Sit igitur blandis uerbis, mitis alloquio, ut in his quoque quos excluserit conuenienti reddita ratione caritatem studeat aedificare. Hinc enim scriptum est:

Responsio mollis frangit iram; sermo durus suscitatur furorem.

Et alibi:

Verbum dulce multiplicat amicos et mitigat inimicos.

Ipsa quoque saepius pauperes uidens meliusque cognoscens, si qua eis de cibis aut uestimentis distribuenda sunt, distribuet; tam ipsa uero quam caeterae officiales, si suffragio uel solatio aliquarum egerint, dentur eis a diaconissa uicariae. Quas praecipue de conuersis assumi conuenit ne aliqua umquam monialium diuinis desit officiis siue capitulo uel refectorio.

Domunculam iuxta portam habeat in qua ipsa uel eius uicaria praesto sit semper aduenientibus, ubi etiam otiosae non maneant et tanto amplius silentio studeant, quanto earum loquacitas his quoque qui extra sunt facilius potest innotescere. Ipsius profecto est non solum homines quos oportet arcere, uerum etiam rumores penitus excludere, ne ad conuentum temere deferantur et ab ipsa est exigendum quidquid in hoc quoque fuerit excessum. Si quid uero audierit quod scitu opus sit, ad diaconissam secreto referet ut ipsa super hoc si placet deliberet. Mox autem ut ad portam pulsatum uel inelamatum fuerit quae praesto est quaerat a superuenientibus qui sint aut quid uelint portamque si oportuerit statim aperiat ut aduenientes suscipiat.

Solas quippe feminas intus hospitari licebit. Viri autem ad monachos dirigentur. Nullus itaque aliqua de causa intus admittetur nisi consulta prius et iubente diaconissa. Feminis autem statim patebit introitus. Susceptas uero feminas seu uiros quacumque occasione introeuntes portaria in cellula sua pausare faciet donec a diaconissa uel sororibus, si necessarium est uel opportunum, eis occurratur.

Pauperibus uero quae ablutione pedum indigent hanc quoque hospitalitatis gratiam ipsa diaconissa seu sorores diligenter exhibeant. Nam et Apostolis ex hoc Dominus praecipue humanitatis obsequio dictus est diaconus, sicut in Vitis quoque Patrum quidam ipsorum meminit dicens:

Propter te homo Saluator factus diaconus praecingens se linteo, lauit pedes discipulorum praecipiens eis fratrum pedes lauare.

Hinc Apostolus de diaconissa meminit dicens:

Si hospitio recepit, si sanctorum pedes lauit.

Et ipse Dominus:

Hospes, inquit, eram et collegistis me.

Officiales omnes praeter cantricem de his instituantur quae litteris non intendunt si ad hoc tales reperiri possint idoneae ut litteris uacare liberius queant.

Oratorii ornamenta necessaria sint non superflua, munda magis quam pretiosa. Nihil igitur in eo de auro uel de argento compositum sit praeter unum calicem argenteum uel plures etiam si necesse sit. Nulla de serico sint ornamenta praeter stolas aut phanones. Nulla in eo sint imaginum sculptilia. Crux ibi lignea tantum erigatur ad altare in qua si forte imaginem Saluatoris placeat depingi non est prohibendum.

Nullas uero alias imagines altaria cognoscant. Campanis duabus monasterium sit contentum. Vas aquae benedictae ad introitum oratorii extra collocetur ut ea sanctificentur mane ingressurae uel post Completorium egressae.

Nullae monialium horis desint canonicis sed statim ut pulsatum fuerit signum omnibus aliis postpositis ad diuinum properetur officium modesto tamen incessu. Introeuntes autem secreto oratorium dicant quae poterunt:

Introibo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum... etc.

Nullus in choro liber teneatur nisi officio praesenti necessarius.

Psalmi aperte et distincte ad intelligendum dicantur et tam moderata sit psalmodia uel cantus ut quae uocem habent infirmam sustinere ualeant. Nihil in aecclesia legatur aut cantetur nisi de authentica sumptum scriptura, maxime autem de nouo uel ueteri testamento. Quae utraque sic per lectiones distribuantur ut ex integro per annum in ecclesia legantur. Expositiones uero ipsorum uel sermones doctorum seu quaelibet scripturae aliquid aedificationis habentes ad mensam uel in capitulo recitentur et ubicumque opus sit omnium lectio concedatur.

Nulla autem legere uel cantare praesumat nisi quod prius praeuiderit.

Si qua forte de iis aliquid in oratolio uitiose protulerit, ibidem supplicando coram omnibus satisfaciat secreto dicens:

Ionosce Domine, etiam hac uice negligentiae meae.

Media autem nocte secundum institutionem propheticam ad uigilias nocturnas surgendum est propter quod adeo tempestiue cubandum est ut has uigilias ferre natura ualeat infirma, et omnia quae ad diem pertinent cum luce fieri possint sicut et beatus Benedictus instituit. Post uigilias autem ad dormitorium redeatur antequam hora matutinarum Laudum pulsetur. Et si quid noctis adhuc superest infirmas somnus non negetur naturae. Maxime namque somnus lassatam recreat naturam et patientem operis reddit et sobriam conseruat et alacrem. Si quae /264/ tamen psalterii uel aliquarum lectionum meditatione indigent ut beatus quoque meminit Benedictus uacare ita debent ut quiescentes non inquietent. Ideo namque meditationi hoc loco potius quam lectioni dixit ne lectio aliquorum quietem impediret aliorum. Qui etiam cum ait:

A fratribus qui indigent, profecto nec ad hanc meditationem compulit.

Nonnumquam tamen si doctrina etiam cantus opus est, de hoc similiter prouidendum est iis quibus necesse est.

Hora uero matutina die statim illucescente peragatur et exorto lucifero si prouideri potest ipsa pulsetur. Qua completa reuertatur ad dormitorium. Quod si aestas fuerit, quia tunc breue est tempus nocturnum et longum matutinum, aliquantulum ante Primam dormire non prohibemus donec c sonitu facto excitantur. De qua etiam quiete post matutinales uidelicet Laudes beatus Gregorius secundo Dialogorum capitulo cum de uenerabili uiro Libertino loqueretur meminit dicens:

Die uero erat altera pro utilitate monasterii causa constituta. Expletis igitur hymnis matutinalibus, Libertinus ad lectum abbatis uenit, orationem sibi humiliter petiit... etc.

Haec igitur quies matutinalis a pascha usque ad aequinoctium autumnale ex quo uidelicet nox incipit diem excedere non denegetur.

Egressae autem de dormitorio abluant et acceptis libris in claustrum sedeant legentes uel cantantes donec Prima pulsetur. Post Primam uero in capitulum eatur et omnibus ibi residentibus lectio martyrologii legatur, luna ante pronuntiata. Ubi postmodum uel aliquo sermonis aedificio fiat uel aliquid de regula legatur et exponatur. Deinde si quae corrigenda sunt uel disponenda, prosequi haec oportet.

Sciendum uero est nec monasterium nec domum aliquam inordinatam dici debere si qua ibi inordinate fiant, sed si cum facta fuerint non sollicitate corrigantur. Quis enim locus a peccato penitus expers? Quod diligenter beatus attendens Augustinus cum clerum suum instrueret ita quodam loco meminit:

Quantumlibet enim uigilet disciplina domus meae; homo sum et inter homines uiuo. Nec mihi arrogare audeo ut domus mea melior sit quam arca Noe, ubi tamen inter octo homines unus inuentus est reprobus; aut quam domus Abrahae, ubi dictum est: "Eiice ancillam et filium eius"; aut domus Isaac, "Iacob dilexi, Esau odio habui"; aut domus Iacob ubi lectum patris filius incestauit; aut domus Dauid, cuius filius [unus] cum sorore concubuit, alter contra patris tam sanctam mansuetudinem rebellauit; aut cohabitatio Apostoli Pauli qui, si inter omnes bonos habitaret, non diceret: "Foris pugnae, intus timores", nec loqueretur: "Nemo est homo qui germane de uobis sollicitus sit. Omnes quae sua sunt quaerunt" etc.; aut cohabitatio ipsius Christi in qua undecim boni perfidum et furem Iudam tolerauerunt; aut postremo quam caelum unde angeli ceciderunt.

Qui etiam nos ad disciplinam monasterii plurimum exhortans adnexuit dicens: /265/

Fateor coram Deo ex quo Deo seruire coepi quomodo difficile sum expertus meliores quam qui in monasteriis profecerunt. Ita non sum expertus peiores quam qui in monasteriis ceciderunt.

Ita ut hinc arbitror in Apocalypsi scriptum:

Iustus iustior fiat et sordidus sordescat adhuc.

Tanta igitur correctionis districtio sit ut quaecumque in altera uiderit quod corrigendum sit et celauerit grauiori subiaceat disciplinae quam illa quae hoc commisit. Nulla igitur uel suum uel alterius delictum accusare differat. Quaecumque uero se accusans alias praeuenerit sicut scriptum est:

Iustus prior est accusator sui

mitiorem meretur disciplinam, si eius cessauerit negligentia.

Nulla uero aliam excusare praesumat nisi forte diaconissa ab aliis ignotam rei ueritatem interroget. Nulla umquam aliam caedere pro quacumque culpa praesumat nisi cui iniunctum fuerit a diaconissa.

Scriptum est autem de disciplina correctionis:

Disciplinam Domini, fili mi, ne abiicias; ne deficias cum ab eo corripis; quem enim diligit Dominus, corripit, et quasi pater in filio complacet sibi.

Item:

Qui parcit uirgae, odit filium; qui autem diligit illum instanter erudit. Pestilente flagellato stultus sapientior erit. Mulcato pestilente sapientior erit paruulus. Flagellum equo et chamus asino et uirga dorso imprudentium. Qui corripit hominem gratiam postea inueniet apud eum magis quam ille qui per linguae blandimenta decipit. Omnis autem disciplina in praesenti quidem uidetur non esse gaudii, sed moeroris. Postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet iustitiae. Confusio patris est in filio indisciplinato; filia autem fatua in deminatione erit. Qui diligit filium assiduat illi flagella ut laetetur in nouissimo. Qui docet filium, laudabitur in illo et in medio domesticorum in illo gloriabitur. Equns indomitus euadet durus et filius remissus euadet praeceps. Lacta filium tnum et pauentem te faciet. Lude cum eo et contristabit te.

In discussione uero consilli cuilibet suam proferre sententiam licebit sed quidquid omnibus uideatur diaconisse decretum immobile teneatur in cuius arbitrio cuncta consistunt etiamsi, quod absit, ipsa fallatur et quod deterius est ipsa constituat. Unde et illud est beati Augustini libro Confessionum:

Multum peccat qui inobediens est suis praelatis in aliquo, si uel meliora eligat quam ea quae sibi iubentur.

Multo quippe melius est nobis bene facere quam bonum facere. Nec tam quod fiat, quam quod quomodo uel quo animo fiat, pensandum est. Bene uero fit quidquid per obedientiam fit etiamsi quod fit bonum esse minime uideatur. Per omnia itaque praelatis est obediendum quantacumque sint damna rerum, si nullum apparet animae periculum.

Prouideat praelatus ut bene praecipiat quia subiectis bene obedire sufficit nec suam, sicut professi sunt, sed praelatorum sequi uoluntatem. Omnino enim prohibemus ut numquam consuetudo rationi praeponatur, nec umquam aliquid defendatur quia sit consuetudo, sed quia ratio nec quia sit usitatum, sed quia bonum, et tanto libentius excipiat quanto /266/ melius apparebit. Alioquin iudalzantes legis antiquitatem Euangelio praeferamus. Ad quod beatus Augustinus de Concilio Cypriani pleraque asserans testimonia quodam loco ait:

Qui contempta ueritate praesumit consuetudinem sequi, aut circa fratres inuidus est et malignus, quibus ueritas reuelatur, aut circa Deum ingratus est cuius inspiratione aecclesia eius instruitur.

Item:

In Euangelio Dominus: Ego sum, inquit, Veritas. Non dixit: Ego sum consuetudo. Itaque ueritate manifestata, cedat consuetudo ueritati.

Item:

Reuelatione facta ueritatis, cedat error ueritati quia et Petrus qui prius circumcidebat, cessit Paulo praedicanti ueritatem.

Item libro IV de Baptismo:

Frustra quidem qui ratione uincuntur, consuetudinem nobis obiiciunt, quasi consuetudo maior sit ueritate, aut non sit in spiritualibus sequendum, quod in melius fuit a Spiritu sancto reuelatum. Hoc plane uerum est quia ratio et ueritas consuetudini praeponenda est.

Gregorius VII Wimundo episcopo:

Et certe, ut beati Cypriani utamur sententia, quaelibet consuetudo quantumuis uetusta quantumuis uulgata, ueritati est omnino postponenda et usus qui ueritati est contrarius abolendus.

Quanto etiam amore ueritas quoque uerborum amplectenda sit admonemur in Ecclesiastico cum dicitur:

Pro anima tua non confundaris dicere uerum.

Item:

Non contradicas uerbo ueritatis ullo modo.

Et iterum:

Ante omnia opera uerbum uerax praecedat te et ante omnem actum consilium stabile.

Nihil etiam in auctoritatem ducatur quia geritur a multis, sed quia probatur a sapientibus et bonis.

Stultorum, inquit Salomon, infinitus est numerus.

Et iuxta Veritatis assertionem:

Multi uocati, pauci uero electi.

Rara sunt quaeque pretiosa et quae abundant numero minuuntur pretio. Nemo enim in consilio maiorem hominum partem, sed meliorem sequatur. Nec aetas hominis, sed sapientia consideretur, nec amicitia, sed ueritas attendatur. Unde et poetica est illa sententia:

Fas est et ab hoste doceri.

Quoties autem opus est consilio non differatur et si de rebus praecipuis est deliberandum, conuocetur conuentus. In minoribus autem rebus discutiendis sufficet diaconissa paucis ad se de maioribus personis conuocatis. Scriptum quoque est de consilio:

Ubi non est gubernator populus corrui. Salus autem /267/ ubi multa consilia. Via stulti recta in oculis eius. Qui autem sapiens est, audit consilia. Fili, sine consilio nihil facias et post factum non paenitebis.

Si forte sine consilio aliquid prosperum habet euentum, non excusat hominis praesumptionem fortunae beneficium. Sin autem post consilium nonnumquam errant potestas quae consilium quaesiuit rea non tenetur praesumptionis. Nec tam culpandus est qui credidit quam quibus ipse errando acquieuit.

Egressae uero capitulum iis quibus oportet operibus intendant, legendo scilicet uel cantando siue manibus operando usque ad Tertiam. Post Tertiam autem missa dicatur ad quam quidem celebrandam unus ex monachis

sacerdos hebdomadarius instituatur. Quem profecto si copia tanta sit cum diacono et subdiacono uenire oportet qui ei quod necessarium est administrent uel quod suum est et ipsi operentur.

Quorum accessus uel recessus ita fiant ut sororum conuentui nullatenus pateant. Si uero plures necessarii fuerint, de his prouidentum erit et ita semper si fieri potest ut monachi propter missas monialium numquam conuentui suo in officiis desint diuinis.

Si uero communicandum a sororibus fuerit, senior eligatur sacerdos qui post missam eas communicet; egressis inde prius diacono et subdiacono propter tollendam tentationis occasionem. Ter uero ad minus in anno totus communicet conuentus, id est Pascha, Pentecoste et Natale Domini, sicut a patribus est institutum de saecularibus etiam hominibus. His autem communionibus ita se praeparent ut tertio die ante ad confessionem et congruam satisfactionem omnes accedant et terno se panis et aquae ieiunio et oratione frequenti purificent cum omni humilitate et tremore illam Apostoli terribilem apud se retractantes sententiam:

Itaque, inquit, quicumque manducauerit panem uel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini. Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat et calice bibat. Qui enim manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit, non diiudicans corpus Domini. Ideo inter uos multi infirmi et imbecilles, et dormunt multi. Quod si nosmetipsos diiudicauerimus, non itique iudicauerimus.

Post missam quoque ad opera redeant usque ad Sextam et nullo tempore otiose uiuant sed unaquaeque id quod potest et quod oportet operetur.

Post Sextam autem prandendum est nisi ieiunium fuerit. Tunc enim Nona est exspectanda et in quadragesima etiam Vespera. Nullo uero tempore conuentus careat lectione quam cum diaconissa terminare uoluerit, dicat: sufficit, et statim ad grates Domino referendas ab omnibus surgatur. Aestiuo tempore post prandium usque ad Nonam quiescendum est in dormitorio et post Nonam ad opera redeundum usque ad Vesperas. Post Vesperas autem uel statim caenandum est uel potandum. Et inde secundum temporis considerationem ad collationem eundem. Sabbato autem ante collationem munditiae fiant in ablutione uidelicet pedum et manuum, in quo quidem obsequio diaconissa famuletur cum hebdomadariis -tunc coquinae deseruierunt. Post collationem uero ad Completorium statim est ueniendum, inde dormitum est eundem.

De uictu autem et uestitu apostolica teneatur sententia qua dicitur:

Habentes autem alimenta et quibus tegamur, his contenti simus.

Ut uidelicet necessaria suffieiant, non superflua quaerantur. Et quod uilius poterit comparari uel facilius /268/ haberi et sine scandalo sumi, id concedatur. Solum quippe scandalum propriae conscientiae uel alterius in cibis Apostolus uitat sciens quia non est cibus in uitio sed appetitus.

Qui manducat, inquit, non manducantem non spernat, qui non manducat, manducantem non iudicet. Tu quis es qui iudicas alienum seruum? Qui manducat, Domino manducat. Gratias enim agit Deo. Et qui non manducat, Domino non manducat, et gratias agit Deo. Non ergo amplius inuicem iudicemus, sed hoc iudicate magis, ne ponatis ogeniculum fratri, uel scandalum. Scio et confido in Domino Iesu, quia nihil commune per ipsum, nisi qui existimat quid commune esse. Non est regnum Dei esca et potus, sed iustitia et pax et gaudium in Spiritu sancto. Omnia quidem munda sunt, sed malum est homini qui per offendiculum manducat. Bonum est non manducare carnem et non bibere uinum, neque in quo frater tuus offendatur aut scandalizetur.

Qui etiam post scandalum fratris de proprio scandalo ipsius qui contra conscientiam suam comedit adiungit dicens:

Beatus qui non iudicat semetipsum in eo quod probat. Qui autem discernit, si manducauerit, damnatus est, quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

In omni quippe quod agimus contra conscientiam nostram et contra hoc quod credimus, peccamus. Et in eo quod probamus, hoc est per legem quam approbamus atque recipimus, iudicamus nosmetipsos atque damnamus, si illos uidelicet comedimus cibos quos discernimus, hoc est secundu[m] legem excludimus et separamus tamquam immundos. Tantum enim est testimonium conscientiae nostrae ut haec nos apud Deum maxime accuset uel excuset. Unde et Ioannes in prima sua meminit Epistola:

Carissimi, si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum. Et quidquid petierimus, accipiemus ab eo, quoniam mandata eius custodimus et ea quae sunt placita coram eo, facimus.

Bene itaque et Paulus superius ait:

Nihil esse commune per Christum, nisi ei qui commune quid esse putat

hoc est immundum et interdictum si sibi credit. Communes quippe cibos dicimus qui secundum legem mundi uocantur, quod eos scilicet lex a suis excludens quasi his qui extra legem sunt exponat et publicet.

Unde et communes feminae immundae sunt et communia quaeque uel publicata uilia sunt uel minus cara. Nullum itaque cibum per Christum asserit esse communem, id est immundum, quia lex Christi nullum interdicat nisi, ut dictum est, propter scandalum remouendum uel propriae scilicet conscientiae uel alienae. De qua et alibi dicit:

Quapropter, si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in aeternum, ne fratrem meum scandalizem. Non sum liber?

non sum Apostolus?... etc.

Ac si diceret: Numquid non habeo illam libertatem quam Dominus Apostolis dedit de quibuslibet scilicet edendis uel de stipendiis aliorum sumendis? Sic quippe cum Apostolos mitteret quodam loco ait:

Edentes et bibentes quae apud illos sunt

nullum uidelicet cibum a caeteris distinguens Quod diligenter Apostolus attendens et omnia ciborum genera etiamsi sint infidelium cibi et idolothyta Christianis esse licita studiose prosequitur solum, ut diximus, in cibus scandalum uitans.

Omnia, inquit, licent, sed non omnia expediunt. Omnia mihi licent, sed non omnia aedificant. Nemo quod suum est quaerat, sed quod alterius. Omne quod in macello uenit, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Domini est terra et plenitudo eius. Si quis uocat uos infidelium ad coenam et uultis ire, omne quod uobis apponitur, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Si quis autem dixerit: hoc immolatum /269/ est idolis, nolite manducare propter illum qui iudicauit et propter conscientiam. Conscientiam autem dico, non tuam, sed alterius.

Sine ofensione estote Iudaeis et Gentibus et aecclisiae Dei.

Ex quibus uidelicet Apostoli uerbis manifeste colligitur nullum nobis interdicti quo sine offensa propriae conscientiae uel alienae uesci possimus. Sine offensa uero propriae conscientiae tunc agimus si propositum uitae quo saluari possumus nos seruare confidimus. Sine offensa autem alienae si eo modo uiuere credimur quo saluemur. Eo quidem modo uiuemus si omnibus necessariis naturae indultis peccata uitemus, nec de nostra uirtute praesumentes illi uitae iugo per professionem nos obligemus quo praegrauati succumbamus et tanto sit grauior casus quanto fuerat professionis altior gradus.

Quem quidem casum et stultne professionis uotum Ecclesiastes praeueniens ait.

Si quid uouisti Deo ne moreris reddere. Displicet enim ei infidelis et stulta promissio. Sed quodcumque uoueris, redde. Melius est non uouere, quam post uotum promissa non reddere.

Cui quoque periculo apostolicum occurrens consilium.

Volo, inquit, iuniores nubere, filios procreare, matresfamilias esse, nullam occasionem dare aduersario maledicti gratia. Iam enim quaedam conuersae sunt retro Satanam.

Aetatis infirmae naturam considerans remedium uitae laxioris opponit periculo melioris. Consulit residere in imo ne praecipitium detur ex alto.

Quem et beatus secutus Hieronymus Eustochium uirginem instruens ait:

Si autem et illae quae uirgines sunt ob alias tamen culpas non saluantur, quid fiet illis quae prostituerunt membra Christi et mutauerunt templum Spiritus sancti in lupanar? Rectius fuerat homini subiisse coniugium, ambulasse per plana, quam ad altiora tendentem in profundum inferni cadere.

Quod si etiam uniuersa reuoluamus Apostoli dicta, numquam eum reperiemus secunda matrimonia nisi feminis indulsisse sed uiros maxime ad continentiam exhortans ait:

Circumcisis aliquis uocatus est? Non adducat praeputium.

Et iterum:

Solutus es ab uxore? Noli quaerere uxorem.

Cum Moyses tamen uiris magis quam feminis indulgens uni uiro plures simul feminas, non uni feminae plures uiros concedat, et districtius adulteria feminarum quam uirorum puniat.

Mulier, inquit Apostolus, si mortuus fuerit uir eius, liberata est a lege uiri ut non sit adultera si fuerit cum alio uiro.

Et alibi:

Dico autem non nuptis et uiduis: Bonum est illis si sic permaneant, sicut et ego. Quod si non se continent nubant. Melius est enim nubere quam uri.

Et iterum:

Mulier si dormierit uir eius, liberata est; cui uult nubat, tantum in Domino. Beatior autem erit si sic permanserit secundum consilium meum.

Nam secunda tantum matrimonia infirmo sexui concedit, uerum etiam ea nullo concludere audet numero sed cum dormierint earum uiri nubere aliis permittit. Nullum matrimonis earum praefigit numerum, dummodo fornicationis euadant reatum. Saepius magis nubant quam semel fornicentur ne se uni prostituant, multis carnalis commercii debitum soluant Quae tamen debiti solutio non est penitus immunis a peccato sed indulgentur minora ut maiora uitentur peccata. Quid igitur mirum si id in quo nullum est omnino conceditur ne peccatum incurrant, hoc est alimenta quaelibet /270/ necessaria, non superflua? Non est enim, ut dictum est, cibus in uitio sed appetitus, cum uidelicet libet quod non licet et concupiscitur quod interdictum est et nonnumquam impudenter sumitur unde maximum scandalum generatur.

Quid uero inter uniuersa hominum alimenta tam periculosum est uel damnosum et religioni nostrae uel sanctae quieti contrarium quantum uinum? Quod maximus ille sapientum diligenter attendens ab hoc maxime nos dehortatur dicens:

Luxuriosa res, uinum, et tumultuosa ebrietas. Quicumque his delectatur non erit sapiens. Cui uae? Cuius patri uae? Cui rixae?

Cui foueae? Cui sine causa uulnera? Cui suflusio oculorum? Nonne his qui morantur in uino et student calicibus epotandis? Ne intuearis uinum quando fauescit, cum splenduerit in uitro color eius. Ingitur blande, sed in

nouissimo mordebit ut coluber et sicut regulus, uenena diflundet. Oculi tui uidebunt extraneas et cor tuum loquetur peruersa. Et eris sicut dormiens in medio mari et quasi sopitus gubernator, amisso clauo. Et dices: Verberauerunt me et non dolui, traxerunt me et ego non sensi. Quando euigilabo et rursus uina reperiam?

Item:

Noli regibus, o Lamuel, noli regibus dare uinum, quia nullum secretum est ubi regnat ebrietas. Ne forte bibant et obliuiscantur iudiciorum et mutant causam filiorum pauperis.

Et in Ecclesiastico scriptum est:

Operarius ebriosus non locupletabitur et qui spernit modica, paulatim decidet. Vinum et mulieres apostatare faciunt sapientes et argnunt sensatos.

Isaias quoque uniuersos praeteriens cibos solum in causam captiuitatis populi commemorat uinum.

Vae, inquit, qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam et potandum usque ad uesperam, ut uino aestuetis. Cithara et Iyra et tympanum et tibia et uinum in conuiuuis uestris, et opus Domini non respicitis. Propterea captius ductus est populus meus, quia non habuit scientiam. Vae qui potentes estis ad bibendum uinum et uiri fortes ad miscendam ebrietatem.

Qui etiam de populo usque ad sacerdotes et prophetas querimoniam extendens, ait:

Verum hii quoque prae uino nescierunt et prae ebrietate errauerunt. Sacerdos et propheta nescierunt prae ebrietate; absorpti sunt a uino, errauerunt in ebrietate, nescierunt uidentem, ignorauerunt iudicium. Omnes enim mensae repletos sunt uomitu sordiumque, ita ut non esset ultra locus. Quem docebit scientiam et quem intelligere faciet auditum?

Dominus per Ioel dicit:

Expergiscimini ebrii et fete qui bibitis uinum in dulcedine.

Non enim uti prohibet uino in necessitate, sicut Apostolus inde Timotheo consulit propter stomachi frequentes infirmitates non tantum infirmitates sed frequentes.

Noe primus uineam plantauit nesciens adhuc fortassis ebrietatis malum et inebriatus femora denudauit, quia uino coniuncta est luxuriae turpitudine. Qui etiam superirrisus a filio maledictionem in eum intorsit et seruitutis illum sententia obligauit quae antea nequaquam facta esse cognouimus. Lot uirum sanctum ad incestum nullatenus trahi nisi per ebrietatem filiae ipsius prouiderunt. Et beata uidua superbum Holofernem non nisi hac arte illudi posse et prosterni credit.

Angelos antiquis patribus apparentes et ab eis hospitio susceptos, carnibus non uino usos esse legimus. Et maximo illi et primo principi nostro Eliae in solitudinem latenti corui mane et uespere panis et carni alimoniam, non uini ministrabant. /271/

Populus etiam Israeliticus delicatissimis in eremo cibis maxime coturnicum educatus, nec uino usus fuisse, nec ipsum appetiisse legitur. Et refectioes illae panum et piscium quibus in solitudine populus sustentabatur uinum nequaquam habuisse referuntur. Solummodo nuptiae quae indulgentiam habent incontinentiae uini in quo est luxuria miraculum habuerunt. Solitudo uero quae propria est monachorum habitatio, carni magis quam uini beneficium nouit.

Summa etiam illa in lege Nazaraeorum religio qua se Domino consecrant, uinum et quod inebriare potest solummodo uitabant. Quae namque uirtus, quod bonum in ebriis manet? Unde non solum uinum, uerum etiam omne quod inebriare potest antiquis quoque sacerdotibus legimus interdicti. De quo et Hieronymus ad Nepotianum de uita clericorum scribens et grauiter indignans quod sacerdotes legis ab omni quod inebriare potest abstinentes nostros in hac abstinentia superent.

Nequaquam, inquit, uinum redoleas ne audias illud philosophi: Hoc non est osculum porrigere sed proprinare. Vinolentos sacerdotes et Apostolus damnat et lex uetus prohibet. Qui altario deseruiunt uinum et siceram non bibent. Sicera Hebraeo sermone omnis potio nuncupatur quae inebriare potest siue illa quae fermento conficitur, siue pomorum succo, aut faui decoquantur in dulcem et barbaram potionem, aut palmarum fructus exprimuntur in liquorem coctisque frugibus aqua pinguior colatur. Quidquid inebriat et statum mentis euertit, fuge similiter ut uinum.

Ex regula sancti Pacomii:

Vinum et liquamen absque loco aegrotantium nullus attingat.

Quis etiam uestrum non audierit uinum monachorum penitus non esse et in tantum olim a monachis abhorreri ut ab ipso uehementer dehortantes ipsum Satanam appellarent? Unde in Vitis Patrum scriptum legimus:

Narrauerunt quidam abbati Pastori de quodam monacho quia non bibebat uinum et dixit eis quia uinum monachorum omnino non est.

Item post aliqua:

Facta est aliquando celebratio missarum in monte abbatis Antonii et inuentum est ibi cenidium uini. Et tollens unus de senibus paruus uas, calicem portauit ad abbatem Sisoï et dedit ei et bibit semel, et secundo et accepit et bibit. Obtulit ei etiam tertio sed non accepit dicens: Quiesce. frater, an nescis quia est Satan? Et iterum de abbate Sisoï:

Dicit ergo Abraham discipulus eius, si occurritur in Sabbato et Dominica ad aecclesiam et biberit tres calices, ne multo est? Et dixit senex: Si non esset Satan, non esset multum.

Hinc et beatus non immemor Benedictus cum dispensatione quadam monachis uinum indulgeret ait: /272/
Licet legamus uinum monachorum omnino non esse, sed quia nostris temporibus id monachis persuaderi non potest.

Quid enim mirum si monachis penitus non sit indulgendum quod feminis quoque quarum in se natura debilior et tamen contra uinum fortior, ipsum omnino beatus interdicit Hieronymus? Hic enim Eustochium uirginem Christi de conseruanda instruens uirginitate uehementer adhortatur dicens:

Si quid itaque in me potest esse consilii, si experto creditur, hoc primum moneo et obtestor ut sponsa Christi uinum fugiat pro ueneno. Haec aduersus adolescentiam prima sunt arma daemonum. Non sic auaritia quatit, inflat superbia, delectat ambitio. Facile aliis caremus uitiiis. Hic hostis intus inclusus est. Quocumque pergamus nobiscum portamus inimicum. Vinum et adolescentia duplex incendium uoluptatis. Quid oleum flammae adiicimus? Quid ardenti corpusculo fomenta ignium ministramus?

Constat tamen ex eorum documentis qui de physica scripserunt multo minus feminis quam uiris uirtutem uini praeualere posse. Cuius quidem rei rationem inducens Macrobius Theodosius VII Saturnaliorum libro sic ait:

Aristoteles mulieres, inquit, raro inebriantur crebro senes. Mulier humectissimo est corpore. Docet hoc et lenitas cutis et splendor. Docent praecipue assiduae purgationes superfluo exonerantes corpus humore. Cum ergo epotum uinum in tam largum ceciderit humorem, uim suam perdit, nec facile cerebri sedem ferit fortitudine eius extincta.

Item:

Muliebri corpus crebris purgationibus deputatum pluribus consertum foraminibus ut pateat in meatus et uias praebeat humori in egestionis exitum confluenti. Per haec foramina uapor uini celeriter euanescit.

Qua igitur ratione id monachis indulgetur quod infirmiori sexui denegatur. Quanta est insania id eis concedere quibus amplius potest nocere et aliis negare? Quid denique stultius id quod religioni magis est contrarium et a Deo plurimum facit apostatare religionem non abhorre? Quid impudentius quam id quod regibus quoque et sacerdotibus legis interdicitur? Christianae perfectionis abstinentiam non uitare? immo in hoc maxime delectari? Quis namque ignoret quantum in hoc tempore clericorum praecipue uel monachorum studium circa cellaria uersetur ut ea scilicet diuersis generibus uini replent?

Herbis illud melle et speciebus condiant ut tanto facilius se inebrient quanto delectabilius potent. Et tanto se magis ad libidinem incitent quanto amplius uino aestuent? Quis hic non tam error quam furor ut qui se maxime per professionem continentiae obligant, minus se ad conseruandum uotum praeparent? Imo ut minime custodiri possit efficiant? Quorum profecto si claustris retinentur corpora, corda libidine plena sunt et in fornicationem inardescit animus. Scribens ad Timotheum Apostolus:

Noli, inquit, adhuc aquam bibere, sed uino modico utere propter stomachum tuum et frequentes infirmitates tuas.

Cui propter infirmitatem uinum conceditur modicum. Constat utique quia sanus sumeret nullum. Si uitam profiteamur apostolicam et praecipue formam uouemus pacnitentiae et fugere saeculum proponimus, cur eo maxime delectamur quod proposito nostro maxime /273/ aduersari uidemus et uniuersis est alimentis delectabilis? Diligens paenitentiae descriptor beatus Ambrosius nihil in uictu pacnitentium praeter uinum accusat dicens:

An quis putat illam paenitentiam ubi acquirendae ambitio dignitatis, ubi uini effusio, ubi ipsius copulae coniugalis usus?

Renuntiandum saeculo est facilius inueni qui innocentiam seruauerint, quam qui congrue egerint paenitentiam.

Idem in libro De fuga saeculi:

Bene, inquit, fugis si oculus tuus fugiat calices et phialas ne fiat libidus dum moratur in uino.

Solum de omnibus alimentis in fuga saeculi uinum commemorat et hoc uinum si fugiamus bene nos saeculum fugere asserit quasi omnes saeculi uoluptates ex hoc uno pendeant nec etiam dicit, si gula fugiat eius gustum, uerum etiam oculus uisum ne libidine et uoluptate ipsius capiatur quod frequenter intuetur Unde et illud est Salomonis quod supra meminimus:

Ne intueamur uinum quando fiauescit, cum splenderit in uitro color eius... etc.

Quid et hic quaeso dicemus qui ut tam gustu eius quam uisu oblectemur cum illud melle herbis uel speciebus diuersis condierimus phialis etiam ipsum propinari uolumus?

Beatus Benedictus uini coactus indulgentiam faciens:

Saltem uel hoc, inquit, consentiamus non usque ad satietatem bibamus, sed parcius, quia "uinum apostatare facit etiam sapientes".

O utinam usque ad satietatem bibere sufficeret ne maioris rei transgressionis ad superfluitatem efferremur. Beatus etiam Augustinus monasteria ordinans clericorum et eis regulam scribens sabbato tantum et Dominica uinum eis indulget dicens:

Sabbato et Dominica, sicut consuetudo est, qui uolunt uinum accipiant

tum uidelicet pro reuerentia Dominicae diei et ipsius uigiliae quae est Sabbatum, tum etiam quia tunc dispersi per cellulas fratres congregabuntur. Sicut etiam in Vitis Patrum beatus commemorat Hieronymus scribens de loco quem Cellia nominauit his uerbis:

Singuli per cellulas manent. Die tamen Sabbati et Dominica in unum ad aecclesiam coeunt et ibi semetipsos inuicem tamquam e caelo redditos uident.

Unde profecto conueniens erat haec indulgentia ut insimul conuenientes aliqua recreatione congauderent, non tam dicentes quam sentientes:

Ecce quam bonum et quam iucundum habitare fratres in unum.

Ecce si a carnibus abstineamus magnum quid nobis imputatur quantacumque superfluitate caeteris uescamur. Si multis expensis diuersa piscium fercula /274/ comparemus. si piperis et specierum sapes misceamus, si cum inebriati mero fuerimus, calices herbatorum et phialas pigmentorum superaddamus. Totum id excusat uilium abstinentia carniū dummodo eas publice non uoremus quasi ciborum qualitas magis quam superfluitas in culpa sit, cum solam Dorninus crapulam et ebrietatem nobis interdicat, hoc est cibi pariter et uini superfluitatem potius quam qualitatem.

Quod et diligenter beatus attendens Augustinus nihilque in alimentis praeter uinum ueritus, nec ullam ciborum qualitatem distinguens, hoc in abstinentia satis esse credidit quod breuiter expressit:

Carnem, inquit, uestram domate ieiuniis et abstinentia escae uel potus quantum ualutudo permittit.

Legerat, nisi fallor, illud beati Athanasii in Exhortatione ad monachos:

Ieiuniorum quoque non sit uolentibus certa mensura, sed in quantum possibilitas ualet nisi laborantis extensa semper sint solemnia, si uotiuua sint.

Ac si diceret: si ex uoto suscipiuntur, deuote compleantur omni tempore nisi in Dominicis diebus. Nulla hic ieiunia praefiguntur sed quantum permittit ualutudo. Dicitur enim:

Solam naturae facultatem inspicit ee ipsam sibi modum praefigere permittit sciens quoniam in nullis delinquitur si modus in omnibus teneatur.

Ut uidelicet nec remissius quam oportet uoluptatibus resoluamur, sicut de populo medulla tritici et meracissimo uino educato scriptum est:

Incrassatus est dilatatus et recalcitrauit.

Nec supra modum abstinentia macerati uel omnino uicti succumbamus uel murmurantes mercedem amittamus uel de singularitate gloriemur. Quod Ecclesiastes praeueniens ait:

Iustus perit in sua iustitia. Noli esse iustus multum, neque plus sapias quam necesse est, ne obstupescas de tua quasi admirans singularitate intumescas.

Huic uero diligentiae sic omnium uirtutum mater discretio praesit ut quae quibus imponat onera sollicite uideat unicuique scilicet secundum propriam uirtutem et naturam sequens potius quam trahens nequaquam usum saturitatis sed abusum auferat superfluitatis et sic exstirpentur uitia ne laedatur natura. Satis est infirmis si peccata uitent etsi non ad perfectionis cumulum conscendant. Sufficit quoque paradisi angulo residere si martyribus non possis considerare. Tutum est uouere modica ut maiora debitis superaddat gratia. Hinc enim scriptum est:

Cum feceritis omnia quae praecepta sunt, dicite serui iuuitiles sumus; quae debuimus facere, fecimus. Lex, inquit Apostolus, iram operatur. Ubi enim non est lex nec praeuaricatio.

Et iterum:

Sine lege enim peccatum mortuum erat. Ego autem uiuebam sine lege aliquando. Sed cum uenisset mandatum, peccatum reuixit. Ego autem mortuus sum et inuentum est mihi mandatum quod erat ad uitam, hoc est ad mortem. Nam peccatum occasione accepta per mandatum /275/

seduxit me et per illud me occidit ut fiat supra modum peccans peccatum per mandatum.

Augustinus ad Simplicianum:

Ex prohibitione aucto desiderio, dulcius factum est, et ideo fefellit.

Idem in libro Quaestionum LXXXIII:

Suasio delectationis ad peccatum uehementior est cum adest prohibitio.

Hinc et illud est poeticum:

Nitimur in uetitum semper cupimusque negata.

Attendat hoc cum tremore quisquis se iugo alicuius regulae quasi nouae legis professioni uult alligare. Eligat quod possit, timeat quod non possit. Nemo legis efficitur reus nisi qui eam fuerit ante professus. Antequam profiteris delibera. Cum professus fueris, obserua. Ante est uoluntarium quod postea fit necessarium.

In domo Patris mei, dicit Veritas, mansiones multae sunt.

Sic et plurimae sunt quibus illuc perueniatur uiae. Non damnantur coniuges, sed facibus saluantur continentes. Non ad hoc ut saluemur sanctorum patrum superadditae sunt regulae, sed ut facilius saluemur et purius Deo uacare possimus.

Et si, inquit Apostolus, nupserit uirgo, non peccabit, tribulationem tamen carnis habebunt huiusmodi. Ego autem uobis parco.

Item et:

Mulier quae innupta est et uirgo, cogitat quae Domini sunt, ut sit sancta corpore et spiritu. Quae autem nupta est, cogitat quae sunt mundi, quomodo placeat uiro. Porro hoc ad utilitatem uestram dico, non ut laqueum uobis iniiciam, sed ad id quod honestum est et quod facultatem praebet sine impedimento Deum obseruandi.

Tunc uero facillime id agitur cum a saeculo corpore quoque recedentes claustris nos monasteriorum recludimus, ne nos saeculares inquietent tumultus. Nec solum qui legem suscipit, sed qui legem imponit, prouideat ne multiplicatis praeceptis transgressionem multiplicet.

Verbum Dei ueniens, uerbum abbreviatum fecit super terram. Multa Moyses locutus est et tamen, ut ait Apostolus:

Nihil ad perfectum adduxit lex.

Multa profecto et in tantum grauiam ut Apostolus Petrus eius praecepta neminem potuisse portare profiteatur dicens:

Viri fratres, quid tentatis Deum, imponere iugum super ceruicem discipulorum, quod neque patres nostri neque nos portare potuimus? Sed per gratiam Domini Iesu credimus saluari, quemadmodum et illi.

Paucis Christus de aedificatione morum et sanctitate uitae Apostolos instruxit et perfectionem docuit. Austere remouens et grauiam, suauiam praecepit et leuia quibus omnem consummauit religionem.

Venite, inquit, ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam uos. Tollite iugum meum super uos et discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et inuenietis requiem animabus uestris. Iugum enim meum suaue est et onus meum leue.

Sic enim saepe in operibus bonis, sicut in negotiis agitur saeculi.

Multi quippe in negotio plus laborant et minus lucrantur. Et multi exterius amplius affliguntur et minus interius apud Deum proficiunt qui cordis potius quam operis inspector est. Qui etiam quo in exterioribus amplius occupantur minus ad interiora uacare possunt et quanto apud homines qui de exterioribus iudicant amplius innotescunt, maiorem gloriam apud eos assequuntur et facilius per elationem seducuntur. Cui Apostolus occurrens errori opera uehementer extenuat

/276/ et fidei iustificationem amplificans ait:

Si enim Abraham ex operibus iustificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum. Quid enim dicit scriptura? Creditur Abraham Deo et reputatum est ei ad iustitiam.

Et iterum:

Quid ergo dicemus? Quod gentes quae non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam; iustitiam autem quae ex fide est.

Israel uero sectando legem iustitiae, in legem iustitiae non peruenit. Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus.

Illi quod catini est uel parapsidis de foris mundantes, de interiori munditia minus prouident et carni magis quam animae uigilantes carnales potius sunt quam spirituales.

Nos uero Christum in interiori homine per fidem habitare cupientes pro modico ducimus exteriora quae tam reprobis quam electis sunt communia, attendentes quod scriptum est:

In me sunt, Deus, uota tua quae reddam laudationes tibi.

Unde et exteriorem illam legis abstinentiam non sequimur quam nihil iustitiae certum est conferre. Nec quidquam nobis in cibis Dominus interdicit nisi crapulam et ebrietatem, id est superfluitatem. Qui etiam quod nobis indulsit in seipso exhibere non erubuit, licet hinc multi scandalizati non mediocriter improperarent. Unde et per semetipsum loquens:

Venit Ioannes, inquit, non manducans et non bibens et dixerunt: daemonium habet. Venit Filius hominis manducans et bibens et dixerunt: Ecce homo uorax et potator uini... etc.

Qui etiam suos excusans quod non sicut discipuli Ioannis ieiunarent, nec etiam manducantes corporalem illam munditiam abluendarum manuum magnopere curarent.

Non possunt, inquit, lugere filii sponsi quamdiu cum illis est sponsus... etc.

Et alibi:

Non quod intrat in os, coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore. Quae autem procedunt de ore, de corde exeunt, et ea coinquant hominem. Non lotis autem manibus manducare, non coinquant hominem.

Nullus itaque cibus inquinat animam sed appetitus cibi uetiti. Sicut enim corpus non nisi corporalibus inquinatur sordibus, sic nec anima nisi spiritualibus. Nec timendum est quidquid agatur in corpore si animus ad consensum non trahitur. Nec confidendum de munditia carnis si mens uoluntate corrumpitur. In corde igitur tota mors animae consistit et uita. Unde et Salomon in Prouerbiis:

Omni custodia serua cor tuum, quoniam ex ipso uita procedit.

Et iuxta praedictam Veritatis assertionem ex corde procedunt quae coinquant hominem quoniam bonis uel malis desideriis anima damnatur uel saluatur. Sed quoniam animae et carnis in unam coniunctarum personam maxima est unio. summopere prouidendum est ne carnis delectatio ad consensum animam trahat et dum nimis indulgetur carni, ipsa lasciuiens reluctetur spiritui et quam oportet subiici incipiat dominari. Hoc autem cauere poterimus si necessariis omnibus concessis superfluitatem, ut saepius dictum est, penitus amputemus et infirmo sexui nullum ciborum usum sed omnium denegemus abusum. Omnia concedantur sumi sed nulla immoderate consumi.

Omnis, inquit, Apostolus, creatura Dei bona et nihil reiiciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificantur enim per uerbum Dei et orationem. Hoc proponens fratribus bonus eris minister Christi Iesu, enutritus uerbis fidei et bonae doctrinae quam assecutus es.

Et nos igitur cum Timotheo hanc Apostoli insecuti doctrinam et iuxta Dominicam sententiam nihil in cibis nisi crapulam et ebrietatem uitantes, sic omnia temperemus ut ex omnibus infirmam naturam sustentemus, non uitia nutriamus. /277/ Et quo quaeque amplius sua superfluitate possunt nocere temperamenti magis accipiant. Maius quippe est ac laudabilius temperate comedere quam omnino abstinere.

Unde et beatus Augustinus in libro De bono coniugali, cum de corporallibus ageret sustentamentis:

Nequaquam, inquit, eis bene utitur, nisi qui et uti non potest. Multi quidem facilius se abstinent ut non utantur, quam temperant ut bene utantur. Nempe tamen potest eis sapienter uti, nisi potest et continenter non uti.

Ex hoc habitu et Paulus dicebat:

Scio et abundare et penuriam pati.

Penuriam quippe pati quorumcumque hominum est, sed scire penuriam pati magnorum est. Sic et abundare quisquam hominum incipere potest, scire autem abundare non nisi eorum est quos abundantia non corrumpit.

De uino itaque quia, sicut dictum est, luxuriosa res est et tumultuosa, ideoque tam continentiae quam silentio maxime contrarium, aut omnino feminae abstineant propter Deum sicut uxores gentilium ab hoc inhihentur metu adulteriorum, aut ita ipsum aqua temperent ut et siti pariter et sanitati consulat et uires nocendi non habeas. Hoc autem fieri credimus si huius mixturae quarta pars ad minus aquae fuerit. Difficilimum uero est ut appositum nobis potum sic obseruemus ut non usque ad satietatem inde bibamus, sicut de uino beatus praecipit Benedictus. Ideoque tutius arbitramur ut nec satietatem interdiciamus, nec inde periculum incurramus. Non enim satietas, ut saepe iam diximus, sed superfluitas in crimine est. Ut uero pro medicamento herbata uine conficiantur aut etiam purum uinum sumatur non prohibendum est. Quibus tamen conuentus numquam utatur sed separatim ab infirmis haec degustentur

Triticeae quoque medullae similaginem omnino prohibemus, sed semper cum habuerint triticum, tertia pars ad minus grossioris annonae misceatur. Nec calidis umquam oblectentur panibus, sed qui ad minus uno die ante cocti fuerint. Caeterorum uero alimentorum prouidentiam sic habeas diaconissa ut, sicut iam praefati sumus, quod uilius poterit comparari uel facilius haberi, infirmi sexus naturae subueniat. Quid enim stultius quam, cum sufficiant rostra, emamus aliena? Et cum sint domi necessaria, quaeramus extra superflua? Et cum sint ad manum quae sufficiunt, laboremus ad illa quae superflua sunt? De qua quidem necessaria discretionis moderatione non tam humano quam angelico seu etiam Dominico instructi documento nouerimus ad huius uitae necessitudinem transigendam non tam qualitatem ciborum exquirere quam his tunc praesto sunt contentos esse. Unde et Abraham carnibus apparatus angeli uescuntur et inuentis in solitudine piscibus ieiunam multitudinem Dominus Iesus refecit. Ex quo uidelicet manifeste docemur indifferenter tam carni quam piscium esum non esse respuendum, et eum praecipue sumendum qui et offensa peccati careat et sponte se offerens faciliorem habeas apparatus et minorem exigit expensam.

Unde et Seneca maximus ille paupertatis et continentiae sectator et summus inter uniuersos philosophos morum aedificator:

Propositum, inquit, nostrum est secundum naturam uiuere. Hoc contra naturam est torquere corpus suum et faciles odisse munditias et squalorem appetere et cibis non tantum uilibus uti, sed taetris et horridis. Quemadmodum /278/ desiderare delicatas res luxuriae est ita usitatas et non magne parabiles fugere dementiae. Frugalitatem exigit philosophia, non poenam. Potest tamen esse non incompressa frugalitas. hic mihi modus placet.

Unde et Gregorius Moralium libro XXX cum in ipsis hominum moribus non tam ciborum quam animorum qualitatem attendendam esse doceret ac gulae tentationes distingueret:

Aliquando, inquit, cibos lautiores quaerit: aliquando quaelibet sumenda praeparari accuratius appetit.

Nonnumquam uero et abiectius est quod desiderat et tamen ipso aestu immensi desiderii deterius peccat.

Ex Aegypto populus eductus in eremo occubuit quia despecto manna cibos carni petiit quos lautiores putauit. Et primogenitorum gloriam Esau amisit quia magno aestu desiderii uilem cibum, id est lenticulam concupiuit, quam dum uendendis etiam primogenitis praetulit quo in illam appetitu anhelaret indicauit. Neque enim cibus sed appetitus in uitio est. Unde et lautiores cibos plerumque sine culpa sumimus et abiectiores non sine reatu conscientiae degustamus. Hic quippe quem diximus Esau primatum per lenticulam perdidit et Elias in eremo uirtutem corporis carnes edendo seruauit. Unde et antiquus hostis, quia non eibum sed cibi concupiscentiam esse causam damnationis intelligit, et primum sibi hominem non carne sed pomo subdidit, et secundum non carne sed pane tentauit. Hinc est quod plerumque Adam culpa committitur etiam cum abiecta et uilia sumuntur. Ea itaque sumenda sunt quae naturae necessitas quaerit et non quae edendi libido suggerit. Minori uero desiderio concupiscimus quae minus pretiosa esse uidemus et quae magis abundant et uilius emuntur sicut est communium cibus carni qui et infirmam [naturam] multo ualidius quam pisces confortat et minores expensas et faciliorem habet apparatus.

Usus autem carni ac uini, sicut et nuptiae, intermedia boni et mali, hoc est indifferentia computantur, licet copulae nuptialis usus omnino peccato non careat, et uinum omnibus alimentis periculosius existat. Quod profecto si temperate sumptum religioni non interdicitur, quid aliorum timemus alimentorum dummodo in eis modus non excedatur? Si beatus ipsum Benedictus quod monachorum non esse profitetur, quadam tamen dispensatione monachis huius temporis iam refrigescente pristinae caritatis feruore concedere cogitur, quid caetera indulgere feminis non debeamus quae ad huc eis nulla professio interdicit? Si pontificibus ipsis et ecclesiae sanctae rectoribus; si denique monasteriis clericorum sine offensa carni etiam uesci licet quia nulla scilicet professione ab eis religantur, quis has culpet feminis indulgeri, maxime si in caeteris maiorem tolerant restrictionem? Sufficit quippe discipulo ut sit sicut magister eius et magna uidetur crudelitas si quod monasteriis clericorum indulgetur monasteriis feminarum prohibeatur.

Nec paruum etiam aestimandum est si feminae cum eetera monasterii districtione in hac una eorum indulgentia religione fidelium laicorum inferiores non sint, praesertim cum teste Chrysostomo: /279/

Nihil licet saecularibus quod non liceat monachis, excepto concumbere tantum cum uxore.

Beatus quoque Hieronymus clericorum religionem non inferiorem quam monachorum iudicans ait:

Quasi quidquid in monachos dicitur non redundet in clericos qui patres sunt monachorum.

Quis etiam ignoret omnino discretioni contrarium esse si tanta debilius quanta fortibus imponantur onera? Si tanta feminis quanta uiris iniungatur abstinencia? De quo etiam si quis supra ipsum naturae documentum auctoritatem efflagitet beatum quoque super hoc Gregorium consulat. Hic quippe magnus aecclisae tam rector quam doctor de hoc quoque caeteros aecclisae doctores diligenter instruens, libri Pastoralis capitulo XXIV ita meminit:

Aliter igitur admonendi sunt uiui atque aliter feminae quia illis grauius, istis uero sunt iniungenda leuiora, et illos magna exerceant, istas uero leuia demulcendo conuertant.

Quae enim parua sunt in fortibus magna reputantur in debilibus.

Quamuis haec quoque uilium licentia carni minus habeat oblectamenti quam ipsae piscium uel auium carnes quas minime tamen nobis beatus interdicit Benedictus. De quibus etiam Apostolus cum diuersas species carnis distingueret:

Non omnis, inquit, caro eadem caro, sed alia hominum, alia pecorum, alia uolucrum, alia autem piscium.

Et pecorum quidem et auium carnes in sacrificio Domini lex ponit, pisces uero nequaquam, ut nemo piscium esum mundiore Deo quam carni credat. Qui etiam tanto est onerosior paupertati uel carior, quanto piscium minor est copia quam carni et minus infirmam corroborat naturam, ut in altero magis grauet, in altero magis subueniat.

Nos itaque fortunae pariter et naturae hominum consulentes nihil in alimentis, ut diximus, nisi superfluitatem interdiciamus. Ipsumque ita carni siue caeterorum esum temperamus ut omnibus concessis maior sit abstinencia monialium quam quibusdam interdictis modo sit monachorum.

Igitur ipsum quoque carni esum ita temperari uolumus ut non amplius quam semel in die sumant, nec diuersa inde fercula eidem personae parentur, nec seorsum aliqua superaddantur pulmenta, nec ullatenus ei uesci liceat plusquam ter in hebdomada, prima uidelicet feria, tertia et quinta feria, quantaecumque etiam festiuitates intercurrant. Quo namque solemnitas maior est, maioris abstinentiae deuotione est celebranda. Ad quod nos egregius doctor Gregorius Nazianzenus uehementer exhortans libro III De Luminibus uel Secundis Epiphaniis ait:

Diem festum celebremus, non uentri indulgentes, sed spiritu exsultantes.

Idem libro IV De Pentecoste et Spiritu sancto:

Et hic est noster festus dies, ait, in animae thesauros perenne aliquid et perpetuum recondamus non ea quae pertranseunt et dissoluuntur. Sufficit corpori malitia sua non indiget copiosiore materia nec insolens bestia abundantioribus cibis ut insolentior fiat et uiolentius urgeat. /280/

Idecirco autem spiritaliter magis est agenda solemnitas quam et beatus Hieronymus eius discipulus secutus in epistola sua de acceptis muneribus ita quodam loco meminit:

Unde nobis sollicitius prouidendum ut solemnem diem, non tam ciborum abundantia quam spiritus exultatione celebremus. Quia ualde absurdum est nimia saturitate honorare uelle martyrem quem sciamus Deo placuisse ieiuniis.

Augustinus, De paenitentiae medicina:

Attende tot martyrum milia. Cur enim natalitia eorum conuiuuiis turpibus celebrare delectat et eorum uitam sequi honestis moribus non delectat?

Quoties uero carnes deerunt duo eis fercula qualiumcumque pulmentorum concedimus, nec superaddi pisces prohibemus. Nulli uero pretiosi saporibus cibis apponantur in conuentu, sed iis contentae sint quae in terra quam inhabitant nascuntur, fructibus uero non nisi in coena uescantur. Pro medicamento autem quibus opus fuerit uel herbas uel radices seu fructus aliquos uel alia huiusmodi numquam prohibemus mensis apponi. Si qua forte peregrina monialis hospitio recepta mensis intererit, ferculo ei aliquo superaddito caritatis sentiat humanitatem. De quo quidem si quid distribuere uoluerit, licebit.

Haec autem uel si plures fuerint, in maiore mensa residebunt et eis diaconissa ministrabit. Postea cum aliis quae mensis ministrant comestura. Si qua uero sororum parciore cibo carnem domare uoluerit, nullatenus hoc ipsa nisi per obedientiam praesumat et nullatenus hoc ei denegetur, si hoc non leuitate sed uirtute uideatur appetere quod eius firmitudo ualeat tolerare. Nulli tamen umquam permittatur ut per hoc desit conuentui, nec ut aliquam diem sine cibo transigat. Sagiminis condimento sexta feria numquam utantur sed quadragesimali cibo contentae sponso suo ea die passo quadam compatiantur abstinencia. Illud uero non solum prohibendum sed uehementer est abhorrendum quod in plerisque monasteriis agi solet quod uidelicet parte aliqua panis quae superest esui et pauperibus est reseruanda manus et cultellos mundare et extergere solent et ut mappis parcant mensarum panem polluunt pauperum. Immo eius qui se attendens in pauperibus ait:

Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.

De abstinentia ieiuniorum generalis institutio aecclisae illis sufficiat, nec supra fidelium laicorum religionem in hoc eas grauare praesumimus nec uirtuti uirorum earum infirmitatem in hoc praeferre audemus. Ab aequinoctio uero autumnali usque ad Pascha propter dierum breuitatem unam in die comestionem sufficere credimus. Quod quia non pro abstinentia religionis, sed pro breuitate dicimus temporis, nulla hic ciborum genera distinguiamus.

Pretiosne uestes quas omnino scriptura damnat summopere fugiantur. De quibus nos praecipue Dominus dehortans et damnati diuitis superbiam de iis accusat et Ioannis humilitatem econtrario commendat. Quod beatus diligenter attendens Gregorius Homilia Euangeliorum VI:

Quid est, inquit, dicere: "Qui mollibus uestiuntur in domibus regum sunt", nisi aperta sententia demonstrare quod non caelesti, sed terreno regno /281/ militant qui pro Deo perpeti aspera fugiunt, sed solis exterioribus dediti. praesentis uitae mollitiem delectationemque quaerunt?

Idem Homilia XL:

Sunt nunnuli qui cultum subtilium pretiosarumque uestium non putant esse peccatum. Quod u idelicet si culpa non esset, nequaquam sermo Dei tam uigilanter exprimeret quod diues qui torquebatur apud inferos bysso et purpura indutus fuisset. Nemo quippe uestimenta praecipua nisi ad inanem gloriam qunerit, uidelicet ut honorabilior caeteris esse uidatur. Nam quia pro sola inani gloria uestimentum pretiosius quaeritur, res ipsa testatur quod nemo uult ibi pretiosis uestibus indui, ubi ab aliis non possit uideri.

A quo et prima Petri Epistola saeculares et coniugatas feminas dehortans ait:

Similiter et mulieres subditae sint uiris suis, ut et si qui non credunt uerbo, per mulierum conuersationem sine uerbo lucrifiant, considerantes in timore castam conuersationem uestram. Quarum sit non extrinsecus capillatura aut circumdatio auri aut indumenti uestimentorum cultus, sed qui absconditus corde est homo incorruptibilitate quieti et modesti spiritus quod est in conspectu Domini locuples.

Bene autem feminas potius quam uiros ab hac uanitate censuit dehortandas quarum infirmus animus id amplius appetit quo per eas et in eis amplius incitari luxuria possit. Si autem saeculares hinc inhibendae sunt feminae, quid Christo deuotas conuenit prouidere?

quarum hoc ipsum illis est cultus quod sunt incultae. Quaecumque igitur hunc appetit cultum uel non renuit oblatum castitatis perdit testimonium. Et quaecumque talis est non se religioni praeparare, sed fornicationi credatur, nec tam monialis quam meretrix censeatur. Cui et ipse cultus est tamquam lenonis praeconium qui incestum prodit animum sicut scriptum est:

Amictus corporis et risus dentium et ingressus hominis enuntiant de illo.

Legimus Dominum in Ioanne, ut iam supra meminimus, uilitatem seu asperitatem uestium potius quam escae commendasse atque laudasse.

Quid existis, inquit, in desertum uidere? Hominem mollibus uestitum? etc.

Habet enim nonnumquam usus pretiosorum ciborum utilem aliquam dispensationem sed uestium nullam. Quae uidelicet uestes quanto sunt pretiosiores tanto carius custodiuntur et minus usitatae minus proficiunt et ementem amplius grauant et prae subtilitate sui facilius possunt corrumpi et minus corpori praebent fomenti. Nulli uero panni magis quam nigri lugubrem paenitentiae habitum decent, nec adeo sponsis Christi pelles aliquae conueniunt sicut agninae, ut ipso quoque habitu Agnum sponsum uirginum indutae uideantur uel induere moneantur.

Vela uero earum non de serico, sed de tincto aliquo lineo panno fiant. Duo autem uelorum genera esse uolumus ut alia sint scilicet uirginum iam ab episcopo consecratarum, alia uero minime. Quae uero praedictarum sunt uirginum crucis sibi signum habeant impressum quo scilicet ipsae integritate quoque corporis ad Christum maxime pertinere monstrantur et sicut in consecratione distant a caeteris, ita et hoc habitus signo distinguantur quo et quique fidelium terri magis abhorreant in concupiscentiam earum exardescere. Hoc autem signum uirginalis munditiae in summitate capitis candidis expressum filis uirgo gestabit, et hoc nullatenus antequam ab episcopo consecratur gestare praesumat. Nulla autem alia uela hoc signo insignita sint. /282/

Interulas mundas ad carnem habeant in quibus etiam cinctae semper dormiant Culcitrarum quoque mollitiem uel linteaminum usum infirmae ipsarum non negamus naturae. Singulae uero dormiant et comedant.

Nulla penitus indignari praesumat si uestes uel quaecumque alia sibi ab aliquibus transmissa alii quae amplius indiget concedantur sorori. Sed tunc maxime gaudeat cum in sororiS necessitate fructum habuerit eleemosynae uel se respexerit non solum sibi, sed aliis uiuere. Alioquin ad sanctae societatis fraternitatem non pertinet, nec proprietatis sacrilegio caret.

Sufficere autem ad corpus contegendum credimus interulam, pelliceam, togam et, cum multum exasperauerit frigus, insuper mantellum. Quo uidelicet mantello pro opertorio quoque uti iacentes poterunt. Oportebit autem pro infestatione uermium uel grauamine sordium abluendarum, haec omnia esse duplicia indumenta sicut ad litteram in laude fortis et prouidae mulieris Salomon ait:

Non timebit domui suae a frigoribus niuis; omnes enim domestici eius uestiti duplicibus.

Quorum ita sit moderata longitudo ut ultra oram sotularium non procedant. ne puluerem moueant. Manicae uero extensionem brachiorum et manuum non excedant. Crura uero et pedes caligae pedules et sotulares muniant. Nec umquam occasione religionis nudae pedes incedant. In lectis culcitra una, puluinar. auriculare. lodix et linteolum sufficient. Caput uero muniant uitta candida et uelum desuper nigrum et pro tonsura capillorum pileum agninum cum opus fuerit supponatur.

Nec in uictu tan tum aut uestitu superfluitas euitetur, uer um etiam in aedi ficiis aut quibuslibet posscessionibus. In aedificiis quid em hoc manifeste dignoscitur si ea maiora uel pulchriola quam necesse sit componantur, uel si nos ipsa sculpturis uel picturis ornantes, non habitacula pauperum aedificemus sed palatia regum erigamus.

Filius hominis, inquit Hieronymus, non habet ubi caput reclinet

et tu amplas porticus et ingentia tectorum spatia metiris. Cum pretiosis uel pulchris delectamur equitaturis, non solum superfluitas, sed elationis uanitas innotescit. Cum autem animalium greges uel terrenas multiplicamus possessiones, tunc se ad exteriora dilatat ambitio et quanto plura possidemus in terra, tanto amplius de ipsis cogitare cogimur et a contemplatione caelestium deuocamur. Et licet corpore claustris recludamur haec tamen quae foris sunt et diligit animus sequi cogitur et se pariter huc et illuc cum illis diffundit, et quo plura possidentur quae amitti possunt, maiori nos metu cruciant, et quo pretiosiora sunt amplius diliguntur et ambitione sui miserum magis illaqueant animum.

Unde omnino prouidendum est ut domui nostrae sumptibusque nostris certum praefigamus modum, nec supra necessaria uel appetamus aliqua, uel recipiamus oblata, uel retineamus suscepta. Quidquid enim necessitati superest, in rapina possidemus et tot pauperum mortis rei sumus quot inde sustentare potuimus. Singulis igitur annis cum collecta fuerint uictualia, prouidendum est quantum sufficiat per annum et. si qua superfuerint, pauperibus non tam danda sunt quam reddenda.

Sunt qui prouidentiae modum ignorantes, cum redditus paucos habeant multum habere familiam gaudent. De cuius quidem procuracione dum grauantur, impudenter hanc quaerentes mendicant, uel quae non habent uiolenter ab aliis extorquent. Tales etiam iam nonnullos monasteriorum patres conspiciamus qui /283/ de multitudine conuentus gloriantes, non tam bonos filios quam multos habere student et magni uidentur in oculis suis si inter multos maiores habeantur. Quos quidem ut ad suum trahant dominium, cum aspera eis deberent praedicare leuia promittunt et nulla examinatione antea probatos quos indiscrete suscipiunt facile apostatantes perdunt. Talibus, ut uideo, improperebat Veritas dicens:

Vae uobis qui circuitis mare et aridam ut faciatis unum proselytum; quem cum feceritis, facitis illum filium gehennae duplo quam uos.

Qui profecto minus de multitudine gloriarentur si salutem animarum magis quam numerum quaerent et de suis uiribus in ratione sui regiminis reddenda minus praesumerent.

Paucos Dominus elegit apostolos et de ipsa electione sua unus in tantum apostatauit ut pro ipso Dominus diceret:

Numquid ego duodecim uos elegi?

Et unus ex uobis diabolus est. Sicut autem de Apostolis Iudas, sic et de septem diaconibus Nicolaus periit. Et cum paucos adhuc Apostoli congregassent, Ananias et Saphira uxor eius mortis excipere sententiam meruerunt. Quippe et ab ipso antea Domino cum multi abiissent discipulorum retrorsum pauci cum ipso remanserunt. Arcta quippe uia est quae ducit ad uitam et pauci ingrediuntur per eam Sicut econtrario lata est et spatiosa quae ducit ad mortem et multi sunt qui se ultro ingerant. Quia, sicut ipse Dominus testatur alibi:

Multi uocati, pauci uero electi.

Et iuxta Salomonem:

Stultorum infinitus est numerus.

Timeat itaque quisquis de multitudine gaudet subiectorum, ne in eis iuxta Dominicam assertionem pauci r eperiantur electi et ipse immoderate gregem suum multiplicans minus ad custodiam eius sufficiat ut ei recte a spiritualibus illud propheticum dici possit:

Multiplicasti gentem, non magnificasti laetitiam.

Tales utique scilicet de multitudine gloriantes dum tam pro suis quam suorum necessitatibus snepius exire atque ad saeculum redire et mendicando discurrere coguntur curis se corporalibus magis quam spiritalibus implicant et infamiam sibi magis quam gloriam acquirunt.

Quod quidem in feminis tanto magis est erubescendum auanto eas per mundum discurrere uidetur minus tutum. Quisquis igitur quiete uel honeste cupit uiuere et officiis uacare diuinis et tam Deo quam saeculo carus haberi timeat aggregare quos non possit proculare, nec in exponsis suis de alienis confidat marsupiiis, nec eleemosynis petendis. sed dandis inuigilet. Apostolus ille magnus Euangelii praedicator et habens potestatem de Euangelio sumptus accipere, laborat manibus ne quos grauare uideatur et gloriam suam euacuet.

Nos ergo quorum non est praedicare, sed peccata plangere, qua temeritate uel impudentia mendicantes quaerimus? Unde hos quos inconsiderate congregamus. sustentare possimus? Qui etiam saepe in tantam prorumpimus insaniam ut. cum praedicare nescimus praedicatores conducamus et pseudoapostolos nobiscum circumducendo, cruces et phylacteria r eliquiarum gestemus, ut tam haec quam uerbum Dei seu etiam figmenta diaboli simplicibus et idiotis uendamus Christianis, et eis promittamus quaecumque ad extorquendos nummos proficere credimus. Ex qua quidem impudenti cupiditate, quae sua sunt non que Iesu Christi quereute, quantum iam ordo noster et ipsa diuini praedicatio uerbi uiluerit, neminem iam latere arbitror.

Hinc et ipsi abbates uel qui maiores in monasteriis uidentur potentibus saeculi et mundanis curiis sese importune ingerentes iam magis curiales esse quam /284/ coenobitae didicerunt, et fauorem hominum quacumque arte uenantes, crebrius cum hominibus fabulari quam cum Deo loqui consueuerunt. Illud saepe frustra legentes atque negligentes uel audientes, sed non exaudientes quod beatus Antonius admonet dicens:

Sicut pisces, si tardauel int in sicco moriuntur, ita et monachi tardantes extra cellulam aut cum uiris sneularibus immorantes, a quietis proposito resoluuntul. Oportet ergo sicut piscem in mari, ita et nos ad cellam recurrere, ne forte foris tardantes obliuiscamur interioris custodiae.

Quod ipse quoque monasticae scriptol regulae, scilicet beatus Benedictus diligenter attendens quasi in monasteriis assiduos uelit esse abbates et super custodiam sui gregis sollicite stare tam exemplo quam scripto patenter edocuit Hic enim cum a fratribus ad sacratissimam sororem suam uisitandam profectus, cum ipsa eum pro aedificatione saltem nocte una uellet retinere, aperte professus est manere extra cellam nullatenus se posse. Nec ait quidem non possumus, sed non possum, quia hoc per eum fratres, non ipse posset, nisi hoc ei Domino, sicut postmodum actum est, reuelante. Unde et cum regulam scriberet, nusquam de abbatis, sed solummodo fratrum egressu meminerit. De cuius etiam assiduitate ita caute prouidit ut in uigiliis dominicorum et festorum dierum euangelicam lectionem et quae illi adiuncta sunt, non nisi ab abbate praecipiat dici. Qui etiam instituens ut mensa abbatis cum peregrinis et hospitibus sit semper et quoties minus sunt hospites cum [eo], quos uoluerit de fratribus uocare, senioro uno tantum aut duobus dimissis cum fratribus, patenter insinuat numquam in tempore mensae abbatem monasterio debere deesse et ut delicatis principum ferculis iam assuetus cibarium panem monasterii subiectis derelinquat, de qualibus quidem Veritas:

Alligant, inquit, onera grauia et importabilia et imponunt in humeros hominum; digito autem suo nolunt ea mouere.

Et alibi de falsis praedicatoribus:

Attendite a falsis prophetis qui ueniunt ad uos... etc.

Veniunt, inquit, per se, non a Deo missi, uel exspectantes ut pro eis mandetur. Ioannes Baptista princeps noster cui pontificatus hereditate cedebat semel ab urbe recessit ad eremum, pontificatum scilicet pro monachatu, ciuitates pro solitudine deserens, et ad eum populus exibat, non ipse ad populum introibat. Qui cum tantus esset ut Christus crederetur et multa in ciuitatibus corrigere posset, in illo iam erat lectulo unde pulsanti dilecto respondere paratus erat:

Exspoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?

Quisquis itaque quietis monasticae secretum desiderat, lectulum magis quam lectum se habere gaudeat.

De lecto quippe, ut Veritas ait, unus assumetur et alter relinquetur.

Lectulum uero sponsae esse legimus, id est animae contemplatiuae Christo arctius copulatne et summo ei desiderio adhaerentis. Quem quicumque intrauerit neminem esse relictum legimus. De quo et ipsamet loquitur:

In lectulo meo pernoctans quesiui quem diligit anima mea.

A quo etiam lectulo ipsa surgere dedignans uel formidans pulsanti dilecto quod supra meminimus respondet. Non enim sordes nisi extra lectum suum esse credit quibus inquinari pedes metuit.

Egressa est Dina ut alienigenas uideret et corrupta est. Et sicut Malcho illi captiuo monacho ab abbate suo praedictum est et ipse postmodum est expertus, /285/ ouis quae de ouili egreditur cito lupi morsibus patet. Ne igitur multitudinem congregemus pro qua egrediendi occasionem quaeramus immo et egredi compellamur et cum detrimento nostri lucra faciamus aliorum, ad modum uidelicet plumbi quod ut argentum seruetur in fornace consumitur. Verendum potius est ne et plumbum pariter et argentum fornax uehemens consumat tentationum.

Veritas, inquit, ait:

Et eum qui uenit ad me, non eiiciam foras.

Nec nos eiici susceptos uolumus, sed de suscipiendis prouideri ne cum eos intus suscepimus, nos ipsos extra pro eis eiiciamus. Nam et ipsum Dominum non susceptum eiecisc legimus, sed offerentem se respuisse. Cui quidem dicenti:

Magister sequar te quocumque ieris.

Ipse enim repellens eum respondit:

Vulpes foueas habent... etc.

Qui etiam de sumptibus nos ante prouidere cum aliquid facere meditatur cui sint ipsi necessarii, diligenter admonet dicens:

Quis nostrum uolens turrim aedificare, nonne prius sedens computat sumptus qui necessarii sunt, si habet ad perficiendum, ne posteaquam posuerit fundamentum, et non potuerit pericere omnes qui uiderint incipiant illudere ei dicentes: Quia hic homo coepit aedificare et non potuit consummare?

Magnum est si uel se unum quis saluare sufficiat et periculosum est multis eum prouidere qui uix ad custodiam sui sufficit uigilare. Nemo uero studiosus est in custodiendo nisi qui pauidus fuerit in suscipiendo. Et nemo sic perseuerat in incepto sicut qui tardus est et prouidus ad incipiendum. In quo quidem tanto maior feminarum sit prouidentia, quanto earum infirmitas magna minus tolerat onera et quiete plurimum est fouenda.

Speculum animae scripturam sacram constat esse in quam quilibet legendo uiuens, intelligendo proficiens, morum suorum pulchritudinem cognoscit uel deformitatem deprehendit, ut illam uidelicet augere, hanc studeat remouere. Hoc nobis speculum beatus commemorans Gregorius in secundo Moralium ait:

Scriptura sacra mentis oculis quasi quoddam speculum opponitur ut interna nostra facies in ipsa uideatur. Ubi etenim foeda, ibi pulchra nostra cognoscimus. Ibi sentimus quantum proficimus ibi a profectu quam longe distamus.

Qui autem scripturam conspicit quam non intelligit quasi caecus ante oculos [speculum] tenet in quo qualis sit cognoscere non ualet, nec doctrinam quaerit in scriptura ad quam ipsa est tantummodo facta et tamquam asinus applicetur ad Iyram, sic otiosus sedet ad scripturam, et quasi panem appositum habet quo ieiunus non reficitur, dum uerbum Dei nec se per intelligentiam penetrante, nec alio ei docendo frangente, iuntiliter cibum habet qui ei nullatenus prodest.

Unde et Apostolus generaliter ad scripturarum studium nos adhortans:

Quaecumque, inquit, scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et consolationem scripturarum spem habeamus.

Et alibi:

Implemini Spiritu sancto loquentes uobismetipsos in psalmis et hymnis et canticis spiritualibus.

Sibi quippe uel secum loquitur qui quod profert intelligit uel de intelligentia uerborum suorum fructum facit.

Idem ad Timotheum:

Dum uenio, inquit, attende lectioni exhortationi doctrinae.

Et iterum:

Tu uero permane in his quae didicisti et credita sunt tibi, sciens a quo didiceris et quia ab /286/ infantia sacras litteras nosti, quae te possunt instruere ad salutem, per fidem quae est in Christo Iesu. Omnis scriptura diuinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus.

Qui etiam ad intelligentiam scripturae Corinthios admonens ut quae uidelicet alii de scriptura loquuntur exponere ualeant:

Sectamini, inquit, caritatem, aemulamini spiritualia, magis autem spiritus ut prophetetis. Qui enim loquitur, lingua non hominibus loquitur, sed Deo. Qui autem prophetat, aecclesiam aedificat. Et ideo qui loquitur lingua, ore ut interpretetur. Orabo spiritu, orabo et mente; psallam spiritu, psallam et mente. Caeterum si benedixeris spiritu, quis supplet locum idiotae, quomodo dicet Amen super tuam benedictionem, quoniam quid dicas, nescit? Nam tu quidem bene gratias agis, sed alter non aedificatur. Gratias ago Deo quoniam omnium uestrum lingua loquor. Sed in aecclesia uolo quinque uerba sensu meo loqui ut et alios instruam quam decem millia uerborum. Fratres, nolite effici pueri sensibus, sed malitia paruuli estote, sensibus autem perfecti.

Loqui lingua dicitur qui ore tantum uerba format non intelligentia exponendo ministrat. Prophetat uero siue interpretatur qui more prophetarum qui uidentes dicuntur id est intelligentes ea quae dicit intelligit, ut ipsa exponere possit. Orat ille spiritu siue psallit qui solo prolotionis flatu uerba format, non mentis intelligentiam accommodat. Cum uero spiritus noster orat, id est nostrae prolotionis flatus solummodo uerba format, nec quod ore profertur corde concipitur, mens nostra sine fructu est quem in oratione uidelicet habere debet, ut ipsa scilicet ex intelligentia uerborum in Deum compungatur atque accendatur. Unde hanc in uerbis perfectionem nos admonet habere, ut non more puerorum uerba tantum sciamus proferre, uerum etiam intelligentiae sensum in iis habere, atque aliter nos orare uel psallere infructuose protestatur. Quem et beatus sequens Benedictus:

Sic stemus, inquit, ad psallendum ut mens nostra concordet uoci nostrae.

Hoc et Psalmista praecipiens ait: "Psallite sapienter" ut uidelicet uerborum prolotioni sapor et condimentum intelligentiae non desit et cum ipso ueraciter dicere Domino ualeamus:

Quam dulcia faucibus meis eloquia tua... etc.

Et alibi:

Non in tibiis, inquit, uiri beneplacitum erit ei.

Tibia quippe sonitum emittit ad delectationem uoluptatis, non ad intelligentiam mentis. Unde bene in tibiis cantare, nec in hoc Deo placere dicuntur qui melodia sui cantus sic oblectantur ut nulla hinc aedificentur intelligentia. Qua etiam ratione, inquit Apostolus, cum benedictiones in aecclesia fiunt respondebitur amen, si quod oratur in illa benedictione non intelligitur? Utrum uidelicet bonum sit quod oratio postulat aut non? Sic enim saepe multos idiotas et litterarum sensum ignorantes uidemus in aecclesia per errorem nonnulla sibi nociua quam utilia precari, ueluti cum dicitur: Ut sic transeamus per bona temporalia ut non amittamus aeterna. Facile ipsa consimilis uocis affinitas nonnullos sic decipit, ut uel sic dicant: ut nos amittamus aeterna; uel ita proferant: ut non admittamus aeterna. Cui etiam periculo Apostolus prouidens ait:

Caeterum si benedixeris spiritu

id est prolotionis tantum flatu uerba benedictionis formaueris non sensu mentem audientis instruxeris,

quis supplet locum idiotae?

id est quis de /287/ assistentibus, quorum est respondere, id aget respondendo quod idiota non ualet immo nec debet?

Quomodo dicet amen?... etc.

cum uidelicet nesciat utrum in maledictionem potius quam benedictionem inducas. Denique quae scripturae non habent intelligentiam, quomodo sermonis aedificationem sibi ministrabunt, aut etiam regulam exponere uel intelligere, aut uitiose prolata corrigere ualebunt?

Unde non mediocriter miramur quae inimici suggestio in monasteriis hoc egit ut nulla ibi de intelligendis scripturis sint studia, sed de cantu tantum uel de uerbis solummodo formandis, non intelligendis, habeatur disciplina, quasi ouium balatus plus utilitatis habeat quam pastus. Cibus quippe est animae et spiritalis refectio ipsi diuina intelligentia Scripturae. Unde et Ezechielem prophetam ad praedicandum Dominus destinans eum prius uolumine cibatur quod statim

in eius ore factum est mel dulce.

De quo etiam cibo scriptum est in Ieremia:

Paruuli petierunt panem et non erat qui frangeret eis.

Panem quippe paruulis frangit qui litterae sensum simplicioribus aperit. Hi uero paruuli panem frangi postulant, cum de intelligentia scripturae animam saginari desiderant, sicut alibi Dominus testatur:

Emittam famem in terram, non famem panis, neque sitim aquae sed audiendi uerbum Domini.

Hinc autem econtrario antiquus hostis famem et sitim audiendi uerba hominum et rumores saeculi claustris monasteriorum immisit, ut uaniloquio uacantes diuina tanto amplius fastidiamus eloquia, quanto magis sine dulcedine uel condimento intelligentiae nobis fiunt insipida. Unde et Psalmista, ut supra meminimus:

Quam dulcia faucibus meis eloquia tua super mel ori meo.

Quae quidem dulcedo in quo consisteret statim adnexuit dicens:

A mandatis tuis intellexi

id est a mandatis tuis potius quam humanis intelligentiam accepi, illis uidelicet eruditus atque instructus. Cuius quidem intelligentiae quae sit utilitas non praetermisit, subiungens:

Propterea odiui omnem uiam iniquitatis.

Multae quippe iniquitatis uiae ita per se sunt apertae ut facile omnibus in odium uel contemptum ueniant, sed omnem iniquitatis uiam non nisi per eloquia diuina cognoscimus, ut omnes euitare possimus. Hinc et illud est

In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi.

In corde potius recondita sunt quam in ore sonantia, cum eorum intelligentiam meditatio nostra retinet. Quorum quidem intelligentiae quanto minus studemus, minus has iniquitatis uias cognoscimus atque uitamus, et minus a peccato nobis prouidere ualeamus.

Quae quidem negligentia tanto amplius in monachis qui ad perfectionem aspirant est arguenda, quanto haec eis facilius esset doctrina qui et sacris abundant libris et quietis otio perfruuntur. Quos quidem de multitudine scriptorum gloriantes, sed ab eorum lectione uacantes, senex ille in Vitis Patrum egregie arguit dicens:

Prophetae conscripserunt libros; patres autem uestri uenerunt post eos et operati sunt in eis plurima. Et iterum successores illorum commendauerunt illos memoriae. Venit autem generatio haec quae nunc est et scripsit et in chartis atque membranis et reposuit in fenestris otiosa.

Hinc et abbas Palladius ad discendum pariter et docendum nos uehementer adhortans ait:

Oportet animam secundum Christi uoluntatem conuersantem aut discere fideliter quae nescit, aut docere manifeste quae nouit. /288/

Si autem utrumque cum possit non uult, insaniae morbo laborat. Initium enim recedendi a Deo fastidium doctrinae est et cum non appetit illud quod semper anima esurit quomodo diligit Deum? Hinc et beatus Athanasius in Exhortatione monachorum in tantum discendi uel legendi studium commendat, ut per hoc etiam orationes intermittere suadeat:

Pergam, inquit, per tramitem uiae nostrae. Primum abstinentiae cura, ieiunii patientia, orandi assiduitas, et legendi uel, si quis ad huc litterarum expertus sit, audiendi sit desiderium cupiditate discendi. Haec enim prima sunt quasi lactantium cunabulorum in Dei agnitione crepundia.

Et post aliqua cum praemisisset:

Orationibus uero ita instandum est, quod uix eas aliquod tempus interpolet.

Postea subiecit:

Has, si fieri potest, sola legendi intercapedo disrumpat.

Neque enim alias Petrus Apostolus admoneret:

Parati semper estote ad rationem reddendam ad omnes poscentes uos de uerbo fidei et spei.

Et Apostolus:

Non cessamus pro uobis orantes ut impleamini agnitione eius in omni sapientia et intellectu spiritali.

Et rursum:

Verbum Christi habitet in uobis abundanter in omni sapientia.

Nam in ueteri Testamento similem hominibus curam sacrae praeceptionis inculcauit eloquium. Sic enim Dauid ait:

Beatus uir qui non abiit in consilio impiorum... sed in lege Domini uoluntas eius... etc.

Et ad Iesum Naue Deus loquitur:

Non recedet liber iste de manibus tuis et meditaberis in eo die ac nocte.

His quoque negotiis malarum cogitationum lubrica frequenter se ingerunt et, quamuis ipsa sedulitas animum ad Deum praestet intentum, efficit tamen in se mordax saeculi cura sollicitum. Quod si hoc frequenter importune patitur religioso labori deditus, numquam profecto illis carebit otiosus. Et beatus papa Gregorius libro Moralium XIX:

Quae tempora, inquit, iam nunc inchoasse ingemiscimus, cum multos intra aecclesiam positos cernimus, quia nolunt operari quod intelligunt, aut hoc ipsum quoque sacrum eloquium intelligere ac nosse contemnunt. A ueritate enim auertentes auditum ad fabulas conuertuntur, dum omnes quae sua sunt quaerunt, non quae Iesu Christi. Scripta Dei ubique reperta opponuntur oculis, sed haec cognoscere homines dedignantur. Pene nullus scire quaerit quod credit.

Ad quod etiam plurimum ipsos et professionis suae regula et sanctorum patrum adhortantur exempla. Nihil quippe de doctrina uel studio cantus admonet Benedictus cum ipse plurimum de lectione praecipiat et ipsa legendi tempora sicut et laborandi diligenter assignet, et in tantum de ipsa quoque dictandi seu scribendi doctrina prouideat, ut

inter necessaria quae ab abbate monachi sperare debeant tabulas etiam et graphium non praetermittat. Qui cum inter caetera iubeat quod: /289/

In capite quadragesimae omnes monachi singulos accipiant codices de bibliotheca quos per ordinem ex integro legant.

Quid hoc magis ridiculosum quam lectioni uacare et intelligentiae operam non dare? Notum quippe est illud Sapientis prouerbum:

Legere et non intelligere, negligere est.

Tali quippe lectori merito illud philosophi:

Anonos lyras improperandum est.

Quasi enim asinus est ad lyram lector librum tenens, id ad quod liber est factus agere non ualens. Multo etiam salubrius tales lectores alias intenderent ubi aliquid utilitatis inesset quam otiose uel scripturae litteras inspicerent uel folia uersarent. In quibus profecto lectoribus illud Isaiae compleri manifeste uidemus.

Et erit, inquit, uobis uisio omnium sicut uerba libri signati, quem cum dederint scienti litteras dicent: Lege istum, et respondebit: Non possum, signatus est enim. Et dabitur liber nescienti litteras diceturque ei: Lege, et respondebit; Nescio litteras. Et dixit Dominus: eo quod appropinquat populus iste ore suo et labiis suis glorificat me, cor autem eius longe est a me et timuerunt me mandato hominum et doctrinis. Ideo ecce ego addam ut admirationem faciam populo huic miraculo grandi et stupendo.

Peribit enim sapientia a sapientibus eius et intellectus prudentium eius abscondetur.

Scire quippe litteras in claustris dicuntur quicumque illas proferre didicerunt. Qui profecto quantum ad intelligentiam spectat se nescire legere profitentes, librum qui traditur habent signatum aequae ut illi quos illitteratos ibidem dicunt. Quos quidem Dominus arguens dicit eos ore et labiis potius quam corde sibi appropinquare, quia quae proferre utcumque ualent intelligere minime possunt. Qui dum diuinorum eloquiorum scientia careant, magis consuetudinem hominum quam utilitatem scripturae obediendo sequuntur. Propter hoc Dominus eos quoque, qui sapientiores inter eos uidentur et doctores resident, excaecandos esse comminatur.

Maximus aecclesiae doctor et monasticae professionis honor Hieronymus qui nos ad amorem litterarum adhortans ait:

Ama scientiam litterarum et carnis uitia non amabis.

Quantum laborem et expensas in doctrina earum consumpserit eius quoque testimonio didicimus. Qui inter caetera quae ipsemet de proprio scribit studio, ut nos etiam uidelicet suo instruat exemplo, ad Pammachium et Oceanum quodam loco sic meminit:

Dum essem iuuenis miro discendi feruebam amore, nec iuxta quorumdam praesumptionem ipse me docui, Apollinarem audiui Antiochiae frequenter et colui, cum me in scripturis sanctis erudiret. Iam canis spargebatur caput et magistrum potius quam discipulum decebat. Perrexi tamen Alexandriam. audiui Didymum; in multis ei gratias ago quod nesciui didici. Putabant me homines finem fecisse discendi. Rursus Hierosolymae et Bethlehem, quo labore, quo pretio, Baraninam Hebraeum nocturnum habui praeceptorem! Timebat enim Iudaeos et mihi alterum sese exhibebat Nicodemum. /290/

Memori proiecto mente hic recondiderat quod in Ecclesiastico legerat:

Fili, a iuuentute tua excipe doctrinam et usque ad canos inuenies sapientiam.

In quo ipse non solum scripturae uerbis, uerum etiam sanctorum patrum instructus exemplis inter caeteras excellentis illius monasterii diuitissimas laudes hoc de singulari exercitio eius in scripturis diuinis adiecit:

Scripturarum uero diuinarum meditationem et intellectum atque scientiae diuinae. numquam tanta uidimus exercitia, ut singulos paene eorum oratores credas in diuinam esse sapientiam.

Sanctus etiam Beda, sicut in Histol ia refert Anglorum, a puero in monasterium susceptus:

Cunctum, inquit, ex eo tempus uitae in eiusdem monasterii habitatione peragens omnem meditans scripturis operam dedi atque inter obseruantiam disciplinae regularis et quotidianam cantandi in aecclesia, curam semper aut discere aut scribere dulce habui.

Nunc uero qui in monasteriis erudiuntur adeo stulti perseuerant ut litterarum sono contenti. nullam de intelligentia curam assumant, nec cor instruere, sed linguam student. Quos patenter illud Salomonis arguit prouerbum:

Cor sapientis quaerit doctrinam et os stultorum pascetur imperitia

cum uidelicet uerbis quae non intelligit oblectatur. Qui profecto tanto minus Deum amare et in eum accendi possunt, quanto amplius ab intelligentia eius et a sensu scripturae de ipso nos erudientis absistunt.

Hoc autem duabus maxime de causis in monasteriis accidisse credimus, uel per laicorum scilicet conuersorum seu etiam ipsorum praepositorum inuidiam, uel propter uaniloquium otiositatis cui hodie plurimum claustra monastica uacare uidemus. Isti profecto nos terrenis magis quam spiritualibus secum intendere cupientes illi sunt qui tamquam Allohili fodientem puteos Isaac persequantur et eos replendo congerie terrae aquam ei satagunt prohibere. Quod beatus exponens &regorius libro Moraliu XVI ait:

Saepe cum eloquiis sacris intendimus malignorum spirituum insidias grauius toleramus, quia menti nostrae terrenarum cogitationum puluerem aspergunt ut intentionis nostrae oculos a luce intima uisionis obscurant.

Quod nimium Psalmista pertulerat cum dicebat:

Declinate a me maligni, et scrutabor mandata Dei mei.

Videlicet patenter insinuans quia mandata Dei perscrutari non poterat cum malignorum spirituum insidias in mente tolerabat.

Quod etiam in Isaac opere Alliphilorum prauitate cognoscimus designari qui puteos quos Isaac foderat terrae congerie replebant. Nos enim nimirum puteos fodimus cum in scripturae sacrae abditis sensibus alta penetramus. Quos tamen occulte replent Allophili quando nobis ad alta tendentibus immundi spiritus terrenas cogitationes ingerunt et quasi inuentam diuinae scientiae aquam tollunt. Sed quia nemo hos hostes sua uirtute superat per Eliphaz dicitur:

Eritque omnipotens contra hostes tuos et argentum coaceruabitur tibi.

Ac si diceretur: dum malignos spiritus Dominus sua a te uirtute repulerit, diuini in te eloqui talentum lucidius crescit. Legerat iste, nisi fallor, magni Christianorum philosophi /291/ Origenis homelias in Genesi et de eius hauserat puteis quod nunc de his loquitur puteis. Ille quippe spiritualium puteorum fossor studiosus non solum ad eorum potum, sed etiam effossionem nos uehementer adhortans expositionis praedictae homelia XII ita loquitur:

Tentemus facere etiam illud quod Sapientia commonet dicens: "Bibe aquam de tuis fontibus et de tuis puteis et sit tibi fons tuus proprius". Tenta ergo et tu, o auditor, habere proprium puteum et proprium fontem ut et tu cum apprehenderis librum scripturarum, incipias etiam ex proprio sensu proferre aliquem intellectum, et secundum ea quae in aecclis didicisti, tenta et tu bibere de fonte ingenli tui. Est intra te natura aquae uiuae, sunt uenae perennes et irrigua fluenta rationabilis sensus, si modo non sint terra et rudibus completa. Sed satage fodere terram tuam et purgare sordes, id est ingenium, amouere desidiam et torporem cordis excutere. Audi enim quod dicit scriptura: "Punge oculum et profer lacrymam; punge cor et profer sensum." Purga etiam et tu ingenium tuum, ut aliquando etiam de tuis fontibus bibas et de tuis puteis haurias aquam uiuam. Si enim suscepisti in te uerbum Dei, si accepisti ab Iesu aquam uiuam et fideliter accepisti, fiet in te fons aquae salientis in uitam aeternam.

Idem Homelia sequente de puteis Isaac supra memoratis:

Quos, inquit, Philistini terra repleuerant, illi sine dubio qui intelligentiam spiritali claudunt ut neque ipsi bibant, neque alios bibere permittant. Audi Dominum dicentem: "Vae uobis, Scribae et Pharisei, quoniam tulistis clauem scientiae, neque ipsi introistis, neque uolentes permisistis," etc. Nos uero numquam cessemus puteos aquae uiuae fodiendo et nunc quidem uetera nunc etiam noua discutiendo, efficiamur similes illi euangelico scribae de quo Dominus dixit: "Qui profert de thesauro suo noua et uetera." Item redeamus ad Isaac et fodiamus cum ipso puteos aquae uiuae, etiamsi obsistunt Philistini, etiamsi risantur, nos tamen perseueremus cum ipso puteos fodiendo ut et nobis dicatur: "Bibe aquam de tuis uasis et de tuis puteis" et in tantum fodiamus ut superabundent aquae putei in plateis nostris, ut non solum nobis sufficiat scientia scripturarum, sed et alios doceamus et instruamus ut bibant homines. Bibant et pecora quia et Propheta dicit: "Homines et iumenta saluos facies, Domine."

Et post aliqua:

Qui Philistinus est, inquit, et terrena sapit, nescit in omni terra inuenire aquam, inuenire rationabilem sensum. Quid tibi prodest habere eruditionem et nescire ea uti? habere sermonem et nescire loqui? Istud opus proprie puerorum est Isaac qui in omni terra fodiunt puteos aquae uiuae.

Vos autem non sic sed uaniloquo penitus supersedentes quaecumque discendi gratiam assecutae sunt, de iis quae ad Deum pertinent erudiri studeant, sicut de beato scriptum est uiro:

Sed in lege Domini uoluntas eius et in lege eius meditabitur die ac nocte.

Cuius quidem assidui studii in lege Domini quae /292/ sequatur utilitas statim adiungitur:

Et erit tamquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum... etc.

Quasi enim lignum aridum est et infructuosum quod fluentis diuinorum eloquulorum non irrigatur. De quibus scriptum est:

Flumina de uentre eius fluent aquae uiuae.

Haec illa sunt fluenta de quibus in laude sponsi canit sponsa in Canticis eum describens:

Oculi eius sicut columbae super riuulos aquarum quae lacte sunt lotae et resident iuxta fluenta plenissima.

Et uos igitur lacte lotae, id est candore castimoniae nitentes iuxta haec fluenta quasi columbae residete et hinc sapientiae haustus sumentes, non solum discere, sed et docere et aliis tamquam oculi uiam possitis ostendere et sponsum ipsum non solum conspiceret, sed et aliis ualeatis describere. De cuius quidem singulari sponsa quae ipsum aure cordis concipere meruit scriptum esse nouimus:

Maria autem conseruabat omnia uerba haec, conferens in corde suo.

Haec igitur summi Verbi Genetrix uerba eius in corde potius habens quam in ore, ipsa etiam diligenter conferebat, quia studiose singula discutebat et inuicem sibi ea conferebat, quam congrue scilicet inter se conuenirent omnia. Nouerat iuxta mysterium legis omne animal immundum dici, nisi quod ruminat et ungulam findit. Nulla quippe est anima munda, nisi quae meditando quantum capere potest diuina ruminat praecepta et in his exsequendis discretionem habeat, ut non solum bona, sed et bene, hoc est recta faciat intentione. Diuisio quippe unguulae pedis discretio est animi de qua scriptum est:

Si recte offeras, recte autem non diuidas, peccasti.

Si quis diligit me, inquit Veritas, sermonem meum seruabit.

Quis autem uerba uel praecepta Domini sui seruare obediendo poterit, nisi haec prius intellexerit? Nemo studiosus erit in exsequendo, nisi qui attentus fuerit in audiendo. Sicut et de beata illa legitur muliere quae caeteris

omnibus postpositis sedens secus pedes Domini audiebat uerbum illius, illis uidelicet auribus intelligentiae quas ipsemet requirit dicens:

Qui habet aures audiendi, audiat.

Quod si in tantae feruorem deuotionis accendi non ualeatis, imitamini saltem et amore et studio sanctarum litterarum beatas illas sancti Hieronymi discipulas Paulam et Eustochium quarum praecipue rogatu tot uoluminibus aecclesiam praedictus doctor illustrauit.

*****
*****

SCANNED FROM: E.R. Smits (ed.), Peter Abelard: Letters IX-XIV, Groningen 1983: pp.219-237.

/219/

EPISTOLA 09:

ABAEARDUS AD VIRGINES PARACLITENSES: DE STUDIO LITTERARUM

Beatus Hieronymus in eruditione uirginum Christi plurimum occupatus inter caetera quae ad aedificationem earum scribit, sacrarum studium litterarum eis maxime commendat, et ad hoc eas non tam uerbis hortatur quam exemplis inuitat. Memor quippe sententiae qua Rusticum monachum instruens ait:

Ama scientiam scripturarum et carnis uitia non amabis

tanto magis necessarium amorem huius studii feminis esse censuit, quanto eas naturaliter infirmiores et carne debiliores esse conspexit. Nec solum ad hanc uirginum exhortationem argumentum similitudinis a uirginibus sumptum inducit; unde ad comparationem minoris uiduas et coniugatas in exemplum assumit, quo magis sponsas Christi ad hoc studium incitet per matronas saeculi et ex uirtute laicarum torporem excutiat uel confundat monialium. Et quoniam iuxta illud Gregorianum

a minimis quisque inchoat ut ad maiora perueniat

premittere inuauit, quanta diligentia uirgunculas in sacris imbuere litteris studuerit. Unde, ut omittam caetera, illud nunc in medium procedat quod ad Letam de institutione filiae suae Paulae propter morum doctrinam tradit hanc litterarum disciplinam.

Sic erudienda est, inquit, anima quae futura est templum Dei.

Fiant ei litterae uel buxuae uel eburneae et suis nominibus appellentur. /220/ Ludat in eis et ludus eius eruditio sit. Et non solum ordinem teneat litterarum, sed ipse crebro ordo turbetur et mediis ultima, primis media misceantur. Cum uero coeperit manu stylum in cera ducere, uel alterius manu teneri regantur articuli uel in tabula sculpantur elementa, ut per eosdem sulcos inclusa in marginibus trahantur uestigia et foris non queant euagari. Syllabas iungat ad premium et quibus illa aetas deliniri potest, munusculis inuitetur. Habeat in discendo socias quibus inuideat, quarum laudibus mordeatur. Non est obiurganda si tardior sit, sed laudibus exortandum ingenium et ut uicisse se gaudeat et uictam doleat. Cauendum in primis ne oderit studia, ne amaritudo eorum percepta in infantia ultra rudes annos transeat. Ipsa nomina per quae consuescit paulatim uerba contexere, non sint fortuita, sed certa et coaceruata de industria, prophetarum uidelicet atque apostolorum; et omnis ab Adam patriarcharum series de Matthaео Lucaque descendat, ut, dum aliquid agit, futura memoria preparetur. Magister probae aetatis et uitae atque eruditionis est eligendus. Nec poterit erubescere doctus uir id facere in propinqua uel nobili uirgine quod Aristoteles fecit Philippi in filio, ut librarium uilitate initia ei traderet litterarum. Non sunt contemenda quasi parua, sine quibus magna constare non possunt. Ipse elementorum sonus et prima institutio praeceptoris /221/ aliter de erudito, aliter de rustico ore profertur. Nec discat in tenero quod ei dediscendum est postea. Difficulter eraditur quod rudes animi perbiberunt.

Graeca narrat historia Alexandrum regem et in moribus et in incensu Leonidis pedagogi sui non potuisse carere uiciis quibus paruulus adhuc fuerat infectus.

Ut autem pronuntiationem scripturae commendat memoriae, certam et ipse lectionis mensuram singulis diebus uult prefigi; quam cum memoriter retentam persoluat, nec solum Latinis, uerum etiam Graecis litteris operam dari precipit, cum utraeque linguae tunc Romae frequentarentur, et maxime propter scripturas de Graeco in Latinum uersas, ut eas ex origine sua melius cognosceret ac uerius diiudicare posset. Nondum enim Hebraicae ueritatis translatione Latinitas utebatur. Ait itaque:

Reddat tibi cotidie pensum scripturarum certum et discat Graecorum numerum uersuum. Sequatur statim et Latina eruditio; quae si non ab initio tenerum os composuerit, in peregrinum sonum lingua corrumpitur et externis uiciis sermo patrius sordidatur...

Pro gemmis et serico diuinos codices amet, in quibus non auri et pellis Babyloniae uermiculata pictura, sed ad fidem placeat emendata et erudita distinctio. Discat primum psalterium, his se canticis auocet; in prouerbiis Salomonis erudiatur ad uitam, in Ecclesiaste consuescat calcare quae mundi sunt, in Iob uirtutis et patientiae /222/ exempla sectetur. Ad euangelia transeat numquam ea positura de manibus. Apostolorum acta et epistolas tota cordis inibat uoluntate. Cumque pectoris sui cellarium impleuerit his opibus, mandet memoriae prophetas et Heptateuchum, Regum et Paralipomenon libros, Esdrae et Hester uolumina. Ad ultimum sine periculo discat Canticum Canticorum ne, si in exordio legerit, sub carnalibus uerbis spiritualium nuptiarum epithalamium non intelligens uulneretur. Caueat omnia apocrypha et, si quando ea non ad dogmatum ueritatem, sed ad signorum reuerentiam legere uoluerit, sciat non eorum esse quorum titulis prenotantur, multa quoque permixta uitiosa et grandis esse prudentiae aurum in luto quaerere. Cypriani opuscula semper in manu teneat; Athanasii epistolas et Hilarii libros inoffenso decurrat pede. Illorum

tractatibus, illorum delectetur ingeniis, in quorum libris pietas fidei non uacillat. Caeteros sic legat ut magis iudicet quam sequatur. Respondebis: Quomodo haec omnia mulier secularis in tanta frequentia hominum Romae custodire potero? Noli ergo subire onus quod ferre non potes, sed, postquam ablactaueris eam, mitte auiae et amitae, redde pretiosam gemmam cubiculo Mariae et cunis Iesu uagientis impone. Nutriatur in monasterio, sit inter uirginum chorus; nesciat saeculum, uiuat angelice, sit in carne sine carne; omne hominum genus sui simile putet et, ut caetera taceam, certe te liberet seruandi difficultate et custodiae periculo. Melius est desiderare absentem tibi quam pauere ad singula. Trade Eustochio /223/

paruulam. Illam primis miretur ab annis, cuius et sermo et habitus et incessus doctrina uirtutum est. Sit in gremio auiae quae longo usu didicit nutrire docere seruare uirgines. Anna quae filium Domino uouerat, postquam obtulit tabernaculo, numquam recepit. Ipse si Paulam miseris, et magistrum et nutricium me spondeo. Gestabo humeris, balbucientia senex formabo uerba, multo gloriosior mundi philosopho qui non regem Macedonum Babylonio periturum ueneno, sed Christi sponsam erudiam, regnis celestibus offerendam.

Perpendite, sorores in Christo carissimae pariter et conseruae, quantam curam tantus aecclisiae doctor in eruditione unius paruulae susceperit, in qua tam diligenter cuncta distinxerit quae necessaria doctrine decreuerit ab ipso alphabeto sumens exordium. Nec solum de pronuntiandis syllabis et litteris coninngendis, uerum etiam de scribendis adhibet documentum, nec non et de sociis prouidet adiungendis quorum liuore uel laude plurimum moueatur. Quod etiam ut spontanea magis quam coacta fatiat et maiori studium amore complectatur, blanditiis et laudibus nec non et munusculis incitari admonet. Ipsa quoque nomina distinguit ex scripturis sacris colligenda in quibus proferendis se primum exercens haec memoriae suae plurimum commendet iuxta illud poeticum:

Quo semel est inbuta recens seruabit odorem testa diu...

Qualis etiam magister ad hoc sit eligendus, diligenter describit /224/

nec praetermittit praefixam esse debere mensuram lectionis quam corde tenus firmatam cotidie persoluat. Et quia eo tempore Graecarum quoque litterarum usus Romae abundabat, nec Graecarum litterarum expertem eam esse permittit, maxime, ut arbitror, propter translationem diuinorum librorum a Graecis ad nos deriuatam, unde et discernere posset quid apud nos minus uel aliter esset, et fortasse propter liberalium quoque disciplinam artium quae his quae ad perfectionem doctrinae nituntur, non nihil afferunt utilitatis. Quam etiam eruditionem Latinae linguae praemittit, quasi ab ipsa nostrum inchoauerit magisterium. Cum autem a sono uocum ad earum peruenerit sensum, ut quae proferre didicerit iam intelligere uelit, codices ei distinguit diuersos, tam de canone duorum testamentorum quam de opusculis doctorum ex quorum eruditione proficiat ut consummetur. Inter canonicas autem scripturas ita ei euangelia commendat, ut numquam haec de manibus uirginis recessura censeat, quasi plus aliquid diaconissis quam diaconis de lectione iniungat euangelica, cum illi in aecclisia illam habeant recitare, iste numquam ab eorum debeant lectione uaccare. Deinde ista matri de filia scribens ne quam mater excusationem pretenderet haec omnia Romae saecularem feminam in tanta hominum frequentia perficere non posse, dat consilium ut ab isto se onere liberans monasterio uirginum tradat filiam ubi educari sine periculo et de his quae dixit perfectius instrui possit. Omnem denique occasionem amputans ne de magistro tandem qualem ipse descriperat, mater sollicitaretur, puellae Roma Hierusolymam ad auiam scilicet sanctam Paulam et amitam Eustochium missae /225/ se magistrum pariter et nutricium offert. Et in tantum, quod dictu mirabile est, erumpit promissum ut tantus aecclisiae doctor etiam senio debilis dicat se uirginem quasi baiulum eius humeris gestare non dedignari. Quod quidem apud suspiciosos non sine suspitione fieri nec apud religiosos sine scandalo uix contingeret.

Haec tamen omnia uir Deo plenus et de integritate uitae omnibus tam diu cognitus confidenter spondebat, dummodo unam sic instruere uirginem posset ut ipsam caeteris magistram relinqueret et in ipsa Hieronymum legeret qui Hieronymum non uidisset.

Ut autem de paruulis ad maiores transeamus uirgines quas plurimum semper prouocat ad studium litterarum tam eis uidelicet scribendo quae legant quam eas laudando de assiduitate legendi uel discendi, quid ad Principiam uirginem de Psalmo XLIV scribens dicat, audiamus:

Scio me, Principia in Christo filia, a plerisque reprehendi qui interdum scribam ad mulieres et fragiliorem sexum maribus praeferam, et idcirco debeo primis obrectatoribus meis respondere et sic uenire ad disputatiunculam quam rogasti. Si uiri de scripturis quaerent, mulieribus non loquerer. Si Baraih ire uoluisset ad praelium, Debora de uictis hostibus non triumphasset.

Et post aliqua:

Apollo, uirum apostolicum et in lege doctissimum, Aquila et Priscilla erudiunt et instruunt eum de uia Domini. Si doceri a femina non fuit turpe apostolo, mihi quare turpe est post uiros docere et feminas? Haec et huiusmodi, filia, perstrinxi breuiter ut nec te paeniteret sexus tui nec uiros nomen suum erigeret in quorum condemnationem feminarum in scripturis sanctis uita laudatur.

Iuuat post uirgines intueri de uiduis quantum et ipse in studio sacrarum litterarum /226/ ipsius testimonio et laude profecerint.

Scribens igitur idem doctor ad eandem uirginem Principiam de uita sanctae Marcellae, sicut illa postulabat, inter uirtutum eius insignia:

Diui narum, inquit, scripturarum ardor incredibilis semperque cantabat: "In corde meo abscondi eloquia tua ut non peccem tibi"

et illud de perfecto uiro: "Et in lege Domini uoluntas eius et in lege eius meditabitur die ac nocte" et: "A mandatis tuis intellexi". Denique cum et me Romam cum sanctis pontificibus aecclesiastica traxisset necessitas et uerecundae nobilium feminarum oculos declinarem, ita egit, secundum Apostolum, "importune oportune", ut pudorem meum sua superaret industria, et quia alicuius esse nominis tunc estimabar super studio scripturarum, numquam conuenit quin de scripturis aliquid interrogaret, nec statim acquiesceret, sed moueret e contrario quaestiones, non ut contenderet, sed ut quaerendo disceret earum solutiones quas opponi posse intelligebat. Quid in illa uirtutum, quid ingenii inuenirem, uereor dicere ne fidem credulitatis excedam et tibi maiorem tristitiam moueam recordanti quanto bono carueris. Hoc solum dicam quod quicquid in nobis longuo fuit studio congregatum et meditatione diuturna quasi in naturam uersum, hoc illa libauit, hoc didicit atque possedit, ita ut post profectionem nostram si de aliquo testimonio scripturarum esset oborta /227/ contentio, ad illam indicem pergeretur. Et quia ualde prudens erat, sic interrogata respondebat ut etiam sua non sua diceret, sed uel mea uel cuiuslibet alterius ut in eo ipso quod docebat, se discipulam fateretur. Sciebat enim dictum ab Apostolo: "Docere autem mulieri non permitto", ne uirili sexui et interdum sacerdotibus de obscuris et ambiguis sciscitantibus facere uideretur iniuriam. Absentiam nostri mutuis solabamur alloquiis et quod carne non poteramus, spiritu tenebamus. Semper obuiare se epistulae, superare officii, salutationibus preuenire. Non multum perdebat absentia quae iugibus sibi litteris iungebatur. In hac tranquillitate et Domini seruitute haeretica in his prouinciis exorta tempestas cuncta turbauit et in tantam rabiem concitata est, ut nec sibi nec ulli bonorum parceret, et quasi parum esset hic uniuersa mouisse, nauem plenam blasphemiarum Romano intulit portui. Cum uenenata spurcaque doctrina Romae inueniret quos induceret, tunc sancta Marcella quae diu cohibuerat ne per aemulationem quippiam facere crederetur, postquam sensit fidem in plerisque uiolari, ita ut sacerdotes quoque et nonnullos monachorum maximeque saeculi homines in assensum sui traheret ac simplicitati illuderet, episcopo qui de suo ingenio caeteros estimat, publice restitit malens Deo placere quam hominibus. Damnationis haereticorum haec fuit principium, dum adducit testes qui prius ab eis eruditi et postea ab haeretico fuerant errore correcti, dum ostendit multitudinem deceptorum, dum impia /228/ *Peri archon* ingerit uolumina quae emendata manu scorpii monstrantur, dum acciti frequentibus litteris haeretici ut se defenderent, uenire non ausi sunt. Tantaque uis fuit conscientiae, ut magis absentes damnari quam praesentes coargui maluerint. Huius tam gloriosae uictoriae origo Marcella est.

Videtis, dilectissimae, quantum attulerit fructum repressis haeresibus in urbe fidelibus omnibus in caput constitutae unius matronae laudabile studium et quanta lampade doctrinae ipsorum quoque doctorum aecclesiasticorum tenebras una mulier expulerit. De cuius studio in sacris litteris quo ipsa uictoriam istam meruerit, idem doctor libro primo in epistolam quoque Pauli ad Galatias ad exortationem uestram ita meminit:

Scio equidem ardorem eius, stio fidem, quam habeat flammam in pectore superare sexum, obliuisci homines et diuinorum uoluminum tympano concrepante rubrum huius saeculi pelagus transfretare.

Certe cum Romae essem, numquam tam festina me uidit ut non de scripturis aliquid interrogaret. Neque uero more Pythagorico quicquid respondebam rectum putabat, nec sine ratione preiudicata apud eam ualebat auctoritas, sed examinabat omnia et sagaci mente uniuersa pensabat ut me sentirem non tam discipulam habere quam iudicem.

Tantum eo tempore in sanctis feminis, sicut et in uiris, studium feruebat litterarum, ut nequaquam suae linguae disciplina contentae ipsos scripturarum riuulos quos habebant, ab ipsis inquirerent fontibus nec inopiam unius linguae sibi crederent sufficere. Unde et illud est supra memorati doctoris ad Paulam /229/ de morte Blesillae filiae suae sic inter caetera in eius precipuam laudem scribentis:

Quis sine singultibus transeat orandi instantiam, nitorem linguae, memoriae tenacitatem, acumen ingenii? Si Graece eam audisses loquentem, Latine eam nescire putares. Si in Romanum sonum lingua uerteret se, nihil omnino peregrinus sermo redoleret. Iam uero quod in Origine quoque illo Graecia miratur, in paucis non dico mensibus sed diebus, ita Hebraeae linguae uicerat difficultates ut in ediscendis canendisque psalmis cum matre contenderet.

Ipsam quippe matrem eius Paulam nec non et alteram ipsius Paulae filiam Eustochium uirginem Deo dicatam in eodem studio litterarum atque linguarum non minus occupatas esse, idem non praeterit doctor.

Sic quippe de his commemorat uitam ipsius Paulae scribens et de ipsa dicens:

Nihil ingenio eius docibilis fuit. Tarda erat ad loquendum, uelox ad audiendum, memor illius precepti: "Audi, Israel, et tace". Scripturas sanctas tenebat memoriter. Denique compulit me ut et uetus et nouum instrumentum cum filia me disserente perlegeret. Quod propter uerecundiam negans propter assiduitatem et crebras postulationes eius praestiti ut docerem quod didiceram.

Sic ubi hesitabam et nescire me ingenue confitebar, nequaquam mihi adquiescere uolebat sed iugi interrogatione cogebat ut e multis uariisque sententiis quae mihi uideretur probabilior, indicarem. Loquar et aliud quod forsitan aemulis uideatur incredulum. Hebraeam linguam /230/ quam ego ab adolescentia multo labore ac sudore didici et infatigabili meditatione nunc usque non desero ne ipse ab ea deserar, discere uoluit et consecuta est ita ut psalmos Hebraice caneret Graecumque sermonem absque ulla Latinae linguae proprietate resonaret. Quod quidem usque hodie in sancta filia eius Eustochio cernimus.

Sciebant quippe Latinorum codicum doctrinam ex Hebraicis et Graecis processisse scriptis et idioma cuiuscumque linguae ad plenum in peregrina seruari ab interprete non posse. Quod tam Hebraei quam Graeci de perfectione gloriantes nostris translationibus uelut imperfectis nonnumquam insultare consueuerunt talem in argumentum similitudinem asserentes quod quilibet liquor in plura uasa uicissim transfusus a plenitudine sua necessario minuitur nec eius quantitas in caeteris uasis potest reperiri quam in priore habuit. Unde et illud sepe accidit

quod cum aliquibus testimoniis Iudeos arguere nitimur, facile nos refellere solent qui Hebraicum ignoramus, ex translationum ut aiunt nostrarum falsitate. Quod sapientissime mulieres praedictae diligenter attendentes nequaquam propriae linguae doctrina contentae fuerunt ut non solum suos instruere, uerum etiam alios refellere possent et de limpидissima fontis aqua sitim suam reficerent. Ad quod maxime, ni fallor, ipse Hieronymus harum peritus linguarum suo prouocauerat exemplo. Cuius quidem peritiae perfectionem quanto labore uel expensis adquisierit, ad Pammachium et Oceanum scribit his uerbis:

Dum essem iuuenis, miro discendi ferebar amore nec iuxta quorundam presumptionem ipse /231/ me docui. Apollinarium Laodicenum audiui Antiochiae frequenter; colui et cum me in sanctis scripturis erudiret, numquam illius contentiosum super sensu dogma suscepi. Iam canis spargebatur caput et magistrum potius quam discipulum decebat. Perrexi tamen Alexandriam, audiui Didymum. In multis ei gratias ago, quod nesciui didici, quod sciebam illo diuersa docente non peridi. Putabant me homines finem fecisse discendi. Veni rursus Hierusolymam et Bethlehem.

Quo labore quo pretio Barrabanum nocturnum habui praeceptorem.

Timebat enim Iudeos et mihi alterum exhibebat Nicodemum. Horum omnium frequenter in opusculis meis facio mentionem.

Hunc zelum tanti doctoris et sanctarum feminarum in scripturis diuinis considerans monui et incessanter implere uos cupio ut dum potestis et matrem harum peritam trium linguarum habetis, ad hanc studii perfectionem feramini ut quaecumque de diuersis translationibus oborta dubitatio fuerit, per uos probatio terminari possit. Quod et ipse Dominicae crucis titulus Hebraicae, Graecae et Latinae conscriptus non incongrue praefigurasse uidetur ut in eius aecclesia ubique terrarum dilatata harum linguarum quae praeeminent abundaret doctrina, quarum litteris utriusque testamenti comprehensa est scriptura. Non longa peregrinatione, non expensis plurimis pro his linguis addiscendis opus uobis est ut beato accidit Hieronymo, cum matrem, ut dictum est, habeatis ad hoc studium sufficientem. Post uirgines quoque ac uiduas fideles coniugatae incitamentum prebeant uobis doctrine et uel negligentiam uestram arguant uel ardorem augeant. Praestat exemplum etiam uobis Celantia uenerabilis quae in coniugio quoque /232/

regulariter uiuere cupiens sibi legem coniugii prescribi ab ipso etiam Hieronymo sollicitate petit. Unde et ipse ad eamdem super hoc rescribens ita meminit:

Prouocatus ad scribendum litteris tuis diu de responsione dubitauit silentium mihi imperante uerecundia. Petis namque et sollicitate ac uiolenter petis ut tibi certam ex scripturis sanctis praefiniamus regulam ad quam tu ordines cursum uitae tuae ut cognita Domini uoluntate inter honores saeculi et diuitiarum inlecebras morum magis diligas supellectilem atque ut possis in coniugio constituta non solum coniugi placere sed etiam ei qui ipsum coniugium indulsit. Cui tam sanctae petitioni tamque pio desiderio non satisfacere, quid aliud quam profectum alterius non amare? Parebo igitur precibus tuis teque paratam ad implendam Dei uoluntatem ipsius nitar incitare sententiis.

Audierat fortassis haec matrona quod in laudem sanctae Susannae scriptura commemorat. Quam cum premisisset "pulchram nimis et timentem Deum", unde hic timor et uerus animae decor procederet, statim annexit dicens:

Parentes enim illius cum essent iusti, erudierunt filiam suam secundum legem Moysi.

Cuius eruditionis inter molestias nuptiarum et saecularium perturbationes occupationum Susanna non immemor et morti adiudicata ipsos suos iudices atque presbyteros dampnare promeruit. Quem quidem in Daniele locum ipse Hieronymus exponens illud quod dictum est:

Parentes illius cum essent iusti, erudierunt filiam suam... etc.

in exhortationis competenter assumens occasionem ait:

Hoc utendum est testimonio ad exortationem parentum ut doceant iuxta legem Dei sermonemque diuinum non solum filios, sed et filias suas. /233/

Et quia diuitiae tam litterarum quam uirtutum impedire studia plurimum solent, omnem uobis negligentiae torporem excutiat illa ditissima regina Saba quae cum magno labore infirmi sexus et longe uiae fatigatione pariter atque periculis expensisque nimis uenit a finibus terrae sapientiam experiri Salomonis et cum eo conferre quae nouerat de his quae ignorabat. Cuius studium et laborem in tantum Salomon approbavit ut ei pro remuneratione cuncta quae petiit daret exceptis quae ipse illi ultro more obtulerat regio. Multi uiri potentes ad sapientiam eius audiendam confluebant et multi regum et ducum terre doctrinam eius magnis muneribus honorabant et cum ab eis multa susciperet donaria, neminem eorum super his remunerasse legitur, nisi supradictam feminam. Ex quo patenter exhibuit quantum sanctum feminae studium et ardorem doctrine approbauerit et quantum Domino ipsum gratum esse censuerit. Quam et postmodum ipse Dominus et Salomon uerus, immo plus quam Salomon, ad condemnationem uirorum eruditionem suam contementium non praetermisit inducere:

Regina, inquit, Austri surget in iudicio et condemnabit generationem istam... etc.

In qua generatione, carissimae, ne uos quoque uestra condemnet negligentia, prouidete. In quo etiam quo minus excusabiles sitis, non est uobis necessarium longi fatigationem itineris arripere nec de magnis expensis prouidere. Magisterium habetis in matre quod ad omnia uobis sufficere, tam ad exemplum scilicet uirtutum quam ad doctrinam litterarum, potest, quae non solum Latinae, uerum etiam tam Hebraicae quam Graecae non experta litteraturae, sola hoc tempore illam trium linguarum adepta peritiam uidetur, quae ab omnibus in beato Hieronymo tanquam singularis gratia praedicatur et ab ipso in supradictis uenerabilibus feminis maxime commendatur. /234/

Tribus quippe linguis principalibus istis duo testamenta comprehensa peruenerunt ad nostram notitiam. Quibus etiam linguis titulus Dominicae crucis insignitus, Hebraice scilicet, Graecae et Latinae conscriptus, patenter innuit his praecipue linguis Dominicam doctrinam et Christi laudes ipsumque trinitatis mysterium in tripertitam mundi latitudinem sicut et ipsum crucis lignum cui titulus est superpositus, tripertitum fuerat, indicanda et corroboranda fore. Scriptum quippe est:

In ore duorum uel trium testium stabit omne uerbum.

Unde ut et trium linguarum auctoritate scriptura sanctiretur sacra et cuiuscumque lingue doctrina duarum aliarum testimonio roboraretur, tribus his linguis Vetus simul et Nouum Testamentum diuina prouidentia comprehendere decreuit. Ipsum etiam Nouum Testamentum quod tam dignitate quam utilitate Veteri supereminet, tribus istis linguis primo scriptum fuisse constat tanquam id titulus cruci superpositus futurum presignaret. Quaedam namque in eo Hebraeis scripta linguam eorum exigebant, quaedam similiter ex eis Graecis, quaedam Romanis propriis eorum linguis ad quos dirigebantur scribi necesse fuit. Primum quidem euangelium secundum Matheum sicut Hebraeis, sic Hebraicae primo scriptum est. Epistolam quoque Pauli ad Hebraeos et Iacobi ad duodecim tribus iam dispersas et Petri similiter et nonnullas fortassis alias eadem ratione constat esse scriptas Hebraicae. Ad Graecos uero tria euangelia Graece quis dubitet esse scripta et quascumque epistolas tam Pauli quam caeterorum ad eos destinatas nec non et Apocalypsim ad septem aecclesias a se missas? Unam uero ad Romanos scriptam Pauli nouimus epistolam ut paruum a nobis habere nos Latini gloriemur et quantum /235/ nobis aliorum sint doctrinae necessariae cogitemus. Quas ad plenum si cognoscere studeamus, in ipso fonte magis quam in riuulis translationum perquirendae sunt, praesertim cum earum diuersae translationes ambiguitatem magis quam certitudinem lectori generent.

Non enim facile est idioma, id est proprietatem cuiuscumque linguae, sicut et supra meminimus, translationem seruare et ad singula fidam interpretationem acommodare ut quaelibet ita exprimere possimus in peregrina sicut dicta sunt in propria lingua. Nam et in una lingua cum aliquid exponere per aliud uolumus, saepe deficiamus, cum uerbum proprium quod apertius id exprimere possit, non habeamus.

Nouimus et beatum Hieronymum, apud nos praecipue trium harum linguarum peritum, multum in translationibus suis et in commentariis earum a se ipso non numquam dissidere. Saepe namque in expositionibus suis dicit:

Sic habetur in Hebraeo

quod tamen in translationibus eius secundum Hebraicum, ut ipsemet asserit, factis non reperitur. Quid igitur mirum si diuersi interpretes ab inuicem discrepent, si unus etiam non numquam a se dissonare inueniatur? Quisquis ergo de his certus esse desiderat, non sit contentus aqua riuuli, sed puritatem eius de fonte requirat et hauriat. Hac enim ratione et translatio beati Hieronymi quae nouissima fuit et de ipso Hebraico uel Graeco prout ipse potuit tanquam ab origine fontis diligentius requisita ueteres apud nos translationes superauit et superuenientibus nouis sicut in lege scriptum est, uetera proiecta sunt. Unde et Daniel:

Pertransibunt, inquit, plurimi et multiplex erit scientia.

Fecit Hieronymus suo tempore quod potuit, et quasi solus in lingua peregrina nec fidelem sed Iudeum habens interpretem, cuius auxilio plurimum nitebatur, sicut et ipse testatur, multis displicuit quod translationes iam factas sufficere non credit, et quia perstitit in proposito, uicit adiunante Deo tanquam illud Ecclesiastici attendens et complens:

Ad fontem unde exeunt flumina reuertuntur ut iterum fluant.

Quasi fontis origo translationum scripturae sunt ille a quibus ipse fluunt et cito translationes tanquam mendaces repulsae deficiunt, si ab origine sua deuiare et ad ipsam per concordiam recurrere non probentur. At ne ad omnia unum hunc interpretem sufficere credamus tanquam periclie perfectionem de singulis adeptum, maxime in Hebraico ubi apud nos praeeminere dicitur, ipsius super hoc testimonium audiamus, ne plus ei quam habeat imputare presumamus. Scribit super hoc ad Pammachium et Marcellam et contra accusatorem his uerbis:

Nos qui Hebraeae linguae saltem paruam habemus scientiam et Latinus nobis utcumque sermo non deest, de aliis magis possumus iudicare et quae ipsi intelligimus, in nostra lingua exponere.

Felix illa anima est quae "in lege Domini" meditans "die ac nocte", unamquamque scripturam in ipso ortu fontis quasi purissimam aquam haurire satagit, ne riuos per diuersa discurrentes turbulentos pro claris per ignorantiam uel impossibilitatem sumat et quod biberat euomere cogatur. Defecit iam dudum hoc peregrinarum linguarum in uiris studium et cum negligentia litterarum scientia periit earum. Quod in uiris amisimus, et in feminis recuperemus et ad uirorum condemnationem et fortioris sexus iudicium rursus regina /237/ Austri sapientiam ueri Salomonis in uobis exquirat. Cui tanto magis operam dare potestis, quanto in opere manuum minus moniales quam monachi desudare possunt et ex otii quiete atque infirmitate naturae facilius in temptationem labi. Unde et praedictus doctor in uestram doctrinam et exhortationem praecipuus tam scriptis quam exemplis laborem uestrum ad studium incitat litterarum, maxime ne occasione discendi uiros umquam acciri necessarium sit aut frustra corpore intentus animus foras euagetur et relicto sponso fornicetur cum mundo.

*****
*****

SCANNED FROM: E.R. Smits (ed.), Peter Abelard: Letters IX-XIV, Groningen 1983: pp.239-247.

EPISTOLA 10:

ABAEIARDUS AD BERNARDUM CLARAEVALLENSSEM

Venerabili atque in Christo dilectissimo fratri Bernardo Claraeuallensi abbati Petrus compresbyter.

Cum nuper Paraclitum uenisset quibusdam compulsus negotiis ibi peragendis, filia uestra in Christo et soror nostra, quae illius loci abbatissa dicitur, cum summa exultatione mihi retulit uos illuc diu desideratum causa sanctae uisitationis aduenisse et non tanquam hominem, sed quasi angelum tam eam quam sorores suas sacris exhortationibus corroborasse. Secreto uero mihi intimauit uos ea caritate qua me praecipue amplectimini, aliquantulum commotum esse, quod in oratorio illo oratio Dominica non ita ibi in horis quotidianis sicut alibi recitari soleret, et cum hoc per me factum crederetis, me super hoc quasi de nouitate quadam notabilem uideri. Quo audito scribere uobis decreui nostram qualemcumque super hoc excusationem, maxime cum uestram magis quam caeteras omnes dolerem, ut decet, offensionem.

Constat, ut nostis, hanc Dominicam orationem uel a solis Mattheo et Luca nos habere conscriptam, quorum alter, tam apostolus quam euangelista, huic orationi, cum traderetur, interfuit, unde et eam plenius ac perfectius, sicut et totum sermonem in monte habitum cui est ipsa inserta, scripsisse dubium non est. Lucas uero, discipulus Pauli, qui nec huic sermoni interfuit, nec quae ex ore Dominico audierit, scripsit, sed quae Paulo maxime referente /240/ didicit quem nec illi sermoni constat interfuisse, scribit etiam non illum perfectiorem Dominicum sermonem, quem in monte habuit cum apostolis, sed quem turbis in campestribus fecit.

Electurus quippe apostolos Dominus, sicut scriptum est, in montana subiit, turbas uero docturus, ad campestria rediit. Illuc quidem conscendit, hic descendit, in quo quam altior illa esset doctrina qua doctores ipsos docebat, patenter ostenderet. Beato denique Hieronymo attestante, nouimus, sicut et manifesta ueritas habet, quoniam aliter audita, aliter uisa narrantur, et quod melius intelligimus, melius et proferimus.

De ipso fonte Mattheus, de riulo fontis Lucas est potatus. Non arguimus Lucam mendacii, nec ipse nobis irascitur, si ei Mattheum praefereamus, et orationem Dominicam quae apostolis omnibus generaliter tradita et ab apostolo est scripta, ei antefereamus quae cuidam discipulo est dicta, praesertim cum illam Matthei sicut in auctoritate et in perfectione constat eminere. Ut autem de utraque quasi ante oculos posita melius iudicemus, iuuat utramque praesenti loco inserere. Sicut ergo Mattheus scribit, cum praedictam orationem apostolis traderet, ait:

Sic ergo orabit: Pater noster qui es in caelis, sanctificetur nomen tuum; adueniat regnum tuum; fiat uoluntas tua sicut in caelo et in terra. Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie; et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris; et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo.

Lucas uero sic ait:

Factum est cum esset in loco quodam orans; ut cessauit, dixit unus ex discipulis eius ad eum: Domine, doce nos orare, sicut et Iohannes docuit discipulos suos. Et ait illis: Cum oratis, dicite: Pater, /241/ sanctificetur nomen tuum; adueniat regnum tuum; panem nostrum quotidianum da nobis quotidie; et dimitte nobis peccata nostra, siquidem et ipsi dimittimus omni debenti nobis. Et ne nos inducas in tentationem.

Patet itaque quod perfectius, ut supra meminimus, Mattheus quam Lucas scripserit, cum ille uidelicet septem petitiones in ea, iste tantum quinque posuerit. Illa quippe apostolis, sicut oportebat, perfectior est tradita et in eo petitionum numero constituta, quo septiformis gratiae plenitudo notatur, de qua prima et potiora dona ipsos accepisse apostolos Paulus confitetur dicens:

Nos autem primitias spiritus habentes... etc.

Illa uero, quam longe post sermonem in monte habitum Lucas refert a Domino uni discipulorum id roganti traditam fuisse, non immerito suae imperfectionis typum in ipso petitionum quinario designat. Quinque etenim sunt corporis sensus, sicut et septem dona spiritus. Unde bene hic numerus illis conuenit, qui quasi carnales adhuc spiritualibus inferiores sunt. Quod de illo uno discipulo non esse dubitandum arbitror, quem constat apostolis non interfuisse, cum eis in monte Dominus Nouum traderet Testamentum, cui, ut diximus, ipsam quoque orationem inseruit, quam ille nondum audierat. Qui etiam, cum ait:

Domine, doce nos orare, sicut et Iohannes discipulos suos

commemorando Iohannem, qui minor Christo in omnibus atque imperfectior fuit, ipsam quoque imperfectionem sui sensus innuit. Constat et plerumque legem, quae in quinque libris consistit, et carnali populo sensibus magis quam ratione ducto et corporalibus bonis potius quam spiritualibus inhianti data est, per Iohannem figurari. Unde non incongrue factum est, ut qui a Christo talem orationis doctrinam qualem Iohannes dederat, requirebat, imperfectiorem /242/ quam apostoli suscipere deberet. Pro qua quidem imperfectione sui, bene id a sanctis patribus prouisum est, ut illa potius quae a Mattheo perfectior scribitur in usum ueniret atque in aecclesiasticis frequentetur officiis. Quid igitur exstiterit causae, ut caeteris Mathei uerbis retentis unum solum mutemus, "quotidianum" scilicet pro "supersubstantialem" dicentes, qui potest dicat, si tamen dicere sufficiat. Non enim ita excellentiam huius panis hoc nomen "quotidianum" quemadmodum "supersubstantialem", uidetur exprimere, et non uidetur mediocris praesumptionis esse apostoli uerba corrigere, et sic ex duobus euangelistis unam orationem componere, ut neuter in ea sufficere uideatur, et sic eam proferre, sicut nec a Domino est dicta, nec ab aliquo euangelistarum scripta, praesertim cum in caeteris omnibus quae de scriptis eorum in aecclesia recitantur, impermixta sint eorum uerba, quacumque perfectione uel imperfectione discrepent. Si quis itaque me nouitatis super hoc arguat, attendat an ille magis arguendus fuerit qui ex duabus orationibus antiquitus scriptis unam nouam componere

praesumpsit, non tam euangelicam quam suam dicendam. Denique Graecorum discretio, quorum, ut ait Ambrosius, 'auctoritas maior est', solam Mathei orationem praedictis, ut arbitrator, rationibus in consuetudinem duxit dicendo scilicet
ton arton hemon epiouision

quod interpretatur "panem nostrum supersubstantialem". Quamuis enim Lucas Graece, Matheus scripserit Hebraice, antiquiorem tamen et perfectiorem peregrinae linguae orationem frequentare potius Graeci deereuerunt, et translationem magis quam propriae linguae scripturam sequi. His itaque, ni fallor, tam rationibus quam auctoritatibus uetustatis potius quam nouitatis arguendus uideor et minus de praesumptione censendus, /243/ qui tam Dominum quam apostolos et manifestam Graecorum prouidentiam in hoc praecipue sequor. Non enim dubitandum est apostolos orationem hanc sibi traditam a Domino et ab apostolo primum scriptam in eisdem uerbis etiam frequentasse, in quibus ipsam a Domino acceperant et apostolus tradiderat scriptam. Quis enim non censeat eos qui in commune uiuunt et in hoc apostolicam plurimum uitam, doctrinam quoque ipsorum insistere debere potissimum? Denique cum Dominus orationem hanc traderet, uel in his secundum Matheum uerbis, uel in illis secundum Lucam, et eam sicut tradebat dici praeciperet, quis non uideat eos non mediocriter praesumere, qui sic eam dicunt sicut nunquam est ab ipso tradita nec ab aliquo scripta? Quanta enim praesumptio est in hac oratione nec aliquid scriptum sequi, nec tenere praeceptum Domini, immo tam scriptum quam Dominum ipsum emendare audere, si forte ista praesumptio dici possit emendatio? Nemini tamen praecipio, nemini persuadeo, ut me in hoc sequatur et a communi recedat usu.

Habundet unusquisque in sensu suo.

Illud tamen, quicumque est ille, attendat nee usum rationi nec consuetudinem praefendam esse ueritati. Quod quidem tam seculi leges quam doctrinae sanctorum patrum plurimum nobis commendare decreuerunt.

Codicis liber VIII, cap. I:

Consuetudinis ususque longaeui nec uilis auctoritas est, uerum nec usque adeo sui ualitura momento, ut aut rationem uineat aut legem.

Augustinus libro III De Baptismo:

Frustra qui ratione uincuntur, consuetudinem nobis obiciunt, quasi consuetudo maior sit ueritate aut non sit in spiritualibus sequendum, quod in melius fuerit a Spiritu Sancto reuelatum. Hoc plane uerum est, quia /244/ ratio et ueritas consuetudini praeponenda est.

Gregorius VII Wimundo auersano episcopo:

Si consuetudinem fortassis opponas, aduertendum fuerit quod Dominus dicit: "Ego sum", inquit, "ueritas"; non ait: "ego sum consuetudo".

Beatus quoque Gregorius de diuersis consuetudinibus aecclesiarum Augustino Anglorum episcopo scribens eius prouidentiae relinquit in diuinis officiis uel celebratione missae de uariis uisibus aliorum id quod decreuerit eligere, nec tam ipsam etiam matrem Romanam aecclesiam in talibus sequi, quam quod ipse tenere censuerit:

Nouit, inquit, fraternitas tua Romanae aecclesiae consuetudinem, in qua se meminit nutritam. Sed mihi placet siue in Romana sine in Gallicana seu in qualibet aecclesia aliquid inuenisti quod plus omnipotenti Deo possit placere, sollicito eligas et in Anglorum aecclesiam quae adhuc fide noua est, institutione praecipua quae de multis ecclesiis colligere potuisti, infundas. Non enim pro locis res, sed pro bonis rebus loca emendas. Ex singulis ergo quibusque ecclesiis, quae pia, quae religiosa, quae recta sunt, elige et haec quasi in fasciculum collecta, apud Anglorum mentes in consuetudinem depone.

Quod si in talibus et nobis eligere liceat ex consuetudinibus aecclesiarum, non improbanda nostra uidetur electio, prouidentiam Graecorum, a quibus plurimam accepimus doctrinam, in hoc etiam imitata, ut nec auctoritas consuetudinis desit tam manifestae rationi. Quam uidelicet rationem ita uos uidemus insistere et in ea uehementes esse, ut contra omnium consuetudinem aecclesiarum in diuinis officiis eam tenere ac defendere audeatis. Vos quippe quasi nouiter exorti ac de nouitate plurimum gaudentes, /245/ praeter consuetudinem omnium tam clericorum quam monachorum longe ante habitam et nunc quoque permanentem, nouis quibusdam decretis aliter apud uos diuinum officium instituistis agi. Nec tamen inde uos accusandos censetis, si haec uestra nouitas aut singularitas ab antiquitate recedat aliorum, quoniam rationi plurimum et tenori regulae creditis concordare, nec curatis quantacumque admiratione super hoc alii moueantur ac murmurent, dummodo uestrae quam putatis, rationi pareatis. Quorum ut pauca commemorem pace uestra, hymnos solitos respuistis et quosdam apud nos inauditos et fere omnibus ecclesiis incognitos ac minus sufficientes introduxistis. Unde et per totum annum in uigiliis tam feriarum quam festiuitatum uno hymno et eodem contenti estis, cum ecclesia pro diuersitate feriarum uel festiuitatum dinersis utatur hymnis, sicut et psalmis uel caeteris quae his pertinere noscuntur, quod et manifesta ratio exigit. Unde et qui uos die Natalis seu Paschae uel Pentecostes et caeteris solemnitatibus hymnum semper eundem decantare audiunt, scilicet "Aeterne rerum conditor", summo stupore attoniti suspenduntur, nec tam admiratione quam derisione mouentur. Preces quae post supplicationem et orationem Dominicam ab ecclesia ubique celebrantur et ea quae suffragia sanctorum dicuntur, omnino a uobis fieri interdixistis, quasi uel precibus uestris mundus uel uos suffragiis sanctorum minus egeatis. Et quod mirabile est, cum omnia oratoria uestra in memoria matris Dominicae fundetis, nullam eius commemorationem, sicut nec caeterorum sanctorum ibi frequentatis.

Processionum fere totam uenerationem a uobis exclusistis. "Alleluia"

nec in Septuagesima communi more intermittitis, sed usque in Quadragesimam retinetis. Symbolum quod /246/ dicitur apostolorum, quod tam a clericis quam a monachis in Prima pariter ac Completorio ex antiquo

frequentatur, a uestra remotum est consuetudine, qui tamen Symbolum Athanasii diebus tantum Dominicis recitare decreuistis. "Gloria" cum responsoriis uigiliarum tantum decantatis. Diebus Dominicae sepulturae antiquam consuetudinem penitus abstulistis; ubi et inuitatorium et hymnum cum tribus tantum lectionibus et responsoriis cum "Gloria" contra omnem aecclisiae morem et, ut dicitur, rationem uos dicere institulistis. Cum enim hoc triduum tanquam exequiae Dominicae in luctu peragatur atque hinc uulgo horum dierum uigiliae nuncupentur tenebrae, quod exstinctis ibi luminaribus moeror hic exprimatur, non mediocriter mirandum uidetur uel inuitatorium uel hymnum uel "Gloria", quae potius gaudii uoces sunt, ibi decantari.

Quae omnia cum omnibus in magnam admirationem ueniant, cur haec scilicet uestra nouitas totius aecclisiae usui apud uos praeferatur, nec tamen ab institutione uestra ideo receditis nec quid alii murmurent, curatis, quia id rationabiliter uos facere confiditis, quos institutio regulae "nouum opus de ueteri facere" compellit, sicut de semetipso Hieronymus meminit. Non enim uocum nouitates, sed profanas tantum et fidei contrarias Apostolus interdicat. Alioquin nouam legem ueteri non praeferemus et post canonicas scripturas multa fidei uerba necessario inuenta haereticorum more respueremus. Ad confutandam quippe nouam haeresim nouum uocabulum *homousion* repertum fuit, nec hoc nomen 'trinitas' et 'persona' canonicis scripturis insertum est. Denique in diuinis officiis quis ignoret diuersas et innumeras ecclesiae consuetudines inter ipsos etiam clericos? Antiquam certe Romanae sedis consuetudinem nec ipsa ciuitas tenet, sed sola aecclisia Lateranensis, quae mater est omnium, antiquum tenet officium, nulla filiarum /247/ suarum in hoc eam sequente, nec ipsa etiam Romani palatii basilica. Mediolanensis metropolis ita in talibus ab omnibus dissidet, ut nulla etiam suffraganeorum suarum matris institutionem imitetur. Sic et Lugdunensis prima sedes Galliarum sola in suo persistit officio. Et cum tanta in istis facta sit uarietas, quicquid una post aliam nouiter instituit, nulla reprehensio nouitatis incidit, quia nulla fidei contrarietas fuit. Nonnullam enim oblectationem haec diuini cultus uarietas habet, quia, ut Tullius meminit,

Identitas in omnibus mater est satietatis.

Qui ergo omnium linguarum generibus praedicari uoluit, ipse diuersis officiorum modis uenerari decreuit. Qui etiam cum orationem praedictam diuersis composuerit modis et in ea utroque modo orandum praeceperit, quomodo praeceptum eius implebimus, si uerbum aliquod subtrahere praesumimus et nunquam eam eo modo quo ipsam dixit, proferamus?

Denique, ut omnibus satisfatiam, nunc etiam ut superius dico,

abundet unusquisque in sensu suo

dicat eam quomodo uoluerit. Nemini persuadeo ut me in hoc sequatur. Variet uerba Christi prout uoluerit. Ego autem sic illa, sicut et sensum, quantum potero, inuariata seruabo.

*****

*****

SCANNED FROM: E.R. Smits (ed.), Peter Abelard: Letters IX-XIV, Groningen 1983: pp.249-255.

/249/

EPISTOLA 11:

ABAEARDUS AD ADAM ABBATEM DE DIONYSIO AREOPAGITO

Ade dilectissimo patri suo abbati Dei gratia cenobii gloriosissimorum martyrum Dionysii, Rustici et Eleutherii ibidem corpore quiescentium unaque fratribus et commonachis suis carissimis, Petrus habitu monachus, uita peccator,

gratia uobis et pax ut ait Apostolus, a Deo Patre nostro et Domino Iesu Christo.

Saepe unius error multos inuoluit, et proni homines in malum facilius per unum in falsitatem, quam per multos in ueritatem trahuntur. Hoc autem ideo dico quod multi ei quam tenemus ueritati de Dionysio Areopagita unius sede auctoritatem opponere soleant, grauioribus quae nobis fauent aut per malitiam aut fortassis per ignorantiam auctoritatibus postpositis. Hic quippe Dionysium Areopagitam Corinthiorum episcopum fuisse profitetur, cum alii quorum longe ualidior est auctoritas, eum potius fuisse Atheniensium antistitem astruant, et omnino alium fuisse Dionysium Areopagitam, alium Dionysium Corinthiorum episcopum suis conuincant assertionibus.

Ponamus itaque singulorum uerba, ac deinde consideremus si non solum diuersa, uerum etiam inuicem aduersa sint ac sibi penitus repugnantia.

Quod si uiderimus, diiudicemus auctoritates ipsas ut cum omnes saluari non ualeant, illa periclitetur quae /250/ minore nititur dignitate. Scriptum est itaque de hoc in Aecclesiastica Historia, libro quarto, capitulo uicesimo tertio, his uerbis:

Veniendum nobis est tandem ad beati Dionysii commemorationem Corinthiorum aecclisiae episcopi. Cuius eruditione et gratia quam habebat in uerbo Dei fruebantur non hi populi tantum quos regendos acceperat, sed et procul positi quibus per epistolas presentiam sui reddebat. Exstat denique eius epistola ad Lacedemonios scripta de catholica fide et alia ad Athenienses, in qua ad Euangelii credulitatem inuitat et concitat segniores. Et illud designat in eadem epistola quod Dionysius Areopagites qui ab apostolo Paulo instructus credidit Christo, secundum ea quae in Apostolorum actibus designantur, primus apud Athenas ab eodem apostolo episcopus fuerit ordinatus.

Sed et Hieronymus, ille inquam aecclisiae doctor egregius, super hoc ipso in libro De Illustribus Viris ita meminit:

Dionysius Corinthiorum aecclisae episcopus tantae eloquentiae fuit et industriae, ut non solum suae ciuitatis et prouinciae populos, sed et aliarum prouinciarum et urbium epistolis erudiret. E quibus una est ad Lacedemonios, alia ad Athenienses, et caetera.

Et post pauca:

Claruit sub imperatore Marco Antonino Vero et Lucio Aurelio Commodo.

Nunc et ipsius Bede uerba ponamus qui in explanatione Actuum apostolorum, eo uidelicet loco quo dicitur: 'In quibus et Dionysius Areopagita', ait sic:

Hic est Dionysius qui in episcopatu ordinatus Corinthiorum gloriose rexit aecclisiam, multaque ad utilitatem aecclisae pertinentia quae hactenus manent ingenii sui uolumina reliquit, cognomen a loco cui praeerat accipiens. Areopagus /251/ enim est Athenarum curia, nomen a Marte trahens. Siquidem Graece Mars

Areos, uilla dicitur *pagos*.

Inductis itaque sicut proposuimus auctoritatibus, earum sicut promisimus diuersitatem aut repugnantiam consideremus. Videntur autem duae suprapositae auctoritates quae sibi consonae sunt, auctoritati Bede omnino contrariae. Ex illis quippe aperte conuincitur alium fuisse Dionysium Areopagitam, alium Dionysium Corinthiorum episcopum. Nam iuxta Aecclesiasticam Historiam Dionysius Corinthiorum episcopus de Dionysio Areopagita scripsisse perhibetur, et ibidem Dionysius Areopagita Atheniensium fuisse episcopum assignatur. Nec minus ex uerbis Hieronymi alium hunc esse quam illum apparet, cum uidelicet dicat Dionysium Corinthiorum episcopum sub Marco Antonino et Lucio Aurelio claruisse. Constat quippe Dionysium Areopagitam qui praedicatione Pauli conuersus est, tempore Christi et apostolorum exstitisse, ac iam uirum adultum adeo fuisse, ut uxorem Damarim iam tunc eum constet habuisse, de qua pariter cum eo in Actibus apostolorum fit commemoratio. Unde et ibidem scriptum habetur quod

Quidam uiri adhaerentes Paulo crediderunt, in quibus et Dionysius Areopagita et mulier nomine Damaris et alii cum eis.

A tempore autem Tiberii Caesaris sub quo Dominus passus est, usque ad tempora praedictorum imperatorum sub quibus Dionysius Corinthiorum claruisse dicitur, amplius quam centum sexaginta annos chronicorum supputatio adsignat, ut nequaquam tanto tempori uita praedicti uiri sufficeret. Scriptum quippe est in Psalmis:

Si autem in potentatibus octoginta anni, et amplius eorum labor et dolor.

Ex quo liquide colligitur alium Dionysium /252/ Areopagitam, alium Dionysium Corinthiorum episcopum exstitisse. Atque ita praedictorum auctorum sententiis Bede refellimus opinionem, presertim cum et illorum longe grauior auctoritas sit, et in ore auorum potius quam unius stare uerbum conueniat. Ad Aecclesiasticam quippe Historiam quasi primum et maximum aecclesiasticorum gestorum fundamentum tam Bedam quam caeteros scriptores aecclesiasticos recurrere certum est. Quid itaque uidetur tibi respondere posse Bedam, si illa scripta ei aduersari monstraueris, quorum se frequenter auctoritatibus protegit? Nil equidem rectius quam sapientis illum uersiculum:

Conueniet nulli qui secum dissidet ipse.

Ne quis autem grauiter ferat ac uehementer abhorreat Bedam non numquam decipi et suo spiritu, non diuino quaedam protulisse eo uidelicet quod eius expositiones Latinorum maxime frequentet aecclisiam, ad memoriam Nathan prophetam reducat de aedificando templo deceptum, atque ipsius quoque principis apostolorum perniciosam simulationem a coapostolo Paulo correctam,

Quia, inquit, reprehensibilis erat

necnon et uenerabilem doctorem Augustinum qui errores proprios sponte corrigendo omnia fere scripta sua retractare non erubuit. Recogitet et illud Eliae prouerbum:

Non enim meliores sumus quam patres nostri.

Et tunc profecto cum tantorum uirorum errores commemorauerit, iam de errore Bede mirari desistet. Ut enim beatus asserit Gregorius in prima super Ezechielem homelia, non numquam Spiritus Sanctus ad humilitatis custodiam mentibus fidelium sese subtrahit et eos in errorem labi permittit, ut uidelicet recognoscant quam inutiles Spiritu Sancto /253/ abscedente remaneant. Qui etiam cum mentibus praesidet sanctorum sic reuelat aliqua, ut occultet non nulla. Nec magnopere curandum est, si in historiis aut in his quae ad catholicae fidei periculum non attinent errasse sanctos nonnunquam annuamus, cum aperte Augustinus de historia septimi Psalmi in cuius uidelicet Psalmi titulo legitur:

pro uerbis Chusi filii Gemini

per Hieronymum errasse conuinci possit, tanquam Hebraicae penitus experts ueritatis. Si quis autem Bede quoque auctoritatem saluare nitatur ut omnibus satisfiat, dicere fortasse licebit hoc loco Bedam aliorum opinionem potius secutum esse quam suam constituisse sententiam. Saepe etenim ut sanctorum auctoritates illaestas custodiamus, ea quae scribunt ad opinionem aliorum potius quam ad sententiam ipsorum referimus. Sic et in hoc loco dicamus Bedam aliorum introduxisse sententiam, qui ex aequiuocatione nominis decepti eundem esse aestimauerunt Dionysium Areopagitam et Dionysium Corinthiorum, quippe cum et beatum Ambrosium adeo ab historica ueritate quodam loco per aequiuocationem nominis uideamus exorbitasse, ut Iacobum fratrem Iohannis quem pariter cum Iohanne fratre suo et Petro ad transfigurationem sui seorsum Dominus assumpsit, eum Iacobum fuisse asserat

Qui primus solum sacerdotale conscendit.

Quod quidem de alio Iacobo qui et frater Domini nuncupatus est et primus in Hierusolymorum aecclisiam est ordinatus, constat intelligi debere, ut uidelicet ille primus hoc modo sacerdotale solum intelligatur conscendisse. Si

ergo tantus doctor per aequiuocationem nominis Iacobi a ueritate historica in expositione euangelica permissus sit deuiare, quid mirum si Bedam aequiuocatio /254/ quoque nominis Dionysii uel plerosque alios fefellerit, presertim in illa Actuum apostolorum expositione quam ab ipso Beda certum est postea retractatam esse? In cuius quidem retractationis praefatiuncula ut breuiter uerba eius comprehendamus, ita exorsus ait:

Scimus eximium doctorem Augustinum libros Retractationum in quedam opuscula sua fecisse. Cuius industriam nobis quoque placuit imitari, ut post expositionem Actuum apostolorum quam ante annos plures conscripsimus, nunc in idem uolumen breuem retractationis libellum condamus, studio maxime uel addendi quae minus dicta, uel emendandi quae secus quam placuit dicta uidebantur.

Qui etiam in predicta expositione sua uersus Arati frequenter introducit, cuius non nullos nouimus errores, cum aperte eum Hieronymus in praedicto Illustrium Virorum libro errasse ostendat de eodem die quo Petrus et Paulus passi sunt. Quem quidem diem non aliter eundem tam Aratus quam Beda in Martyrologio eius auctoritate fretus accipiat, nisi anni reuoluto tempore, cum Hieronymus eodem prorsus die anno quartodecimo Neronis, tam Petrum quam Paulum passos esse pronuntiet.

Denique ut hanc litem uariarum sententiarum pacatissimo fine sopire penitus ualeamus, facile fortassis si duos Dionysios Corinthiorum episcopos exstitisse ponamus, et Bedam ueracem poterimus tenere, et nihil per opinionem accipere, ita quidem ut unus ex Dionysiis Corinthiorum episcopis et Dionysius Areopagita idem sint de quo Beda scribit, et in diuersis temporibus idem Athenis et Corintho praeeset episcopus et postmodum a sancto Clemente Galliarum sit ordinatus apostolus, alius uero ex Dionysiis Corinthiorum /255/ episcopis ille fuerit Dionysius de quo Aecclesiastica Historia et Hieronymus meminerunt, atque ita arbitror omnem controuersiam absolui posse.

Omnium igitur quae ad solutionem proposuimus haec summa est, ut uel Bedam deceptum fuisse concedamus, uel eum aliorum nobis opinionem presentasse, uel duos Dionysios Corinthiorum episcopos exstitisse.

Valete in Domino dilectissimi.

*****
*****

SCANNED FROM: E.R. Smits (ed.), Peter Abelard: Letters IX-XIV, Groningen 1983: pp.257-269.

EPISTOLA 12:

CONTRA QUEMDAM CANONICUM REGULAREM, QUI MONASTICUM ORDINEM DEPRIMEBAT, ET SUUM ILLI ANTEFEREBAT.

/257/ Multorum relatione ad nostras delatum est aures nostri ordinis, id est monastici, statum a te saepius in praesentia multorum non mediocriter laesum; quod non alia de causa praesumptum esse credimus, nisi ut nostros humiliando tuae professionis clericos, quos canonicos regulares uocatis, sic efferre labores. Miramur autem si ita sit, sed amplius miramur si ita non sit, cum nullam aliam suspicari possimus causam. Dicis, ut dicunt, longe ordine tuo nostrum inferiorem esse et plurimum monachos a dignitate clericorum abesse. In quo quidem primum a te sciscitari uolumus de qua id dignitate intelligas, utrum praelationis inter homines an religionis apud Deum, quod religionis profecto haec dignitas uerissima est quae nos Deo maxime commendat atque uirtutibus adornat et tanto gloriosiores in caelestibus efficit, quanto humiliores habemur in terrenis.

At uero qua ratione uel autoritate hanc sibi dignitatem clerici uendicare ualeant, dicas si possis aut adiitias cur non possis. Quis enim nesciat, quod quotidianis docemur experimentis, hos etiam clericos qui maiore gradu praeeminent, monasticam eligere uitam, cum quod in clericatu deliquerint perfecte corrigere satagunt, et cum eis ad monachatum transire liceat, ad clericatum nullatenus redire permitti? Aut si quandoque per religionis excellentiam aecclesiasticae personae de monasteriis electae clericorum officiis praefitiantur, ipse quoque habitus monachalis tanta dignitate praeminet, ut semel assumptus deponi non debeat, pro quo non solum secularis, uerum etiam clericalis abiiciendus /258/ est. Quid est etiam quod tamen saepe monachi episcopi facti clericis praeponantur uel quibuscumque officiis aecclesiasticis applicentur? Cur non e conuerso de clericis abbates in monasteriis fiant uel officiorum monachicorum curam suscipiant? Cur, inquam, cur, obsecro, nisi quod indignissimum censetur ut eius uitae regimini laxior praeponeatur pro qua etiam ipsa contemnenda est et, ut diximus, per eam corrigenda? Cur etiam uos ipsi et uniuersa aecclesia in supplicatione letaniarum dicitis:

Omnes sancti monachi et heremitae, omnes sanctae uirgines, omnes sanctae uiduae et continentes orate pro nobis

et non: "Omnes sancti clerici uel sancti presbyteri uel sancti episcopi"? Certe quia haec nomina officii magis sunt, sicut illa religionis. Quid est etiam quod in illis hymnis festiuitatis Omnium Sanctorum in quibus tam a uobis quam a caeteris suffragia sanctorum postulantur, nulla uestri mentio fiat, sicut fit monachorum et uirginum? Sic quippe scriptum est:

Chorus sanctarum uirginum Monachorumque omnium Simul cum sanctis omnibus Consortes Christi facite.

Item:

Monachorum suffragia Omnesque ciues caelici Annuant uotis supplicum Et uitae poscant praemium.

Audio te tamen solere opponere nobis illud quoque Hieronymi nostri:

Monachus si ceciderit, rogabit pro eo sacerdos. Pro sacerdotis lapsu quis rogaturus est?

Quod certe quacumque ratione diceret, si nullatenus monachos sacerdotes esse contingeret. /259/ Cum uero dicit: "Monachus et sacerdos", utique illud distinguit monachum a ditione sacerdotis qui sacerdos non sit. Sic enim cum

dicimus 'rex et miles' uel 'episcopus et sacerdos' uel 'sacerdos et diaconus', quamuis etiam reges sint milites uel episcopi sacerdotes uel sacerdotes diaconi, militem eum intelligimus qui rex non sit et sacerdotem qui non sit episcopus et diaconum simplicem. Ubi etiam cum dicit: "rogabit pro eo sacerdos", spetialem illam missam orationem intelligit quae propria est sacerdotis, non quae cuilibet iusto competit. Quam et apostolus generaliter commendans ait:

Multum ualet enim deprecatio iusti assidua.

Quo enim quisque iustior est, ab eo exaudiri meretur qui non tam uerba quam opera pensat nec tam linguam quam uitam considerat.

Quantum autem de perfectione sua uitam monasticam idem doctor uestrae praeferat, patenter insinuat ad Heliodorum monachum his scribens uerbis:

Interpretare uocabulum monachi, hoc est nomen tuum. Quid facis in turba qui solus es? "Quid ergo? Quicumque in ciuitate sunt, christiani non sunt?" Non est tibi eadem causa quae caeteris.

Dominum ausculta dicentem: "Si uis perfectus esse, uade, uende omnia quae habes et da pauperibus et ueni, sequere me". Tu autem perfectum te esse pollicitus es. Nam cum derelicta militia mundiali castrasti te propter regnum caelorum, quid aliud quam perfectam secutus es uitam?

Et post aliqua:

Alia, inquit, ut ante perstrinxi, monachi causa est, alia clericorum

hoc est, longe ab inuicem eorum professio et conuersatio distat et ipsorum propositum tendit ad diuersa, "sicut", ait, "ante perstrinxi". Quod quidem ubi faceret, assignari non potest, nisi ubi perfectionem monasticam a uita fidelium in ciuitate commorantium /260/

distinxit dicens sunt, christiani non sunt? simul et monachum scribens sari debere quam monastica tenter his uerbis insinuat quam uiam incedere debeas,

Quid ergo? Quicumque in ciuitate sunt, christiani non sunt?

Qui etiam ad Paulinum presbyterum clericos magis inter homines conuersari debere quam monasticae solitudinis perfectionem tenere patenter his uerbis insinuat:

Quia igitur fraterne interrogas per reuelata tecum facie loquar.

Si officium uis exercere presbyteri, si episcopatus te uel opus uel honor forte delectat, uiue in urbibus et castellis et aliorum salutem fac lucrum animae tuae. Sin autem cupis esse quod diceris, monachus, id est solus, quid facis in urbibus quae utique non sunt solorum habitacula, sed multorum? Habet unumquodque propositum principes suos et ut ad nostra ueniamus, episcopi et presbyteri habeant in exemplum apostolos et apostolicos uiros, quorum honorem possidentes habere nitantur et meritum. Nos autem habeamus propositi nostri principes Paulos, Antonios, Iulianos, Hilariones, Macharios et, ut ad scripturarum auctoritatem redeam, noster princeps Helias, noster Helisaeus, nostri duces filii prophetarum qui habitabant in agris et solitudinibus et faciebant sibi tabernacula prope fluentia Iordanis. De his sunt et illi filii Rechab qui uinum et siceram non bibebant, qui morabantur in tentoriis, qui Dei per Hieremiam uoce laudantur, et promittitur eis quod non deficiat de stirpe eorum uir stans coram Domino.

Nec solum Heliam qui in antiquo populo tantus enituit ut in coelum uiuus sustolli mereretur, inter nostros mirare principes, uerum etiam Ioannem in spiritu eius uenientem et quasi alterum Heliam, cui Dominus tantum testimonium dedit ut pro eminentia uitae ipsam ex testimonio prophetae angelum nuncuparet nec solum prophetis, /261/ uerum etiam uniuersis hominibus anteferet. De quo et Chrysostomus, Homelia euangeliorum xxiii, quae sic incipit "De Ioanne dicitur: Fuit homo missus a Deo":

Cui nomen erat Ioannes. Gratia in nomine comprehenditur. Ioannes enim interpretatur Dei gratia, quia maiorem accepit gratiam.

Propterea in eremo philosophatur et reseruat se in aduentum Christi, quia nuntiaturus erat Christum. Statim in eremo nutritur, statim ibi crescit; non uult cum hominibus conuersari, in eremo cum angelis philosophatur. Considerate, monachi, dignitatem uestram. Ioannes princeps uestri est dogmatis ipse monachus. Statim ut natus est, in eremo uiuit, in solitudine nutritur, Christum expectat in solitudine. Eo tempore quo Ioannes natus est et erat in eremo, hoc templum quad uidemus esse destructum, quantas habebat diuitias, quid auri, quid argenti.

Iosephus describit quantum gemmarum, quantum serici, quanti erant sacerdotes, scribae et uniuersa genera officiorum. Christus in templo nescitur et in eremo praedicatur. Hoc totum quare dico? Ut doceam dogmatis uestri principem esse Baptistam Ioannem.

Audistis, fratres, nostri pariter et uestri propositi principes superius inductos ut utriusque ordinis differentia clareat. Si gaudetis apostolos quoque uestris connumerari principibus atque pontifices tam Veteris quam Noui Testamenti ab ipso uidelicet Aaron usque ad Annam et Caypham, ne, obsecro, doleatis Heliam et Ioannem maiores istis nostri duces esse propositi. Clericatum pro monachatu Ioannem commutasse dubium non est. Qui cum filius pontificis esset, cui eo tempore pontificalis dignitas haereditario iure debebatur, ciuitatem solitudini, pontificem monacho /262/ posthabuit et perfectionem uitae praelationi praeposuit aecclesiasticae. De quo et Hieronymus ad Rusticum monachum scribens:

Audio, inquit, religiosam te habere matrem, multorum annorum uiduam, quae aluit, quae erudiuit infantem. Et Ioannes Baptista sanctam matrem habuit pontificisque filius erat et tamen nec matris affectu nec patris opibus uincebatur ut in domo parentum cum periculo uiueret castitatis. Viuebat in eremo et oculis desiderantibus Christum

nihil aliud dignabatur aspicere. Filii prophetarum quos monachos in Veteri Testamento legimus, aedificabant sibi casas propter fluentia Iordanis et turbis urbium derelictis polenta et herbis agrestibus uicitabant.

De quibus et alibi meminit:

Virgo Helias, Helisaeus uirgo, uirgines filii prophetarum.

Quid est, obsecro frater, quod electurus apostolos Dominus nequaquam de eremo acciuit Ioannem nec ab eo baptizandus ipsum a solitudine uel ad horam reuocauit, sed sicut caeteri hominum ad eum uenit inter caeteros, et ipse baptizandus a monacho, sicut scriptum est:

Factum est cum baptizaretur omnis populus et Iesu baptizato...

etc.

Quid, inquam, nisi quia, ut dixit, partem Mariae praefendam censuit parti Marthae, quietem scilicet contemplationis sollicitudini et crebris perturbationibus saeculi?

Quibus quidem sollicitudinibus occupatus Apostolus ingemiscit dicens:

Praeter illa quae extrinsecus sunt, instantia mea, quotidiana sollicitudo omnium aecclesiarum. Quis infirmatur et ego non infirmor? Quis scandalizatur et ego non uror?

In quibus quidem occupationibus atque molestiis quam difficile sit puritatem custodire mentis et terrena itinera sine aliquo pulueris contagio frequentare, ipse Dominus patenter edocuit cum pedes apostolorum abluere decreuit. Quod diligenter sponsa in Cantico Canticorum attendens sponso ad ostium eius pulsanti et ut de /263/

lectulo surgens ei aperiat roganti prouide his uerbis se excusat:

Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?

Quid enim lectulus sponsae, nisi quies est animae contemplatiuae, et a sollicitudinibus et curis seculi remotae? Quae quidem in claustro quasi sponsa in thalamo tanto amplius Deo uacat et arctius ei toto astringitur desiderio, quanto longius ab occupationibus saeculi remota est, et iam in secreto caelestium camerarum per contemplationem ita ei coniuncta est, ut sit unus cum Deo spiritus iuxta quod de beato Martino legitur:

Artus quippe fatiscens spiritui seruire cogebat stratuque suo recubans nec terram uidere iam dignatus caelo totus inhiabat.

Ad talem lectuli quietem, contemplationis secretum, sponsus ueniens sibi aperiri postulat, cum plebs christiana animae cuiusque contemplatiuae supplicat, ut suscipiendo regimen ipsorum eos ad se sic admittat. Quod et ipse Christus in membris suis agere dicitur, quo inspirante id agitur et sub cuius nomine et auctoritate hoc imploratur. Perfecta uero anima illa quietem suam uehementer diligens dum laborem refugit, ne aliorum lucro detrimentum incurrat suae perfectionis, surgere de lectulo renuit et sponso, ut dictum est, instanti dicit:

Expoliaui me tunica mea

hoc est, exteriorem curam mundanarum actionum ex uoto postposui.

Interior quippe uestis et subtilior est interula, exterior et grossior tunica. Unde bene hic ornatus contemplatiuus, ille uero habitus assignandus est actiuus. Hi quippe claustris se monasticis recludentes tanto subtilius atque perfectius summi luminis splendorem contemplantur, quanto ab exterioribus seculi curis amplius sunt remoti. Hanc profecto curam occupationem quam Martha proximi necessitudinibus impendit et qui populo praesunt exercent, quasi tunicam res umere sponsa refugit, cum a contemplatione ad actionem redire nullatenus acquiescit. Unde et causam annectens /264/ ait:

Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?

Affectus quippe nostri quibus ad quidlibet agendum trahimur, quasi quidam pedes sunt quibus ducimur. Istos pedes abluit qui a curis seculi mentem retrahit, quibus animus per dinersa diffusus difficile est ne saltem cogitationum maculis aliquibus respargatur uel quandoque cedat tentationibus. Quod sponsa considerans de lectulo pedes ad terram deponere trepidat, hoc est se iterum implicare curis, dum nullum a sordibus uacare locum extra lectulum suum credit. Quae tandem sponso instante de lectulo surgere compellitur et ei, sicut postulauit, aperire. De quo cum eum tenere uellet atque, ut solita fuerat, comprehendere, subiunctum est:

At ille declinauerat atque transierat.

Non enim ita in publico sicut in occulto Deus inueniri potest nec sollicitudo Marthae circa plurima turbatae Christo assistere ualet assidue nec curis seculi mens intenta in Deo potest uigilare quiete. Unde et ipse sponsus quo deuotius oremus, ostium cubiculi admonet claudi. Alioquin declinat et transit a nobis, quia quo minus ei uacamus, eo magis ab ipso deserimur et ab eius gratiae donis amplius destituimur. Etiam sponsa eius ad publicum de secreto thalami transgressa quantum de perfectione sua pro lucris aliorum minuitur, reperit, et tanto magis accedit periculum, quanto de commissis animabus maior illi superest reddenda ratio.

Attende, obsecro frater, tui ordinis dignitatem et officii conditionem in quo et minuitur meritum et imminet periculum. Vi de quid sit profectus dignitatis, ubi perfectio tollitur religionis, ubi maior apud seculum minor fit apud Deum et graue sui sustinet dispendium.

Liam quam duxisti, gaudes esse foecundam, sed doles cum respexeris eam lippam. Nocturnum Lia coningium habuit, quasi talis copula luce digna non fuerit. Quandiu sterilis Rachel permansit, incolumis uixit.

Foecunda postmodum facta proprio partu est exstincta. Ex quo patenter innuitur quam periculose id unde gloriamini, suscipiatur et quod haec gloria ruina potius siue deiectio quam exaltatio sit dicenda. Quorum quidem facilem casum et periculosum ascensum, iuxta illud psalmistae

Deiecisticos dum alleuarentur

beatus Hieronymus attendens quodam loco ad Heliodorum monachum his scribit uerbis:

Quod si te quoque ad eundem ordinem pia fratrum blandimenta sollicitant, gaudebo de ascensu, sed timebo de lapsu.

Idem aduersus Vigilantium solitariae, hoc est monasticae uitae securitatem commendans ait:

Cur, inquires, pergis ad eremum? Videlicet ut te non audiam, non uideam, ut tuo furore non mouear, ut tua bella non patiar, ne me capiat oculus meretricis, ne forma pulcherrima ad illicitos ducat amplexus. Respondebis: Hoc non est pugnare, sed fugere. Sta in acie, aduersariis armatus obsiste, ut postquam uiceris coroneris.

Fateor imbecillitatem meam. Nolo spe pugnare uictoriae, ne perdam aliquando uictoriam. Si fugero, gladium deuitaui, si stetero, aut uincendum mihi est aut cadendum. Quid autem necesse certa dimittere et incerta sectari? Aut scuto aut pedibus mors uitanda est. Tu qui pugnans, et superari potes et uincere. Ego cum fugero, non uinco in eo quod fugio, sed ideo fugio, ne uincar.

Nulla securitas est uicino serpente dormire. Potest fieri ut me non mordeat; tamen potest fieri ut aliquando me mordeat.

Idem ad Oceanum de morte Fabiolae:

Caveat religiosus ibi uiuere ubi necesse habeat quotidie aut perire aut uincere. Securius enim est perire non posse quam iuxta periculum non perire.

Hanc et Seneca maximus ille morum philosophus sententiam tenens et sic philosophari Lucilio suo consulens ait epistolarum quas ad eum scribit, quinquagesima /266/ tertia:

Non tantum corpori, sed etiam moribus salubrem locum eligere debemus. Id agere debemus ut irritamenta uitiorum quam longissime profugiamus. Indurandus est animus et a blandimentis uoluptatum procul abstrahendus. Una Hannibalem hiberna soluerunt et indomitum illum niuibis atque Alpibus uirum eneruauerunt fomenta Campaniae. Armis uicit, uitiiis uictus est. Nobis quoque militandum est et quodam genere militiae, quo nunquam otium datur. Debellandae sunt imprimis uoluptates quae, ut uides, saeua quoque ad se ingenia rapuerunt. Si quis sibi proposuerit quantum operis aggressus sit, sciet nihil delicate, nihil molliter esse faciendum.

Sed ad haec fortassis tam sanctorum patrum quam philosophorum consilia respondebis reuera periculosum esse administrationem aecclesiasticam suscipere ac difficillimum in ea, quantum oportet, desudare; sed profecto tanto maiora constat esse praemia, quanto huic labori maior incumbit difficultas. Cui primum illud respondeo Tullianum:

Quod si laboriosum, non statim praeclarum.

Alioquin in aecclesia Dei qui quotidianis nuptiarum molestiis et solitudinibus implicantur assiduis, his praeferendi essent, qui coelibem uitam ducentes minus onere saeculi premuntur et ob hoc liberius atque purius Deo uacant tanquam lectuli quietem adepti.

Denique si pro augmento meritorum eos extollis qui de uirtutibus suis confidentes pugnas tentationum et inlecebras mundi magis sustinere quam fugere decreuerunt, uide utrum his qui continentiam uouerunt, consulendum sit, ut in lupanaribus uel ubi crebras fornicationes uideant, hanc uirtutem studeant conseruare et se sponte periculis obicientes, sed quasi magis angelos quam homines attendentes tanta securitate sui Deum praesumant tentare. Cur etiam clerici feminas in contubernio suo habere prohibentur, /267/ nisi tales consanguinitatis personas de quibus nulla suspitio turpitudinis possit haberi? Quas quoque uester maxime, ut dicitis, praeceptor Augustinus in tantum declinare decreuit, ut nec sanctissimam sororem secum habitare pertulerit dicens:

Quae cum sorore mea sunt, sorores meae non sunt.

Cur et uos ipsi canonici regulares a uobis ipsis nouiter appellati, sicut et nouiter exorti, magno ambitu murorum claustra uestra sepientes more monachorum ab inlecebris et tentationibus seculi manetis diuisi? Si ergo, ut uos quoque docetis et omnibus patet, imbecillitati humanae magis prouideri conuenit a periculis, quam ultro se obicere illis, profecto consilium est omnia tentamenta, quoad possumus, euitare, praesertim si eam eligamus uitam quae et maioris sit meriti et minus pateat tentationi. Quod tam auctoritate patrum quam certis rerum declaratur exemplis.

Vitam contemplationis, quietem tumultuosae fidelium actioni constat a Domino praelatam fuisse et Mariae partem quam optimam dixit, parti Marthae certum est anteferri. Quamuis enim Martha reficeret Dominum, felicius Maria reficiebatur a Domino et longe meliorem Dominus quam Martha ministrabat refectionem. Marthae ministratio est necessaria corporis prouidere, uerbum praedicationis erogare, aliorum magis ex officio proprio quam sui curam gerere. Non enim aecclesiae pastores in eo quod pastores sunt, tam de propriis quam de subiectorum pabulis habent cogitare nec in hoc tam sibi quam aliis proficiunt. Unde et Dominus cum in hoc officio Petrum constitueret, nequaquam ait: Pasce teipsum, sed: Pasce oues meas, siue: agnos meos, hoc est, pane spiritualis doctrinae uel exhortationis ipsos instrue uel confirma. De quo quidem pane diuini uerbi scriptum est alibi:

Non in solo pane uiuit homo, sed in omni uerbo quod procedit de ore Dei.

Quod /268/ si hoc tempore clericorum ac monachorum laborem ac uitae duritiam conferatis, non est hoc longa disputatione discutiendum quod quotidianis experimentis fit manifestum. Confer episcopos cum abbatibus, archipresbyteros aecclesiarum cum prioribus monasteriorum, clericos cum monachis et quoslibet consule qui quibus inter ipsos magis asperam uel laboriosam uitam ducant, ut si laborem penses, ad meritum nos longe superiores inuenias, quibus uos ipsi non aliam quam poenitentium uitam ascribitis et claustra nostra non loca dignitatis, sed poenitentiae

carceres nuncupatis. Quam et beatus Hieronymus a uita clericorum distinguens ad Heliodorum de morte Nepotiani scribit his uerbis:

Si quis relicto clericatu duritiae se tradiderit monachorum, sit creber in orationibus, uigilans in precando lachrymas Deo, non hominibus, offerat.

Certe si clericorum arctior esset uita et qui ecclesiastica praesunt dignitate, uitae quoque praeeminent austeritate, nequaquam monachi tanto desiderio appeterentur episcopari nec spiritales patres tanta solitudine clericos etiam ad monasticam conuersationem inuitarent. Quale et illud est praedicti doctoris Praesidium diaconem exhortantis:

Diaconus, inquires, aecclesiam tuto deserere non possum. Vereor ne incurram sacrilegium, si altaria derelinquam. Sed considera, obsecro, satis esse difficile locum Stephani implere uel Pauli, in angelico stare ministerio et populos subiacentes candenti desuper ueste despiciere. Pretiosum est margaritum, sed cito frangitur fractumque non potest instaurari.

Item:

Cum uitam in urbibus lacerent bonam, quid facies, frater, in medio? Aut sectaberis quae sunt aduersa continentiae aut, si facere nolueris, ipse damnaberis. Praetermitto uarias inlecebras quibus etiam rigidissimi emolliuntur animi. Nunc illud /269/

affirmo quod, etiam si ita non essent, ad comparationem tam gentis boni minora deserere debueras. Adde quod diaconus es, sed abscessu tuo aecclesiae damna non sentient. Helias uixit in eremo, Helisaeum prophetarum secutus est chorus. Praecursor Domini Ioannes nutritus in solitudine ad hoc tantum descendit ad Iordanis ripas ut populos arqueret confluentes et Pharisaeos intelligens clericos Iudaeorum, generationes uipereas denotaret. Nuper Aegypti deserta uidisti, intuitus es angelicam familiam. Quanti ibi flores sunt? Quam spiritualibus gemmis prata uernantia? Vidisti sarta quibus Dominus coronatur.

Item:

Habebis cellulam quae te solum capiat. Immo non eris solus, angelica tecum turba uersabitur. Tot socii, quot sancti. Leges euangelium, fabulabitur tecum Iesus. Replicabis apostolos uel prophetas. Nunquid poteris talem alium tuis sermonibus habere consortem? Sectemur saltem mulierculas, sexus nos doceat infirmior. Quantae diuitiis pariter et nobilitate pollentes --

nolo enim uocabula dicere ne adulari uidear -- relictis facultatibus pignoribusque contemptis id factu facile iudicauerunt quod tu proprio putasti timore difficile?

*****
*****

SCANNED FROM: E.R. Smits (ed.), Peter Abelard: Letters IX-XIV, Groningen 1983: pp.271-277.

/271/

EPISTOLA 13:

INVECTIVA IN QUEMDAM IGNARUM DIALECTICES, QUI TAMEN EIUS STUDIUM REPREHENDEBAT, ET OMNIA EIUS DOGMATA PUTABAT SOPHISMATA ET DECEPTIONES.

Mystica quaedam de uulpe fabula in prouerbium a uulgo est assumpta.

Vulpes, inquit, conspectis in arbore cerasis repere in eam coepit ut se inde reficeret. Quo cum peruenire non posset et relapsa decideret, irata dixit: Non curo cerasa; pessimus est eorum gustus.

Sic et quidam huius temporis doctores cum dialecticarum rationum uirtutem attingere non possint, ita eam execrantur ut cuncta eius dogmata putent sophismata et deceptiones potius quam rationes arbitrentur.

Qui caeci duces caecorum nescientes, ut ait Apostolus, de quibus loquuntur neque de quibus affirmant quod nesciunt damnant, quod ignorant accusant. Lethalem iudicant gustum quem nunquam attigerunt. Quicquid non intelligunt, stultitiam dicunt, quicquid capere non possunt, aestimant deliramentum.

Quos quidem rationis expertes quia rationibus refellere non ualemus, testimoniis saltem sanctarum scripturarum quibus se plurimum niti fatentur, eorum praesumptionem compescamus. Agnoscant igitur eam quam uehementius detestantur, artem, hoc est dialecticam quasi sacrae lectioni contrariam, quantum aecclesiastici doctores commendent, quantum eam sacrae scripturae necessariam iudicent. Hanc quippe scientiam tantis praeconiis efferre beatus ausus est Augustinus ut comparatione caeterarum artium eam solam facere scire fateatur, tanquam ipsa sola sit dicenda scientia. Unde libro secundo De Ordine ita meminit: /272/

Disciplinam disciplinarum quam dialecticam uocant. Haec docet docere, haec docet discere. In hac se ipsa ratio demonstrat atque aperit quae sit, quid uelit. Scit sola, scientes facere non solum uult, sed etiam potest.

Idem in secundo De Doctrina Christiana cum inter omnes artes praecipue dialecticam et arithmetiam sacrae lectioni necessarias esse profiteatur, illam quidem ad dissoluendas quaestiones, hanc ad allegoriarum mysteria discutienda quae frequenter in naturis numerorum inuestigamus, tanto amplius dialecticam extulit, quanto amplius eam necessariam assignauit, ad omnes uidelicet quaestionum dubitationes terminandas. Ait autem sic:

Restant ea quae non ad corporis sensus, sed ad rationem animi pertinent, ubi disciplina regnat disputationis et numeri. Sed disputationis disciplina ad omnia genera quaestionum quae in literis sanctis sunt, penetranda et dissoluenda plurimum ualet. Tantum ibi cauenda est libido rixandi et puerilis quaedam ostentatio decipiendi aduersarium. Sunt enim multa quae appellantur sophismata, falsae conclusiones rationum et plerumque ita ueras imitantes ut non solum

tardos, sed ingeniosos etiam minus diligenter attentos decipiant. Quod genus captiosarum conclusionum scriptura, quantum existimo, detestatur illo loco ubi dictum est: "Qui sophisticè loquitur, odibilis erit".

Plurimum autem dialecticam atque sophisticam artem ab inuicem constat esse discretas, cum illa in ueritate rationum, haec in similitudine consistat earum, ista fallaces argumentationes tradat, illa fallacias earum dissoluat et ex discretione uerarum argumentationum falsas deprehendi doceat. Utraque tamen scientia tam dialectica scilicet quam sophistica ad discretionem pertinet /273/ argumentorum nec aliter quis in argumentis esse discretus poterit, nisi qui falsas ac deceptorias argumentationes a ueris et congruis argumentationibus distinguere ualebit. Unde et a scriptoribus dialecticae nec huius artis tractatus est praetermissus, cum ipse Peripateticorum princeps Aristoteles hanc quoque tradiderit Elenchos scribens Sophisticos. Ut enim homini iusto mali quoque notitia necessaria est, non ut malum fatiat, sed ut malum cognitum cauere queat, ita et dialectico sophismatum non potest deesse peritia, ut sic ab eis sibi cauere queat. Nec discretus in rationibus argumentorum erit, nisi falsis pariter et ueris cognitis haec ab illis discernere et utraque diiudicare diligenter ualebit. Unde et beato attestante Hieronymo ipse quoque Salomon ad falsas pariter et ueras argumentationes cognoscendas plurimum adhortatur. Sic enim aduersus calumnias Magni oratoris urbis Romae scribens sicut et nos nunc aduersus consimiles, ait inter caetera de summo illo sapiente Salomone:

In exordio Prouerbiorum commonet ut intelligamus sermones prudentiae uersutiasque uerborum, parabolas et obscurum sermonem, dicta sapientium et aenigmata quae proprie dialecticorum et philosophorum sunt.

Quid enim sapientiae sermones uersutiasque uerborum, nisi uerarum et fallacium argumentationum diuersitatem intelligit? Quae, ut diximus, ita sibi sunt adiunctae, ut discretus in his esse non possit qui illas ignorauerit, cum ad cognitionem quarumlibet rerum necessaria sit notitia contrariarum. Nemo enim uirtutes diligenter nouerit qui uitia ignoret, praesertim cum nonnulla uitia ita uirtutibus finitima sint, ut ex similitudine sua facile multos decipiant, sicut et falsae argumentationes ex similitudine uerarum plerosque in errorem pertrahunt. Unde non solum in dialectica diuersitas incidit sententiarum, uerum etiam in /274/ fide christiana multiplicitas errorum, cum uerbosi haeretici assertionum suarum laqueis multos simplices in diuersas pertrahant sectas, qui nequaquam in argumentationibus exercitati similitudinem pro ueritate et fallaciam pro ratione suscipiunt.

Aduersus quam pestem nos in disputationibus exercere ipsi quoque doctores aecclesiastici commonent ut quod non intelligimus in scripturis non solum orando petamus a Domino, uerum inuicem quaeramus disputando. Unde et illud est Augustini in tractatu De Misericordia cum illa Domini exponeret uerba "Petite et dabitur uobis, quaerite et inuenietis, pulsate et aperietur uobis":

Petite, inquit, orando, quaerite disputando, pulsate rogando

id est interrogando. Non enim haeticorum uel quorumlibet infidelium infestationes refellere sufficimus, nisi disputationes eorum dissoluere possimus et eorum sophismata ueris refellere rationibus, ut cedat falsitas ueritati et sophistas reprimant dialectici, "parati semper", ut beatus ammonet Petrus,

ad satisfactionem omni poscenti nos rationem de ea quae in nobis est, spe

uel fide. In qua profecto disputatione cum illos sophistas conuicerimus, nos dialecticos exhibebimus et tanto Christi qui ueritas est, discipuli ueriores erimus, quanto ueritate rationum amplius pollebimus. Quis denique nesciat ipsam artem disputandi, qua indifferentem hos quam illos constat nuncupatos esse? Ipsum quippe Dei filium quem nos uerbum dicimus, Graeci *logos* appellant, hoc est dininae mentis conceptum seu Dei sapientiam uel rationem. Unde et Augustinus in libro Quaestionum Octoginta Trium capite quadragesimo quarto:

IN PRINCIPIO, inquit, ERAT VERBUM quod graece *logos* dicitur.

Idem in libro Contra Quinque Haereses: /275/

IN PRINCIPIO ERAT VERBUM. Melius Graeci *logos* dicunt; *logos* quippe uerbum significat et rationem.

Et Hieronymus ad Paulinum de diuinis scripturis:

IN PRINCIPIO ERAT VERBUM; *logos* Graece multa significat. Nam et uerbum est et ratio et supputatio et causa uniuscuiusque rei, per quam sunt singula quae subsistunt. Quae uniuersa recte intelligimus in Christo.

Cum ergo uerbum patris, Dominus Iesus Christus, *logos* Graece dicatur, sicut et *sophia* patris appellatur, plurimum ad eum pertinere uidetur ea scientia quae nomine quoque illi sit coniuncta et per derivationem quandam a *logos* logica sit appellata et sicut a Christo christiani, ita a *logos* logica proprie dici uideatur. Cuius etiam amatores tanto uerius appellantur philosophi quanto ueriores sint illius sophiae superioris amatores. Quae profecto summi patris summa sophia cum nostram indueret naturam ut nos uerae sapientiae illustraret lumine et nos ab amore mundi in amorem conuerteret sui, profecto nos pariter christianos et ueros effecit philosophos. Qui cum illam sapientiae uirtutem discipulis promitteret qua refellere possent contradicentium disputationes dicens:

Ego enim dabo uobis os et sapientiam cui non poterunt resistere aduersarii uestri

profecto post amorem sui, unde ueri dicendi sunt philosophi, patenter et illam rationum armaturam eis pollicetur qua in disputando summi effitiantur logici.

Quae duo, de hoc uidelicet amore et doctrina eius quibus tam philosophi quam summi efficerentur logici, hymnus ille Pentecostes 'Beata nobis gaudia' diligenter distinguit, cum dicitur:

Verbis ut essent proflui Et caritate feruidi. /276/

Haec enim duo maxime ille superni spiritus aduentus in igneis linguis reuelatus eis contulit ut per amorem philosophos et per rationum uirtutem summos efficeret logicos. Unde bene spiritus in ignis et linguarum specie est

demonstratus qui eis amorem et eloquentiam in omni genere linguarum conferret. Quis denique ipsum etiam Dominum Iesum Christum crebris disputationibus Iudaeos ignoret conuicisse et tam scripto quam ratione calumnias eorum repressisse, non solum potentia miraculorum, uerum uirtute uerborum fidem plurimum astruxisse? Cur non solis usus est miraculis ut haec faceret, quibus maxime Iudaei, qui signa petunt, commouerentur, nisi quia proprio nos exemplo instruere decreuit qualiter et eos, qui sapientiam quaerunt, rationibus ad fidem pertraheremus? Quae duo Apostolus distinguens ait:

Nam et Iudaei signa petunt et Graeci sapientiam quaerunt

hoc est rationibus plurimum isti, sicut illi maxime signis ad fidem mouentur. Cum autem miraculorum iam signa defecerint, una nobis contra quoslibet contradicentes superest pugna, ut quod factis non possumus, uerbis conuincamus, praesertim cum apud discretos uim maiorem rationes quam miracula teneant, quae utrum illusio diabolica fatiat, ambigi facile potest. Unde et ueritas

Surgunt, inquit, pseudoprophetae et dabunt signa magna et prodigia ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi.

At uero inquires quia et in rationibus plurimus error se ingerit ut non facile discernantur cum rationes inducuntur argumentorum, quae et pro rationibus suscipiantur et quae tanquam sophismata respuantur. Ita, inquam, his accidit qui peritiam argumentorum non sunt adepti. Quod ne forte accidat, rationi disserendi, hoc est logicae disciplinae, opera est danda, quae, ut beatus meminit Augustinus,

ad omnia genera quaestionum penetranda /277/ quae in sacris literis incidunt, plurimum ualeat.

Sed hoc certe apud illos doctores necessarium est qui soluendis quaestionibus se sufficere confidentes eas minime subterfugiant.

*****
*****

SCANNED FROM: E.R. Smits (ed.), Peter Abelard: Letters IX-XIV, Groningen 1983: pp.279-280.

/279/

EPISTOLA 14:

PETRI ABAELARDI AD G. PARIENSEM EPISCOPUM

G. Dei gratia Parisiaca sedis episcopo unaque uenerabili eiusdem aecclisae clero P. debitae reuerentiae subiectionem sempiternam.

Relatum est nobis a quibusdam discipulorum nostrorum superuenientibus quod elatus ille et semper inflatus catholicae fidei hostis antiquus, cuius haeresis detestabilis tres deos confiteri, immo et praedicare Suessionensi Concilio a catholicis patribus conuicta est atque insuper exsilio punita, multas in me contumelias et minas euomerit, uiso opusculo quodam nostro De Fide Sanctae Trinitatis, maxime aduersus haeresim praefatam qua ipse infamis est, conscripto. Nuntiatum insuper nobis est a quaedam discipulo nostro cui inde locutus est, quod uos tunc absentem exspectaret, ut uobis in illo opusculo quasdam haereses me inseruisse monstraret, et uos quoque contra me, sicut et omnes quos nititur, commoueret.

Quodsi ita est ut in hoc quoque nunc ille persistat, precamur uos, athletas Domini et fidei sacrae defensores, ut statuto loco et tempore conuenienti, me et illum conuocetis et coram catholicis et discretis uiris quos uobiscum prouideatis, quid ille aduersus me absentem musitet, audiatur et debitae correctioni subiaceat uel ille de tanti criminis inpositione uel ego de tanta scribendi presumptione. Interim autem Deo gratias refero quod summum Dei inimicum et fidei labefactorem in fide contrarium si perfero et pro fide qua stamus dimicare compellor, et quod numero /280/ bonorum hominum iam esse uideor ex eius infestatione, quem solis bonis semper constat esse infestum, cuius tam uita quam disciplina omnibus est manifesta.

Hic contra egregium illum praeconem Christi Robertum de Arbrosello contumacem ausus est epistolam confingere, et contra illum magnificum aecclisae doctorem Anselmum Cantuariensem archiepiscopum adeo per contumelias exarsit, ut ad regis Anglici imperium ab Anglia turpiter impudens eius contumacia sit eiecta et uix cum uita euaserit. Vult enim infamiae participem habere, et ut per infamiam bonorum suam consoletur infamiam, nec nisi bonum odit qui bonus esse non sustinet.

Qui ob intemperantiam arrogantiae suae ab utroque regno in quo conuersatus est, tam Anglorum scilicet quam Francorum, cum summo dedecore expulsus est, et in ipsa cuius pudore canonicus dicitur, beati Martini aecclisae non nunquam, ut aiunt, a canonicis uerberatus, morem solitum seruauerit. Nomine designari quis iste sit, superuacaneum duxi, quem singularis infamia infidelitatis et uita eius singulariter notabilem facit. Hic sicut pseudo-dialecticus ita et pseudo-christianus cum in Dialectica sua nullam rem, sed solam uocem partes habere astruat, ita et diuinam paginam impudenter peruertit, ut eo loco quo dicitur Dominus partem piscis assi comedisse, partem huius uocis quae est piscis assi, non partem rei intelligere cogatur. Quid igitur mirum, si is qui "in caelum os" ponere consueuit, in terris insanat et qui Dominum persequitur, membris eius derogat et nemini parcat qui nec sibi parcere potest. Valet.

*****
*****

SCANNED FROM: J. Reiners, BGPTM 8 (1910), 63-80.

/63/

EPISTOLA 15

ROSCELINUS AD ABAELARDUM

Si Christianae religionis dulcedinem, quam habitu ipso praeferebas, uel tenuiter degustasses, nequaquam tui ordinis tuaeque professionis immemor et beneficiorum, quae tibi tot et tanta a puero usque ad inuenem sub magistri nomine et actu exhibui, oblitus "in uerba malitiae" meam aduersus innocentiam adeo prorupisses, ut fraternam pacem linguae gladio uulnerares iuxta illud:

Lingua eorum gladius acutus

et saluatoris nostri saluberrima actuque facillima praecepta contemneres. Cum enim Veritas dicat:

Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te et ipsum solum; si autem te non audierit, adhibe testes; quod si neque sic te audierit, die aecclesiae

tu duobus primis mandatis subito iracundiae furore calcatis ad tertium inordinate transuolasti et ad praeclaram et praecellentem beati Martini Turonensis aecclesiarum detractionis meae plenissimas et de uasis sui immunditia foetidissimas litteras transmisisti, in quibus mea persona multiplici infamiae macula quasi uario leprae colore depicta in ipsius etiam sanctissimae aecclesiae contumeliam lapsa honestatis pede eam foueam uocans decidisti. Fouea quippe in sacro eloquio semper in malo accipitur, ut

Foderunt ante faciem meam foueam

et

Foderunt foueam animae meae

et

Si caecus caeco ducatum praebat, ambo in foueam cadunt

et

Qui parat proximo suo foueam, prior incidit in eam.

Non itaque praefatam sanctissimam aecclesiam, quae me indignum et peccatorem et, ut uerum fatear,

opprobrium hominum plebisque

abiectionem gratuita miseratione recepit, foueae comparare debueras, sed ei potius, cuius imitatrix hoc in facto effecta est,

qui /64/ solem suum oriri facit super bonos et malos et pluit super iustos et iniustos,

qui ob "nimiam caritatem", quam erga peccatores habuit, "de caelo descendit" ad terras, qui nobiscum manens "peccatores recepit et cum eis manducauit", qui etiam pro peccatoribus usque "ad illa inferni loca", ubi peccatores cruciabantur, ut eos a tormentis solueret, "descendit".

Sed mirum non est, si contra aecclesiam turpiter loquendo debaccharis, qui sanctae aecclesiae uitae tuae qualitate tam fortiter aduersaris. Verum praesumptioni tuae ideo decreuimus ignoscendum, quia non ex consideratione, sed ex doloris immensitate id agis, et sicut darnnum corporis tui, pro quo sic doles, inreuerabile est, ita dolor, quem inde contraxisti, inconsolabilis est. Sed ualde tibi diuina metuenda est iustitia, ne, sicut cauda, qua prius, dum poteras, indifferenter pungebis, merito tuae immunditiae tibi ablata est, ita et lingua, qua modo pungis, auferatur. Prius enim apium similitudinem de cauda pungendo portabas, nunc uero serpentis imaginem de lingua pungendo portas. De talibus in psalmo dictum est:

Acuerant linguas suas sicut serpentes, uenenum aspidum sub labiis eorum.

Sed ne de contumelia nobis illata plus aequo dolere et obloquendo nos inde ulcisci uelle uideamur, ad litteras tuas ueniamus, et quae in eis concedenda, quaeue sint refutanda, demonstramus. Initium litterarum tuarum de mea immunditia et de aecclesiae beati Martini contumelia est. De aecclesia doleo, de me autem laetus sum, quia in ueritate talem me esse recognosco, qualem me scribendo depingis. Dixisti enim me omni uitae spurcicia notabilem. Quod quoniam ita est, hanc tuam ueritatis assertionem quasi quibusdam brachiis caritatis amplector et in uerbis tuis quasi in speculo me totum aspicio. Sed

potens est deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahae.

Nolo enim me iustificare, quia

si gloriam meam quaeram, gloria mea nihil est.

Absit enim, ut

declinet cor meum in uerba malitiae ad excusandas excusationes in peccatis.

Quod uero sequitur, quod swmma haeresi conuictus et infamis et a toto mundo expulsus sim, haec tria modis omnibus /65/ refello et testimonio Suessionensis et Remensis aecclesiae falsa esse pronuntio. Si enim aliquando uel in uerbo lapsus fui uel a ueritate deuiui, nec casum uerbi nec assertionem falsi pertinaciter defendi, sed semper paratior discere quam docere animum ad correptionem praeparauit. Neque enim haereticus est, qui, licet erret, errorem tamen, non defendit. Unde beatus Augustinus:

Non ob aliud sunt haeretici, nisi quia scripturas sacras non recte intelligentes opiniones suas contra earum ueritatem peruicaciter defendunt.

Et ad Vincentium Victorem:

Absit, ut arbitreris te a fide catholica deuiasse, quia ipse animus correptionis praeparatione et expectatione catholicus fuit.

Qui ergo numquam meum uel alienum errorem defendi, procul dubio constat, quia numquam haereticus fui. Quia uero spiritu immundo quasi cum quodam yornitu locutionis me infamem atque in concilio damnatum eructuas,

utrumque esse falsissimum praefatarum aecclesiarum testimonio, apud quas et sub quibus natus et educatus et edoctus sum, comprobabo, cum apud sanctum Dionysium, cuius monachus esse uideris, licet diffugas, inde tecum acturus uenero. Neque uero timeas, quasi te noster lateat aduentus, quia in ueritate per tuum abbatem eum tibi nuntiabo, et quantum uolueris, ibi te exspectabo. Quod si abbati tuo inoboediens, quod facere non dubitas, exstiteris, ubicumque terrarum latueris, te quaesitum inueniam. Quomodo uero stare potest, quod dixisti toto me mundo expulsum, cum et Roma, quae mundi caput est, me libenter excipiat et audiendum libentius amplectatur et audito libentissime obsequatur. Neque uero Turonensis aecclesia uel Locensis, ubi ad pedes meos magistri tui discipulorum minimus tam diu resedisti, aut Bizuntina aecclesia, in quibus canonicus sum, extra mundum sunt, quae me omnes et uenerantur et fouent et, quae dico, discendi studio libenter accipiunt.

E huius igitur dicti manifestissima falsitate caetera litterarum tuarum commenta ex aequitate falsa esse iudicanda sunt. Non minimum autem doleo, quod honorum persecutorem me dixisti. Licet enim bonus non sim, bonos tamen singulos quo debeo honore /66/ semper ueneratus sum. Hos autem, quos in exemplum trahis, donnum uidelicet Anselmum Cantuariensem et Robertum, bonae uitae bonique testimonii homines, numquam persecutus sum, licet quaedam eorum dicta et facta reprehendenda uideantur. Nec mirum, quia

uidemus nunc per speculum in aenigmate.

Neque enim hi duo sapientes et religiosi uiri maioris meriti seu sapientiae sunt Petro apostolorum principe et martyre glorioso et beato Cypriano Carthaginensi episcopo, doctore suauissimo et martyre gloriosissimo, in cuius laudibus beatus Hieronymus exsultans ait:

Beatus Cyprianus instar fontis purissimi dulcis incedit et placidus est, et cum totus sit in exhortatione uirtutum, in persecutionis angustiis scripturas non deseruit diuinas.

Unde Prudentius de martyribus:

Omnis amans Christum tua leget, doctor Cypriane, scripta.

Iste tamen tanto sanctorum praeconio in sublime deductus aliter de baptisate sensit haereticorum atque in suis scriptis reliquit, quam postea ueritas prodidit. Unde beatus Augustinus in libro de baptismo sic loquitur:

Visum est quibusdam egregiis uiris, inter quos praecipue beatus Cyprianus eminebat, non esse apud haereticos uel schismaticos baptismum Christi. Reddens ergo debitam reuerentiam dignumque honorem, quantum ualeo, pacifico: episcopo et glorioso martyri Cypriano, audeo tamen dicere aliter eum sensisse de schismaticis uel haereticis baptizandis, quam postea ueritas prodidit non ex mea, sed uniuersae aecclesiae sententia plenarii concilii autoritate roborata.

Princeps etiam apostolorum Petrus, quia gentes ad baptismum uenientes circumcidi compellebat, a Paulo apostolo prius, postmodum a sanctis patribus merito reprehensus est. Ait enim apostolus:

Cum esset Cephas Antiochiae et non recte incederet in ueritate euangelii, aperte restiti ei in faciem, quia reprehensibilis erat.

Unde beatus Augustinus:

Venerans ergo Petrum pro sui merito apostolorum primum et eminentissimum martyrem, audeo tamen dicere eum non recte fecisse ut gentes iudaizare cogentur.

Unde beatus Augustinus:

Qui se Nazaraeos Christianos /67/ uocant, nati haeretici ex illo errore, in quem Petrus deuius reuocatus est a Paulo.

Idem:

Cum Petrus in mari titubasset, cum dominum carnaliter a passione reuocasset, cum ter dominum in passione negasset, cum in superstitionem lapsus esset, uidemus eum ueniam consecutum ad martyrii gloriam peruenisse.

Quid mirum igitur, si isti, quos me asseris iniuste persecutum, in aliquibus uel dictis uel factis aliquando minus prouide egerunt, qui superioribus duobus sanctis doctoribus et martyribus nequaquam superiores exstiterunt? Vidi enim donnum Robertum feminas a uiris suis fugientes uiris ipsis reclamantibus recepisse et episcopo Andegauense, ut eas redderet, praecipiente inoboedienter usque ad mortem obtinaciter tenuisse. Quod factum quam irrationabile sit, considera. Si enim uxor uiro debitum negat et ob hoc ille moechari compellitur, maior culpa est compellentis, quam agentis. Rea ergo adulterii est femina uirum dimittens postea ex necessitate peccantem. Quomodo ergo eam retinens et fouens immunis et non particeps eiusdem criminis erit? Illa enini nequaquam hoc faceret, nisi qui eam retineret inueniret. Audi beatum Augustinum durius inde loquentem. Ait enim:

Dimissa si per incontinentiam cogitur alicui copulari, hoc est moechari. Quod si illa non fecerit, ille tamen quantum in eo est facere compulsi; et ideo hoc illi peccatum deus, etsi illa casta permaneat, imputabit.

Si igitur reus est criminis uir uxorem postea non peccantem dimittens, quanto magis si illa peccauerit? Audi etiam beatum Gregorium ad quendam abbatem inde loquentem de quodam coniugato:

Quem ita suscipiendum cognosce, si uxor eius similiter conuerti uoluerit. Nam cum unum utriusque corpus coniugii copulatione sit factum, indecens est partem conuerti et partem inde in saeculo remanere.

Aut ergo uterque discedat aut uterque remaneat.

Sed de dono Anselmo archiepiscopo, quem et uitae sanctitas honorat et doctrinae singularitas ultra communem hominum mensuram extollit, quid dicam? Ait enim in libro, quem "Cur deus homo" intulit, aliter deum non posse

hominem saluare nisi /68/ sicut fecit, id est nisi homo fieret et omnia illa quae passus est pateretur. Eius sententiam sanctorum doctorum, quorum doctrina fulget aecclesia, dicta uehementer impugnant. Ait enim sanctus Leo:

Cum ei multa alia suppaterent ad redimendum genus humanum, hanc potissimum elegit uiam, ubi non uirtute potentiae, sed ratione uteretur iustitiae.

Audi beatum Augustinum de trinitate:

Cur non postpositis innumerabilibus modis, quibus ad nos redimendum uti posset omnipotens, mors eius potissimum eligeretur.

Item:

Eos qui dicunt: itane defuit deo modus alius, quo liberaret homines a miseria mortalitatis huius, ut unigenitum filium suum hominem fieri mortemque perpeti uellet? parum est sic refellere, ut dicamus modum istum bonum esse, quo nos per mediatorem liberare dignatus est, uerum etiam ut ostendamus non alium modum possibilem deo defuisse, cuius potestati cuncta subiacent, sed sanandae nostrae miseriae conuenientioremodum alium non fuisse aut esse oportuisse.

Item:

Poterat utique deus hominem aliunde suscipere, qui esset mediator dei et hominum, non ex genere illius Adam, sicut ipsum quem primum creauit non de genere creauit alicuius. Poterat uel sic uel quo uellet alio modo creare unum alium quo uinceretur uictor prioris. Sed melius iudicauit de ipso, quod uictum fuerat, hominem, assumere.

Idem de agone Christiano:

Stulti sunt, qui dicunt: Quare non poterat aliter sapientia dei homines liberare, nisi hominem susciperet et nasceretur de femina? Quibus respondemus: Poterat omnino, sed si aliter faceret, similiter uestrae stultitiae displiceret.

Si igitur apud istos, quos impudenter me persequi declamasti, aliquid sacrae scripturae contrarium reperimus, cur miraris in dictis tuis aliquid reprehendi potuisse, cum te in sacrae scripturae eruditione manifestum sit nullatenus laborasse? Huic enim singularitati, quam diuinae substantiae tribuisti, sanctorum patrum Ambrosii, Augustini, Isidori scripta nequaquam consentiunt. Quae collecta ideo subicere curauim, ut non ex mea, sed ex autoritate diuina quod inde tenendum est roboretur. Beatus igitur Ambrosius in libro de fide ad Gratianum imperatorem sic loquitur: /69/

"Ego et pater unum sumus". Hoc dicit, ne intelligatur discretio potestatis.

Item:

Unum cum patre est, unum aeternitate, unum diuinitate. Non enim pater ipse est qui filius, nec confusum quod unum, nec multiplex quod indifferens. Et enim si omnium "credentium erat cor unum et anima una", si omnis "qui adhaeret deo, unus spiritus est", si uir et uxor "in una carne" sunt, si omnes homines, quantum ad naturam pertinet, unius substantiae sunt, multo magis pater et filius diuinitate unum sunt, ubi nec substantiae nec uoluntatis est ulla differentia.

Item:

Non est; diuersa nec singularis aequalitas, quia aequalis nemo ipse sibi solus est.

Item:

Deus est nomen commune patri et filio.

Item:

Incarnatum patrem Sabelliana impietate astruere nituntur.

Item:

Quod unius est substantiae, separari non potest, etsi non sit singularitatis, sed unitatis.

Singularitas est siue patri siue filio siue spiritui sancto derogare.

Item:

Non unus, sed unum sunt pater et filius.

Item:

Una dignitas, una gloria; in commune derogatur, quicquid in aliquo putaueris derogatum.

Augustinus in libro de trinitate:

Qui putat eius esse deum potentiae, ut se ipsum ipse genuerit, eo deterius errat, quod non ipse solus talis non est, sed nec ulla creatura spiritualis neque corporalis. Nulla enim omnino res est, quae se ipsam gignat.

Item:

Circa creaturam susceptumque habitum occupati aequalitatem, quam cum patre habeo, non intelligitis.

Item:

Conuenienter dicimus illum, qui in carne apparuit, missum, misisse autem illum, qui non apparuit.

Item:

"Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio", ac si diceret, patrem nemo uidebit in iudicio, sed omnes filium uidebunt, ut possit et /70/ ab impiis uideri.

Item:

Tres uisi sunt, nec quisquam illorum uel forma uel aetate uel potestate maior caeteris uisus est.

Item:

Cum quaeritur, quid tres, magna prorsus inopia humanum laborat ingenium. Dictum est autem: tres personae, ne omnino taceretur.

Item:

Trinitas filius nullo modo dici potest.

Item:

Potest uniuersaliter dici, quia et pater spiritus et filius spiritus et pater sanctus et filius sanctus. Si itaque pater et filius est spiritus sanctus, potest appellari trinitas spiritus sanctus. Sed tamen ille spiritus sanctus, qui non trinitas, sed in trinitate intelligitur, in eo quod proprie dicitur spiritus sanctus, relatiue dicitur, cum ad patrem et filium refertur, quia spiritus sanctus et patris et filii est spiritus. Sed talis relatio in hoc nomine non apparet.

Item:

Dictum est a nostris Graecis: una essentia, tres substantiae; a Latinis: una substantia uel essentia, tres personae.

Item:

Licuit loquendi ac disputandi necessitate tres personas dicere, non quia scriptura dicit, sed quia non contradicit.

Item:

Cum conaretur humana inopia loquendo proferre quod tenet de domino deo, timuit dicere tres essentias, ne intelligeretur in illa summa aequalitate ulla diuersitas.

Item:

Cur haec. tria simul unam personam non dicimus, sicut unam essentiam et unum deum, sed dicimus tres personas, tres autem essentias uel tres deos non dicimus, nisi quia uolumus uel unum uocabulum seruire huic significationi, qua intelligitur trinitas, ne omnino taceremus interrogati, quid tres?

Item:

Ita dicat unam essentiam, ut non existimet aliud alio maius uel melius uel aliqua ex parte diuersum, non tamen ut pater ipse sit filius et spiritus sanctus.

Item:

Nulla est distantia dissimilitudinis ut intelligatur aliud alio maius uel paulo minus, nec talis distinctio, in qua sit aliquid impar.

Item:

Ideo dicimus tres personas uel tres substantias, non ut intelligatur aliqua diuersitas essentiae, sed ut uel uno uocabulo

/71/ responderi possit, cum quaeritur, quid tres uel quid tria; tantumque esse essentiae aequalitatem in ea trinitate, ut non solum pater non sit maior quam filius, sed nec pater et filius simul maior quam singulus pater.

Item:

"Unus deus, una fides, unum baptisma". Fides quamuis sit una, in aliis non tamen ipsa, sed similis. Non enim est una numero, sed genere; propter similitudinem tamen et nullam diuersitatem magis dicitur una quam plures. Nam et duos homines simillimos unam faciem habere dicimus.

Item:

Verbum ideo filius patri per omnia similis est et aequalis.

Item:

Quia spiritus sanctus communis est ambobus, hoc dicitur ipse proprie, quod ambo communiter id est spiritus sanctus. Augustinus ad Pascentium comitem Arianum:

Cum pro diuersis sibi cohaerentibus dicatur unus spiritus et unum corpus, cum pro anima et corpore sibi cohaerentibus dicatur unus homo, cur non maxime de patre et filio dicatur unus deus, cum sibi inseparabiliter cohaereant?

Item:

His appellationibus sign)ficatur, quod ad se in uicem referantur.

Item Augustinus in homelia "Non turbetur cor uestrum":

His qui nouerant filium, dictum est de patre: "et uidistis eum".

Dictum est enim propter omnimodam similitudinem, quae illi cum patre est, ut dicerentur nosse patrem, quia nouerant filium similem. Ad hoc ualet, quod Philippo dictum est: "qui uidet me, uidet et patrem", non quod ipse sit pater et filius, sed quod tam similes sint pater et filius, ut qui unum nouerit, ambos nouerit. Solemus enim de duobus simillimis dicere his, qui unum eorum uiderunt: uidistis istum, ergo et illum uidistis. Sic ergo dictum est: "qui uidet me, uidet et patrem", non quia ipse sit pater et filius, sed ad similitudinem in nullo prorsus discrepet a patre filius.

Boethius in libro de trinitate:

Huius unitatis causa est indifferentia.

Augustinus de trinitate:

Sic dictum est: "deus est caritas", ut incertum sit et ideo quaerendum, /72/ utrum deus pater sit caritas, uel deus filius, uel deus spiritus sanctus, uel deus tota trinitas.

Augustinus:

Ut non solum quod beatus Ambrosius, uerum etiam quod sanctus Hieronymus dicam: "Non solum diuinitatem patris, sed nec filii nec spiritus sancti naturam possunt oculi carnis aspicere.

Idem in doctrina Christiana:

Res, quibus fruimur, pater et filius et spiritus sanctus, et haec trinitas una quodammodo res est.

Item:

In omnibus rebus iliae solae sunt, quibus truum est, quas aeternas atque incommutabiles diximus.

Idem de agone Christiano:

Credamus in patrem et filium et spiritum sanctum; haec aeterna sunt atque incommutabilia.

Unde Iohannes:

Tres sunt in caelo qui testimonium perhibent, pater et filius et spiritus sanctus.

Sciendum est uero, quod in substantia sanctae trinitatis quaelibet nomina non aliud et aliud significant, siue quantum ad partes siue quantum ad qualitates, sed ipsam solam non in partes diuisam nec per qualitates mutatam significant substantiam. Non igitur per personam aliud aliquid significamus, quam per substantiam, licet ex quadam loquendi consuetudine triplicare soleamus personam, non substantiam, sicut Graeci triplicare solent substantiam. Neque uero dicendum est, quod in fide trinitatis errent triplicando substantiam, quia licet aliter dicant quam nos, id tamen credunt quod nos, quia sicut diximus siue persona siue substantia siue essentia in deo prorsus idem significant. In locutione enim tantum diuersitas est, in fide unitas. Alioquin iam non esset apud Graecos aecclesia. Si autem ipsi sic loquendo uerum dicunt, quare nos idem dicendo mentiamur, non uideo. De diuersitate diuinae substantiae siue per qualitates siue per partes beatus Ambrosius de fide et beatus Augustinus de trinitate sic loquuntur. Ambrosius:

Deus nomen est substantiae simplicis, non coniunctae uel compositae; cui nihil accidat, sed solum quod diuinum est in natum habeat sua.

Augustinus:

Quidquid secundum qualitates dici pater uidetur, secundum substantiam uel essentiam est intelligendum. /73/

Item:

Nomina quatuor sunt, res autem una est.

Quando ergo haec nomina uariamus siue singulariter siue pluraliter proferendo, non quia aliud unum quam alterum significet hoc facimus, sed pro sola loquentium uoluntate, quibus talis loquendi usus complacuit. Si enim diuersae partes ibi essent, ut altera persona, altera substantia diceretur, fortassis ratio aliqua esset, cur unum singulariter, alterum pluraliter proferremus, ut hominis, quia alia pars est corpus, alia anima, unam animam ditimus, sed plura corpora propter corporis partes diuersas. Sed neque alia qualitas per personam, alia per substantiam uel essentiam significatur, quia sicut iam diximus, in deo nulla prorsus qualitas est. Ex hac igitur sanctorum scripturarum numerositate diligens lector intelligit sanctos qui eas conscripserunt nequaquam in deo tantam singularitatem intellexisse, ut una sola res et una singularis substantia tribus illis nominibus appellaretur, ne hoc de deo sentientes in illam Sabellianam haeresim laberentur. Multa enim inconuenientia ex hac Sabelliana singularitate uidentur consequi. Neque uero ea quae dixi ideo dixi, ut aliquem doceam, sed potius, si sanctas scripturas non recte intelligo, discam, quia in omnibus paratior sum discere quam docere et malo audire magistrum, quam audiri magister cum beato Augustino ad beatum Hieronymum loquente dicens:

Quamuis pulchrius sit senem docere quam discere, mihi tamen nulla aetas sera est ad discendum.

Quod autem dicis me unam singularem sanctae trinitatis substantiam cognouisse, uerum utique est, sed non illam Sabellianam singularitatem, in qua una sola res, non plures, illis tribus nominibus appellatur, sed in qua substantia trina uel triplex tantam habet unitatem, ut nulla tria usquam tantam habeant. Nulla enim tria tam singularia tamque aequalia sunt, sicut scriptum est:

In hac trinitate nihil prius aut posterius, nihil maius aut minus, sed totae tres personae coaeternae sibi sunt et coaequales.

Sed licet lex dicat, quod

in ore duorum uel trium testium stet omne uerbum

nos tamen quarto iam tribus apposito quintum et sextum apponamus, quorum testimoniis unitate similitudinis /74/ et aequalitatis roborata, ne uideamur niti testium numero et occasione uirorum illustrium subterfugere rationem et non audere manum conserere, pro improbatione singularis unitatis eandem comprobemus. Dic ergo beate Athanasi, diuinae contra Arianos defensor substantiae, dic, quid de ipsa substantia sentias, et sicut Arianos qui eam per gradus uariabant uicisti, ita et Sabellianos qui personas confundunt conuincas. Dic:

Neque contudentes personas netlue substantiaml separantes.

Personas confundit, qui patrem filium et filium patrem dicit. Quod necesse est eum dicere, qui illa tria nomina unam solam rem singularem significare uoluerit. Omnia enim unius et singularis rei nomina de se in uicem praedicantur. Ita igitur pater incarnatus et passus est, quia ipse est filius qui hoc totum passus est; quod quantum sanae fidei repugnat, attende. Sequitur:

Neque substantiam separantes.

Diligenter intendendum est, utrum substantiam sanctae trinitatis omnimodis, an certo modo separari prohibeat. Quomodo enim, si sic est una, ut etiam plures sint, sicut Graeca clamat aecclesia, non separatur? Omnia enim plura pluralitatis lege separantur, quia scriptum est, quod omnis differentia in discrepantium pluralitate consistit. Quae ergo differentia in hac pluralitate personarum secundum nos, substantiarum uero secundum Graecos sit, perquiramus. Nihil enim aliud est substantia patris quam pater, et substantia filii quam filius, sicut urbs Romae Roma est, et creatura aquae aqua est. Quia ergo pater genuit filium, substantia patris genuit substantiam filii. Quia igitur altera est substantia

generantis, altera generata, alia est una ab alia. Semper enim generans et generatum plura sunt, non res una, secundum illam beati Augustini praefatam sententiam, qua ait, quia

nulla omnino res est quae se ipsam gignat.

Et enim generans est ingenita, genita uero est unigenita. Sed ingenitum et unigenitum sunt plura, sicut Augustinus de trinitate ait:

Filius, quod est ipsa substantia, debet patri

id est quod est substantia, a patre habet et ab eius substantia. Non ergo omnino possumus uitare separationem facere in substantia sanctae

/75/ trinitatis. Restat ergo, ut certo modo separationem prohibeat. Qui modus quis sit, ostendit cum subdit:

In hac trinitate nihil prius aut posterius, nihil maius aut minus.

Contra Arium quippe agebat, qui diuersitatem inaequalitatis in sanctae trinitatis substantia ponebat patrem et filium et spiritum sanctum gradibus dignitatum distinguens. Ideo ergo dicit:

Totae tres personae coaeternae sibi sunt et coaequales.

Si enim coaeternae, nihil prius aut posterius, si coaequales, nihil maius aut minus. Hanc ergo Arianam separationem, contra quam agebat, secundum uidelicet graduum distinctionem, Athanasius prohibet. Nam omnimodam separationem non aufert, ubi eas coaeternas et coaequales dicit. Si enim coaequales sunt, et aequales. Aequalitas autem semper inter plura est. Nihil enim sibi aequale est beato Ambrosio dicente:

Nemo ipse sibi solus aequalis est.

Dum igitur in substantia sanctae trinitatis aequalitatem et coaeternitatem ponit, in ea utique separationem pluralitatis relinquit. Sed prioritatis et posterioritatis per 'coaeternum', minoritatis et maioritatis gradus dicendo 'coaequales' exstinguit.

Quod autem unam non singulariter substantiam sed per similitudinem et aequalitatem dicat, manifeste demonstrat cum dicit:

Una diuinitas, aequalis gloria, coaeterna maiestas.

Nisi enim postquam 'unam' dixit, subdidisset: "aequalis gloria, coaeterna maiestas", unam ex consuetudine, id est singularem acciperemus. Sed hoc prorsus aufert cum dicit: "Aequalis gloria", et quod unum secundum aequalitatem acceperit declarat.

Sicut autem ostendimus, quod cum de separatione substantiae ageret, non omnem eum separationem acceperit, sed illam solam Arianam, per graduum scilicet distinctionem, ita summopere perquirendum est, cum dicit:

non tres aeterni, sed unus aeternus

utrum omnimodis multipliciter aeternitatis remoueat, an certo modo. Si enim omnino aeternos dici posse negat, sibi ipsi contrarius est, qui tres personas aeternas uocauit dicens eas coeternas. Si enim coaeternae sunt, et aeternae. Quo modo ergo non tres aeterni, si tres illae personae sunt aeternae? Beatus etiam Augustinus de doctrina Christiana et de agone Christiano aeternas /76/ pluraliter ap[er]at dicens:

In omnibus igitur rebus illae solae sunt, quibus fruendum est, quas aeternas atque incommutabiles diximus.

Praedixerat enim:

Res, quibus fruimur, pater et filius et spiritus sanctus.

Idem de agone Christiano:

Credimus in patrem et filium et spiritum sanctum; haec aeterna sunt et incommutabilia.

Si ergo iste aeternas omnino negat, et sibi et Augustino ueraciter repugnat. Dicendum est ergo et aeternas esse pluraliter et quodammodo non esse. Sic enim, cum Iohannem saluator prophetam diceret, ille se prophetam negauit. Sed ut neque praeco ueritatis mentiatur, alio modo negauit ille, alio modo affirmauit iste. Negauit enim se non prophetam esse omnino, sed simplicem prophetam, quia plus quam propheta fuit, ubi quae praedixerat ostendit. Ita igitur et hic dicendum est eum non omnino tres aeternos negasse, sed eo tantum modo, quo Arius affirmabat, qui mensuram aeternitatis in personis uariabat. Aeterni enim erant pluraliter, sicut plures res aeternae; et aeterni non erant, ut aeternitas in eis uaria uideretur. Dicat melius qui potest. Ego melius non ualeo, sed neque quod dico importune defendo.

Dic et tu, sancte Isidore, aecclesiarum totius Hispaniae magister, quid de substantia sanctae trinitatis sentiendum decreueris.

Trinitas appellata, quod fiat totum unum ex quibusdam tribus.

Item:

Pater et filius et spiritus sanctus trinitas et unitas, unitas propter maiestatis communionem, trinitas propter personarum proprietatem, pariter simplex pariterque incommutabile bonum et coaeternum. Pater solus non est de alio, ideo solus appellatur ingenitus. Filius solus de patre est natus. Deitas non triplicatur, quia, si triplicatur, deorum inducimus pluralitatem.

Nomen autem deorum in angelis et sanctis hominibus ideo pluraliter dicitur, quod non sint merito aequales. De patre et filio et spiritu sancto propter unam et aequalem diuinitatem non nomen deorum sed dei esse ostenditur. Fides apud Graecos hoc modo est: Una *ousia*, ac si dicatur una natura aut una essentia, tres hypostases, quod resonat in latinum uel tres personas uel tres essentias. /77/

Audisti trinitatem unam esse propter maiestatis communionem, non propter maiestatis singularitatem; quod enim singulare est, nullo modo commune est, et quod commune est, singulare esse non potest. Maiestas igitur trinitatis quia communis est, quomodo singularis esse potest?

Audisti etiam, quia nomen dei ideo de trinitate singulariter dicitur propter aequalen, diuinitatem, ne, si pluraliter diceretur, inaequalitas diuinitatis intelligeretur. Sed diuinitas trinitatis extra se aequalem non inuenit. In ipsa igitur trinitate diuinitas aequalis diuinitatem inuenit aequalem. Plura uero aequalia res singula et unica quomodo esse possit, non uideo. Ut igitur fidei Christianae nauis inter utrumque scopulum currens illaesa pertranseat, summopere cauendum est, ne ad Sabellianae singularitatis lapidem, in qua patrem incarnatum et passum fateri necesse est, offendat neque Arianae pluralitatis periculum per prius et posterius, per maius et minus substantiam uariando incurrat atque deorum pluralitatem enormitate uarietatis inducat. Soli enim trinitati ideo dei singularis numerus relictus est, ut in ea et intra eam omnimodam aequalitatem significet. Hominibus uero ideo pluraliter datur, ut non idem meritum nec eiusdem dignitatis esse monstretur, ut:

Ego dixi: dii estis

et:

Audi Israel, dominus deus tuus deus unus est.

Itaque cum de diuinae substantiae unitate discrepare uideamur, tu quidem de ingenioli tui tenui conatu praesumendo solitudinem ei singularitatis adscribens, ego autem diuinarum scripturarum sententiis armatus similitudinis et aequalitatis unitatem defendens, in hoc tamen conuenire nos conuenit, ut deum, qui unus et trinus est, quoquo modo illud intelligendum sit, unanimiter deprecemur, quatinus in nobis ignorantiae tenebras illuminet seu infidelitatis maculam lauet nostrisque mentibus cognitionem suae ueritatis infundat et nos sopito contentionis desiderio id ipsum in uicem sentire concedat Iesus Christus dominus noster. Amen.

Sed quia ad fabulas nostrae detractiois, quas ipse impudenter finxisti, quasi ad epularum delicias "tamquam potens crapulatus a uino" diutius resedisti [et] in me de nostrae detractiois immunditia suino more saturatus es, nos quoque uersa uice non odii dente mordendo nec ultionis baculo feriendo, sed litterarum /78/ tuarum latratibus arridentes de uitae tuae inaudita nouitate disputemus, et ad quantam ignominiam merito tuae immunditiae dilapsus sis, demonstremus. Neque uero opus est, ut ad tuam contumeliam more tuo aliquid confingamus, sed tantum, quod "a Dan usque Bersabee" notum est, replicemus. Miseria siquidem tua iam manifesta est, et quamuis eam lingua taceat, tamen eam res ipsa clamat. Vidi siquidem Parisius, quod quidam clericus nomine Fulbertus te ut hospitem in domo sua recepit, te in mensa sua ut amicum familiarem et domesticum honorifice pauit, neptim etiam suam, puellam prudentissimam et indolis egregiae, ad docendum commisit. Tu uero uiri illius nobilis et clerici, Parisiensis etiam aeccliesiae. canonici, hospitis insuper tui ac domini, et gratis et honorifice te procurantis non immemor, sed contemptor, commissae tibi uirgini non parcens, quam conseruare ut commissam, docere ut discipulam debueras, effreno luxuriae spiritu agitatus non argumentari, sed eam fornicari docuisti, in uno facto multorum criminum, proditiois scilicet et fornicationis, reus et uirginei pudoris uiolator spurcissimus. Sed

deus ultionum dominus, deus ultionum libere egit

qui ea qua tantum parte peccaueras te priuauit. Ea enim de parte "dies in inferno sepultus" qua plus peccauerat plus ardebat, cum "linguam suam" gutta aquae "refrigerari" poscebat.

Dolore igitur tam pudentis uulneris anxius metumque mortis imminens pro uitae prioris foeditate compulsus habitum mutasti et quasi monachus effectus es. Sed audi beatum Gregorium de his qui timore ad religionem confugiunt loquentem:

Qui timore bona agit, a malo penitus non recessit, quia eo ipso peccat, quod peccare uellet, si peccare impune potuisset.

Audi etiam beatum Augustinum:

Inaniter se putat uictorem esse peccati, qui timore mortis non peccat, quia etsi exterius non agitur negotium cupiditatis, intus tamen ipsa est hostis; et quomodo coram deo innocens apparebit qui faceret quod uetatur, si subtrahas quod timetur? Et ideo iam ipsa uoluntate reus est qui faceret quod non licet, sed ideo non facit, quia impune non potest. Quantum enim in ipso est, mallet non esse iustitiam. Quod si mallet non esse iustitiam, faceret, si posset, ut non esset iustitia. Quomodo ergo /79/ iustus est talis iustitiae inimicus? Amicus autem iustitiae esset, si amore iustitiae non peccaret. Qui enim gehennam metuit, non metuit peccare, sed ardere. Ille autem peccare metuit, qui peccatum sicut gehennam odit.

Audi eundem:

Non frustra apud peccatores instituta sunt potestas regis, ius gladii, ungulae carnificis, arma militis. Haec etenim timetur, et quietius inter malos uiuunt boni; quamquam boni dicencli non sint, qui talia metuendo non peccant, quia non est bonus quisquam timore poenae, sed amore iustitiae.

Sed esto. Valeat timore conuersio, sed tantum si bona sequatur conuersatio. Videamus autem ex quo conuersus es, quomodo conuersatus es. In monasterio siquidem beati Dionysii, ubi non tam ex regulae seueritate, quam ex sapientissimi abbatis misericordia dispensatione pro facultate singulorum omnia temperantur, morari non sustinens aeccliesiam a fratribus sub nomine obedientiae, ubi uoluntati uoluptatique tuae deseruies, accepisti, quam cum tuis superfluitatibus tuisque desideriis sufficere non posse conspiceres, aliam ad omnem uoluntatem tuam idoneam eligens a donno abbate ex generali fratrum consensu accepisti, ubi, ut caetera taceamus, undecumque congregata barbarorum

multitudine ueritatem artis partim ex ignorantia partim ex superbia in nugas commutans non docenda docere non desinis, cum etiam docenda docere non depueras. Atque collecto falsitatis quam doces pretio scorto tuo in stupri praemium nequaquam transmittis, sed ipse deportas, et qui dum poteras in pretium expectatae uoluptatis dabas, modo das in praemium, plus utique remunerando stuprum praeteritum peccans, quam emendo futurum, et qua prius cum uoluptate abutebaris, adhuc ex uoluntate abuteris. Sed dei gratia ex necessitate non praeuales. Audi ergo beati Augustini sententiam:

Voluisti aliquid, sed non potuisti; sic annotat deus, quasi feceris, quod uoluisti.

"Teste deo et electis angelis" loquor, quia commonachos tuos perhibentes audiui, quia, cum sero ad monasterium redis, undecumque congregatam pecuniam de pretio falsitatis quam Aoces calcato pudore ad meretricem transuolans deportas stuprumque praeteritum impudenter remuneras. /80/ Quia igitur suscepto habitu doctoris officium mendacia docendo usurpasti, utique monachus esse cessasti, quia beatus Hieronymus monachum, monachus ipse, definiens:

Monachus, inquit, non doctoris, sed plangentis habet officium, qui se uel mundum lugeat et domini pauidus praestoletur aduentum.

Sed neque clericum te esse habitus clerici conuincit abiectio. Sed multo minus laicus es, quod coronae tuae satis probat ostensio. Si igitur neque clericus neque laicus neque monachus es, quo nomine te censeam, reperire non ualeo. Sed forte Petrum te appellari posse ex consuetudine mentieris. Certus sum autem, quod masculini generis nomen, si a suo genere deciderit, rem solitam significare recusabit.

Amodo enim neutri generis abiectio, sicut et suum significatum, penet..., et cum hominem integrum consueuerit, dimidium forsitan significare recusabit. Solent enim nomina propriam significationem amittere, cum eorum significata contigerit a sua perfectione recedere.

Neque enim ablato tecto uel pariete domus, sed imperfecta domus uocabitur. Sublata igitur parte quae hominem tacit non Petrus, sed imperfectus Petrus appellandus es. Ad huius etiam imperfecti hominis ignominiae cumulum pertinet, quod in sigillo, quo foetidas illas litteras sigillauit, imaginem duo capita habentem, unum uiri, alterum mulieris, ipse formauit. Unde quis dubitet, quanto adhuc in eam ardeat amore, qui tali eam capitum coniunctione non erubuit honorare? Plura quidem in tuam contumeliam uera ac manifesta dictare decreueram, sed quia contra hominem imperfectum ago, opus quod coeperam imperfectum relinquo.

*****
*****

SCANNED FROM: Victor Cousin, ed. adiuuante C. Jourdain et E.

Despois. Petri Abaelardi opera, tom.I, Paris 1849, pp.703-706.

Text in ##...## corrected as in Van den Eynde, Antonianum 38 (1968).

/703/

EPISTOLA 16

FULCO AD ABAELARDUM

Petro Deo gratias cucullato frater Fulco uitae consolationem praesentis et futurae.

Saecularis uitae pericula qui sine periculo se putat euadere, non minus mihi desipere uidetur, quam, si cum insipientis, quispiam se existimat sapientem. Quanto utique inuoluatur errore stultitiae non opus est me monstrare, cum luce clarius pateat sapienti. Fortuna reguntur, qui diutius sibi permanere in huius falcitatis mutabilitate promittunt. Quam sit contrarium rationi hoc opinari, monstrat sui mutatione infida felicitas. Non est humanum, stabilitate durare. Et licet res humanae cotidie in deteriora labantur, et felicitatis iocunda uanitas frequenter feriat contrariis: homines tamen miseri huius temporis familiares et amicissimi finem rerum attendere negligunt, et quam multis subiaceant periculis, quantulumcumque deliniti prosperitate oculo prouidentiae metiuntur. Sed cum ferit aduersitas, aut in desperationem praecipitat, aut ad fructum animaduersionis eleuat; attamen demum quod homines sint agnoscunt.

Desperatis et impenitentibus neque in hoc saeculo, neque in futuro remissionis uenia relinquitur ulla: sperantes autem in Domino misericordia circumdabit. Affluentissimae tibi paulo ante mundi huius gloria blandiebatur, et te incertis fortunae casibus esse obnoxium non sinebat aduertere. Roma suos tibi docendos transmittit alumnos: et quae olim omnium artium scientiam auditoribus solebat infundere, sapientioriem te se sapiente transmissis scolaribus monstrabat. Nulla terrarum spatia, nulla montium cacumina, nulla concaua uallium, nulla uia difficili licet obsita periculo, et latrone, quominus ad te properarent retinebat. Anglorum turbam iuuenum mare interiacens et undarum procella terribilis non terrebat: sed omni periculo contempto, audito tuo nomine, ad te confluebat. Remota Britannia sua animalia erudienda destinabat. Andegauenses eorum edomita feritate tibi famulabantur /704/ in suis. Pictaui, Vuascones, et Hiberi: Normania, Flandria, Teutonicus et Sueuius tuum calere ingenium, laudare et praedicare assidue studebat. Praetereo cunctos Parisiorum ciuitatem habitantes, et intra Galliarum proximas et remotissimas partes qui sic a te doceri sitiebant, ac si nihil disciplinae non apud te inueniri potuisset. Ingenii claritate, et suauitate eloquii, et linguae absolutoris facilitate, necnon et scientiae subtilitate permoti, quasi ad limpidissimum philosophiae fontem iter accelerabant. Nam illud, quod sic te, ut aiunt, praecipitem dedit, singularum scilicet feminarum amorem, et laqueos libidinem earum, quibus suos capiunt scortatores, melius mihi uideor praeterire, quam aliquid dicere quod ordini nostro, et regulae nostrae religionis non concordet: quandoquidem sermo de talibus saepe magis soleat nocere bonis, quam prodesse. Hac fortassis in te bonorum congregatione in te et super te elatus (quamuis sapiens, si huius nominis

significationem in se non exstinguat, his animi bonis minime moueatur) in superbiam, initium et pestem omnium malorum, et inanissime efferbueras, et te iactantiae uento ostentandi, omnes fere alios, etiam sanctos, qui ante te sapientiae operam dederant, ut aiunt qui te frequentius audiebant, inferiores te existimabas. At omnipotens Dei dignatio et benignitas, qui superbiae uentum facit euanescere, et humilitatis gratiam multiplicat; qui neminem morbo aegrotantem superbiae, aliisque animi aegritudinibus laborantem non iusto iudicio despicit; tuae mentis inflationem, et oculorum extollentiam hoc aduersitatis genere tui miserando perdomuit; quatenus et in te superbe non saperes, et alios quosque bonos uituperando negligere desisteres; castimoniaeque sanctitate, et continentiae laudabili deuotione de reliquo polleres.

haec corporis particula, quam omnipotentis Dei iudicio, et beneficio perdidisti, quantum tibi nocuerat, ac nocere, quamdiu permansit, non desistebat, melius tuarum diminutio rerum, quam mea possit monstrare oratio, docet. Quicquid uere scientiae tuae uenditione perorando praeter cotidianum uictum et usum necessarium, sicut relatione didici, acquirere poteris, in uoraginem fornicariae consumptionis demergere non cessabas. Auara meretricum rapacitas cuncta tibi rapuerat. Nulla audierunt saecula meretricem uelle alteri misereri, uel pepercisse rebus appetitorum, quas quoquomodo auferre potuerunt. Videtur hoc probare tua profunda paupertas, qui nihil, ut dicitur, praeter pannos ex tanto quaestu habebas, cum his primum casibus subiacuisti fortunae.

Damnum quidem in hoc tempore tui corporis pertulisti, et secundum saeculi uanitatem, te forsitan reputas, aut reputari aestimas uiliorem: omnium infelicem aestimationem, et penitus a uera ratione destitutam reputationem. Si uerius quod iustum et bonum est perscrutari tecum et solus studiosa frequentique meditatione uelles, postposita uanitate, inuenires quantum tibi afferat utilitatis particularum ista mutilatio. Primum quidem, /705/ quod plurimas euasisti passiones, quibus frequenter quatiuntur, qui tale aliquid minime perdidit: et quibus nequaquam tenentur obnoxii, ut physici affirmant, qui huius partis corporis priuatione ab omni felicitate se cecidisse stolidissime putant. Deinde autem quod ardore libidinis et luxuriae facibus, quo malo aliquando tanguntur etiam sancti, nullam ex hoc iam nisi sola cogitatione patieris uexationem: sed exstincta feralis flamma incendii, ad te redeas necesse est, mentemque, quae per multa et dulcia luxuria? insania uagabatur, in solidum recolligas. Iam poteris liber, nulla retractante libidine, omnium uias cognoscere rationum, et causas, quas aut parum, aut nihil percipiunt, qui per diuersa libidinis incitamenta raptantur. Adde quod pecunia tua, si quam tibi habere licuerit (non enim est monachorum sine licentia proprium quid habere), uexatione distrahentium non erit obnoxia. Amodo incipies possidere quod multis paulo ante distrahebatur euiscerationibus. Hoc quoque magni existimare debes, quod nulli suspectus, ab omni hospite hospes tutissime recipiaris. Maritus uxoris uiolationem ex te, uel lectuli concussionem minime formidabit.

Decentissime ornatarum turmas matronarum inuiolabiliter pertransibis. Virginum choros flore iuuentutis splendentium, qua, etiam senes iam calore carnis destitutos suis motibus in feruorem libidinis inflammare consueuerunt, non timens earum incessus et laqueos, securus et sine peccato miraberis. Sodomitarum secretos recessus, quos detestatur super omnes turpissimos diuinae iustitiae ueritas, et eorum turpia et maligna consortia, quae quidem semper odisti, de caetero te sine intermissione uitare uerum est. Et omnino post hos huius fragilissimae fragilitatis fluxus, quod magnum Dei gratiae munus in hoc ordine aestimo, nocturnas somniorum illusiones te minime sentire ita certum est, sicut certum est, quoniam uoluntatem, si forte adierit, nullus sequetur effectus. Blanditiae uxoris, corporumque contactus, sine quo uxor haberi non potest, ac liberorum cura singularis, quominus Deo placeas minime retardabunt. Quam magnum aestimas bonum, peccandi periculis te subtrahi, et in non peccandi securitate constitui? Leoninam itaque meretricum ferociam, quam primum ad se introeuntibus ostendunt, serpentina, deceptionis astutiam, captiuae earum luxuriae incontinentiam poteris uitare superbus. Quod loquor melius de reliquo rerum experientia es cogniturus, quam uerbis ualeam explicare. Origenes ille, cuius alta sapientia ubique praedicatur et colitur, praeter hoc quod quaedam errata minime correxerit, referens tamen culpam in Ambrosium discipulum, ut dicit beatus Hieronymus, qui clanculum edita, ante tempus in lucem protulerit, ille, inquam, Origenes deuitans omnem libidinis suspicionem, hac parte corporis se sponte priuauit. Ioannes et Paulus, Protus et Hyacinthus, alique plures gloriosi martyres, gloria et honore in supercaelestibus in praesentia Dei coronati, in hac temporis breuitate gaudent genitalibus /706/ caruisse. Et beati sunt, qui propter regnum caelorum se castrauerunt. Poteram fortasse plurima talium exempla ponere, sed quae dicta sunt sufficiant.

Ergo, frater, ne doleas, nec contristeris, nec perturbatione huius incommodi quatiaris, praesertim cum hoc tam plures, ut dictum est, utilitatis afferat fructus; et quod hoc modo factum est, semper et irreparabile permaneat et euulsum. Sit hoc tibi solamen assidue quod redintegrari natura non patitur, leuius potest tolerari.

Fer et haec (ut ait ille), solatia tecum

quoniam tempore huius diminutionis uel thorum uiolando aliorum, uel in aliquo fornicationis ueneno minime deprehensus es. Membra quieti dederas et sopori, nullique malum inferre parabas, cum ecce manus impietatis et ferramentum exitiale sanguinem tuum innoxium gratis fundere non dubitauerunt. Plangit ergo hoc tuum uulnus et damnum uenerabilis episcopi benignitas, qui, quantum licuit, uacare iustitiae studuit. Plangit liberalium canonicorum ac nobilium clericorum multitudo. Plangunt ciues, ciuitatis hoc dedecus reputantes, et dolentes suam urbem tui sanguinis effusione uiolari. Quid singularum feminarum referam planctum, quae sic, hoc audito, lacrymis, more femineo, ora rigarunt, propter te militem suum, quem amiserant, ac si singulm uirum suum aut amicum sorte belli reperissent exstinctum?

Tantus ergo omnium luctus exstitit, ut melius mihi uidearis te debere uelle periisse quam seruasse quod perit. Felix se nescit amari. Pene tota ciuitas in tuo dolore contabit. Habes arram uerae dilectionis in te, quam si prius agnouisses, nullas, meo iudicio, diuitias illi comparabiles aestimares. Sed forsitan illo sermone prophético mihi respoudere contendes:

Renuit consolari anima.

Non possum non dolere tam probroso tactus incommodo: quoniam hoc hominum genus suam solet aetatem adducere. Nudantur genae post modicum ornamento pilorum, et gloria cutis in facie in rugam contrahitur, pallor inconueniens confundit uultum, et qui me aliquando nouerunt, ex quo faciem meam uiderint, statim esse mutilum hac corporis parte sunt cognituri. Exigam ergo mei uindictam dedecoris, et totum meae pondus iniuriae romanis auribus intimare studebo, et tam episcopum quam canonicos, quoniam primum iudicium de illo qui in me malus exstitit, mutare machinati sunt, quantum potero perturbabo, ac tum demum intelligent, quam sit contrarium honestati a rigore iustitiae deuiasse.

O miserum ualde consilium, et omni destitutum utilitate! Numquid non audisti aliquando de Romanorum auaritia et impuritate? Quis umquam suis potuit opibus meretricum uoraginem satiare? Quis potuit sacculis cupiditatis earum sufficere crumenis? Quantum ergo ratione colligo, nec tibi nec Aecclesiae tuae hoc etiam cogitare salubre consilium esse dignoscitur. Et plurimum monasterio tuo, cui addictus

/707/ es, debes studere, prodesse potius quam obesse. Quam plurimum te obesse, si hoc agere intenderis, nulli qui sapiat erit in incerto. Substantia tuae rei ad uisitationem Romani Pontificis, cum aut modica sit aut nulla, minime sufficit. Quid palatinis morsibus obiectabis? Parentum uel amicorum tuorum (omnes enim oderunt te propter te) rei familiaris subuentio uel aliorum in nullo ministrabit tibi.

Restat ergo ut, si Romam expetieris, monasterii tui opibus, quae res ei grande damnum exstiterit, necesse est iter arripias. Quod si defecerit, et iter tamen impleueris, incassum te sudasse nulli dubitare fas est. Quotquot enim nostris temporibus ad illam Sedem sine pondere pecuniae accesserunt, perdita causa confusi et reprobi abscesserunt. Si proteruus exstiteris, et causam tuam inter eos exponere uolueris, de te quidem commouebis risum: iustitiam uero consequeris nullam. Perdes itaque tanti laboris fructum et operam, et Aecclesiae Parisiensis pontificem et canonicos monasterio tuo et fratribus reddes acerbissimos et infestissimos inimicos. Frustra autem niti, ut dicit Historicus, et nil nisi odium acquirere, extremae dementiae est. ## Si de uindicta quereris, quam multum sitit anima tua et desiderat, noli continuo morderi dolore et tabescere: quia iam in maxima parte uisa est adimpleri. Nam quidam illorum, qui tibi nocuerunt, oculorum priuatione et genitalium abscissione mutilati sunt. Ille autem qui per se factum abnegat, iam ab omni possessione sua bonorum suorum comportatione exturbatus est. Noli ergo canonicos uel episcopum tui sanguinis effusores uel perditores uocare, qui propter te et propter se, quantum potuerunt, iustitia intenderunt, sed audi consilium bonum et ueri amici consolationem. Monachus es et sanctum religionis habitum, non inuitus, sed sponte sumpsisti. Non igitur amplius tibi uindictam exigere licet, si in ueritate uis tenere et amare quod in huius nominis significatione monstratur contineri. Si uero odio habueris etiam inimicum qui hoc opus fecit, nec odire desinis; afferat aliud qui uelit, ego confidenter assero, uestem quidem Christi portare potes, sed ad nullam tibi utilitatem proueniet.

Sequimini, inquit Apostolus, pacem cum omnibus et sanctimoniam sine qua nemo uidebit Deum.

Mihi uindicta, inquit Dominus, et ego retribuam.

Si uis esse perfectus, incipe Christum perfecte diligere, et usque ad inimicum diligendum pertinges. Dimitte minas et uerba ampullosa incassum effundere. Neque enim potes implere quod cupis. Iniuria iniuste irrogata, non cui irrogatur, sed ei qui irrogat, infamia est. Noli de caetero de amissa dolere felicitate, quam semper aduersitatis incommoda prosequuntur. Si ergo in sancto proposito permanseris usque in finem nec defeceris; Christus omniaquae perdidisti, multipliciter et mirabiliter reformabit in glorificatione corporum in futuro beatorum; ac tum demum regula dialecticorum falsa apparebit, dicentium in habitum nunquam posse redire priuationem. Vale in Domino.

*****
*****

SCANNED FROM: C. S. F. Burnett, Confessio fidei ad Heloisam, Mittelateinisch Jahrbuch 21 (1986), pp.152-153

/152/

EPISTOLA 17:

CONFESSIO FIDEI AD HELOISSAM

(1) Soror mea Heloissa, quondam mihi in saeculo cara, nunc in Christo carissima, odiosum me mundo reddidit logica.

(2) Aiunt enim peruersi peruertentes, quorum sapientia est in perditione, me in logica prestantissimum esse, sed in Paulo non mediocriter claudicare, cumque ingenii praedicient aciem, Christianae fidei subtrahunt puritatem, quia, ut mihi uidetur, opinione potius traducuntur ad iudicium quam experientiae magistratu.

(3) Nolo, nolo sic esse philosophus ut recalcitem Paulo; nolo sic esse Aristoteles ut secludar a Christo. Non enim aliud nomen est sub caelo, in quo oporteat me saluum fieri.

(4) Adoro Christum in dextera Patris regnantem; amplector eum ulnis fidei in carne uirginali de Paracleto sumpta gloriosa diuinitus operantem.

(5) Et, ut trepida sollicitudo cunctaeque ambages a candore tui pectoris explodantur, hoc de me teneto, quod super illam petram fundavi conscientiam meam super quam Christus aedificauit aecclesiam suam. Cuius petrae titulum tibi breuiter assignabo:

(6) Credo in Patrem et Filium et Spiritum Sanctum, unum naturaliter et uerum Deum, qui sic in personis approbat Trinitatem ut semper in substantia custodiat unitatem.

(7) Credo in Filium per omnia Patri esse coaequalem, scilicet aeternitate, potestate, uoluntate et opere.

(8) Nec audio Arrium, qui peruerso ingenio actus, immo demonico seductus spiritu, gradus facit in Trinitate, Patrem maiorem, Filium dogmatizans minorem, oblitus legalis precepti:

non ascendes, inquit lex, per gradus ad altare meum

ad altare quippe Dei per gradus ascendit, qui prius et posterius in Trinitate ponit.

(9) Spiritum etiam Sanctum Patri et Filio consubstantialem et coaequalem per omnia testor, utpote quem bonitatis nomine designari uolumina mea saepe declarant.

(10) Damno Sabellium, qui eandem personam asserens Patris et Filii Patrem passum autumauit; unde et Patripassiani dicti sunt.

(11) Credo etiam Filium Dei factum esse Filium hominis, unamque personam ex duabus et in naturis duabus consistere; qui post completam susceptae humanitatis dispensationem, passus est et mortuus et resurrexit et ascendit in caelum, uenturusque est iudicare uiuos et mortuos.

(12) Assero etiam in baptismo uniuerse remitti delicta, gratiaque nos egere qua et incipiamus bonum et perficiamus, lapsosque per paenitentiam reformari.

(13) De carnis autem resurrectione quid opus est dicere, cum frustra glorier me Christianum si me non credidero resurrecturum?

(14) Haec itaque est fides in qua sedeo, ex qua spe contraho firmitatem.

(15) In hac locatus salubriter latratus Scylla non timeo, uertiginem Charybdis rideo, mortiferos Sirenarum modulos non horresco.

(16) Si irruat turbo, non quatior; si uenti perflent, non moueor.

Fundatus enim sum supra firmam petram.

*****
*****

SCANNED FROM: Petri Abaelardi opera theologica: Corpus christianorum continuatio mediaevalis tom.XII (1969), ed. E. M. Buytaert, pp.359-368.

APOLOGIA CONTRA BERNARDUM

[1] /359/ 'Ne', iuxta Boethianum illud, 'prooemiis nihil afferentibus tempus teratur', ad rem ipsam ueniendum est, ut innocentiam meam ipsa rerum ueritas potius quam uerborum excuset prolixitas. Ac primum ipsa sunt ponenda capitula quae de scriptis meis aduersum me uidentur prolata, deinde responsiones adnectendae de quibus malitiam falsitatis ratio confutet ueritatis.

[2] Dicis itaque me scripsisse de Deo:

o quod Pater sit plena potentia, Filius quaedam potentia, Spiritus Sanctus nulla potentia

o quod Spiritus Sanctus non sit de substantia Patris, immo anima mundi

o quod Christus non assumpsit carnem ut nos a iugo diaboli liberaret

o quod neque "Deus et homo", neque "haec persona" quae Christus est, sit tertia persona in Trinitate

o quod liberum arbitrium per se sufficiat ad aliquod bonum

o quod ea solummodo possit Deus facere quae facit, uel dimittere quae dimittit, uel eo modo tantum,

uel eo tempore et non alio

o quod Deus nec debeat nec possit mala impedire. /360/

o quod non contraximus culpam ex Adam, sed poenam tantum

o quod non peccauerunt qui Christum ignorantes crucifixerunt

o quod non sit culpae adscribendum quidquid fit per ignorantiam

o quod in Christo non fuit spiritus timoris Domini

o quod potestas ligandi atque soluendi apostolis tantum data sit et non successoribus eorum

o quod propter opera nec melior nec peior efficiatur homo

o quod ad Patrem, quia ab alio non est, proprie uel specialiter attineat omnipotentia, non etiam sapientia

et benignitas

o quod etiam castus timor excludatur a futura uita. Quod diabolus immittat suggestiones per appositionem lapidum uel herbarum

o quod aduentus in fine saeculi posset attribui Patri

o quod anima Christi per se non descendit ad inferos, sed per potentiam tantum

o quod neque opus, neque uoluntas, neque concupiscentia, neque delectatio quae mouet eam, peccatum

sit, nec debemus eam uelle exstingui

[3] Demum supramemorata capitula tali fine criminatores concludens ait:

Haec capitula partim in libro Theologiae magistri Petri, partim in libro Sententiarum eiusdem, partim in libro cuius titulus est Scito te ipsum reperta sunt.

A quo autem uel a quibus reperta sint non addidit, quia eorum quae non sunt repertorem proferre non potuit. Deo autem /361/ gratias quod in his libris asserit reperiri, ubi cum reperiri non possint aut mea scripta non fuerint, ipsa eum scripta, me quoque reticente, mendacem conuincant.

[4] Sed quoniam, ut beatus meminit Augustinus, 'crudelis est qui famam suam negligit', ac iuxta Tullium 'taciturnitas imitatur confessionem', singulis ordine capitulis nonnulla sicut proposuimus respondeamus, ea uidelicet ratione seruata qua contra derogantium linguas beatus Gregorius fideles his instruxit uerbis:

Sciendum est quia linguas detrahentium sicut nostro studio non debemus excitare ne ipsi pereant, ita per suam malitiam excitatas debemus aequanimiter tollerare, ut nobis meritum crescat; aliquando autem etiam compescere, ne, dum de nobis mala disseminant, eorum qui audire nos ad bona poterant, corda innocentum corrumpant.

Hoc autem beati et in comparatione morum praecipui consilium attendens, criminationes tuas quibus me laceras intollerabiles diu tollerari, exspectans si forte, uel timore peccati uel reuerentia honestatis, innocentiam meam persequi desisteres uel inceptam persecutionem mitigares. Nunc autem quia tuum propositum esse constat, in eo quod impudenter cepisti impudentius desistere, tua in te iacula cogimur retorquere, ut quia in proximum dirigit sagittas, in te ipsum relaxas excipias et illud in te comicum impleatur:

Si pergis dicere quae uis, audies ea quae non uis.

Indignatur Martialis aduersus Fidentinum, libri sui recitorem, quod male uerba sua recitet et sua potius quam auctoris ea faciat; indignatur, inquam, et dicit:

Quem recitas meus est, o Fidentine, sed male cum recitas, incipit esse tuus.

Culpatur diabolus qui male scripturas interpretans Saluatori dixit:

Quia angelis suis mandauit de te etc.

Diabolus tamen, etsi male interpretatur scripturas, uerba tamen Scripturae ponit, ad quemcumque sensum ea retorqueat. Tu uero, tam a uerbis meis quam a sensu recedens, ex tuis potius figmentis quam ex dictis meis arguere laboras, et dum scripta mea cum auctore suo te damnasse iactitas, in te ipsum potius et tua peruulgas sententiam.

Nonnulla etiam mihi pro criminibus ingeris tamquam haeretica, quae nulla ratione, nulla possint auctoritate refelli. /362/

[5] Primo igitur exordium capitulo sumens, illud te primum interrogo quo loco me dixisse uel scripsisse [quod] arguas: 'Quod Pater sit plena potentia, Filius quaedam potentia, Spiritus Sanctus nulla potentia'? Profer scriptum si potes, et me conuincas haeticum; uel si hoc non potes, te ipsum confundas, tanta mala fingentem in proximum. At fortassis inquis non haec quidem uerba me scripsisse siue protulisse, sed sententiam eandem, licet aliis uerbis insinuasse.

Atque utinam ita sententiam meam exprimeres, ut eam uerbis non peruerteres, ut tunc nihil calumniae tuae in discursum relinqueretur!

[6] Puto te maxime in hanc opinionem inductum esse, ut uidelicet me crederes dixisse Filium esse quamdam potentiam et Spiritum Sanctum nullam, ex quibusdam uerbis meis quibus generationem Filii ac processionem Spiritus distinguens, ipsum Filium, sicut certum est, 'sapientiam Dei' uocarem et Spiritum Sanctum 'amorem' ipsius seu 'benignitatem'. Dixi deinde sapientiam Dei quamdam potentiam dici eius, qua cuncta uidelicet discernere potest, hoc [est] facultatem cuncta ueraciter discernendi, aut diiudicare, ne in aliquo per ignorantiam errare possit, cuius oculis omnia nuda et aperta sunt.

Dixi etiam amorem eius ad benignitatis affectum potius quam ad uirtutem potentiae pertinere, ut hic uidelicet amor 'uoluntas' potius Dei quam 'potestas' dicendus sit; uoluntas, inquam, illa Dei optima qua cuncta fieri uult uel disponit, eo modo quo melius conueniunt, et ad optimum quoque finem quo cuncta fieri uult accomodari, et eo modo singula prouenire quo melius possunt. Amor itaque Dei, siue bonitas, optima eius est uoluntas faciendi optime siue disponendi omnia, ut diximus, non potentia faciendi siue disponendi illa. Numquam enim, siue in nobis siue in Deo, amor uel benignitas dici debet 'potentia', cum nequaquam amare uel benignum esse sit aliquid /363/ posse, cum saepe hi qui magis diligunt uel benigniores sunt, minus possunt implere quod uolunt, et minus sunt potentes qui plus sunt beneuoli: diuites affectu sed inopes effecti.

[7] Sicut ergo sapientia Dei, quam Filium eius intelligimus quaedam Dei potentia est uel facultas, discernendi omnia scilicet uel dignoscendi ne in aliquo per ignorantiam errare possit, sic amor eius siue benignitas, quam Spiritum Sanctum dicimus, optima est eius uoluntas potius quam potestas, ut determinauimus. Etsi enim is qui uelit etiam possit, non ideo tamen uoluntas est dicenda 'potestas', cum uidelicet 'uelle aliquid' nequaquam sit 'posse illud'. Quippe qui animatus est corporeus est, nec tamen 'animatio' 'corporeitas' est.

Et, ut ad Deum reuertamur, qui aeternus est incarnatus est, nec tamen 'aeternitas' 'incarnatio' est.

[8] Cum itaque dixerim sapientiam Dei esse potentiam quamdam ipsius, hoc est potentia omnia cognoscendi et discernendi, et rursus eius amorem non aliquam esse potentiam sed uoluntatem, arbitror, frater, ideo in illam opinionem [te] uenisse, ut ob hoc adstruere me crederes Filium Dei, qui sapientia eius dicitur, esse potentiam quamdam, et Spiritum Sanctum, qui eius amor creditur, esse nullam potentiam. Erras plane, frater, tamquam uim uerborum nequaquam intelligens, et illius expertus disciplinae quae disserendi magistra est, nec solum uerba intelligere docet, uerum disserere intellecta ualet. Scito itaque quae nescisti et discere quae non didicisti, quod quamuis idem sit 'sapientia

Dei quod 'Filius Dei', aut 'caritas Dei' quod 'Spiritus Sanctus', non tamen idem est dicere uel intelligere 'Filium Dei esse quamdam Dei potentiam' et 'sapientiam Dei esse quamdam eius potentiam', uel 'Spiritus Sanctum esse nullam Dei potentiam' et 'caritatem siue amorem eius esse nullam potentiam'. Saepe namque contingit, ut, cum uoces aliquae per se acceptae sint eiusdem penitus significationis, in constructione tamen positae et eisdem uocibus aggregatae constructionis ita sententiam uariant, ut ille uerus sit constructionis sensus, ille falsus.

[9] Quod tam in creaturis quam in Creatore ipso liquidum est assignare. 'Sedens' quippe et 'qui sedet' eiusdem sunt /364/

significationis, et similiter 'pater' et 'habens filium' uel 'habens paternitatem' in significatione non differunt. Cum tamen uerum sit de isto qui non sedet quia 'erit sedens', non tamen uerum est quod 'erit qui sedet'; aut cum uerum sit de hoc homine quod 'est pater illius', non tamen uerum est quod 'sit habens filium illius' uel 'habens paternitatem illius'.

[10] Sic et [de] Deo nonnulla sunt eiusdem significationis uerba quae sensum uariant eisdem uerbis apposita. Nihil quippe 'Deus' est aliud quam ipsa 'diuinitas', et nihil aliud hoc nomen 'Deus' quam hoc nomen 'diuinitas' significat. Si tamen dicam 'Deus est homo' et 'diuinitas est homo', 'Deus est passus' et 'diuinitas est passa', longe diuersa est sententia, quarum altera recipitur et altera reprobatur. Similiter cum 'Deus' nihil aliud sit quam 'substantia diuina' siue 'substantia Dei', non tamen substantiam Dei dicimus esse crucifixam uel passam uel mortuam uel de Virgine natam, cum tamen hoc [de Deo] dicere non abhorreamus. Aut cum 'Deus' nihil aliud sit quam 'substantia Dei', non tamen idem [est] 'ex Deo esse' uel 'in Deo esse' quod 'ex substantia Dei' uel 'in substantia Dei esse'. De Deo quippe Apostolus agens, a quo, inquit, omnia, per quem omnia, in quo omnia; et secundum Iohannem ex Deo multi nata sunt, nullatenus tamen ex substantia diuina nasci dicendi. Ipse quoque Deus cum sit spiritus, hoc [est] substantia spiritualis et simplex, homo uero res corporea et composita, numquid sicut dicimus 'Deum esse hominem', ita concedimus 'Spiritus Sanctum esse hominem', aut 'substantiam spiritalem esse corporalem', aut 'rem simplicem esse compositam', aut Spiritum Sanctum, qui Deus est, carnem et ossa habere quia 'Deus homo est', homo uero carnem et ossa habet?

[11] Denique sicut Deus potentia dicitur sua et non alia, et iustitia quidem sua et non alia, numquid cum ipse sapientia uel caritas esse dicitur, sua sapientia uel caritas esse denegandus est? Quod si Deus Pater sapientia sua [et caritas sua] est numquid ob hoc ponimus esse filium suum uel spiritum suum cum uidelicet Filius Dei sit sapientia Dei, uel Spiritus Sanctus ipsa eius sit caritas? Aut cum eadem prorsus sapientia uel caritas sit trium personarum, et tam Filius quam Spiritus Sanctus habeat sapientiam Patris et caritatem Patris, cum idem penitus sciant uel ament, numquid Filius quoque uel /365/

Spiritus Sanctus habet filium Patris tamquam de se genitum, uel spiritum sanctum Patris tamquam de se procedentem? Non utique ex illo id concedi conuenit, quamuis sapientia ipse sit Filius Dei et caritas Dei Spiritus Sanctus.

[12] Sic et cum sapientiam Dei ponamus quamdam eius esse potentiam, hoc est facultatem omnia discernendi, et amorem eius potius uoluntatem ipsius quam potentiam dicamus, non tamen ideo concedere cogimur aut Filium Dei quamdam eius esse potentiam, aut Spiritum Sanctum nullam.

Cum enim tres personae sint penitus eiusdem substantiae siue potentiae sicut eiusdem prorsus essentiae ac dignitatis -- unde et unaquaeque omnipotens dicitur, sicut et ipsa pariter instruximus Theologia --

nequaquam Filium magis quam Patrem dici conuenit quamdam potentiam aut Spiritum Sanctum nullam, cum unaquaeque trium personarum aequae sit potens ut caeterae duae, aequae sapiens et aequae benigna, quamuis uocabulo 'Patris' specialiter diuina potentia, sicut nomine 'Filii'

diuina sapientia uel nomine 'Spiritus Sancti' diuinae caritatis bonitas sit expressa.

[13] Vis itaque uerborum tam in eisdem rebus quam in diuersis diligenter est pensanda, ut sententiae ueritas a ueritate discerni queat. Cum itaque dicitur 'sapientia Dei quaedam eius potentia', hoc est potentia omnia discernendi, tale est ac si diceremus eum prorsus esse Deum, esse sapientem, et Deum habere hanc discernendi facultatem

-- quod uerum est. Sin autem dicatur 'Filium Dei esse quamdam potentiam' tamquam hinc innuatur ipse quaedam posse et non omnia, falsus est sensus omnino. Aequae etenim potentia Filii sicut et potentia Patris omnia potest, et aequae Pater sicut et Filius scit omnia.

[14] Ad hunc etiam modum quod de Filio docuimus et de sapientia Dei esse obiectis respondendum, de Spiritu Sancto et amore Dei facilis solutio erit, ut uidelicet cum dicimus 'amorem Dei non aliquam esse potentiam', [non] tamen 'Spiritus Sanctum nullatenus esse potentiam'.

Ideo quippe nec in Deo nec in nobis amor dicendus est 'potentia', sed 'uoluntas', quoniam numquam est dicendum 'amare' est 'posse aliquid', sed magis 'bonam uoluntatem circa aliquid habere'. Spiritus uero Sanctus aequae potentia uel potens /366/ dicendus est ut Pater uel Filius, quia non minus haec potentia quam illae duae quidquid uelit potest efficere.

[15] Haec ad primam obiectionem tuam, criminator frater Bernarde, me satis arbitror respondisse. Nunc ad caetera capitula transeamus.

[16] Secunda fuit accusatio tua qua me dixisse arguis: 'Quod Spiritus Sanctus non sit de substantia Patris'. Cui primum respondeo me plane asserere in eodem libro, ubi te reputes hoc reperire, Patrem, Filium et Spiritum Sanctum eiusdem penitus esse substantiae uel essentiae, siue eandem omnino substantiam esse uel essentiam, et tam Filium

quam Spiritum Sanctum de Patre esse, hunc quidem tamquam genitum, illum uero tamquam procedentem; nec ullatenus in fide a Catholicis me deuiare, si forte in uerbis ab aliquo eorum diuersus uidear, non aduersus.

[17] Sed ut tibi tam de uerbis meis quam de sensu meo plenius respondeam, ut quid obiicias omnino non habeas...

[EX RESPONSIONE ABAELARDI AD PROPOSITIONEM: 'QUOD SPIRITUS SANCTUS SIT ANIMA MUNDI'].

[Frg. 1] Ego 'gratiam Dei' uoco quidquid ad salutem hominis de ipso Deus disponit, et ei confers quod ipse non meruerit. Ait quippe Apostolus:

Reliquiae secundum electionem gratiae saluae factae sunt. Si autem ex gratia, iam non ex operibus. Alioquin gratia iam non est gratia.

Gratia igitur Dei est in electis suis quod eos ab aeterno praedestinauerit, quod et fidem eis inspirauerit -- quae utique nostra praecedant merita et sine quibus eum diligere non ualeamus, ut saluari mereamur. Ipsa enim dilectio, quam ipse per ea quae dicta sunt primo in nobis efficit, effectus ipsius Dei siue donum eius est, et eius imputanda est gratiae antequam etiam nihil salutis possumus promereri.

Unde et Apostolus:

Quid, inquit, habes quod non accepisti?

[Frg. 2] Ergo et ipsum liberum arbitrium, quia bonum est, diuinae gratiae est donum, et ipsa ratio in qua ipsum consistit. /367/

[Frg. 3] Et liberum arbitrium et ratio, in qua illud consistit, communia sunt et electis et reprobis.

[Frg. 4] Cum igitur Dominus tam electis quam reprobis rationem tribuat, etiam ostendat qua perueniendum sit ad beatitudinem, et ad hanc percipiendam, quam omnibus offerat, praeceptis et exhortationibus suds nos iugiter inuitet -- alii super haec eum audiunt et praeceptis obtemperant bene uiuendo, ut oblata percipient praemia; alii contemnunt, et, in sua remanentes ignauia, obedientiae laborem refugiunt.

[Frg. 5] Ad bene uiuendum reprobos praeparauit sicut electos, id uidelicet docendo et admonendo et facultatem praebendo, ut nulla iam supersit praeparatio.

[Frg. 6] Sed dicis quia Deus bonam uoluntatem in reprobis non fecit sicut in electis.

[Frg. 7] Culpanđi reprobi non sunt, si recte non uiuunt sicut electi, cum ad rectitudinem uitae illis sit illa negata gratia sine qua recte uiuere nullatenus possum.

[EX RESPONSIONE ABAELARDI AD PROPOSITIONEM: 'QUOD NEQUE "DEUS ET HOMO", NEQUE "HAEC PERSONA" QUAE CHRISTUS EST, SIT TERTIA PERSONA IN TRINITATE']

[Frg. 8] Cum me arguis quod non dico quia Deus et homo una sunt in Trinitate persona, patenter te id sentire profiteris. Quod quantum sanae fidei contrarium sit, uolo tuum errorem recognoscere. Non enim Deus et homo duae istae naturae, siue singulae siue simul accipiantur, una dici possum in Trinitate persona.

[Frg. 9] Non igitur homo ille a Verbo assumptus aliqua in tribus illis in illa aeternitate personis dicendus est, sed Verbum ipsum cui est unitum. Si autem de Deo et homine singulis non est dicendum quod sint ibi aliqua persona, multo minus de illis duabus simul naturis dici conuenit. Non enim illae duae naturae aliquid aeternum possum esse, cum una earum careat aeternitate.

[Frg. 10] Id solum quod semel fuit in illa Trinitate, semper in eadem permanet persona et nihil nouum in eadem Trinitatem incidit quia nec recentem Deum fas est existimari.

[Frg. 11] Modis omnibus cauendum est ne tale quid id adstruamus esse quod semper ibi non fuerit, nec aliquid temporale in illa constituamus aeternitate, nec aliquid compositum /368/ in illa simplicitate, nec aliquid corporeum in illa incorporalitate, nec aliquid nouum in illa antiquitate.

[Frg. 12] Et quia illae duae naturae non possunt aliquid aeternum esse, cum una earum careat aeternitate, 'Deus et homo' non est aliqua in Trinitate persona.

[EX RESPONSIONE ABAELARDI AD PROPOSITIONEM: 'QUOD EA SOLUMMODO POSSIT DEUS FACERE QUAE FACIT, VEL DIMITTERE QUAE DIMITTIT, UEL EO MODO TANTUM, VEL EO TEMPORE ET NON ALIO']

[Frg. 13] Generaliter et indubitanter tenendum est quod quidquid boni Deus in se habeat, nullatenus in ipso uel crescere uel minui potest.

Cui profecto sicut potentia eius uel sapientia coaeterna est, ita uoluntas quam habet, in quibuscumque faciendis uel disponendis, ipsi coaeterna est.

[Frg. 14] Non est enim in Deo aliud potentem esse, aliud bene uolentem esse, cui id ipsum esse et Deum esse, quod superiora declarant; et uoluntas eius et potentia eius nihil aliud est quam ipse. Augustinus in VII libro Confessionum:

Nec cogaris, inquit, inuitus ad aliquid quia uoluntas tua non est maior quam potentia tua. Esset autem maior, si te ipso tu ipse maior esses. Voluntas enim et potentia Dei Deus ipse est.

[Frg. 15] Si ergo id solum facere potest quod eum facere seu uelle conuenit, profecto id solum facere atque uelle facere potest quod quandoque facit, et eo modo tantum et eo tempore similiter quo facit, quia uidelicet nec alio modo nec alio tempore conuenit uel hoc eum facere uel uelle etiam facere.

*****

*****

SCANNED FROM: R. Klibansky, *Medieval & Renaissance Studies*
5 (1961), 6-7.

/6/

EPISTOLA CONTRA BERNARDUM ABBATEM

Dilectissimis sociis suis dilectissimus eorum seruus salutem.

Probabile satis est ad gloriam Vincentii martyris quod descriptis eius gestis titulo inuidit inimicus. Tale aliquid et mihi nunc accidit, ut a maximis ad minima comparatio similitudinis perducatur. Ille quippe occultus iam dudum inimicus, qui se huc usque amicum, immo amicissimum simulauit, in tantam nunc exarsit inuidiam, ut [nunc] scriptorum meorum titulum ferre non posset, quibus gloriam suam tanto magis humiliari credidit, quanto magis me sublimari putauit. Dudum autem grauius ingemuisse audieram, quod illud opus nostrum de sancta Trinitate, prout Dominus concessit a nobis compositum, Theologiae intitulaueram nomine. Quod ipse tandem minime perferens Stultitiam magis quam Theologiam censuit appellandam. Deo gratias, quod huius operis nostri labor tantus existimari potuit, ut dignus fieret qui prius magistros Franciae, <deinde> monachos et maioris religionis aestimatione praeditos in tam /7/ impudentem et tam manifestam inuidiam admoueret. Prouidebit Dominus operi suo, ut quod ipso inspirante conscripsimus malitia prauorum deleri <non> patiatur. Quo saepius in ipsum debachabatur, non tam ad illius operis depressionem quam exaltationem proficere Domino confidimus annuente:

Summa petit liuor, perflant altissima uenti, Feriuntque summos fulmina montes.

Sciatis autem quod, antequam dilectionis uestrae uiderem nuntium, me iam audisse quorundam relatione, quanta ille Datianus meus in me ueneni sui probra uomuerit: primo quod Senonis in praesentia domini archiepiscopi et multorum amicorum meorum, quod deinde Parisius de profundo nequitiae suae coram uobis uel aliis eructauerit.

Dominus itaque archiepiscopus iuxta petitionem nostram litteras ad eum direxerat: si in accusatione mei perseuerare uellet, me paratum habere in octauis Pentecostes super his quae obiecit capitulis respondere.

Nondum uero audiuimus, quale ipse responsum dederit litteris illis. Me autem ad praefatum diem Domino annuente uenire sciatis, et uos adesse cupimus et rogamus. Valet.

*****

*****

SCANNED FROM: C. S. F. Burnett, *Mediaeval Studies* 48 (1986), 182-189.

/182/

UNIVERSIS AECCLISIAE SANCTAE FILIIS PETRUS EX EIS UNIUS SED IN EIS MINIMUS
PRAEFATIO

[1] Notum prouerbum est, nihil tam bene dictum quin possit deprauari, et, ut beatus meminit Hieronymus, qui multos scribit libros, multos sumit iudices.

Ego quoque cum scripserim pauca, uel, ad comparationem aliorum, nulla, reprehensionis notam effugere non potui; cum tamen in his de quibus grauius accusor, nullam, sciat deus, meam recognoscant culpam, nec si qua fuerit, procaciter defendam.

[2] Scripsi fortassis aliqua per errorem quae non oportuit, sed deum testem et iudicem in animam meam inuoco quia in his de quibus accusor, nihil per superbiam aut per malitiam presumpsi. Multa in scolis multis locutus sum, nec umquam aquas furtiuas uel panem absconditum /183/

habuit mea doctrina. Palam locutus sum ad aedificationem fidei siue morum, quod mihi salubre uisum fuit, et quaecumque scripsi libenter omnibus exposui, ut eos iudices non discipulos haberem. Quod si uspiam per multiloquium excessi -- ut scriptum est:

in multiloquio non effugies peccatum

-- numquam importuna defensio me effecit hereticum, paratum semper ad satisfactionem de maledictis meis corrigendis siue delendis. In quo certe proposito usque in finem perseuerabo.

[3] Sed, sicut meum est maledicta mea si qua sunt uelle corrigere. sic crimina non recte mihi obiecta propulsare me conuenit. Cum enim beatus dicat Augustinus

crudelis est qui famam suam negligit

ac, iuxta Tullium,

taciturnitas imitatur confessionem

conscriptis contra me capitulis equum duxi respondere, ea uidelicet ratione seruata qua contra derogantium linguas beatus Gregorius fideles his instruit uerbis:

Sciendum est quia linguas detrahentium sicut nostro studio non debemus excitare, ne ipsi pereant, ita per suam malitiam excitatas debemus aequanimiter tolerare, ut nobis meritum crescat; aliquando autem etiam compescere, ne, dum de nobis mala disseminant, eorum qui audire nos ad bona poterant, corda innocentium corrumpant.

[4] Agnoscat igitur /184/ fraterna caritas me. qualemcumque filium aecclesiae. cum ipsa integre cuncta recipere quae recipit, cuncta respuere quae respuit, nec me umquam unitatem fidei scidisse, quamuis impar caeteris sim morum qualitate.

I. Quod igitur mihi uel per maiitiam uel per errorem impositum est, quod de deo scripserim quia pater est plena potentia, filius quaedam potentia, spiritus sanctus nulla potentia, hec ego uerba non tam humana quam diabolica, sicut

iustissimum est, abhorreo, detestor, et ea cum auctore suo pariter damno. Que si quis in meis reperiatur scriptis, non solum me haereticum, uerum etiam haeresiarchem profiteor.

II. Tam filium quam spiritum sanctum sic ex patre profiteor esse ut eiusdem sint cum patre substantiae, eiusdem penitus uoluntatis atque potentiae, quia quorum est eadem omnino substantia uel essentia, nulla potest esse uel uoluntatis diuersitas uel potentiae inequalitas.

Quisquis autem me scripsisse asserit quod de substantia patris spiritus etiam sanctus non sit, malitiae id uel ignorantiae maximae fuit. /185/

III. Solum filium dei incarnatum profiteor ut nos a seruitute peccati et a iugo diaboli liberaret et superne aditum uitae morte sua nobis reseraret.

IV. Iesum Christum sicut uerum et unicum dei filium, ex substantia patris ante saecula genitum, ita tertiam in trinitate personam, spiritum quoque sanctum tam ab ipso filio quam a patre procedentem, et credens assero et asserens credo.

V. Gratiam dei ita omnibus necessariam dico ut nec naturae facultas nec arbitrii libertas sine illa sufficere possit ad salutem. Ipsa quippe gratia nos praeuenit ut uelimus, ipsa subsequitur ut possimus, ipsa nos conseruat ut perseueremus.

VI. 1. Deum ea solummodo facere posse credo que ipsum facere conuenit, et quod multa facere posset quae numquam facit. 2. Multa quoque per ignorantiam facta culpa sunt adscribenda, maxime cum per negligentiam nostram contingit nos ignorare quod nobis necessarium erat praenoscere.

Qualis ille fuit de quo psalmista dicit:
noluit intelligere ut bene ageret.

VII. Mala deum frequenter impedire fateor, quia non solum effectum malignantium praeuenit ne quod uolunt possint, uerum etiam uoluntates eorum immutat ut a malo quod cogitauerant penitus desistant. /186/

VIII. Ex Adam in quo omnes peccauimus tam culpam quam poenam nos contraxisse assero, quia illius peccatum nostrorum quoque peccatorum omnium origo exstitit atque causa.

IX. Crucifixores Christi in ipsa eius crucifixione grauissimum peccatum fateor commisisse.

X. Multa de Christo dicuntur que non tam secundum ipsum caput quam secundum corpus ipsius quod est aecclesia sunt accipienda, ut ille spiritus timoris qui est initium sapientiae, quem uidelicet timorem perfecta caritas foras mittit. Huius ergo timoris spiritum in anima Christi quae perfectissimam habuit caritatem numquam fuisse credendum est, qui tamen inferioribus eius membris non deest. Tante quippe perfectionis et tantae securitatis anima illa exstitit per ipsam uerbi unionem ut sciret nihil omnino se posse committere unde penas incurreret uel deum offenderet.

XI. Castum uero timorem in saeculum saeculi permanentem qui proprie reuerentia caritatis dicitur, tam ipsi animae Christi quam electis angelis et hominibus semper inesse recognosco. Unde et de ipsis supernis spiritibus scriptum est:

adorant dominationes, tremunt potestates. /187/

XII. Potestatem ligandi et soluendi successoribus omnibus apostolorum aequae ut ipsis apostolis concessam esse profiteor, et tam indignis quam dignis episcopis, quamdiu eos aecclesia susceperit.

XIII. Omnes in dilectione dei et proximi aequales aequaliter bonos esse confiteor et meritis pares, nec quicquam meriti apud deum deperire si bonae uoluntatis affectus in suo praepediatur effectu. Non enim angelus cum a deo missus id quod facere uult impleuerit, aut anima Christi suae uoluntati effectum addiderit, melior inde reputari debuit, sed aequae quilibet bonus permanet, siue operandi tempus habeas siue non, dummodo aequalem bene operandi uoluntatem teneat, nec in eo quod non operatur remaneat.

XIV. Deum patrem aequae sapientem ut filium, aequae benignum ut spiritum sanctum profiteor, quia in nulla boni plenitudine, in nulla dignitatis gloria, differre una personarum potest ab alia.

XV. Aduentum filii in finem saeculi posse attribui patri, numquam, sciat deus, in mentem meam uenit, nec se uerbis meis inseruit.

XVI. Sic et animam Christi non per se ad inferos descendisse sed per potentiam, omnino a uerbis meis et sensu remotum est.

XVII. Nouissimum quoque capitulum, quod scripsisse criminor quod neque opus neque uoluntas neque concupiscentia neque delectatio quae mouet eam, peccatum sit, nec debemus eam uelle extinguere, non minus a meis tam dictis quam scriptis alienum est.

EPILOGUS

[1] Quod autem capitula contra me scripta tali fine amicus noster concluderit ut diceret: haec autem capitula partim in libro theologiae magistri Petri, partim in libro sententiarum eiusdem, partim in libro cuius titulus est Scito te ipsum reperta sunt, non sine admiratione maxima suscepi, cum nusquam liber aliquis qui sententiarum dicatur a me scriptus reperiatur. Sed sicut caetera contra me capitula, ita et hoc quoque uel per malitiam uel per ignorantiam prolatum est.

[2] Si qua igitur consolatio in Christo Iesu, si qua sunt uiscera pietatis, fraternam caritatem uestram exoro ne innocentiam meam, quam a culpa ueritas liberat, infamiae neuo respergendo delinquat.

Caritatis quippe est obprobrium non accipere aduersus proximum, et quae dubia sunt in meliorem partem interpretari, et illam semper dominicae pietatis sententiam attendere:

Nolite iudicare et non iudicabimini, nolite condemnare et non condemnabimini.